Miti yan Papia

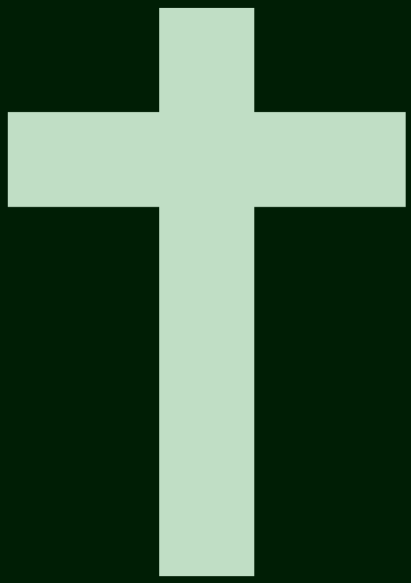

Portions of the Holy Bible in the Nukna Language of Papua New Guinea

Miti yan Papia
Portions of the Holy Bible in the Nukna Language of Papua New Guinea
Buk Baibel long tokples Nukna long Niugini

copyright © 2013, 2017, 2020 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Nukna

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-No Derivatives license 4.0.
You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:
You include the above copyright and source information.
You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.
Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2017-11-24

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 21 Feb 2024 from source files dated 13 Dec 2023
a89ec59a-f2e8-504d-b0fa-4fd1a6687573

Contents

RUT 1
Mak 7
Luk 44
Aposel 108
Galesia 168
Efesus 179
Filipai 189
Kolosi 197
1 Te 205
2 Te 211
1 Ti 215
2 Timoti 224
Tit 230
Filemon 234

Rut

Naomi yan káin rám wáik ká tunggafiuk

1 Uláp rám ámna yáilá yá Israel pin yáni tángga áturáng hára, pana ore káman
wahára kesák maming táwi Israel káwak káin tunggafiuk. Rám wahára ámna
káman it Betlehem Juda ále káinnan dá kung hánámá Moab káwak káin rám
kimo árin ingga áwáná nanggená yará yot kámuk kuráng. 2 Ámna wata kutná
ku Elimelek, hang áwáná kutná ku Naomi, iná nanggená yará wata kut yándi
ku Malon káling Kilion. Wawu hun yáni ku Efrata háranan, it Betlehem Juda
ále káinnan, watá kung Moab káwak káin átkiuráng.

3 Átang Naomi náulá Elimelek ká kámurán du áwáná yá nanggená yará
yot yáni rewe áturáng. 4 Nanggená yará yá Moab náráwa yará áwá yándi ya
ihumálák. Káman da kutná ku Rut, hang nukngá wata kutná ku Orpa. Kulá
wakáin yara 10 hám wáina áturáng. 5 Kulá Malon káling Kilion dá hányon
kámurán du, Naomi wu náulá me nanggená yará wa muná.

6 Átang árongga Naomi yá naruk ku Juda ále káin TÁwi yá rám álosim ámna
náráwaná yámán sungngi yáni yá tunggafengga árán du málám Moab káwak
wa nambáná yará yot sangga kukuya tiktiyawik táuráng. 7 Kulá málám ále
átuk wa sangga nambáná yará yot Juda ále ya kukuya kálu hulátiuráng.

8 Kungga átang, Naomi yá nambáná yará wa yánuk, "Mamam sándi yan
it hulá ya son sándi kundimálák. TÁwi yá sán sáháng tolinek, náuta sándá
nánáun sándi há kámutumálák wa iháng toliumálák me nák neháng tolingga
áwánggoemálák wáinanyon. 9 Wáina wata ku TÁwi yá háláng sámán du, nánáun
sándi nukngá ihángga watán it káin álosim átkuineráng."

Wáina yánángga ku, árong Naomi yá kápáng kumen kutkáyawát táwi hánám
táuráng. 10 Wáina tángga sangga nambáná yará yá son inumálák, "Muná, nát
tu kákkot kákkán tombongga há hánám kuinemán."

11 Enendu Naomi yá miuk, "Son kundimálák, uriwana yará. Náuta ku
nákkot kuinemán? No nangge son iháng te sán nánáun sándi háháleyan tárák
ma árat, 12 wata ku son sándi kundimálák, uriwana yará. Nák ku náráwa há
hálet, son náunna ma táindát. Kálu kámá ing árán iná ku ing tátáyan, kula
yáungán no náunna tángga, wahára kungga nángánanggena iháng te 13 sándá
háleng yámángga árán watá titiha wawu kálunná muná. Sándá nánáun sándi
muná átnát tán tárák ku muná. Uriwana yará, pahán márapmá náni wu tárák
wáina re, enendu nákkán du táwi hánám. TÁwi yá neháng wáik tán átkoet."

14 Naomi yá wáina yánán son kutkáyawát táwi hánám táuráng. Kulá Orpa yá
ku nambáná sangga kukuya pukon kang kumiuk, iná Rut tá ku nambáná káto
poláng mángga tángga átuk.

15 Wáina tángga árán du Naomi yá inuk, "Kang, nukka wu son há koek,
málámbán tombong me málámbán ánutuná ya, máriná ya isutang kung."

16 Wáina inán, Rut tá miuk, "Kepmangga son kukuya ma nanáng seindalák.
Ko rekáin kuinelák, nák ku wakáin kuinet; me rehára átnelák, nák ku wakáin
átnet. Kákkán tombong wawu nákkán tombong, me kákkán Ánutu wawu
nákkán Ánutu. 17 Ko rekáin kámutnelák, nák ku wakáin yon kámure neháng
usineráng. Náut kámá káman dá ma náháng horeindák. Kátkámut tá rewe
náháng horeinek. No mena ná met ná ma isure hálendu TÁwi yá álo neháng
wáik hánám táinek." 18 Kulá Naomi yá kan Rut tá kikilingga málám bot kukuya
tán kangga ku, Naomi yá me kámá son ma inuk.

19 Yándi wu yayará kungga kungga Betlehem káin kung hiumálák. Rám it
wahára kung hiumálák hára, it pálak hárámutang áwáng kápángga ku náráwa
yá miuráng, “Kák ka Naomi puk me?”
20 Wáina met, Naomi yá yánuk, “Naomi* ing ma mantáng namindaráng.
Ináku Mara† ing mantáng namineráng, náuta Ánutu Ulihálang Márumá watá
neháng wáik tán watá pahánna kinan ukuro hánám átak. 21 No kut wawu
kutná kutná na pálak, iná TÁwi yá nangot áwáng sáek wawu kutná kutná
na muná. Náuta Naomi ing mantáng nameráng? TÁwi Ulihálang Márumá yá
neháng wáik tán márapmá yá nákkot átak.”
22 Náwu Naomi yá Moab káwak sangga áwuk watán pingnga. Nambáná
Moab náráwa Rut watyot áwumálák. Wa áwumálák wawu bali‡ mamará
hulátitiná kálu.

2

Rut tá Boas yan hái káin sungngi ya suliuk

1 Kulá Naomi káungáná káman kutná ku Boas. Ámna wawu Elimelek kán
hun háranan, hun wata kinan ámna kutná pálak átnándak.
2 Kulá hang Moab náráwa Rut watá Naomi ing inuk, “Nepmatá hái káin
kungga bali kátu yákyákmak táená wa kámolin. Káman niyá nahángga álo ingga
nanán hálendu kámonet.”
Wáina men Naomi yá inuk, “Álo kuinelák, uriwana.” 3 Wáina inán Rut
málám kungga hái káin yáup ámna yá bali marángga ihángga kut márin yáni
ya kátu yákyákmak táená wa kámondang kuk. Kulá Rut tá hái wawu Boas yan
ingga ma narená kuk, iná Boas wawu Elimelek kán hun háranan.
4 Rám waháranyon, Boas yá Betlehem kálu áwángga yáup ámnaná yánuk,
“TÁwi yá sányot átnek.”
Ing yánán watá inuráng, “TÁwi yá kuram táng kaminek.”
5 Wáina inát átang sangga, kulá Boas yá yáup ámnaná táwi yáni ya átuk wa
ináng suliuk, “Náráwa máto áning gu niyan hun háranan?”
6 Wáina inán yáup ámna táwi yáni watá inuk, “Wawu Moab náráwa máto
Naomi yot Moab ále káwak sangga áwumálák. 7 Náráwa watá ing nanek, ‘Álo
satá no yáup ámna yá bali marángga hárotang tingga kungga árát, márin yáni
káin yákyákmak táená wa kámondang urum tinet me?’ Iná náráwa wawu yáup
hára re átak, hilápmá hánám áwángga inggálu. Rám hátetná kimo re sima kinan
putung hangga sek narek.”
8 Kulá Boas yá kung Rut wáina inuk, “Náráwa máto, kándáng narinelák. Ko
kung hái nukngá káin bali ma kámonándalák. Hái ná sangga ma kuindalák.
Nákkán yáup náráwa yot nahára átneráng. 9 Hálengga katá hái rehára yáup
ámna yá marángga árát tu nákkán yáup náráwa yásutang wakáin kungguinelák.
No yáup ámna na há yánáng rákit táet, kák keháng lem ma tátáya. Sala yá
manmanin du, umi yáup ámna yá kátnáwáng kulená kárangngá káin átak
kungga waháranan náinelák.”
10 Wáina inán Rut tá turingga hangga kurákmáta táng hang káwak káin tingga
Boas inuk, “Nák ku áwená. No náut álosim kákkán kálu táng tunggap táe ko nák
nahángga neháng tolelák?”
11 Wáina inán Boas yá hurik tángga ing inuk, “Ko náula yá kámurán nan
mamya me it káwakka yápmangga áwulák ngáyá áwáng ámna náráwa uláp ma
naráng yámená watyot átang nambáka ya rina rina táng mángga áwánggoelák,
wawu erek hánám há met narut. 12 TÁwi Israel yan Ánutu ya hitná tárang

* **1:20:** Kut Naomi watá hulá ku ‘kikngá pálak.’ † **1:20:** Kut Mara watá hulá ku ‘áyák hánám.’
‡ **1:22:** Bali wawu rais ina.

káin árátá watá pinya tátáya áwulák. TÁwi yá álosim rina táulák wáinanyon tán sambe yá kákkán káin táwi hánám tunggafeinek."
13 Wáina inán Rut tá inuk, "Táwina, nák ku yáup náráwa ka waháranan muná, me kutna muná, enendu ko nák nahángga neháng tolelák. Ko sutna táng láláp táelák, hang ko me nuk hára naháng melák."
14 Kulá sungngi nana rám hára ku Boas yá Rut inuk, "Nákáin áwángga másáng kámá ihángga másáng kátu kimo satá wáin ingirángngá kinan han nang."
Kulá Rut tá yáup ámna tangtang putung han Boas yá bali sená kámá imán Rut tá nangga kawilá hahatin kátu yápman áturáng. 15 Wáina tángga ku Rut tá tárutang yáup káin kun, Boas yá yáup ámna náráwaná yánuk, "Sat Rut tá bali máran tangtang álo kámonek, ma me táng mindaráng. 16 Hang sándá bali kámá hárorená waháranan watán da uying hirarát han áwáng ihán kangga ku ma me táng mindaráng," ingga yánuk.
17 Kulá Rut tu hái káin bali kámondang átnárán du it tá yonyon tin kangga ku málám bali kámonduk wa kátingga páliná ihuk, wata márapmá náwu isikimo muná táwi sim, kilo náwu 10 kilo wáina ina. 18 Rut tá árong bali bek wa táng hip tánggatang it Betlehem káin son kun, nambáná yá bali kámondang ihángga kuk wa káuk. Hang káen sungngi náukngá kátu ihángga kuk wa Naomi imuk.
19 Wáina tán kangga nambáná yá inuk, "Kula rekáin yáup tángga bali táwi hánám kámondalák? Ni ámna yá kaháng tunggap tángga keháng tolek wawu TÁwi yá kuram táng minek."
Kulá wahára ku Rut tá niyan hái káin yáup táuk wa nambáná inuk, "Ámna kutná niyan hái káin no kula yáup táet wawu Boas."
20 Wáina inán Naomi yá nambáná inuk, "TÁwi yá kuram táng minek. Málámbá há átaráng me há kámurená álosimmá wa hiták nálengngátak." Wáina inángga son hang miuk, "Ámna wawu nánin sip kátu, watá kák kehángga náula kámutuk wata kutná meng mirak tátáyan álo kámá*."
21 Kulá Moab náráwa Rut watá miuk, "Me nukngá káman Boas yá ing nanek, 'Kák ku nákkán yáup ámna náráwa tangtang rewe árátá kungga bali yot wit† mamará watán rám bá sálikngínek.' "
22 Wáina inán Naomi yá nambáná Rut inuk, "Wawu álosim, uriwana, ko watán yáup náráwa watyot re átnelák. Hái kámá káin kungngárá keháng lem tánirot."
23 Wáina inuk wata ku Rut tá Boas yan yáup náráwa watyot átang bali yot wit kánkámon tángga átningngárán bali yot wit mamará watán rám bá sálikngiuk. Kulá rám ore wahára Rut tá nambáná yot átkiumálák.

3

Boas yá Rut táng álolo táuk

1 Rám káman Naomi yá Rut inuk, "Uriwana, no kák pinya tátáyan da sulindet, watá ku pinya táinek. 2 Kulá Boas wawu nánin hun háranan ámna ni watán yáup náráwa yot ko yáup tángngátalák. Kula yáungán wawu bali komená káin bali kipmá kotnándek. 3 Wata ku umi kuhángga sutya oel mungnganá kikiná kuhángga lap álosim wa tawinelák. Wáina táng hálingga ku bali itná káin hang heinelák. Enendu ámna wata rahálá hára ma tunggafená árátá umi sungnginá wa erek nang hálinek. 4 Kulá rám watá pándák hangga ruhán, ko ále rehára ruhek wa kándáng káinelák, kulá wahára ku kuinelák ngáyá hárammá

* **2:20:** Juda yan kálu wu ing, ámna káman dá áwáná tángga kámurán náráwa watá máto yon árán hálendu ámna watán sipmá kátu yá wa áwáná ya táinek. Kulá Naomi yá me Rut inuk wawu wáina wata.
† **2:21:** Wit wawu rais ina.

kálu tek yaling mángga hang pándák átnelák*. Wahára ku rina rina tátá wa watá kaninek."
5 Wáina inán Rut tá Naomi inuk, "Rina rina nanelák wawu álo isutang táinet." 6 Kulá Rut tá bali itná káin kung hangga nambáná yá rina rina tátáya inuk wa erek hánám táng háliuk.
7 Kulá Boas yá umi sungnginá nang hálingga pahálá yá álosim hálen málám ruruháya bali tená tangtang káin kung háuk. Wáina kangga Rut tá kilakkon hánám kuk ngáyá hárammá kálu tek yaling mángga hang hárammá hulá káin pándák átuk. 8 Kálu wa tunggafiuk wawu yáung táitná Boas yá ruhángga átnárán náut kámá yá táng mirak tán hurik tángga numkálu hangga káuk ku náráwa káman dá hárammá hulá káin pándák árán ikik hárámutuk.
9 Wáina kangga Boas yá inuk, "Kák ku ni?"
Ing inán náráwa watá inuk, "Nák ku Rut, kangán yáup náráwa. Kák ku Elimelek sipmá kátu wata ku ko nák nehángga náunna kámutuk wata kutná meng mirak táinelák."
10 Wáina inán Boas yá inuk, "Náráwa máto, TÁwi yá kuram táng kaminek. Ko náwu kangán álosim wa pukon náula yan hun wa elelák. Álosim wa kálak táulák wawu wáina sim, iná kula pálik táelák nátá ku álosim hánám, náuta ko ámna máto kutná kutná yáni pálak me kutná kutná yáni muná yan káin ma kulák. 11 Wáina ta ku, náráwa máto, ma pitáindalák. No kákkán kálu sareng kaminet. Tárák rina tángngátalák watá ku it náta kinan nan ámna náráwa kámuk watá kák ku náráwa kándáng hánám ingga naráng kameráng. 12 Wawu pálipuk nák ku kákkán hun tangtang nan no álo pinya tánggem, enendu nák ku mulangán sim, iná ámna káman sip kátu hánám átak. 13 Yáungán nahára álo átnelák. Hilápmá no ámna wa ine káinemán. Watá álo háláng kamámáyan hálendu álo wáina táinek, iná watá ma háláng kaminán men, wawu no álo háláng kaminet pálipuk TÁwi rahálá hára. Álo son pándák átnárá it tá háinek."
14 Wáina inán Rut tá son Boas hárammá hulá káin pándák átnárán it tá háiháiya tángga átuk kálu Rut tá tárutuk hára yáup ámna ruhángga áturáng watá kámá ma káuráng. Wáina tárurán du Boas yá inuk, "Náráwa yá bali itná káin áwelák ka ku ni kámá káman dá ma hánám narindak."
15 Ing inángga son Boas yá miuk, "Lap kátu yáila káin uselák wa táng áwáng táng hálak tángga álák." Ing inán wáina tángga árán, Boas yá bali 20 kilo hám wáina kulin wata kinan han, háláng mángga táng hip tángga málámba ketnán tin du háná kuk. Kulá wata torong hára ku Boas yá hangga it táwi káin kuk.
16 Rut tá nambáná yá átuk káin kung hen kangga Naomi yá ináng suliuk, "Uriwana, kuelák ka rina hánám hálek?"
Ing inán Rut tá me pingnga Boas yá me rina rina inuk wa erek hánám Naomi ináng háliuk. 17 Kulá son Rut tá ing miuk, "Boas yá ing nanek, 'Ketya páliná muná nambáka yan káin ma kuindalák,' ing mengga, bali 20 kilo hám wáina ná namán tángga áwet."
18 Wáina inán Naomi yá miuk, "Uriwana, me yá rina kuinek wata hálengga yolop átnárá, náuta Boas yá emá me yáupmá tángga árán kungga kula re me yá kándáng háleindek."

4

Boas yá Rut áwáná ya táuk

* **3:4:** Rut tá tárák wa táuk, wawu Juda yan kálu isutang táuk, wawu Boas yá tárák wa kangga áwáná ya tátáya.

1 Kulá hang Boas yá it Betlehem kumbi kálu mungnganá* káin árongga
wahára putung háuk. Waháranyon sip kátu ni Boas yá miuk watá áwán kangga
Boas yá mantángga inuk, “Nukna, áwángga nahára putung hang.” Wáina
mantángga inán ámna watá áwáng putung háuk.
2 Boas yá ámna yáilá 10 it waháranan watá áwát ing yánuk, “Áwáng nahára
putung haniráng.” Wáina yánán áwáng wahára málám bot putung áturáng.
3 Kulá Boas yá sipmá kátu wa inuk, “Naomi, ni Moab ále káwak sangga áwuk,
watán káwak kátu káman yuyuwáyan átak wawu náti ya sip náti kátu Elimelek
watán hára. 4 Wata ku kák kaninet ingga naret wa kanin, káwak wawu ko
yuwinelák. No mená met náwu ámna náráwa me ámna yáilá putung átaráng
wata rahán yáni hára. Álo yuyuwáya hálendu, ko yuwáng. Iná muná hálendu,
nanátá no narin. Nukngá yá wáina tátáyan muná wawu ko rewe yuwinelák,
enendu ko muná ing metá ámna nukngá wa yuyuwáyan wawu nák.”
Wáina inán du Boas yan sip kátu watá miuk, “Álo no yuwinet.”
5 Wáina men Boas yá miuk, “Rám rina hára ko káwak kátu Naomi ketná hára
átak wa yuwinelák, waháranyon Rut kámurená kawátná wa áwáka ya táinelák,
wáina tátá ku kámurená wata kutná me watán káwak watá hiták átneráng.”
6 Wáina men kangga sipmá kátu watá miuk, “Nák ku ma yuwindát, náuta no
kutná kutná na wa horengga naya nángánanggena wa yámángga kátu nangge
nukngá yáyámáya takta naret. Ko kaya yuwáng, náuta no ma yuwindát wata.”
7 (Uláp Israel káwak káin kutná kutná son yuyuwá me imán kamán tátá
mená watá sálikngek ingga wawu ámna káman dá málámbán sendol yalingga
táng nukngá imánggiuk. Kálu watá ku Israel káin hiták meng tunggap tánggiuk
me yá sopsowek ingga.)
8 Kulá hang ámna sip kátu watá Boas inuk, “Ka yuwinelák.” Wáina mengga
sendol ná yalingga táng Boas imuk.
9 Kulá Boas yá ámna yáilá me ámna náráwa kámuk yánuk, “Náwu sándá wa
há káeráng, no Naomi ketná hára kutná kutná Elimelek kán me Kilion káling
Malon dán hára átak wa há yuwet wata ku sárumna káin namáng rosingga
átkuineráng. 10 Wata kátu háranyon, no Moab náráwa Rut wa hányon táinet,
Malon kawátná wa áwána háleinek, watá ku kámurená yan kut me watán
káwak ká hiták átneráng, hang kámurená kutná watá ma muná kuindák, hunná
hára me itná hulá nahára. Sán du háláng namámáya átneráng.”
11 Ámna náráwa kámuk urum wahára áturáng me ámna yáilá watá miuráng,
“Nán du háláng kakamá. TÁwi yá tán náráwa ni kákkán it káin áwáng háinek
wawu Resel káling Lea ina háleinek, yarán watá tombong Israel táng tunggap
táumálák wáina. Iná kák ku ámna kutná kutná pálak Efrata hun hára it
Betlehem kinan kutya táwi átnelák. 12 Hang TÁwi yá ráulaka kaminek, náráwa
máto wata kinan nan wawu Juda káling Tamar nangge yándi Peres† yan hun
ina.”

Rut tá Naomi ená táng tiuk

13 Kulá hang Boas yá Rut tu áwáná ya táuk. Tángga Boas yá Rut yot káman
hálen TÁwi yá táng álolo tán kawilá átang nanggená ámnaná táng tiuk. 14 Kulá
hang náráwa yá Naomi inuráng, “TÁwi kutná meng tárut tánin, TÁwi yá eka
káman háláng kakamáya kamek. Nangge wata kutná yá Israel kinan táwi
hánám háleinek. 15 Nángánanggeka ámnaná 7 dá átang keháng tolinggalát wawu
hangga sim, iná nambáka watá kák ka kikiná naráng mángngátak wawu

* **4:1:** Juda yan it yáilá me it kikimo yan kumbi kálu mungnganá tangtang wahára wawu ámna yá urum tátá komená. † **4:12:** Peres yan hun wawu kut yáni árená hang tombong hásák máringga kuená.

táwi hánám. Iná nambáka yá nanggená táng tek, wata ku nangge watá kákkán
átkuku táng mirak táinek, me tátáwi háletá pinya táinek."
16 Kulá Naomi yá nangge kimo wa tángga táng poláng mángga pinna kándáng
tángga átkiuk. 17 Náráwa nuknukngá wahára árená watá ing miuráng, "Naomi
yan nangge ámnaná káman tunggafeng mek!" Iná nangge kimo wata kutná ku
Obed ing mantáuráng. Obed wawu Jesi naning, iná Jesi wawu Devit naning.

King Devit tán tombong

18 Kulá náwu Peres yan hun tombong: Peres wawu Hesron naning, 19 iná
Hesron wawu Ram naning, iná Ram wawu Aminadap naning, 20 iná Ami-
nadap wawu Nason naning, iná Nason wawu Salmon naning, 21 iná Salmon
wawu Boas naning, iná Boas wawu Obed naning, 22 iná Obed wawu Jesi
naning, iná Jesi wawu Devit naning.

Mak ká Ánutu yan me pingnga uyiuk

Jon Umi Kuháng Yámámá yá Jesu yan kálu tiyawiuk
(Mat 3.1-12; Luk 3.1-9,15-17; Jon 1.19-28)

1 Náwu Ánutu Nanggená Jesu Ámna Náráwaná Son Iháhá watán me pingnga álosim watá hulátek.
2 Ánutu yá Nanggená me ing inán Aisaia yá me wanyon uyiuk ngá ná:
"Naráng. No ámna niyá me tángga kung áwáng tátá wa kálak suring me kuinek,
watá kálu tiyawing kaminek,"*
3 wawu "man dá ále komkomá páliná muná káin ing mantáinek,
'Táwi yan kálu tiyawineráng,
kálu kándáng hánám wa táng toling mineráng,' "† wáina uyiuk.
4 Kulá me wa isutang gu Jon Umi Kuháng Yámámá yá ále komkomá páliná muná káin áwángga yánuk, "Pahán hurik tángga áwáng umi kuhát tu Ánutu yá mukmuro sáni wa yawonek." 5 Wáina yánán du Judia ále káinnan me Jerusalem ámna náráwa táup hánám watá watán káin kuráng ngáyá kung mukmuro yáni meng tunggap tángga Jodan umi kinan árát Jon dá umi kuháng yámuk. 6 Jon dá kutná kutná mongiuk wawu kamel rommá yá táng tolená, iná let songgo kepmá yá táng tolená watá ku pánápmá hára táng kik tángga, sungnginá ya wu yot maming tátáwi watyot kitembong páyom tunggun yáni wa nanggiuk. 7 Kulá watán me wu ná: "Nák torong káin ámna káman áwinek wata hálángngá wu nák neháng hátek, hang ámna nák ina tá turing hang watán sendol páupmá yayaliyan tárák muná. 8 No ku umi hánám watá kuháng sámet, iná watá ku Iruk Káungá watá kuháng sáminek."

Jon dá Jesu umi kuháng muk
(Mat 3.13-17; Luk 3.21-22)

9 Rám wahára Jesu wu it Nasaret ále Galili kálu áwáng kung Jodan umi kinan han Jon dá umi kuháng muk. 10 Rám Jesu yá umi sangga kep káin árángga áwuk, wahára hánám Jesu yá káuk ku alek ká ang tán Iruk ká iráp tánarám bá ina kahet hang málám hára ep tángga árán, 11 rám waháranyon me káman alek kálu ing háuk: "Kák ku nák Nanggena. No kák ka kikiná hánám naret. No kák ka pahánna álosim hánám naret."

Satan dá Jesu ingirungngingiya táuk
(Mat 4.1-11; Luk 4.1-13)

12 Rám waháranyon Iruk ká Jesu suring mán ále komkomá páliná muná káin kung 13 rám 40 átuk wata kinan Satan dá ingirungngingga kungga átuk. Málám songgo páyom bá árená káin wa árán angelo yá pinná tángga áturáng.

Jesu yá disaepel hulátingga mantángga ihuk
(Mat 4.12-22; Luk 4.14-15; 5.1-11)

14 Kulá Jon táng it káto káin tit wata torong káin du Jesu yá Galili ále káin son kungga Ánutu yan pingnga álosim wa meng tárut tángga kuk. 15 "Kulá rám bu áwek, Ánutu yan átkuku wu enanggon áwek. Pahán hurik tángga pingnga álosim wa naráng gga pahán sáni káin káto tingga átkuineráng!" ing yánuk.
16 Kulá Jesu málám umi pátum Galili wata tákto kálu kungga kápuk ku Saimon yot kulaná Endru wu umben san umi pátum kinan han átnárán, náuta yándi wu káut iháhá ámna. 17 Wa kápángga Jesu yá yánuk, "Áwáng nák nasurán

* **1:2:** Malakai 3.1 † **1:3:** Aisaia 40.3

du no sále ámna nangge iháháyan háleinemálák.” 18 Wáina yánán waháranyon
yándi wu umben yápmangga Jesu isutang kumálák.
19 Málám kimo hásák sim kungga kápuk ku Sebedi nanggená Jeims yot
kulaná Jon du bot kinan umben yándi iháng toktolik tángga átnárán, 20 málám
kung ma táng husiuk ináku háng hánám mantáng yámán, nan yándi Sebedi
san bot kinan ámna iháng yuwán áwuráng watyot árát, yándi wu Jesu isutang
kumálák.

Jesu yá iruk wáik isutuk
(Luk 4.31-37)

21 Wahára átang gu it Kapaneam káin kung wakáin átang Sabat hára Jesu
yá kungga miti itná kinan hangga Táwi yan me yánáng toliuk. 22 Rám Jesu
yá wa yánáng tolingga átuk wahára ámna náráwa wa naráng̃ga áturáng watá
kangga hárámuturáng, náuta Jesu káuráng wawu ámna kutná pálak ká ina
yánáng tolingga átuk, lo yan tiksa yá yánáng tolingngátaráng wáina muná.
23 Waháranyon ámna káman iruk wáik ká ep táená miti itná wata kinan yon
átuk watá mantáuk, 24 “Jesu Nasaret nan, rina táng námáyáya áwelák? Kák ka
nán hám náháng lem tátáya áwelák? Nák ku há naret kák ku wa ingga, kák ku
káungá hánám Ánutu yan káinnan dá áwelák!”
25 Wáina inán Jesu yá ing me táng muk, “Yolop átang ámna wa sangga hang!”
26 Wáina inán iruk wáik watá ámna wa muwantang manná mantángga sangga
hangga kuk.
27 Wáina kangga ámna náráwa watá hárámutang yáni meme táuráng, “Náwu
rina? Me náwu hurápmá hálángngá pálak! Iruk wáik me yánán watán milun
suweráng,” ingga yáni miuráng. 28 Kulá wata pingnganá watá sokmuná
hánám Galili ále wa kung hilák táuk.

Jesu yá ilalák mara máro hánám iháng tárut táuk
(Mat 8.14-17; Luk 4.38-41)

29 Kulá rám miti itná wa sangga Saimon káling Endru yan it káin kuráng,
wahára wu Jeims káling Jon du káman kuráng. 30 Rám wahára wu Saimon
silummá wu ilalák tángga sutná yá ángárángin kome káin átak ingga Jesu inát
naruk. 31 Wáina hálendu kung ketná hára tángga táng tárut tán, ilalák watá san
náráwa málám sungngi tiyawing yámuk.
32 Kulá yonyon kálu káe yá kung han it tá pup táuk kálu, ámna náráwa yá
ilalák mara me iruk wáik ká ep ihená wa iháng̃ga Jesu yan káin áwuráng. 33 It
waháranan táup hánám watá áwáng it kálu mungnganá kálu tuwatang áturáng.
34 Ámna náráwa táuppon áwát Jesu yá ilalák yáni hulá hulá wa iháng toliuk.
Hang iruk wáik ká ep ihená wa táuppon yásut yámuk, iná iruk wáik ká kutná
hiták meng tunggap tátá wa olet yáni máuk, náuta há naráng meráng wata.

Jesu yá ále rákit káman káin sáponga táuk
(Luk 4.42-44)

35 Hilápmá hánám it tá páyung átuk kálu Jesu yá tárutang it sangga ále rákit
ore káman káin kung sáponga táuk. 36 Átang sim bu Saimon yot nuknukngá
watá suling muráng. 37 Yáni waku kung kangga sat warán du inuráng, “Kámuk
hánám kák ka sulingga átaráng!” 38 Wáina inát tu Jesu yá yánuk, “Wa sat nándá
ku rehára kámá kunin — it kámá enang nákáin — náuta wakáin me pingnga
hányon yáninet. Wata hánám bu no áwut.” 39 Wáina mengga hangga Galili ále
kinan átkungga miti itná kinan Táwi yan me pingnga yánángga, hang iruk wáik
yásut yámángga kuk.

Ámna ilalák lepra ná pálak
(Mat 8.1-4; Luk 5.12-16)

40 Ámna káman ilalák lepra pálak watá áwáng tulá hára imángga hangga
kiling muk, "Ko narátá álo hálendu neháng tolitá no Táwi rahálá hára ron-
grongngá hálin‡."
41 Ing inán Jesu málám pahán ukuro pálak ketná kálan kung tánggangga inuk,
"No pahán kamet, rongronging!" 42 Wáina inán waháranyon ilalák lepra watá
san sutná yá rongrongiuk.
43 Wáina tángga Jesu yá suring mán háná kuinán tán ing inuk, 44 "Kándáng
narinelák, ko ni kámá káman ma inindalák, ináku kung sutya wa pris káman
elengga ku Ánutu ya towet sing mámáya Moses yá ilalák ká álo hálen rina
tátáya miuk wáina tátá ku kámá yá kahángga ku ilaláknga yá álo hálek ingga
kahineráng." 45 Enendu ámna watá kuk ngáyá kung me wa raták yánáng
halingga kuk. Hulá wata ku Jesu yá itná itná áturáng watán káin raták kung
áwáng tátá wawu muná, ináku ále rákit wakáin re átuk, enendu ámna náráwa
wakáinnan wakáinnan watá watán káin áwuráng.

2

Jesu yá ámna ket hárammá wáik táng toliuk
(Mat 9.1-8; Luk 5.17-26)

1 Rám kámá átang sangga Jesu yá it Kapaneam kinan son kung hen ámna
náráwa yá wáina áwángga it káman da kinan átak ingga naruráng. 2 Wáina hálen
táup hánám watá áwáng it pahálá kinan me kep káin wa áwáng tuwatang árát
Jesu málám wahára Táwi yan me yánuk. 3 Waháranyon, ámna káman kuratná
náut wawu erek kámut hálená wawu málám re áwáwáyan muná, wata ku ámna
4 yá sum tát kámuk áwuráng. 4 Áwángga káuráng gu Jesu rupmá káin kung
heheyan du muná náuta ámna náráwa yá kik hánám árát, áwáng it ketnán
árángga kung it hungnganá yalingga wakálu kangkang pálak sat Jesu rupmá
hára háuk. 5 Wáina tát Jesu yá málámba naráng háting muráng wa kangga ku
ket hárammá wáik wa inuk, "Nanggena, no mukmuroka wa yawondat."
6 Wáina inán lo yan tiksa kámá wahára áturáng watá kangga ku ing naráng-
ga átkiuráng, 7 "Náuta ku ámna nátá wáina menggoek? Ánutu yan kome táin ingga
hám tánggoek! Ámna káman dá kátu sasayan tárák kámá muná, Ánutu yá rewe
ku wáina tátáyan."
8 Waháranyon Jesu málám pahálá yá há naruk, pahán yáni káin wáina
naráng-ga átaráng ingga hálendu yánuk, "Náuta ku wáina naráng háteráng?
9 Ilalák mara inánáyan du me rina ku tiyapmá hánám ininet? 'Mukmuroka
ku yawondat,' me 'Tárutang kangkangga tángga hangga kung'? 10 Enendu ing
narineráng Ámna Nanggená watá káwak náta ketnán kátu sasa watán háláng
tángga átak." Wáina yánángga son ilalák mara wa inuk, 11 "No kanin, tárutang
kangkangga tángga itya ya kung." 12 Wáina inán waháranyon málám tárutang
kangkangngá tánggatang rahán yáni hára hangga kuk. Wa kangga kámuk
hárámutang Ánutu kutná meng tárut tángga ing miuráng, "Tárák kámá ing ma
hánám káumán!"

Jesu yá Liwai mantáng muk.
(Mat 9.9-13; Luk 5.27-32)

13 Kulá son Jesu málám umi pátum tákto kálu kungga árán, ámna náráwa kik
hánám watá áwát málám wahára Táwi yan me pingnga yánuk. 14 Wahára átang

‡ **1:40:** Juda yan kálu ku ing ilalák lepra pálak wawu Táwi rahálá hára ku rongrongngá muná.

son kungga káuk ku Liwai* Alfius nanggená wu takis iháhá itná hára putung
átnárán kangga ku inuk, "Áwángga nák nasulák," Wáina inán Liwai málám
tárutang isutang kuk. 15 Kulá rám Jesu yá Liwai yan it káin kungga disaepelná
yot sungngi nangga áturáng, wahára wu takis iháhá me "mukmuro mara" táup
hánám Jesu isutang áwuráng watyot kámuk átang sungngi náuráng. 16 Wahára
tombong Farisi wata kinan nan lo yan tiksa watá kat Jesu yá takis iháhá
me "mukmuro mara" watyot sungngi nangga árát, árong disaepelná wa
yánuráng, "Náuta ku Jesu yá takis iháhá me mukmuro mara yot sungngi
náeráng?" 17 Wáina met Jesu yá narángga yánuk, "Ámna káman ilaláknga muná
yá dokta yan káin ma kungngátak, ináku ilaláknga pálak watá ku dokta yan
káin kungngátak. No áwut wawu ámna náráwa kándáng árená wa mantáng
yámámáya ma áwut, ináku mukmuro mara wa mantáng yámámáya áwut."

Jesu yá sungngi sangga sáponga tátá wata yánuk (Mat 9.14-17; Luk 5.33-39)

18 Kulá rám káman Jon dán disaepel yot Farisi wu sungngi sangga árát, ámna
náráwa kámá yá áwáng Jesu inuráng, "Jon dán disaepel yot Farisi yan disaepel
yá ku sungngi sanggoeráng, iná kákkán du muná."

19 Wáina inát Jesu yá yánuk, "Ámna káman dá náráwa káman yot ket tántán
tátáya átang nuknukngá men áwánggalát watá watyot átang sungngi álo sang-
galát me muná? Wáina kámá ma árak. Rám ore watá watyot átgalát wahára wu
herongnge átnát tán rám. 20 Iná rám káman áwinek wahára wu ámna ni náráwa
tátáya táinek wa áwáng há tángga kuineráng, wahára wu wáina nuknukngá yá
sungngi sanggalát.

21 "Hang káman dá lap kátu mirak táng kakngá ya hinangngá ma
rákárenggim. Iná wáina tánggim wawu mirak watá kakngá wa uyin hinangngá
maming táwi hálenggim. 22 Hang káman dá wáin mirak wa táng meme kepmá
kakngá hára ma kulinggim. Iná wáina tánggim wawu wáin mirak wata mulá
yá meme kepmá wa ráráhánggim, wáina tán du yayará wáin yot meme kepmá
wawu yáup yándi muná hálenggalán, wáina wata ku wáin mirak wawu meme
kepmá mirak háranyon kukuliyan."

Sabat hára yáup ma táená wata Jesu yá yánuk (Mat 12.1-8; Luk 6.1-5)

23 Rám káman Sabat hára Jesu yá disaepelná yot yáni waku wit hái orek yáni
kálu kunggatang disaepelná yá wit páliná wa kámá kátungga ihuráng. 24 Kulá
Farisi yá wa kápángga Jesu inuráng, "Kang, náuta ku disaepelka yá Sabat hára
kálu wáina ma tátáya mená wa táeráng?"

25 Wáina met narángga Jesu yá yánuk, "Sán kámá Devit tá tombongngá yot
háing yámán táuráng wa sángingngátaráng me muná? 26 Pris táwi yáni kutná
Abiata watán rám hára Devit málám kung Ánutu yan it kinan hang, másáng
horengga Ánutu yan tit káungá hánám hálená wa pris káman inán másáng wa
imán náuk, wawu kálu hitik táuk, pris yá re nanaya mená wa, kámá iháng imán
tombongngá yámángga náuráng. Devit tá wáina táuk, enendu Táwi yá kandák
táelák ingga ma inuk."

27 Waháranyon ing yánuk, "Ánutu yá ámna nangge háláng yáyámáya Sabat
táng tunggap táuk; ámna nangge yá Sabat háláng imámáya ma táng tunggap
táuk. 28 Wata ku Ámna Nanggená wawu Táwi, Sabat tán hányon."

---

* **2:14:** Liwai wawu Matyu kutná nukngá.

3

Sabat hára Jesu yá ámna ketná wáik táng toliuk
(Mat 12.9-14; Luk 6.6-11)

1 Rám káman Jesu yá kung miti itná kinan háuk, wahára wu ámna káman
ketná kámurená wakáin hányon árán, 2 ámna kátu wu Jesu yá tárák rina tán
kangga táng me hára tinin ingga áwáng áturáng, wáina hálendu Sabat hára ná
ámna wa táng tolin kanin ingga kangga átkiuráng. 3 Kulá Jesu málám ámna
ketná kámurená wa inuk, "Wa átaráng wata kondon yáni hára wa hetang álák."
4 Wáina inángga son wahára áturáng ngá wa yánuk, "Retá ku Sabat hára kálu
kándáng hálek, álosim táinemán me wáik táinemán? Háláng yámámá me ráháng
kámut tátá?" Wáina yánán wahára áturáng watá náng ingmen áturáng. 5 Málám
kuk hánám kárek hálengga pahán yáni káto wa kangga pahálá márawin ámna
wa inuk, "Ketya wa uying ráng táng." Ing inán ketná uying ráng tán ketná yá
álosim háliuk. 6 Kulá waháranyon Farisi yáni waku hangga kungga Herot tán
tombong kápángga Jesu utkámut tátáya me hulátingga hároturáng.

Urum táwi yá Jesu isutang kuráng
(Mat 12.15-16; Luk 6.17-19)

7 Jesu málám disaepelná yot hangga umi pátum káin kut ále Galili nan
ámna náráwa urum táwi watá yásutang kuráng. 8 Wáina wáina tánggoek ingga
naruráng hára wu ámna náráwa táup táwi hánám ále Judia kálu, it yáilá
Jerusalem kálu, ále Idumea kálu, me umi Jodan numkálu, hang it yáilá Tair
me it yáilá Saidon kálu nan dá Jesu yan káin áwuráng. 9 Ámna náráwa yá
kik hánám hálen kome muná kangga disaepelná yánuk, "Bot káman tiyawing
namániráng, náuta ámna náráwa yá neháng kik pásinirot." 10 Táup hánám há
iháng toliuk hálen, ilalák pálak watá há tángganin ingga málám hára re seng
inisurán tángga áwáng kik hánám áturáng. 11 Rám iruk wáik ká kanggiuráng
hára wu iháng hang kondolá hára kátingga ing mantánggiuráng, "Kák ku Ánutu
Nanggená!" 12 Ing menggiuráng, enendu me káto mengga yánánggiuk, "Nák
ku wa ingga ma meindaráng."

Jesu yá aposelná 12 iháng tunggap táuk
(Mat 10.1-4; Luk 6.12-16)

13 Rám káman Jesu málám ále yáilá káin áráng átang málámbá niya narek wa
mantáng yámán málámbán káin áwuráng. 14 Málám ámna 12 iháng tunggap
tángga kut aposel* yámángga yánuk, "Sán du nákkot átneráng. Rám kámá wu
suring sáme Táwi yan me wa yánángga átningguineráng, 15 me háláng tángga
iruk wáik wa yásut kuineráng." 16 Ámna 12 iháng tunggap táuk wawu: Saimon,
Jesu yá kut nukngá Pita imuk wa, 17 hang Jeims wu Sebedi nanggená hang
kulaná Jon (yarán wawu Boanerges ing mantáng yámuk wawu wata hulá wu
punam bá ina táinemálák), 18 hang Endru, Filip, Batolomiu, Matyu, Tomas
hang Jeims Alfius nanggená, Tadius hang Saimon wawu tombong káman
kutná Selot† waháranan, 19 hang Judas Iskariot, wawu ámna niyá Jesu táng
káyam ket yáni hára tiuk wa.

Jesu yá Belsebul yot yáup táek ingga miuráng
(Mat 12.22-32; Luk 11.14-23; 12.10)

20 Jesu málám it káman da kinan kung hang átnárán, ámna náráwa kik táwi
watá son áwáng hiuráng, wáina hálendu málám disaepelná yot yáni re átang
sungngi yáni nanayan du muná. 21 Wáina tát Jesu sipmá kátu yá wa naruráng

---

* **3:14:** Kut aposel wata hulá wu me tángga kungga áwángga tátá. † **3:18:** Tombong Selot wawu Juda nan ámna urum kámá watá ku Rom ráhángga yásutnin ingga tángga átnándaráng.

hára wu “Ámna wawu hohek, wata ku kung engotang áwánin,” ing mengga kuráng.
22 Hang lo yan tiksa Jerusalem kálu átang háuráng watá ing miuráng, “Iruk wáik yáin yáni, Belsebul,‡ watá ep tán tánggoek, hang watán háláng hára kungga nuknukngá wa yásutkoek.”
23 Wáina mengga árát tu Jesu yá mantáng yámán áwát me tárák hára yánuk, “Rina tángga ku Satan dá Satan isurán kuinek? 24 Káwak káman hára árená yá yáni yon honhoren tánggalát wawu káwak watá kándáng ma átgim. 25 Hang amba káman hára árená yá yáni yon honhoren tánggalát wawu amba watá kándáng ma átgim. 26 Hang Satan dán tombong gá yáni yon honhoren tánggalát wawu kándáng ma átgalát, tombong wawu há sálikninggim. 27 Iná ámna káman dá ámna hánghálángngá yan it kinan raták kung hang kutná kutná wakáin ma ihángga kunggim, ináku ámna hánghálángngá wa kálak ket hárammá hárotang tingga ku wáina álo tánggim. 28 No pálipuk hánám ing sánin, Táwi yá ámna yan mukmuro me sárum meme táená wawu álo yawon yáminek. 29 Iná káman dá Iruk Káungá wata sárum meme táinek wawu kátuná wa ma sáindák, márapmá ná wawu rámá rámá átang kuinek.”
30 “Ámna wawu iruk wáik ká watyot átkoek,” ing miuráng wata ku wa yánuk.

Jesu maming got yakukulaná yá áwuráng
(Mat 12.46-50; Luk 8.19-21)

31 Kulá Jesu maming got yakukula watá áwáng kep káin átang ámna káman suring mát kung it kinan Jesu inán áwáng kep káin kápápáya kung han, 32 ámna náráwa kik táwi áwálák áturáng watá inuráng, “Mamya yot yakukulaka wu kák ka sulingga áwáng kep káin átaráng.”
33 Ing inát watá miuk, “Mamna me yakukulana wu ni?”
34 Wáina mengga áwálák háleng sulingga wahára putung áturáng wa yánuk, “Kaniráng! Nahára átaráng sándu mamna me yakukulana! 35 Niyá Ánutu yan me isutang átningguinek wawu nák yakukulana me yit ilomna me mam ilomna.”

4

Jesu yá ámna káman dá irit táulá hái káin haliuk ka me tárákngá yánuk
(Mat 13.1-23; Luk 8.4-15)

1 Son Jesu yá umi pátum tákto káin átang Táwi yan me yánáng tolingga átnárán ámna náráwa yá áwáng táup hánám tuwarát kápángga bot káman umi ketnán átuk wata ketnán Jesu yá áráng putung árán ámna náráwa yá áwáng umi pátum tákto káin áturáng. 2 Málám me wa táwi hánám tárák hára tingga yánáng tolingga kungga átang yánuk, 3 “Sándá narániráng! Ámna káman dá iritná táulá halin ingga kuk. 4 Málám halingga kungngárán kámá yá kálu hára hat, iráp pá áwáng erek nang háliuráng. 5 Iná kámá yá ále sup kárák hára háuráng watá ku sopmuná hánám áráng hiuráng náuta kung káwak kinan ma háuráng. 6 Kulá káe yá háliuk wahára wu kápán há roningga háuráng, náuta ráhun yáni muná wata. 7 Táulá kámá yá wu ále uran kánggárángngá kinan kung háuráng hálendu áruráng, enendu árángga pálin yáni sásáyan tárák ku muná, náuta uran kánggárángngá watá iháng usuk. 8 Hang táulá kámá yá ku káwak álosim hára háuráng hálendu áráng hengga pálin yáni álo kámá hánám wa sángga áturáng. Kámá yá pálin yáni táwi simsim tit, kámá yá tátáwi tit, kulá kámá yá ku maming tátáwi hánám tiuráng.”

‡ **3:22:** Belsebul wawu Satan kutná nukngá.

9 Hang Jesu yá ing yánuk, “Káman ni kárámanná pálak hálendu watá me ná
narinek.”
10 Kulá ámna náráwa yá erek kung háliuráng, wahára wu disaepelná 12
watyot kámá rupmá tangtang áturáng watá me tárákngá yánuk wata hulá ya
ináng suliuráng. 11-12 Ináng sulit tu yánuk, “Kámá kep káin átaráng wawu me
tárákngá kálu re yánáná wáina hálendu ‘rendá rahán yáni hálengga átneráng
enendu páliná wu ma káindáráng, me rendá narineráng enendu wata hulá
hánám bu wáina ingga ma narindáráng. Wáina tángga átninggan pahán yáni
hurik tát Táwi yá kátu yáni saiwon.’* Iná sáni wu Ánutu yan átkuku watán me
kilakngá wata hulá hánám wawu Ánutu yá sán há sáliuk.”
13 Son Jesu yá ing yánuk, “Sándu me tárákngá náwu ma naráráng me
rina? Rina tángga wu me tárákngá nukngá wata hulá wa narineráng?
14 Ámna káman dá irit táulá halingngátak wawu káwak náta ketnán Táwi yan
me halingngátak. 15 Ámna kámá wu irit táulá yá kálu hára hangngátaráng
wáina, rám Táwi yan me narángngátaráng waháranyon du Satan dá áwáng me
narángngátaráng wa táng hirarán kung yámángngátak. 16 Iná kámá wu irit táulá
yá sup kárák hára hangngátaráng wáina, Táwi yan me wa narángga sopmuná
hánám tángga wata herongnge hánám tángngátaráng, 17 enendu ráhun yáni
ma koená wata tángga wu rám hátetná kimo re átnárát márapmá me tárák
wáik rina rina yá Táwi ya naráng háting meráng wakálu áwángngátak, wahára
wu sopmuná hánám naráng hákhátik yáni sangngátaráng. 18 Hang kámá wu
irit táulá yá ále uran kánggárángngá hára hangngátaráng wáina Táwi yan me
wa há narángngátaráng, 19 enendu káwak kán kutná kutná wata narángpak
tángngátaráng, me kikiná hulá hulá watá yángyárungngingngátak, me kutná
kutná kápáng narángngátaráng. Watá iháng usán Táwi yan me watá páliná
ma sángngátaráng. 20 Iná kámá wu irit táulá káwak álosim hára hangngátaráng
wáina, wata tángga Táwi yan me wa narángga tángga páliná sángngátaráng
wawu kámá yá pálin yáni táwi simsim tit, kámá yá tátáwi tit, kulá kámá yá ku
maming hánám tátáwi tingngátaráng.”

Lam kasingga táng kilak ma tingngátaráng (Luk 8.16-18)

21 Jesu yá ing yánuk, “Káman dá lam kasingga tángga áwánggim wawa baket
kinan káin me tebol tárang káin hám tinggim? Wáina muná. Ináku tebol ketnán
tinggim watá ku álo. 22 Me kámá tum táená wawu hiták háleineráng, hang
me kámá kilak átaráng wawu hiták meng tunggap táineráng. 23 Káman dá me
nanaráyan kárámanná pálak hálendu watá me ná narinek.”
24 Waháranyon sengsáráp tingga ku ing miuk, “Me rina nareráng wa
kándáng hánám wa naráng hátingga átneráng. Tárák rina tánggoeráng wawu
Ánutu yá wáinanyon táng sámángga, wata ketnán nukngá sengsáráp táng
sáminek. 25 Káman niyá me páliná watá átmek hálendu Ánutu yá wata ketnán
nukngá yot tingga iminek. Iná káman niyá me páliná wa ma átmák hálen
wawu isikimo rina átmek watyot imáng hutang ihinek.”

Irit tá áráng heheyan me tárák tingga yánuk

26 Hang ing hányon yánuk, “Ánutu yan átkuku wawu ing ina: ámna káman
dá irit táulá káwak káin halingga sangga, 27 yáungán ruhinek me káen sen-
gsulingga átkuinek, wahára rina rina áráng hengga árángga átaráng wawu
ma narángngátak. 28 Káwak málámbáyon du muk yámán árángngátaráng,
hulátingga murán yáni, hang yumin yáni, hang yumin yáni kinan du pálin

* **4:11-12:** Aisaia 6.9-10

yáni tingngátaráng. 29 Áráng hengga kungga pálin yáni sángga álikngingga árát
tu pálin yáni mamaráyan rám hálengngátak, wahára wu márumá yá áwángga
marángga ihángngátak."

Mastet táulá hára me tárák tingga yánuk
(Mat 13.31-32; Luk 13.18-19)

30 Son Jesu yá yánuk, "Ánutu yan átkuku wata wu náut ina ingga mengga
sáninet, me tárák ku náut hára mengga sáninet? 31 Ánutu yan átkuku wawu
mastet táulá ina isik hánám kimo káwak kinan halingngátaráng. 32 Enendu
rám watá áráng hengga tihangngátak wahára wu hái káin kutná kutná hená
wa iháng hátingga maming táwi hánám wa tihangngátak. Ketná palá tingga
árán alek káin iráp pá kahetang áwáng wahára tángga sek naráng gga yongnga
ya átnándaráng."
33 Rám máro yon Jesu yá Táwi yan me wa tárákngá wáina re tárák hára yánuk.
Watá nanará yáni káin álo nanaráyan kálu wahára yánánggiuk. 34 Málám me
kámuk yánánggiuk wawu tárák hára re tingga yánánggiuk, iná máriya málám re
disaepelná yot átang wahára ku wáina wáina ingga hulá yot kándáng hánám
yánáng tolinggiuk.

Jesu yá iruk táwi wa inán sáuk
(Mat 8.23-27; Luk 8.22-25)

35 Rám wahára it tá yonyonlingga áwán du Jesu yá disaepelná yánuk,
"Umi pátum tákto numkálu kunin," 36 ing yánán disaepel yá Jesu yá bot átuk
wata kinan re áráng árát ámna náráwa káwan táwi wa yápmangga kuráng,
waháranyon bot kámá watyot hányon kuráng. 37 Kungga átnárát, iruk maming
táwi yá tán umi pátum punggilá yá hilák singga bot ketnán hanghang tángga
árát, bot tá hála umi pátum kinan háin ingga tángga átuk. 38 Kulá Jesu wu bot
yangngá káin miung ketnán ruhángga árán disaepelná yá táng mirak tángga
inuráng, "Tiksa, náni ya urák náni wa naránggoelák me? Hang suwindemán!"
39 Wáina inát, málám tárutang iruk wa me táng mángga umi pátum punggilá
wa yánuk, "Kilak! Yolop hánám átniráng!" Wáina yánán iruk ká san umi yá
láláwingga hánám wa átuk.
40 Kulá hang disaepelná wa yánuk, "Náuta ku pitánggoeráng? Sánda naráng
hákhátik sáni wa muná hánám puk me?"
41 Wáina yánán, yáni waku hárámutang pikpito naráng gga yáni meme táuráng,
"Náwu ni? Iruk kot umi pátum punggilá yá watán me naránggoeráng náwu!"

5

Jesu yá iruk wáik isutuk
(Mat 8.28-34; Luk 8.26-39)

1 Jesu yá disaepelná yot Galili umi pátum wa hitik tángga Gerasen ále káin
kung hengga, 2 rám Jesu yá bot sangga háuk waháranyon ámna káman iruk
wáik ká ep táená watá tanggán káin átang kakaya áwáng hiuk. 3 Ámna wawu
tanggán káin átnándak, wahára ámna káman dá ámna wa háthárot tán tárák
ku muná, sen dá enendu muná yon. 4 Rám kámá sen dá ket hárammá káto
hárotnándaráng, enendu sen uying rákrákit tángngátak. Káman dá hálángngá
táng hang titiyan du muná. 5 Rámá rámá káen me yáungán wawu ále yáilá káin
tanggán dá átak wakáin re átang huhumenman pálak málámbáyon sutná sutná
wa sup pá marángngátak.
6 Málám mulangán káin átang Jesu kangga hururung ingmen kung kondolá
hára tulá hára imángga han, 7-8 Jesu yá inuk, "Iruk wáik, ámna wa sangga
hang!" Wáina inán naráng gga hahatingga ingmen ing mantáuk, "Jesu, Ánutu

Árená Hánám wata Nanggená, rina táng namindelák? Ma keháng lem táindát
ingga Ánutu rahálá hára nanáng!”
9 Ing inán Jesu yá inuk, “Kutya ku ni?” Ing inán, watá miuk, “Nák ku iruk
wáik tombong hásák wata táwi yáni ya átnándat, wáina wata ku kutna wu
Tombong Hásák.” 10 Wáina inángga ále nahára ma násutnándalák ingga kiling
muk.
11 Put urum táwi káman du ále yáilá isikimo wata álatná kálu enang
waháranyon sungngi nangga árát. 12 Kulá iruk wáik watá Jesu kiling muráng,
“Suring námátá put wa átaráng wata kinan kung hanin.” 13 Wáina ing met,
Jesu yá álo ingga yánán iruk wáik watá ámna waháranan áráng hengga kung
put wa áturáng wata kinan háuráng. Put káwan táwi wata sale yáni wu
2000 watá hururung ingmen ámuta re hangga umi máta porá isikimo hára
hitangga kung umi pátum kinan hangga umi nangga kámuturáng.
14 Wáina tát, ámna put wa pin yáni táená watá wa kangga pitángga kungga
pingnga wa it kinan me ále wata kátu káin yánát ámna náráwa yá rina
tunggafek ingga kakaya kuráng. 15 Rám ámna náráwa yá Jesu yá átuk káin
wa áwángga káuráng gu ámna iruk wáik ká ep táená táng toliuk wawu sutná
kándáng tánggánengga, nanaráná yá kándáng hálen, wahára putung árán,
kangga pitáuráng. 16 Kulá rendá wahára átang rahán yáni yá káuráng watá wu
ámna iruk wáik ká ep táená wawu wáina wáina ingga áwuráng wa yánuráng,
hang put tu wáina táeráng ingga hányon yánuráng. 17 Kulá me pingnga wa
naráng gá ámna náráwa yá ále ná sangga kung ingga sonson Jesu yolopon kiling
muráng.
18 Kulá Jesu málám bot ketnán áruk wahára wu ámna iruk wáik ká ep táená
táng toliuk watá káman kunin ingga Jesu kiling muk. 19 Enendu Jesu yá álo
ingga ma inuk, ináku ing inuk, “Itya káin kung sipya kátu Táwi yá urákka
naráng gá kutná táwi rina táng kamek wa wáina ingga yáninelák.” 20 Wáina inán
du ámna watá kung Dekapolis ále káin wáina ingga Jesu yá kutná táwi rina táng
muk wa yánángga kun ámna náráwa yá wa naráng gá ikik hárámuturáng.

Náráwa máto kámurená yot náráwa ilalák mara iháng tárut táuk (Mat 9.18-26; Luk 8.40-56)

21 Rám Jesu yá bot ketnán umi pátum wa son hitik tángga kung numkálu
átuk, wahára ámna náráwa yá kik hánám wa áwáng áwálák táuráng. 22 Wáina tát
átnárán, miti itná yan ámna yáilá káman kutná Jairus watá áwáng Jesu kangga
tulá hára imángga hangga 23 inángga pahálá yot hánám kiling muk, “Uriwana
máto yá kámutnándek. Ko áwáng ketya yá tánggatá álo hálengga tárutang há
átnek.”
24 Wáina inán du Jesu yá watyot kun, ámna náráwa táwi hánám watá
isutang kungga uying kákkárik táng mángga kuráng. 25 Kulá náráwa káman
wahára átuk wawu yara 12 wata kinan yipitná ya rámá rámá kungga rewe
átnándak. 26 Málám dokta máro hánám watán káin kun háláng imánin ingga
tángngátaráng, enendu sut láwit táwi hánám imángngátaráng, me supmá kámuk
hánám sáuk, enendu ilalákngá yá álo hálená ina ku ilalák watá táwi hánám
wa hálengga átnándak. 27 Málám Jesu yá wáina wáina tángngátak ingga met
naráng gá ku, sárumá ya káwan táwi kungga áturáng wata kinan kung lapmá
hásák hára wa tánggáuk, 28 náuta, “Na hánámá lapmá hásák káin tánggáinet
wawu há álo háleinet,” ingga naráng gá átuk wata. 29 Waháranyon hánám sip pá
hangga átnándak watá sálikngin málám sutná káin naruk ku sutná márawingga
átnándak watá pukon sálikngingga kun, 30 waháranyon Jesu yá naruk ku
hálángngá kátu yá sangga kun málám hurik tángga kik táwi kunggaturáng wa
yánuk, “Niyá nákkán lap tánggaek?”

31 Ing men disaepelná yá inuráng, “Kang, ámna náráwa kik hánám keháng
rosingga koeráng, enendu ko ku melák, ‘Niyá nehánggaek?’ ingga melák.”
32 Wáina inuráng, enendu Jesu málám emá re niyá nehánggaek ingga áwálák
hálengga kuk. 33 Jesu yá wáina tán kangga náráwa ni ilaláknga yá álo hálen
naruk, málám pitángga yángyáng pálak áwáng hárammá hulá hára turingga
hangga wáina wu pálipuk ingga inuk. 34 Wáina wáina ingga inán Jesu yá inuk,
“Uriwana, naráng hákhátikka watá keháng tolek. Pahán lálap hára kuinelák,
iná ilalák wawu pukon kepmáek.”
35 Jesu yá wa inángga emá me tángga átnárán, ámna kámá miti itná yan
ámna yáilá watán it káinnan dá áwáng inuráng, “Uriwaka wawu há kámutak.
Márapmá watyot tiksa ma imindalák.”
36 Wáina inát Jesu málám watán me wa kárámatingga há naruk, enendu
ámna yáilá wa inuk, “Ma narángpak táindalák, ináku naráng hákhátik hára káto
átnelák.”
37 Wáina inángga málám yánán kámá yá ma isutang kuráng, ináku Pita, Jeims
hang Jon, Jeims kulaná, watyot re kuráng. 38 Yáni wu rám miti itná yan
ámna yáilá watán it káin kung hengga Jesu yá kápuk ku huhumenman tángga
kutkáyawát wa irawa hára ingmen tánggarát. 39 Málám kung it kinan hangga
yánuk, “Náuta wu kut me huhumenman ná tángga átkoeráng? Nangge náwu
ma kámurak, ináku ruhángga átak.”
40 Wáina yánán watá yut mángga árát málám yánán erek ingmen kep káin
hat, naning maming got disaepelná káman áturáng wa ihángga nangge ting
sat átuk wakáin kung háuráng. 41 Málám hang nangge wata ketná hára
tángga inuk, “Talita kum” (wawu ing “Náráwa kimo, no kanet ‘Tárulák!’ ”).
42 Waháranyon hánám náráwa máto watá tárutang kung áwáng tán kangga ikik
hánám hárámuturáng. Náráwa kimo wawu yaraná wu 12. 43 Waháranyon
málám sungngi kámá imát náik ingga yánángga ku kungga kámá wáina táek
ingga ma yáyánáya olet yáni máuk.

6

Profet tu itná hulá hára kutná árená muná
(Mat 13.53-58; Luk 4.16-30)

1 Kulá Jesu málám rehára átuk wa sangga itná hulá káin disaepelná watyot
kuráng. 2 Rám Sabat tá áwáng hiuk hára wu miti itná káin Táwi yan me yánáng
tolingga árán, urum táwi wa naráng ga áturáng wata kinan máro hánám bá
yon hárámutang me keke ing miuráng, “Ámna nátá nanará wawu rekáinnan
ihuk? Nanará álosim náwu niyá imuk ngáya tángga tárák hulá hulá wa hányon
tánggoek? 3 Náwu kapenda me náut? Náwu Maria nanggená Jeims, Josep,
Judas hang Saimon wata tat yáni me rina? Hang yitná ilommá nahára nányot
há átnándamán.” Wáina mengga kuk táng mángga watán me wa pálipuk ingga
ma naruráng.
4 Wáina met Jesu yá yánuk, “It yáni hulá me málámbán hun kinan me
málámbán itná pahálá kinan rewe ku profet tu kut yáni árená muná.” 5-6 Jesu
málám naráng hákhátik yáni muná wa kangga hárámutuk, wata ku málám
wahára ket tárák kámá táwi sim ma táuk, ináku ilalák mara yarákimo wahára
ketná yá ihánggápán álo háliuráng wa rewe. Wáina tángga Jesu málám itná itná
kungga Táwi yan me wa yánáng tolingga átkuk.

Jesu yá disaepel 12 suring yámuk
(Mat 10.5-15; Luk 9.1-6)

7 Málám disaepelná 12 wa mantáng yámán áwát, iruk wáik yásusut watán
háláng wa yámángga yará yará suring yámán kukuya ing yánuk, 8 “Náut

kámá káman kálu watán ma ihindaráng ináku to rewe ihineráng. Másáng ma
ihindaráng, yák ma ihindaráng me sup kámá tumá kinan árát ma ihindaráng.
9 Sendol re moneráng, iná sut tátámot tán hánámá kámá ma ihindaráng. 10 It
rehára ruhineráng watá wahára re átang kungga it kapme wa sáineráng. 11 Iná
it káman dá herongnge ma táng sámángga ma sáhená yan tárák árát, me sándán
me ma narát, wawu háram sáni káin káwak káhumá wa káting halit wahára han
du kuineráng, watá ku watyot me yá átak háleinek," ingga yánuk.
12 Kulá disaepel watá hangga kungga pahán hurik táineráng ingga ámna
náráwa yánángga kuráng. 13 Yáni waku iruk wáik táuppon yásut yámángga ilalák
mara táuppon oel kulingga kuháng yámángga ku ilalák yáni háranan iháng tárut
tángga kuráng.

Jon Umi Kuháng Yámámá wa salá ták maruráng
(Mat 14.1-12; Luk 9.7-9)

14 Kulá Jesu kutná yá táwi hánám hálengga kungga árán du King Herot tá rina
rina tunggafengga átuk wa naruk. Kátu kámá yá wu ing mengga kunggarát,
"Jon Umi Kuháng Yámámá kámutuk watá son hám tárutuk wáina hálendu ket
tárák hulá hulá tátáyan háláng wawu wahára átak." 15 Kulá kátu kámá yá wawu
Elaija ingga menggaturáng, iná kátu kámá yá wu profet uláp hánám átkiuráng
waháranan ina ingga menggaturáng.
16 Iná Herot tá ku wa narángga wu ing miuk, "No yáne Jon salá maruráng
watá son tárutuk!"
17 Jon wawu huphuráp Herot málámbá yánán kung ket tángga hárotang táng
it káto kinan tiuráng. Wa táuk wawu náuta kulaná Filip áwáná Herodias wa
Herot tá áwáná ya tán, 18 wata ingga ku Jon dá ing mengga sonson tángga
árán, "Herot ko kulakka áwáná áwáka ya táulák wawu kandák." 19 Wáina
inángga sonson tángga áwán du Herodias yá pahálá kuk hánám naráng mángga
áwánggiuk, enendu utkámut tátáyan kálu kámá ma tunggafenggiuk, 20 náuta
Herot tá Jon da naráng mánggiuk wawu ámna kándáng rongrongngá, wata ku
Jon da hányon pitáng mángga kándáng hánám pinná tánggiuk. Rám Herot tá
Jon dán me naránggiuk hára wu naráng yakyawák tángga narángpak hánám
tánggiuk, enendu son Jon dán me nanará ya wu kikiná naránggiuk.
21 Pukon da ku Herodias yan rám álosim káman dá áwuk wawu Herot tá
tunggafiuk watán rám. Wata ku umi sinak maming táwi tátáya kapman
dán ámna yáin yáni me tewe ámna yáin yáni watyot ále Galili yan ámna yáilá
wa iháng uyiuk. 22 Rám wata kinan du Herodias uriwa yá áwáng rahán
yáni hára wa táit pánáp tángga árán Herot yot ámna hulá hulá watá kangga
álosim naruráng. Wáina hálendu king gá náráwa wa inuk, "Ko náuta kámá
narángga naninelák wawu no há hánám kaminet." 23 Ing inángga me káto
hánám mengga miuk, "Pálipuk hánám ko náuta narángga naninelák wawu no
há kaminet wata tárákngá ku ále káwak no pinna táet wa huk tángga numkálu
kamánggem wáina."
24 Wáina inán náráwa málám hangga kuk ngáyá kung maming inuk, "Náut
nanamáya ininet?"
Ing inán maming gá inuk, " 'Jon Umi Kuháng Yámámá wata yáilá ya naret,'
ingga ininelák."
25 Wáina inán náráwa málám sokmuná hánám son kung king inuk, "Nák ku
ko kula pálik hánám nahára Jon Umi Kuháng Yámámá wata yáilá wa tera hára
tingga táng áwáng naminelák ka naret."
26 Wáina inán king gá narángpak táwi hánám táuk, enendu me káto hánám
mengga inuk me ámna yáilá sungngi nanaya áwuráng wata rahán yáni hára
hálendu milunná ma yaliuk. 27 Ináku waháranyon yáup ámnaná suring mán

Jon yáilá tángga áwáwáya kuk. Ámna watá kung Jon it káto káin átuk wakáin
salá ták marángga 28 táng tera hára tingga táng áwáng náráwa wa imán watá
táng kung maming imuk. 29 Wa narángga Jon dán disaepel yá áwáng tambun
wa táng kung tanggán káin usuráng.

Jesu yá ámna 5000 wa sungngi sing yámuk
(Mat 14.13-21; Luk 9.10-17; Jon 6.1-14)

30 Aposel kuráng watá átkut sálin áwáng Jesu rupmá áwálák átang wáina
wáina táumán me wáina yánáng toliumán ingga erek ingmen inuráng. 31 Rám
ore waháranyon du ámna náráwa watá táup hánám kung áwáng tángga árát tu
Jesu yá aposelná yot sungngi yáni nanayan tárák muná hálendu yánuk, "Sáni
re hánám áwát nákkot kungga ále rákit kangga wakáin sek naránin."
32 Ing yánángga yáni re hánám bot hára árángga ále rákit káman káin kuráng.
33 Enendu táup hánám bá há kápuráng wáina hálendu wakáin koeráng ingga há
narángga it ále ore wakáinnan watá háram kálu hururung ingmen watá kálak
kung hiuráng. 34 Jesu yá kung hengga kápuk ku ámna náráwa táup hánám watá
árát kápángga urák yáni naruk, náuta sipsip márum yáni muná ina hálendu
málám Táwi yan me táwi hánám wa yánáng toliuk.
35 Kulá it tá há yonyon tin kangga disaepelná yá áwáng inuráng, "Nákáin du
ále pálíná muná káin átnáne há yonyon tek. 36 Wáina wata ku ámna náráwa
álo suring yámátá it kámá káin há yáni kungga sungngi yáni kangga yungga
nanggalát me?"
37 Ingga inát Jesu yá yánuk, "Náut kámá nanayan wawu sáni kangga
yámineráng."
Ing men watá inuráng, "Ámna káman dá yáup yap 8 tángga sup ihángngátak,
wáina watá ku álo kung máváng yungga yámátne nanggalát."
38 Ing met Jesu yá yánuk, "Máváng tum pa rina tá átaráng ingga kaniráng."
Ing men kungga kangga ku inuráng, "Máváng tum 5 hang káut yará yá
átaráng."
39 Wáina inát tu Jesu yá yánán ámna náráwa wa disaepel yá iháng urum kámá
kámá tit kepang álo kámá hára wa putung háuráng. 40 Kulá putung áturáng
wawu urum kámá 50 kámá 100 wáina wáina re áturáng. 41 Wáina árát Jesu
málám máváng tum 5 watyot káut yará wa ihángga átang alek kálu hálengga
Táwi yan káin sáponga tángga máváng wa hikhuk tángga iháng disaepelná
yámán ámna náráwa ya ting yámángga kut, málám káut yará wa wáinanyon
tángga yámán kámuk ting yámángga kuráng. 42 Wa yámát nangga kámuk hánám
kawin yáni hahatin, 43 disaepel yá máváng me káut káhumá áturáng wa iháng
rápmám 12 wa tuwat hánám monduráng. 44 Iná ámna náráwa sungngi wa
náuráng wata sale yáni wu táup hánám, iná 5,000 wawu ámna sale yáni re.

Jesu yá umi ketnán yángyáreng kuk
(Mat 14.22-36; Jon 6.16-21)

45 Kulá waháranyon Jesu yá disaepelná sokmuná kuniráng ingga suring
yámán watá kálak umi pátum numkálu it Betsaida káin kukuya bot ketnán
árángga kut, málám ámna náráwa urum wa yánán sansan tángga kuráng.
46 Watá kung hálit kápángga málám ále yáilá álatná káin sáponga tátáya áruk.
47 Rám it tá pup táuk wakálu ku bot tá umi pátum táitná káin kunggatuk, iná
Jesu yá ku málám re ále yáilá káin há átuk. 48 Málám hálengga kápuk ku iruk
maming táwi hánám hásingga árán du disaepelná yá pul tángga kukuya iháng
husingga árát. It háiháiya kálu málám umi ketnán yángyáreng iháng hátin ingga
tángngárán du, 49 disaepelná yá hálengga káuráng gu umi ketnán tangtareng
áwángga árán yáni wu kangga utni ingga ohok táuráng, 50 náuta disaepel

kámuk kangga pikpito hánám naruráng, enendu waháranyon ing yánuk, “Káto
háleineráng! Náwu na áwet. Ma pitáindaráng.” 51 Wáina yánángga málám
árángga bot ketnán káin kun waháranyon iruk watá sangga hang náng ingmen
árán kangga ikik hánám hárámuturáng, 52 náuta nanará yáni yá kándáng ma
naráng rákit táuráng hálendu másáng gá sambe tiuk wata wu manyon naráng
hátiuráng.
53 Kulá yáni wu umi pátum wa hitik tángga Genesaret káin kung hengga bot
wa wahára puting sat átuk. 54 Kulá bot káinnan dá sangga káwak káin háuráng
waháranyon ámna náráwa yá Jesu kangga há naráng hátiuráng. 55 Wáina
hálendu yáni waku hururung ingmen it yáni it yáni kungga ilalák mara wa
iháng kangkang hára tingga iháng gatang Jesu yá rehára átak wa nangnaráng
wakáin kunggiuráng. 56 Hang ále rehára rehára kunggiuk wahára wu itná
itná kámuk it yáilá me it nanggená waháranan dá ilalák mara iháng áwáng
urum komená yáni hára tingting tánggiuráng. Wáina ting sat árán du kiling
mát tu álo san watá lapmá ilungngá re kimo tánggagaya, iná niyá wáina há
tángganggiuráng wawu há álo hálenggiuráng.

7

Rongrongngá yot tu rongrongngá muná ya me táuráng
(Mat 15.1-20)

1 Rám káman Farisi yot lo yan tiksa yá Jerusalem káin átang áwuráng watá
áwáng Jesu kang áwálák tángga 2 kápuráng gu Jesu yan disaepel kátu yá ket
yáni kálak ma yawolená* sungngi nangga árát. 3 Farisi me Juda kámuk
wawu tátáwi yáni yan kálu káman wáina isutnándaráng wawu ing, rámá
rámá ket yáni kálak yawondang gu sungngi nangngátaráng, iná ket yáni ma
yawolená sungngi ma nangngátaráng. 4 Rám maket komená sangga it káin
áwángngátaráng hára wawu áwáng ket yáni kálak yawondang gu sungngi
nangngátaráng, me tátáwi yáni yan kálu hulá hulá isurená wa isutnándaráng.
Kálu káman du ing kap me umi kárangngá me tipot yanyawon táená wa.
5 Wáina hálendu Farisi yot lo yan tiksa watá Jesu inuráng, “Rina tángga ku
disaepelka yá tátáwi náni yan kálu wa isutang ket yáni rongrongngá ma hálen
sungngi nanggoeráng?”
6 Wáina inát tu Jesu yá yánuk, “Ámna kusákngá sánda puk hánám Ánutu yá
profet Aisaia inán kándáng hánám ing mengga uyiuk:
‘Ámna náráwa náwu milun dá re meng toling namángngátaráng,
iná pahán yáni wu nepmang kung mulangán hánám átaráng.
7 Hánámá sut tá re nanáng sákngingngátaráng,
hang me mengngátaráng wawu ámna yan meng rákit mená wa rewe Táwi
yan me ina yánángngátaráng.’†
8 Sándu Ánutu yá meng rákit me tiuk wa sat kun du ámna nangge yan kálu wa
re káto tángga átkoeráng.”
9 Hang ing yánuk, “Sándu álo kámá hánám ing tánggoeráng! Ánutu yan
meng rákit me wa iháng numkálu tingga ku ámna sánin kálu wa rewe isutang
átkoeráng! 10 Kulá Moses yá ing miuk, ‘Mam nan sáni ya tárang káin átneráng,’‡
iná, ‘Niyá naning maming me wáik yáninek wawu utkámut táineráng.’§
11 Enendu, ket tárák sáni wawu hulá kámá. Sándá ku ing mengngátaráng, ámna

* **7:2:** Rám disaepel kátu yá ket yáni ma yawolená sungngi nangga áturáng wawu Farisi yá kápát tu Táwi rahálá hára rongrongngá ma háliuráng. Rongrongngá ma háliuráng wawu ket káin wata ma miuráng, ináku Juda tátáwi yáni yan me páilák uyená hitik táeráng ingga wata miuráng. † **7:7:** Aisaia 29.13 ‡ **7:10:** Son Ihuk 20.12; Lo 5.16 § **7:10:** Son Ihuk 21.17; Pris 20.9

káman dá naning me maming ing yánánggim, ‘Sup me kutná kutná náwu sán
sámánggem, enendu Ánutu yan pingnga ingga há miut, wata ku ma sámindát,’
12 wáina tángga ku sat naning me maming ma háláng yámángngátak. 13 Wáina
tángga ku tátáwi sáni yan kálu wa uying sat áwán Ánutu yan me wa táng hang
tinggoeráng, hang kálu wáinanyon nukngá kámá hányon tánggoeráng.”
14 Hang son Jesu yá urum táwi wa mantáng yámán málámbán káin áwát
yánuk, “Sán kámuk nákkán me ná kárámatingga kándáng hánám narineráng.
15-16 Náut kámá káman kep káinnan dá kung ámna me náráwa káman da kinan
hangga watá tán mukmuro pálak ma hálenggim, ináku náutá ámna me náráwa
kinan káinnan dá áwáng kep káin hangngátak watá tán du mukmuro pálak
hálengngátak.”
17 Kulá máriya urum táwi áturáng wa sangga kung it kinan háuk, wahára
ku disaepelná yá me tárákngá wa yánuk wata hulá nanaráya ináng suliuráng.
18 Wáina ináng sulit Jesu yá yánuk, “Sánda nanará sáni muná yon me? Ing
wa ma kangngátaráng me? Náut kámá káman kep káinnan dá kung ámna me
náráwa sut kinan hangngátak, watá tán ámna me náráwa watá mukmuro pálak
ma hálengngátak. 19 Náuta watá kung pahán kinan ma hangngátak, ináku
kung kombán káin hangga ku kámun kálu ámna nangge sut sangga kep káin
kungngátak.” (Wa men du disaepel yá naruráng sungngi kámuk hánám wawu
rongrongngá.)
20 Waháranyon kungga ku ing miuk, “Náutá ámna me náráwa sut kinan átang
áwáng kep káin hangngátak watá tán du mukmuro pálak hálengngátak. 21 Kulá
ámna me náráwa pahán kinan nan dá áwáng hangngátak ku nanará wáik,
márámamák, manek, ámna nangge utnut, náun áwán dá ámna náráwa nukngá
yot márámamák tátá, 22 há árán nukngá ya mengmeng, ket tárák kandák
kámá yáyále, me kusák, put ang gán ket tárák, kápáng naknarák, mengmán
mengmán, kaya narátá árená háhále, hang hohonáyan ket tárák. 23 Wáina
watá hánám bu pahán kinan nan dá áwáng hangga ámna me náráwa táng wáik
tángngátak.”

Fonisia náráwa yan naráng hákhátik
(Mat 15.21-28)

24 Jesu yá ále wa sangga Tair ále káin kuk ngáyá kung it káman da kinan
kung hangga ku káman dá Jesu wáina átak ingga nanará watá taktak mán
kilak árin ingga átuk, enendu kilak átnát tán tárák muná. 25 Kulá náráwa
káman uriwa iruk wáik ká ep táená watá Jesu yá wáina áwek ingga pingnganá
narángga waháranyon áwáng hárammá hulá hára tulá hára imángga turingga
háuk. 26 Náráwa wawu ále Fonisia Siria káwak káin tunggafiuk, iná málám
wawu hun Juda waháranan muná. Watá áwáng iruk wáik ká uriwa ep táená
wa isurátá kuik ingga Jesu kiling muk.
27 Wáina inán Jesu yá inuk, “Hulátingga hánám bu satá nangge yá náuta
nareráng wa kálak naniráng. Nangge yan sungngi wa iháng ang yáni yámátne
kándáng ma háleindák.**”
28 Ingga Jesu yá inán náráwa watá miuk, “Pálipuk, ámna hulá, enendu
ang gu tebol tárang káin nangge yá sungngi náená káhumá watá hat hányon
nangngátaráng.”
29 Wáina men Jesu yá inuk, “Wáina melák wata ku álo kung. Iruk wáik wawu
uriwaka sangga há koek.”

** **7:27:** Me tárákngá ‘nangge’ ya mek wawu Juda ámna náráwa, iná ‘ang’ ga mek wawu ámna náráwa káwak kámá káinnan. Juda yá ámna náráwa kámá káinnan wawu ‘sándu ang’ ingga yánángngátaráng.

30 Kulá náráwa wawu hangga itná káin son kungga káuk ngá ku uriwa wu
iruk wáik ká sangga kun kome hára hang pándák árán.

Jesu yá ámna káman kárámanná tungngá, mená muná wa táng toliuk

31 Kulá Jesu yá Tair ále wa sangga Saidon ále kálu kungga hangga Dekapolis
ále kálu kungga umi pátum Galili káin kung hiuk. 32 Wakáin kungngárán
ámna káman kárámanná tungngá yot tu meme tátáya táng husingngátak wa
engotang áwuráng ngáyá áwáng Jesu rupmá hára sangga ketná yá ámna wa
tánggagaya kiling muráng.
33 Wáina inát Jesu málám ámna wa engotang urum táwi wa yápmangga kep
sim kungga ketná kálongngá numnum iháng kárámanná hinangngá numnum
ihánggápángga, son alupmá murán ketná káin han táng ámna watá elákngá
káin tánggangga 34 málám hálen alek kálu árán pahálá yot urákngá narángga
irukngá uyingga inuk, "Efata!" (wata hulá ku ing, "Yaling!"††). 35 Wáina
tán rám waháranyon ámna wata kárámanná yá ruwarán elákngá yá álo hálen
wahára átang gu hiták meme tánggatuk.
36 Kulá wahára átang Jesu yá olet yáni káto hánám tángga ni kámá káman
ma inindaráng ingga yánángga sonson táuk, enendu ámna náráwa yá meng
isurát kungga táwi hánám háliuk. 37 Ámna náráwa yá wa narángga ikik hánám
hárámutang ing miuráng, "Kutná kutná wu kándáng hánám wa tánggoek. Watá
tán káráman yáni tungngá yá ruwarát, me yáni muná yá meme tánggoeráng."

8

Jesu yá ámna náráwa 4000 wa sungngi sing yámuk
(Mat 15.32-39; 16.1-4; Luk 12.54-56)

1 Rám ore wahára ámna náráwa urum táwi kámá yá áwáng árát, Jesu yá
wa kápán sungngi yáni muná hálen disaepelná mantán áwát yánuk, 2 "Ámna
náráwa nátá áwáng nákkot árát rám kaláhu hálek ka náut kámá kámá nanayan
ma átyámák, wata ku urák yáni naret. 3 Iná no hánámá hánám suring yáme
kuineráng wawu kálu hára hálet yángom tin háineráng, náuta kámá wu kálu
mulangán hánám áwuráng."
4 Wáina yánán disaepelná yá inuráng, "Enendu náwu ále rákit káin átamán,
ni hánám bá ku sungngi tárák hára ihángga áwán yámátne nanggalát?"
5 Wáina ingga met Jesu yá yánuk, "Másáng tum ba rina tá átaráng?"
Ing yánán, "Másáng tum bu 7 dá átaráng," ingga inuráng.
6 Wáina inát Jesu málám ámna náráwa wa yánán káwak hára wa putung
hang árát, málám másáng tum ihángga átang sáponga tángga hikhuk tángga
iháng disaepelná yámán ámna náráwa ya ting yámángga kuráng. 7 Hang káut
isikikimo yarákimo hányon árát, wata sáponga hányon tángga iháng disaepelná
yámán watyot ámna náráwa ya ting yámángga kuráng. 8 Kulá ámna náráwa
yá nangga álo náemán ingga kátu yápmat, disaepel yá kátu kátu wa iháng
rápmám 7 wa tuwat hánám monduráng. 9 Ámna náráwa sale yáni wu 4000 náut
wáina watá árát suring yámán kut 10 waháranyon málám bu disaepelná yot bot
ketnán árángga Dalmanuta ále kálu kuráng.
11 Farisi yá áwuráng ngáyá áwáng Jesu yot me inán kanán tángga in-
girungnginin ingga ing inuráng, "Alek kálu nan tárák kámá náleng." 12 Ing
inát Jesu málám narán márawin yánuk, "Náuta ku rám nátán ámna náráwa yá
tárák yáyáleya nanánggoeráng? No pálipuk ing sánin, tárák káman ma hánám
káindáráng." 13 Wáina yánángga kung bot ketnán árángga son umi pátum hitik
tángga numkálu kuk.

†† **7:34:** Me Aramek kálu "efata" wata hulá nukngá wawu "ruwalák".

Farisi yot Herot tán yis ya me táráknga yánuk
(Mat 16.5-12)

14 Rám disaepel yá bot ketnán kuráng wahára wu kalot yámán másáng kámá
ma ihená kuráng, iná káman re yá ku bot kinan átuk. 15 Kungga átang Jesu
yá yánuk, "Kándáng gon átneráng. Farisi yot Herot tán yis ya háleng rákit
tánggatneráng."
16 Wáina yánán yáni inán kanán tángga ku miuráng, "Náwu másáng muná
wata nánek."
17 Kulá Jesu málám wáina wata puk me táeráng ingga ku yánuk, "Náuta ku
másáng muná wata mená tánggoeráng? Sánda pálipuk ma kangguráng me
ma naráng hátingguráng? Pahán sáni wa káto me? 18 Sándu rahán sáni pálak
enendu ma kangguráng, me káráman sáni pálak enendu ma narángguráng. Ket
tárák rina rina tángngátat wawa sánda ma naráng hátingguráng me? 19 Rám no
másáng tum 5 wa 5000 dán da hikhuk táut hára nat kátu árát rápmám rina
molát tuwaturáng?"
Ing yánán "12" ingga inuráng.
20 "Iná rám no másáng tum 7 wa 4000 dán da hikhuk táut hára nat kátu árát
rápmám rina molát tuwaturáng?"
Ing yánán "7" ingga inuráng.
21 Kulá Jesu yá yánuk, "Wáina kangga ku rina tángga kámá ma re naráng
hátingguráng?"

Jesu yá ámna rahálá kunángngá táng toliuk

22 Kulá it Betsaida káin áwáng árát ámna náráwa urum káman dá ámna
rahálá kunángngá káman engotnáwáng tánggang ingga Jesu kiling muráng.
23 Wáina inát Jesu málám rahálá kunángngá wa ketná hára tángga it kapme wa
sangga kep káin kung átang ámna wata rahálá káin alupmá murángga ketná
yá tánggangga inuk, "Náut kámá kámá hálengga káelák me?"
24 Ing inán ámna watá háleng san kun miuk, "Ámna náráwa kápet tu káráp pá
ina kung áwáng tángga árát."
25 Wáina men Jesu yá son ketná iháng ámna wata rahálá numnum tin rahálá
yá rongrongngá hánám hálengga kándáng árená wáina hálen kutná kutná wa
kándáng kápuk. 26 Wáina tán Jesu yá itná ya suring mán kun ing inuk, "Kungga
it kapme táwi káin ma átkuindalák."

Pita yá kák ku wa ingga Jesu inuk
(Mat 16.13-20; Luk 9.18-21)

27 Jesu yá disaepelná yot yáni wu kungga it yáilá Sisaria Filipai watán it
nanggená kinan kinan átningga ku kálu hára kunggatang gu yánáng suliuk,
"Nákka ámna náráwa yá ni ingga menggoeráng?"
28 Ing yánán watá inuráng, "Kámá yá ku 'Jon Umi Kuháng Yámámá,' ingga
menggoeráng, iná kámá yá ku 'Elaija,' ingga menggoeráng, iná kámá yá ku
'profet nukngá' ingga menggoeráng."
29 Wáina inát Jesu yá yánuk, "Iná sáni wu nákka ni ing menggoeráng?"
Wáina yánán Pita yá miuk, "Kák ku Ánutu yá ámna suring mán hangga ámna
náráwaná son iháháya miuk wa."
30 Wáina inán Jesu yá ni kámá kámá wáina ingga ma yánindaráng ingga káto
táng yámuk.

Jesu yá kámutang son tárutnek wata yánuk
(Mat 16.21-28; Luk 9.22-27)

31 Kulá Jesu málám disaepelná yot átang gu Ámna Nanggená wawu sut láwit
táwi hánám narinek, me ámna yáilá, lo yan tiksa me pris tátáwi yáni watá táng

kep tit utkámut táineráng ngáyá rám kaláhu átang gu son tárutnek ingga wáina yánuk. 32 Málám me wa hiták hánám yánán kangga wata ingga Pita yá engot hang kep kálu átang me táng muk.

33 Enendu Jesu yá hurik tángga disaepelná kápánggatang Pita me táng mángga miuk, "Satan, sárumna káin kung! Kák ku Ánutu yan nanará wa ma isuralák, ináku ámna yan nanará isutalák."

34 Wáina inángga ku ámna náráwa urum táwi mantáng yámán áwáng disaepelná yot árát tu yánuk, "Káman dá nák natnasut ta ku málámbán pahán wa sang hálingga málámbán maripong sungga tánggatang gu nák nasutnek. 35 Iná niyá málámbán átkuku wata narángpak táinek wawu átkukuná watá muná kuinek, iná káman niyá nák me, me pingnga álosim wata ingga átkukuná wa sáinek wawu átkukuná watá ma muná kuindák. 36 Ámna káman dá káwak kán kutná kutná álosim erek átmánggim, enendu átkuku sásáliná muná wa ma tánggim, wahára ku kutná kutná watá ku rina hánám háláng imánggim? 37 Irukngá watá átkuku tátáya narángga wata yumnakngá Ánutu náut imánggim? 38 Rám nátán ámna náráwa wawu ámna mukmuro hang Ánutu ya kalot yámená. Sán háranan káman dá nák me nákkán me wata reprepmá tánggim, máriya rám kálu Ámna Nanggená yá Naning gán yamá hálángngá pálak wata kinan angeloná káungá watyot áwánggim wahára wu reprepmá yon kanggim."

9

1 Hang ing hányon yánuk, "No pálipuk hánám ing sánin, kámá sán nahára átaráng wawu ma kámurená átnárát Ánutu yan átkuku watá hálángngá pálak áwán káineráng."

Jesu sutná yá hulá kámá háliuk
(Mat 17.1-13; Luk 9.28-36)

2 Rám 6 átang gu Jesu yá Pita, Jeims hang Jon yángotang ále yáilá hásák táwi káin yáni kámuk hánám wa áráng áturáng. Áráng wakáin átang gu kondon yáni kálu sutná watá hulá kámá hánám wa hálen káuráng. 3 Kutná kutná tánggánengga átuk watá hakokowak hánám sireretná pálak háliuráng, wawu káwak ketnán ámna káman dá tán wáina ma tunggafenggim. 4 Átang kangngárát tu waháranyon Moses káling Elaija yá kondon yáni kálu wa tunggafengga Jesu yot me inán kanán tánggaturáng.

5 Wáina kangga Pita yá Jesu inuk, "Tiksa, nándá nahára átamán wawu álosim hánám, wata ku sima kaláhu usinemán, káman kákkán káman Moses yan hang káman Elaija yan." 6 Disaepel kaláhu wawu pikpito hánám narángga áturáng, wata ku Pita yá wáina meinet ingga ma narená hánámá miuk.

7 Wáina men átnárát mukam bá tunggafengga áwáng iháng támotuk, wata kinan du me káman ing áwuk, "Náwu nák Nanggena, no wata kikiná hánám naret. Watán me narineráng!"

8 Wa narángga waháranyon háleng sulingga káuráng gu ni kámá káman yáni yot wahára wu ma árán káuráng, ináku Jesu yá re wahára árán káuráng.

9 Rám ále yáilá káin átang áwáng hanggaturáng wahára wu Jesu yá me káto mengga ing yánuk, "Náut káeráng wawu ni kámá káman ma hánám inindaráng, ináku árát kungga Ámna Nanggená yá kámurená háranan tárutnek." 10 Wáina yánán yáni waku rina káuráng wa sat yáni yot re árán du "kámurená háranan dá tárutnek" wata hulá ya yáni inán kanán táuráng 11 ngáyá ku ing ináng suliuráng, "Náuta ku lo yan tiksa yá menggoeráng Elaija yá kálak hánám áwinek?"

12 Wáina inát Jesu yá yánuk, “Wawu pálipuk Elaija yá kálak áwáng kutná
kutná wa kámuk son iháng tolinek. Enendu me káman ing uyená átak wa
háting márák tángga narineráng. Ámna Nanggená wu láwit táwi hánám wa
narinek me wa kat hánámá háleinek. 13 No ing sánin, Elaija wu há áwuk wahára
ámna yá yánin pahán isutang rina rina wa há táng muráng, wawu Ánutu yan
me hára wata rina uyená wa isutang.”

Jesu yá nangge káman iruk wáik pálak wa táng toliuk
(Mat 17.14-23; Luk 9.37-45)

14 Disaepel nukngá yá áturáng wakáin áwáng hengga kápuráng gu ámna
náráwa táwi hánám watá iháng áwálák tánggarát lo yan tiksa yá watyot
menmen tánggarát, 15 ámna náráwa táwi watá Jesu yá áwáng hen kangga ku
waháranyon ikik hánám hárámutang kang memeya rupmá káin hururung
ingmen kuráng.
16 Kut Jesu yá yánuk, “Náuta menmen tángga átkoeráng?”
17 Ingga yánángga átnárán ámna káman urum táwi wata kinan átuk watá
topmá inuk, “Tiksa, no nanggena iruk wáik ká ep tángga milunná pop táená
wa engotang áwet. 18 Rám rina hára watán rám hálengngátak wahára wu káto
tánggatang táng san káwak hára han máta sángátin árán pululu yá áráng hekhek
tángga sutná yá kándáng nangga átnándak. Isutniráng ingga disaepelka yánet,
enendu tát men sáeráng.”
19 Wáina inán Jesu yá yánuk, “Ámna náráwa sándu naráng hákhátik sáni muná.
Sányot rám rina átkuinet? Rám rina sándá márapmá namineráng? Nangge wa
tángga nákkán káin áwániráng.”
20 Wáina yánán nangge wa tángga Jesu yan káin áwát iruk wáik watá Jesu
káuk hára wu nangge wa tán hárikhárik tángga árán háting san káwak hára
hangga kinkiwon tángga pululu yá máta kálu áráng hekhek tánggatuk.
21 Wa kangga Jesu yá nangge wata naning inuk, “Rina hára hulátingga wu
tárák ing tángga áwuk?”
“Nangge kimo háranyon hulátiuk,” ingga naning gá inuk. 22 “Rám kámá wu
háting se kárap káin me umi káin hangga kámurik ingga tángngátak, wata ku ko
álo rina kámá tánggim me, urák náni naráng álo háláng námánggim me rina?”
23 Wáina inán Jesu yá inuk, “Náuta ku wáina melák, ‘Ko álo me’? Káman niyá
naráng hákhátik hára átnek wawu kutná kutná erek álo táinek.”
24 Wáina men nangge wata naning gá waháranyon mantáuk, “Naráng
hákhátikna wu átak, enendu isikimo, wata ku ko háláng namángga tátá táwi
háleinek.”
25 Jesu yá káuk ku ámna náráwa táup hánám watá wakáin hururung re
uyingga kut wata tángga ku málám iruk wáik wa me táng muk, “Kák ku
káráman yot milun mátap yongutut watán iruk, no kanet nangge wa sangga
áráng hengga kungga ku son áwáng waháranyon ma háindalák.”
26 Wáina inán iruk wáik watá mantáng pilingga hárikhárik táwi hánám tángga
nangge wa sangga áráng hengga kuk. Ámna náráwa táup táwi yá kat tambun
dá ina árán du nangge wawu há kámutak ingga káuráng. 27 Enendu Jesu yá
ketná hára tánggatang táng hip tángga san hetang átuk.
28 Wata torong hára it kinan kung hangga yáni kámuk hánám átang gu
disaepel yá Jesu inuráng, “Rina ta ku nándá ma isurátne kuk?”
29 Wáina inát Jesu yá yánuk, “Wáina wawu sáponga hára re kungga ku watá
áráng hengga kuineráng.”
30-31 Kulá yáni wu ále wa sangga Galili kálu kuráng, wahára wu Táwi yan me
wa disaepelná re yánáng tolinggatuk, wata ku wakálu átaráng ingga káman

dá nanará wata Jesu yá taktak muk. Wata kinan ing yánuk, “Ámna Nanggená wawu táng káyam ket yáni hára tit utkámut táineráng, enendu rám kaláhu átang gu son tárutnek.” 32 Wáina yánuk enendu disaepel yá wáina wata nánek ingga ma naráng ruwat táuráng, me wata hulá ya ináng susuliya wu hányon pitáuráng.

Niyá ku máta ya átnek?
(Mat 18.1-5; Luk 9.46-48)

33 Rám káman it Kapaneam káin áwáng hiuráng wahára wu áwáng it káman da kinan átang gu Jesu yá yánáng suliuk, “Kálu káin náuta menmen tángga áweráng?” 34 Kálu káin du niyá máta átgim ingga mengga wata menmen ná tángga áwuráng, wata ku mátan ma táená áturáng.

35 Kulá putung átang gu Jesu yá disaepelná 12 wa mantán áwát tu yánuk, “Iná káman dá máta átnát ta naráng gga wu málám táng mári pukon da tingga kámuk kán yáup nangge hálengga átnek.”

36 Wáina yánángga Jesu málám nangge kimo káman táng áwáng yáni yot ting san árán poláng mángga átang yánuk, 37 “Káman niyá nák kutna hára nangge kimo ná táng álolo táinek wawu nák neháng álolo táinek, hang káman niyá nák neháng álolo táinek wawu nák neháng álolo ma táindák, ináku niyá nák suring namuk wata táng minek.”

Káman niyá nánda káyam ma táng námindák wawu nánda nuk náni
(Mat 10.42; Luk 9.49-50)

38 Kulá Jon dá Jesu inuk, “Tiksa, nándá káumán du ámna káman dá kák kutya hára iruk wáik yásutang árán, kangga wáina ma táindalák ingga káto táng mumán, náuta wawu nándán tombong muná.”

39-40 Wáina men Jesu yá miuk, “Ma káto táng mindaráng. Káman niyá nánda káyam ma táng námindák wawu nánda nuk náni, wata ku ni kámá káman nák kutna hára ket tárák hulá hulá táinek watá torong hára nákka me kandák kámá ma meindák. 41 No pálipuk hánám ing sánin, káman niyá nákka naráng gga sáhán sán du Son Iháháyan Ámna watán pingnga hálen umi kátang sáminek wawu wata yumnakngá watá ma yakyawing mindák.

Kutná kutná tán náni mukmurinemán
(Mat 18.6-9; Luk 17.1-2)

42 “Hang sup maming táwi táng kák sala hára putingga sat kung táp kinan hangga há kámutgim enendu kákkán márapmá wawu isikimo. Iná ko tátá nangge kikimo naráng hákhátik yáni nák hára átak waháranan káman dá kung mukmuro tánggim wawu kákkán márapmá wu maming hánám táwi. 43-44 Hang ketya káman dá kangorán kandák tángga wu wa marángga satá kuinek. Kungga átkuku kinan hahaya ku ketya káman re yá wu álo kámá, náuta ketya yará pálak árán kung sup pora káráp lánggop sásáliná muná kinan háilon. 45-46 Hang háramya káman dá kangorán kung kandák tángga wu marángga satá kuinek. Kungga átkuku kinan hahaya ku háramya káman re yá wu álo kámá, náuta háramya yará pálak árán keháng sat kung sup pora kinan háilon. 47 Hang rahála káman dá kangorán kandák tángga wu rahála káman wa holengga satá kuinek. Kungga Ánutu yan átkuku kinan hahaya ku rahála káman re yá wu álo kámá, náuta rahála yará pálak árán keháng sat kung sup pora káin háilon. 48 Sup pora

‘watán umbeng wawu ma kámutnándaráng,
me káráp lánggop wawu ma sálikngindák.’*

---

* **9:48:** Aisaia 66.24

49 Táwi yan káin towet sinin ingga ku sol tingga ku táng káráp singngátaráng.
Ámna náráwa kámuk ku wáinanyon háleineráng.
50 “Sol tu álosim hánám, enendu rám kikngá watá sálinek wahára wu rina
tátá wu kikngá yá son tunggafeinek? Ka tátá sol yá ina átnek, me nangge
nuknukka yot orek sáni hára pahán káman re átneráng.”

10

Jesu yá náun áwán dá honhoren tátá wata miuk
(Mat 19.1-12; Luk 16.18)

1 Kulá Jesu yá ále wa sangga Judia ále kálu kungga Jodan umi wa hitik tángga
kung numkálu árán du ámna náráwa táwi hánám watá watán káin áwáng het tu
málámbá tángngátak wáina son Táwi yan me wa yánáng toliuk.
2 Wáina tángga átnárán du Farisi kámá yá áwuráng ngáyá ku
ingirungngingiya ináng suliuráng, “Nánin me páilák wahára ámna káman
dá áwáná isutgim wawa kándáng me?”
3 Wáina inát Jesu yá yánuk, “Moses yá me páilák rina sánuk?”
4 Wáina yánán watá inuráng, “Moses wu ing miuk, ‘Ámna yá papia kátu kimo
sansan tátáyan uyingga náráwa imángga ku álo isurán kuinek.’ ”
5 Wáina inát tu Jesu yá yánuk, “Tátáwi sáni yot sándu yáin sáni wu káto hánám,
wata ku Moses yá meng rákit me wa uyiuk. 6 Enendu hulátingga hánám
Ánutu yá kutná kutná iháng tunggap táuk, waháranyon ‘ámna me náráwa iháng
toliuk.’* 7 ‘Wáina wata ku ámna yá naning maming yápmangga áwáná yot
káman hálengga, 8 yará watá sut káman háleinemálák.’† Wáina wata ku yándin
yándin ma átnándamálák, ináku káman hánám re átnemálák. 9 Wata tángga wu
Ánutu yá náut iháng tántápin táuk wawu ámna yá ma káting rákit táindaráng.”
10 Kulá it kinan áturáng wahára wu disaepel yá wata son Jesu ináng
suliuráng. 11 Inát tu yánuk, “Káman niyá áwáná isutang náráwa nukngá táinek
wawu áwáná kakngá wa pahálá táng wáik tángga málámbá márámamák kálu
wahára kung hang átnek. 12 Hang káman niyá náulá isutang ámna nukngá
táinek wawu márámamák há táinek.”

Jesu yá nangge kikimo yápmat nákkán káin áwániráng ing miuk
(Mat 19.13-15; Luk 18.15-17)

13 Rám káman ámna náráwa yá nangge kikimo iháng ga Jesu yá iháng gápik
ingga watán káin áwángngárát, disaepel yá me táng yámuráng. 14 Wáina tát
kápángga Jesu málám pahálá wáin yánuk, “Sat nangge kikimo watá nákkán
káin áwániráng, ma kung háting yámindaráng, náuta Ánutu yan átkuku kinan
kung haha wawu ámna niyan pahán dá nangge kikimo ná ina átnek watán.
15 No pálipuk ing sánin, káman niyá Ánutu yan átkuku wa nangge kikimo yá
tángga átaráng wáina ma táindák, wawu kung átkuku wata kinan ma kung
háindák.” 16 Wáina yánángga hang nangge wa iháng poláng yámángga ketná
yá yáin yáni hára usáng hang tingga kuram táng yámuk.

Ámna kutná kutná ná pálak ká Jesu yot meme táumálák
(Mat 19.16-30; Luk 18.18-30)

17 Jesu yá tárutang kálu hulátingga kunggatuk wahára ámna káman dá huru-
rung áwáng tulá hára imángga Jesu kondolá hára hangga inuk, “Tiksa álosim,
rina tángga ku átkuku sásáliná muná wa táinet?”
18 Wáina inán Jesu yá inuk, “Náuta ku ámna álosim ing nanelák? Ni kámá
káman álosim muná, Ánutu káman dá re ku álosim. 19 Meng rákit mená wu

* **10:6:** Hulá 1.27 † **10:8:** Hulá 2.24

há narelák wa, ‘ámna ma utnándalák, márámamák ma táindalák, manek ma táindalák, nangge nukka ya me kusák ma meindalák, kámá iháng yakyawák tángga kutná kutná ma iháng yámindalák, hang nanya me mamya tárang káin re átnelák.’‡”
20 Wáina inán ámna watá inuk, “Tiksa, nangge kimo hára átang áwáng ná átat hára wu meng rákit mená wawu erek hánám há isutnándat.”
21 Wáina inán Jesu yá kan kikinin inuk, “Kák ku náut kámá káman da re kesák táelák. Wawu kungga kutná kutná átyamek wa erek iháng yumnak tángga sup wa iháng ukuro átaráng wa yámángga ku nák nasutnelák. Wáina tángga ku alek kán átkuku álosim wa táinelák.”
22 Wáina inán naráng gga kurákmáta yá wáik hálen pahálá yá márawin hangga háná kuk, náuta kutná kutná ná táwi hánám átmuráng wata.
23 Watá kun Jesu yá háleng kung disaepelná kárek kápángga yánuk, “Ámna niyá kutná kutná ná táup hánám watá kungga Ánutu yan átkuku kinan haha wawu háláng hánám!”
24 Jesu yá wa yánán naráng gga disaepelná yá hárámurát kápángga Jesu yá son yánuk, “Nángánanggena, Ánutu yan átkuku kinan kung haha wawu háláng hánám! 25 Samap hinangngá hára kamel yá huruk kuku watán márapmá wawu maming táwi, enendu ámna kutná kutná ná pálak ká kung Ánutu yan átkuku kinan haha watán márapmá watá wa táng hátek.”
26 Wa men naráng gga disaepelná yá ikik hánám hárámutang yáni inán kanán tángga miuráng, “Kulá wáina wata ku niyá hánám bu átkuku sásáliná muná wa táinek?”
27 Wáina met Jesu yá kárek hánám kápángga yánuk, “Ámna nangge yá rewe wu ma tátáyan, enendu Ánutu yá ku álo. Kutná kutná kámuk wawu Ánutu yá re ku álo táinek.”
28 Wáina yánán Pita yá ing inuk, “Naráng, nándu kutná kutná náni erek hánám yápmang hálingga ku kák kasutumán!”
29 Wáina inán Jesu yá yánuk, “No pálipuk hánám ing sánin, kámá niyá nák me, me pingnga álosim wata ingga itná, yakukula, málám ilommá, maming nan-ing, yanángánangge, me ále háiná yápmáinek, 30 wata tángga ku náut yápmáinek wata topmá 100 torong hára tingga yáminek. Rám ná átang kuinemán háranyon Ánutu yá it me yakukulak, málám ilom, nan mam, nángánangge me ále hái táup hánám wa yáminek, hang kámá yá iháng káyam hányon táineráng. Kulá máriya rám kálu wu átkuku sásáliná muná wa táineráng. 31 Iná kámá rendá máta átaráng wawu mári káin háineráng, iná kámá rendá mári átaráng watá máta káin kuineráng.”

Jesu yá kámutang tátárut wata miuk
(Mat 20.17-19; Luk 18.31-34)

32 Kulá Jesu málám kálu máta yárengga disaepelná yot árángga Jerusalem kálu kuráng. Disaepel wu naráng gpak pálak kunggarát tu ámna náráwa káman kuráng wawu pingpitáng kungga átkiuráng. Kulá kunggatang gu Jesu yá son disaepelná 12 wa rewe iháng kung kep sim átang gu málám hára rina tunggafeinek wata yánuk. 33 Ing yánuk, “Kaniráng, nán ná áwemán náwu árángga Jerusalem káin kuindemán, wakáin du Ámna Nanggená wawu táng pris yáin yáni me lo yan tiksa wata ket yáni hára tineráng. Watá wu táng me hára tingga utkámut tátáya me hárotneráng ngáyá wu son táng ámna ále kámá káinnan da ket yáni hára tineráng. 34 Wáina tit tu watá ku ináng kekkek tángga

‡ **10:19:** Son Ihuk 20.12-16; Lo 5.16-20

alup yáni málámba ketnán uráhángga honggem bá utang táng kung utkámut táineráng, enendu rám kaláhu átang gu son tárutnek.”

Jeims káling Jon dá náuta narumálák wa Jesu inumálák (Mat 20.20-28)

35 Kulá Sebedi nanggená yará, Jeims káling Jon, watá Jesu yan káin áwáng
ing inumálák, “Tiksa, nátá rina táng nánámáya kaninemát wa isutang ko
wáina hánám táng nánámáya naremát.”
36 Ingga inán Jesu yá yánuk, “No rina táng sáminet ta naremálák?”
37 Wáina yánán watá inumálák, “Ko kut táwi hánám tángga átang gu nát
háranan káman táng ketya álák kálu hang káman táng ketya kandák kálu náháng
ting satá putung átnemát.”
38 Wáina inán Jesu yá ing yánuk, “Sán du náuta memát ingga wu ma
narámálák. Sánda kap no náinet hára wa álo náinemálák, me umi no kuhinet
wawa álo kuhinemálák me?”§
39 Ing yánán watá miumálák, “Nát tu álo.” Ing men Jesu yá yánuk, “Sán
du no kap náinet wahára há náinemálák, me umi no kuhinet wahára há
kuhinemálák, 40 enendu ketna álák kálu me kandák kálu putung átnát wawu
no wáina ingga ma mindát, ináku kome wawu Ánutu yá niyan tiyawiuk
watán.”
41 Kulá disaepel nukngá 10 watá wa naruráng hára wu Jeims káling Jon da
kuk táng yámuráng. 42 Kulá Jesu yá kámuk mantáng yámán áwát tu yánuk, “Sáni
há nareráng wa, ále kámá káinnan dán yáin yáni átnándaráng, watá ku yáni ya
narát árená hálen yáin yáni hánám átnándaráng. Hang ámna hulá hulá tátáwi
watá kálu rina tingga táng káto tát tu ámna náráwa yá wa rewe isutnándaráng.
43 Wáina watá sányot ma átnándak. Niyá orek sáni hára ámna hulá átnát ta
ku sándán yáup nangge átnek, 44 hang niyá máta átnát ta ku kámuk kán yáup
nangge háleinek. 45 Sándá ku no ket tárák rina sálengga áwánggoet wáinanyon
tángguineráng. Ámna Nanggená málámbáyon áwuk wawu ámna náráwa yá
yáup tángga wa háláng imámáya muná, ináku watá yáup tángga ku wa háláng
yámámáya me málámbán átkuku wa ámna náráwa máro hánám wa son iháháya
sáinek wata áwuk.”

Batimeus yá Ánutu yan háláng káuk (Mat 20.29-34; Luk 18.35-43)

46 Kulá Jesu me disaepelná yáni wu Jeriko hára áwáng hiuráng ngáyá ámna
náráwa urum táwi watyot it yáilá wa sangga kungga káuráng gu ámna rahálá
kunángngá kutná Batimeus, Timeus nanggená, wawu kálu tákto káin putung
átang ámna náráwa sup pa mantáng yámángga árán. 47 Watá rám wahára Jesu
Nasaret nan wawu kálu wa isutang áwek ingga naráng ga ku mantáuk, “Jesu,
Devit Nanggená, nákka urákna naráng!”
48 Wáina mantán du ámna táup hánám watá me táng mángga inuráng, “Yolop
álák!” ing inuráng, enendu emá re hánám hahatingga mantángga átuk, “Devit
Nanggená, nákka urákna naráng!”
49 Wáina naráng ga Jesu yá tareng kátingga yánuk, “Mantáng mát áwik.”
Ing yánán mantángga rahálá kunángngá wa inuráng, “Kák ka mantáek.
Herongnge naráng ga tárutang áwáng!” 50 Wáina inát málám lap hásák torong
káinnan wa yalingga san kun sokmuná hánám tárutang Jesu yan káin áwuk.
51 Áwán Jesu yá inuk, “No rina táng kakamáya narelák?”
Ing inán rahálá kunángngá watá inuk, “Tiksa, rahánna háháleya naret.”

§ **10:38:** Kap me umi ya yánuk wawu málámbá márapmá suwángga láwit narinek wata yánuk.

52 Wáina inán Jesu yá inuk, “Kung, naráng hákhátikka yá keháng tolek.” Ing
inán waháranyon rahálá yá álo hálen Jesu sárummá ya isutang kuk.

11

Jesu yá Jerusalem kinan ámna hulá yá ina kung háuk
(Mat 21.1-11; Luk 19.28-40; Jon 12.12-19)

1 Kulá Jesu yá disaepelná yot Jerusalem tangtang ále yáilá Olif káin it
Betfage yot it Betani káin kung heheya átang gu Jesu yá disaepelná yará
suring yámángga yánuk, 2 “Kungga it áning hára kung hengga waháranyon
káinemálák ku donki máto káman wahára puting sat átak wawu káman dá
wata ketnán putung átang ma kung áwáng táená wa páupmá yaling mángga
ku engotang áwinemálák. 3 Iná káman dá sáhángga sáninek, ‘Náuta ku wáina
tánggoemálák?’ ing sánán du ing ininemálák, ‘Táwi yá wata narek, ka ku rám
hátetná kimo yáup imángga ku son san áwinek.’ ”
4 Wáina yánán disaepelná yará yá kungga káumálák ku donki máto wu
kep káin kálu hára it kálu mungnganá tangtang puting sat árán, yándi wu
yalinggarán kápángga, 5 ámna wahára hetang áturáng watá yánuráng, “Sán
du náut tánggoemálák, donki páupmá wa yalingga rina táng mindemálák?”
6 Wáina yánát yándi wu Jesu yá rina yánuk wáina yánán du yápmat donki
wa engotang kumálák. 7 Yándi wu engotang Jesu yan káin áwángga lap
yándi hákhásák sut yándi háranan* wa yalingga iháng Jesu yá putung átnát ta
donki ketnán tiumálák. 8 Kulá wáina tin Jesu yá donki ketnán putung átang
áwángga átuk wahára kátu táwi watá lap yáni hásák wa yalingga iháng kálu
hára eliuráng, iná kámá yá wu kándumá ina wata ilángá ále wahára árená
maruráng wa iháng kálu hára tiuráng. 9 Kámá máta kuráng me kámá mári
isutang áwuráng watá ohok menman tángga mangmantáng kuráng,
“Táwi kutná meng tárut tánin!”
“Niyá Táwi kutná hára áwek wawu Ánutu yá há táng álolo táená watá áwek!”†
10 “Nan náni Devit háranan átkuku álosim watá áwek wawu Ánutu yá há táng
álolo táená watá áwek!”
“Táwi alek káin átnándak wata kutná meng tárut tánin!”
11 Wáina mantángga engotang kungga árát Jesu málám Jerusalem kinan
hangga kungga Táwi yan it káungá hánám wakáin kuk. Málám kung háleng
sulingga kutná kutná wa erek hánám kápángga sangga it tá há yonyoliuk
hálendu Betani ya disaepelná 12 watyot son kuráng.

Jesu yá Táwi yan it káungá hánám kinan sup yáupmá tángga átnándaráng wa yásutuk.
(Mat 21.12-19; Luk 19.45-48; Jon 2.13-22)

12 Kulá son tembát náya Betani sangga kungkung gu Jesu wu háing muk.
13 Wáina naráng gá málám háleng kung káráp fik káman da ilángá kangga wata
hulá káin páliná pálak me muná ingga kakaya kuk. Málám hulá káin kungga
káuk ku páliná ku muná ilángá re, náuta wawu watá páliná sásáyan rámá
muná. 14 Málám wáina kangga ku káráp wa inuk, “Son pálinya ma hánám titá
náindáráng.” Wáina inán disaepelná yá me wa há naruráng.
15 Kulá Jerusalem káin kung hengga ku Jesu málám Táwi yan it káungá
hánám ba kapmená káin kung hangga rendá kutná kutná tingga yungga
tángga átnándaráng wa yásutang tebol sup imán kamán tángga átnándaráng
me ámna iráp kikimo yumnak táená watán tongtong wa iháng hurik tángga

* **11:7:** Juda ámna náráwa wu kutná kutná tiringtorong mongiuráng. Wáina wata ku torong káin molená wa yalingga tiumálák. † **11:9:** Kap 118.25-26

sungguling yámuk. 16 Wáina tángga ku kutná kutná yumnak tátáyan wa
ihángga Táwi yan it káungá hánám kapme kálu wa kung áwáng tátáya káto táng
yámuk. 17 Wáina tángga ku ing yánuk, “Me ing uyená yá átak,
‘ “Táwi yan it wawu wáina árán káwakngá káwakngá watá áwáng urum tángga
sáponga tátáyan it,” ingga mengguineráng,’‡
enendu sándá tát tu ‘manek mara yan ále kilakngá ina’§ hálenggoek.”
18 Wáina yánán naráng gga ámna náráwa táwi watá hárámutang me yánáng
toliuk wa narát kikiniuk. Wáina tát kápángga pris yáin yáni me lo yan tiksa
watá Jesu ya pitáng mángga kálu rehára kungga utkámut tánin ingga kálu ya
suliuráng.
19 Kulá árát yonyon tin du Jesu yá disaepelná yot it yáilá wa sangga hangga
kuráng.

Káráp fik ká kumkumiuk
(Mat 21.20-22)

20 Tembát náya hilápmá Jesu yot disaepelná yáni wu kunggatang káuráng
gu káráp fik ku ulapmá káin átang kung hang ráhulá káin du kumkumengga
árán. 21 Pita málám kangga naráng hátingga ku Jesu inuk, “Tiksa, kang! Káráp
fik kuip me táng málák wawu kumkumengga átak!”
22 Wáina inán Jesu yá ing yánuk, “Ánutu ya naráng háting mineráng. 23 No
pálipuk ing sánin, ni kámá káman dá pahán yará hára muná ináku ‘Ánutu yá
wáina táinek’ ingga naráng hátingga ále yáilá ná inánggim, ‘Hiring ingmen táp
káin hitang,’ ingga inánggim wawu wa isutang wáina tánggim. 24 Wata ku ing
sánin, náuta naráng gga sáponga hára Ánutu ininemán ingga narineráng wahára
pálipuk wáina há náminek ingga naráng gga inineráng wata tángga pálipuk há
sáminek. 25-26 Hang rám hetang átang sáponga táineráng wahára narát nuk sáni
káman yot orek sáni hára honhoren dá árán, wawu watán kátu wa sat tu Nan
sáni alek káin watá hányon sándán kátu wa sáinek.”

Jesu háláng wa niyá kamuk ingga ináng suliuráng
(Mat 21.23-27; Luk 20.1-8)

27-28 Jesu yá disaepelná yot yáni wu son Jerusalem káin kuráng ngáyá kung
Táwi yan it káungá hánám watán kapme káin sengsulingga árán pris yáin yáni,
lo yan tiksa me ámna hulá hulá watá watán káin áwáng ináng suliuráng, “Kák
ku háláng náwu rekáinnan táng gu ket tárák hulá hulá wa tánggoelák? Háláng
náwu niyá kamuk?”
29 Wáina inát tu Jesu yá miuk, “No me káman sánáng sulindet, wa topmá
nanát tu no niyá háláng namán wa tánggoet ingga sáninet. 30 Jon dá umi
kuháng yámánggiuk wawu alek kálu nan me ámna yan káinnan? Wata
nanániráng!”
31 Wáina yánán yáni yon inán kanán tángga ku miuráng, “Nándá ‘alek kálu
nan,’ ingga ininemán wawu náninek, ‘Náuta ku Jon dán me wa pálipuk ingga
ma naráng háting kuráng?’ ingga náninek. 32 Iná nándá ‘ámna yan káinnan,’
ing meinemán wawu kandák náhineráng.” Wáina miuráng, náuta ámna náráwa
kámuk hánám Jon wawu pálipuk profet káman ingga há nareráng, wata ku
pitáng yámuráng.
33 Wáina mengga ku Jesu inuráng, “Nán ma narámán.”
Wáina inát Jesu yá yánuk, “Nák ku wáinanyon ma sánindát háláng wawu niyá
namán du ket tárák wa tánggoet ingga.”

---

‡ **11:17:** Aisaia 56.7 § **11:17:** Jeremaia 7.11

12

Jesu yá ámna wáik ká wáin hái pinná táuráng ga me tárákngá yánuk
(Mat 21.33-46; Luk 20.9-19)

1 Kulá wahára átang gu Jesu yá me tárák hára tingga ámna náráwa yánuk.
"Ámna káman dá wáin hái káman hingga kumbiná táng hálingga, wáin táulá
yáreng hikhilák tátáyan árám pingga, hang it hásák káman átang háleng rákit
tátáyan tángga ku hái wa táng ámna kámá yá wahára sup yáupmá tátáya ket yáni
hára sangga ku málám hangga mulangán hánám káin kuk. 2 Málám wáin dá
páliná tená rám kálu ku yáup nangge káman suring mángga ing inuk, 'Kungga
wáin hái pinná tángngátaráng ámna wa yánátá ku wáin páliná kámá kamát
ihángga áwáng*,' ingga inán kuk, 3 enendu ámna hái pinná tángga áturáng watá
káto tángga utang ketná páliná muná hánámá son suring mát kuk. 4 Wáina
kangga son yáup ámna nukngá suring mán kung hen kangga wa wáinanyon
yáilá hára kátingga táng wáik tát reprepmá naráng gga kun, 5 son nukngá suring
mán kuk, wawu kung hen pukon utkámut táuráng. Enendu nukngá táuppon
emá re suring yámán kunggiuráng wawu kámá hánámá ráhángga kámá ráháng
kátkámut tánggiuráng.
6 "Kulá káman re pukon suring mámáyan dá átuk, wawu nanggená málámbá
wata kikiná hánám naráng gga átnándak wa suring muk wawu ing mengga,
'Watán me álo narineráng, me watán milun álo suwineráng.'
7 "Wáina mengga suring muk, enendu nanggená watá kung hen kangga
ámna hái káin yáup tángga áturáng watá yáni meme táuráng, 'Ámna wa áwek
watá ku máriya naning gán kutná kutná ihinek. Áwát utkámut tángga ku kutná
kutná ná wawu náni ya ihinemán.' 8 Wáina mengga árong káto tángga átang
utkámut tángga mangga sat wáin hái kep káin kuk.
9 "Kulá wáin hái wata márumá yá wu rina hánám táinek? Málám áwinek watá
áwáng ámna wáin hái káin sup yáupmá tángga árená wa erek ingmen ráháng
kátkámut tángga ku wáin hái wa táng kámá yá pinná tátáya ket yáni hára tinek.
10 Ánutu yan me ing uyená wa kámá sángingga kangngátaráng me muná?
'It tátá yá sup wáik ingga kangga táng sat kuk,
watá inggálu it hálángngá ya káto hánám átkoek.
11 Táwi málámbá wa táuk
wa nándá katne álosim hánám hálenggoek.'†"
12 Kulá Juda yan ámna hulá wa wáina yánán me tárákngá náwu náni ya
mek ingga há naráng gga ku rina tángga Jesu ket tánin ingga kálu ya suliuráng.
Enendu ámna náráwa urum táwi wata hányon pitáuráng, wáina hálendu sangga
há yáni kuráng.

Takis Sisa imámá me muná?
(Mat 22.15-22; Luk 20.20-26)

13 Máriya ku Farisi kámá yot Herot tán tombong kámá yot suring yámát
Jesu yan káin kung ingirungngitne me kandák kámá rina men kanin ingga
wata kuráng. 14 Yáni wu kung Jesu inuráng, "Tiksa, há naremán kák ku me
kándáng re menggoelák. Kut yáni háená me árená wawu me tárák káman re
yánánggoelák. Me pálipuk wahára re ámna náráwa Ánutu yá tirik tárák rina
ta narek wa yánáng tolinggoelák. Kulá rina narelák? Takis Sisa‡ imámá wa
kándáng me muná? 15 Álo iminemán me ma imindámán?"

---

* **12:2:** Israel yan kálu ku wáina: Hái kámá iháng kámá ya ket yáni hára tit pin yáni tángngátaráng wawu hái watá páliná tin páliná kátu ku márumá yá ihán páliná kátu ku hái pinná tátá watá iháng ngátak.
† **12:11:** Kap 118.22-23 ‡ **12:14:** Kut Sisa wawu ámna nangge kutná muná, ináku me King wáinanyon du Rom me kálu.

Wáina inát Jesu málám nangnarungngeráng ingga há narángga yánuk,
"Náuta ku nák nangnarungnging goeráng?" Ing yánángga ku yánuk, "Sup táulá
wa tángga áwát no káin." 16 Wáina yánán sup táulá wa táng áwáng imát kangga
ku yánuk, "Náwu ni utniná me ni kutná?"
Ingga yánán yáni wu inuráng, "Sisa yan."
17 Wáina inát tu Jesu yá yánuk, "Náut Sisa yan wa Sisa imángga, náut Ánutu
yan wa Ánutu imineráng." Wáina yánán kangga hárámuturáng.

Tátárut rámá ya Sadyusi yá Jesu ináng suliuráng
(Mat 22.23-33; Luk 20.27-40)

18 Kulá ámna urum káman kut yáni Sadyusi wawu ámna náráwa kámurená wu
ma tárutnándáráng ingga narángngátaráng watá Jesu ináng sulinin ingga Jesu
yan káin áwuráng. 19 Áwáng átang ináng suliuráng, "Tiksa, Moses yá me ing
uyingga ting námuk, ámna káman dá kámutang áwáná nanggená muná sáinek
wawu kulaná yá náráwa wa tángga tatning gán da nangge marángga tinek.
20 Rám káman tatning kukulak sewen dá átkiuráng. Átang tat yáni táwi watá
áwáná káman táuk enendu nanggená muná átang kámutuk. 21 Wáina hálendu
son kulaná wata hangga hára watá náráwa kawát wa táuk wa wáinanyon
kámurán, son wata hangga hára watá táuk wa wáinanyon kámutuk. 22 Wáina
re táng kung táng kung tatning kukulak sewen wa nangge yáni muná re átang
kámut háliuráng, hang pukon da ku náráwa kawát yáni watá hányon kámutuk.
23 Tatning kukulak sewen wata áwá yáni háliuk, wata ku máriya tátárut kálu
ku ni hánám ba áwáná ku wa háleinek?"
24 Wáina inát Jesu yá yánuk, "Táwi yan me uyená me Ánutu yan háláng wa
ma naráráng me rina, hálendu kandák wa menggoeráng? 25 Rám kámurená yá
tárutneráng wahára wu náun áwán ma átnándáráng, ináku angelo yá alek káin
átnándaráng wáina átneráng. 26 Hang ámna náráwa kámurená yá tárutneráng
watán me wu Moses yan papia káin pingnga káman ma hám sángingga
kangngátaráng. Káráp isikimo hára káráp pá ranggatuk rám wahára Ánutu yá
Moses inuk, 'Nák ku Abraham, Aisak me Jekop watán Ánutu.'§ 27 Ánutu wawu
kámurená yan Ánutu muná, ináku ámna átkuku yáni pálak watán Ánutu. Iná
sándá wa meráng wawu kandák hánám hálek!"

Meng rákit mená resim bá ku táwi hánám?
(Mat 22.34-40)

28 Lo yan tiksa káman áwángga naruk ku Sadyusi yá Jesu yot meme tánggarát,
málám naruk ku me hurikngá Jesu yá álo kámá hánám yánángga árán narángga
málám hang wáinanyon inuk, "Ánutu yá meng rákit mená nándá isusut ta miuk
wahára ku resim bá ku meng rákit mená kátu wa iháng hátek?"
29 Wáina inán Jesu yá miuk, "Táwi hánám bu ná: 'Israel sán kámuk hánám
narineráng, Táwi Ánutu náni wu káman re. 30 Táwi Ánutu ka wata pahála
yot, irukka yot, hálángga yot me nanaráka yot kámuk hánám kikiná wata
narinelák.'** 31 Hang wata hangga ná ku ná: 'Kaya kikiná narángngátalák,
wáinanyon nangge nukka ya kikiná narinelák.'†† Me nukngá náta torong káin
ma árak."
32 Wáina inán lo yan tiksa watá miuk, "Kándáng hánám melák, tiksa. Ánutu
wu nukngá kámá muná, málám káman re ingga pálipuk hánám melák. 33 Ánutu
ya pahán náni yot, nanará náni yot me háláng náni yot kámuk hánám kikiná
narinemán, me náni ya kikiná narángngátamán wáinanyon nangge nuk náni

§ **12:26:** Son Ihuk 3.6 ** **12:30:** Lo 6.4-5 †† **12:31:** Pris 19.18

ya kikiná narinemán, watá ku kutná kutná Ánutu ya towet sing mát káráp pá rang hálingngátak me taha hulá hulá ting mángngátaráng wa iháng hátek."
34 Jesu yá káuk ku me wa kándáng hánám narángga topmá inán kangga inuk, "Kák ku Ánutu yan átkuku wa sang kung mulangán ma áralák." Wáina inán kangga ku wahára átang gu ámna yá me nukngá ináng susuliya pitáng muráng.

Ámna náráwa son iháhá wawu ni nanggená?
(Mat 22.41—23.7; Luk 20.41-47)

35 Jesu yá Táwi yan it káungá hánám kumbiná kinan me yánáng tolingga kungga átang gu yánuk, "Rina ta ku lo yan tiksa yá ku ing menggoeráng, 'Ámna ni Ánutu yá ámna náráwaná son iháháya miuk wawu Devit nanggená'? 36 Iruk Káungá yá Devit málámba pahálá kinan átang pahálán hangga árán ing miuk, 'Táwi Ánutu yá Táwina ing inuk,
"Ketna álák kálu putung árátá,
no káyamya wa ráhángga iháng hang ting se árát ko wa iháng hátingga átnelák." '‡‡
37 "Devit málámbá ku Táwina ingga miuk, rina tángga ku son du nanggená?"
Wáina men ámna náráwa urum tái áturáng watá narángga herongnge hánám naruráng.
38 Wáina mengmeng gu yánuk, "Lo yan tiksa wa kándáng kánggápáng átneráng. Lap hákhásák tánggánengga sengsulingga átning kungngátaráng, hang náhángga meng tárut táng námániráng ingga maket álele wa átning kungngátaráng, 39 me umi sinak táená káin me miti itná káin kome máta káin átnin ingga narángngátaráng. 40 Hang yáni wu náráwa kawát wa yángyárungngingga it yáni náut wa yáni ya ihángngátaráng, hang náhániráng ingga sáponga wawu hásák hánám wa tángngátaráng. Máriya rám kálu ámna wáinaná wawu márapmá táwi hánám wa ihineráng."

Náráwa kawát tá tahaná Ánutu ya ting muk
(Luk 21.1-4)

41 Jesu málám Ánutu yan sup titi komená tangtang putung átang gu áwáng sup tingga kungkung tángga árát tu wa kápángga átkiuk. Sup yáni pálak ámna máro hánám bá yon áwáng sup tátáwi yon tingga kunggiuráng. 42 Kulá waháranyon ukuro kawát káman dá áwáng sup isikimo yará tárákngá wu wan toea ina wa tiuk.
43 Wa kangga Jesu málám disaepelná mantán áwát yánuk, "No pálipuk hánám ing sánin, náráwa kawát ukuro watá ku sup táwi hánám wa kátu iháng hátingga Ánutu yan pingnga tek. 44 Kátu táwi wawu há átyámek háranan kátu re ihángngáwáng teráng, iná wa wawu kámá málám háláng imán átnát wawu muná, pukon du wa tángngáwáng tek wa rewe."

13

Rám bá sálikngínek wahára tárák ká kolem hulá hulá tunggafeineráng
(Mat 24.1-51; Luk 21.5-36)

1 Rám Jesu yá Táwi yan it káungá hánám wa sangga háuk, waháranyon du disaepelná káman dá Táwi yan it káungá hánám táená wa kangga inuk, "Kang, tiksa! It álo kámá hánám ba kápáng! Hang it rámán yáni ya sup maming tátáwi hánám tingga árángga koená ya kápáng!"
2 Ing inán Jesu yá inuk, "It tátáwi kápelák watán sup káman dá nukngá ya ketnán ketnán du ma átnándáráng, ináku erek táng hirarát háineráng."

‡‡ **12:36:** Kap 110.1

3 Wáina yánángga Jesu yá disaepelná yot kungga ále yáilá Olif káin kung
hengga putung átang Táwi yan it káungá hánám wa kangga átang, kulá Pita,
Jeims, Jon hang Endru watá kilakon ináng suliuráng, 4 “Nán nánáng rina
hára ku kutná kutná watá tunggafeineráng? Me tárák kolem bu rina rina
tunggafengga kungga ku watá tunggafeineráng?”
5 Wáina inát Jesu yá yánuk, “Kándáng hánám kangkang átneráng, kámá yá
áwáng sángsárungnginirot. 6 Kámá yá ku áwáng nák kutna mengga ku ‘Nák ku
wa,’ ing mengga ámna náráwa máro hánám wa sángsárungngineráng. 7 Hang
kun erawák tát me kun erawák kán iruk me wa naráng gga ku hárámutang
ma pitáindaráng. Ále márapmá watá álo tunggafeineráng, enendu rám bá
sálikngingi wa ma hálená átnek. 8 It kámá yá it kámá yot erawineráng, me king
tombong kámá yá king tombong kámá yot erawineráng. Hang kánggáning
gá it káwak kámá kámá káin táinek, me sungngi kesák tunggafeinek. Wawu
náráwa yá kawin átang nangge tátáya hánámá uláng yámángngátaráng wáina.
9 “Háleng rákit tángga tiyawingga átneráng. Sáháng ámna yáilá yan káin
me hára tineráng, me miti itná kinan honggem bá sáráhineráng. Me nákka
ingga tángga sáháng kapman táwi me king rahán yáni hára tit hetang átang
me pingnga álosim yánineráng. 10 Iná Táwi yan me pingnga álosim wawu wa
kálak meng isurát káwakngá káwakngá erek kung hilák táinek. 11 Kulá rám
rina hára sáháng kung me hára titiya sáhángga kut wawu rina meinemán
ingga naráng gpak ma táindaráng. Ináku rám waháranyon Ánutu málámbá rina
sáminek wa meineráng, náuta wawu sáni ma meindáráng ináku Iruk Káungá
watá meinek.
12 “Ámna náráwa kámá yá tatning kulak me tatning yit iháng káyam ket
yáni hára tit ráháng kátkámut táineráng, hang nanan yáni yá nángánangge yáni
wáinanyon táineráng, hang nangge yá nan mam yáni iháng káyam tángga kámá
yánát ráháng kátkámut táineráng. 13 Me nákka ingga tángga ámna táup pá hánám
bon sánda taktak yáminek. Enendu niyá káto árán kungga rám bá sálikninek
kálu wawu Ánutu yá iháng kung málámbán pingnga tinek,” ingga Jesu yá
miuk.
14 Kulá niyá me ná sánginek watá kándáng hánám narinek. Jesu yá ing
miuk, “Sándá káineráng gu ‘náut kámá wáik maming táwi hánám’* watá ále
káungá árená wa áwáng táng lem tángga táng wáik wáik pukon hánám táng
san árán, wahára wu niyá Judia ále hára átneráng wawu pitángga ále yáilá
káin kuineráng. 15 Ni kámá káman dá itná hungnganá ketnán átnek watá itná
pahálá kinan hangga náutná kámá káman ma tángga kuindák. 16 Hang ni
kámá káman dá háiná káin átnek watá son kung itná káin sutná tánggáneneyan
lap hásák wa ma táindák. 17 Rám wahára náráwa kawin pálak me nangge
kongakngá muk yámángga átneráng wata ku urák yáni narinet. 18 Sáponga
tángga árát tu rám watá kotkotná me ále rámá kálu ma tunggafeindak, 19 náuta
rám wawu rám wáik hánám wata. Hulátingga Ánutu yá kutná kutná men
tunggafiuráng wahára átang áwáng rám nahára wáina kámá ma tunggafiuk,
hang rám wáik wa tunggafeinek wata torong káin máriya rám wáinanyon kámá
ma tunggafengguindák. 20 Iná Táwi yá ‘Rám wa ma táng hátet táin,’ ingga miuk
iná wu ámna náráwa káman kámá ma átgim, enendu ámna náráwa málámbá
nakán ingga há kangaliuk wata naráng gga ku ‘Rám wa táng hátet táin,’ ingga
miuk. 21 Rám wahára ku ni kámá káman dá sáninek, ‘Kaniráng, ámna Ánutu yá
málámbán ámna náráwa son iháháya miuk wawu nákáin ná átak’, me ‘Áning
káin átak’ ingga sánát tu pálipuk ingga ma narindaráng. 22 Kámá yá áwáng gu

* **13:14:** Daniel 9.27; 11.31; 12.11

ing sángsárungngineráng, ‘Nák ku Ánutu yá málámbán ámna náráwa son iháháya miuk wa’, me ‘Nák ku profet káman,’ ing mengga ket tárák kolem hulá hulá met tunggafen Ánutu yá ámna náráwa nakán ing mengga kangaliuk wa wáina álo tánin ingga álo iháng yakyawák tánggalát. 23 Wata ku kándáng hánám háleng rákit tángga átneráng, rina rina tunggafeinek wawu há sánáng hálet wa.

24 “Iná rám wáik tunggafeinek wata sárumá káin du
‘káe yamá watá páyung tin
yap pá yamá ma máindák.
25 Kulá alek káin hitung gá sohingga hat
alek kán kutná kutná watá yángyáng táineráng.’†

26 “Rám wahára ámna náráwa yá káineráng gu Ámna Nanggená yá mukam kinan ulihálángngá yot sireretná mangga áwinek, 27 ngáyá angeloná suring yámán ámna náráwa málámbán pingnga ingga kangaliuk wa kámoneráng, káwak tákto numnum ánuta ámuta wata ore kinan ámna náráwa kámuk hánám kámoneráng.

28 “Sándá wu kárap fik wahára tárák tingga narineráng. Pan yáni hára puto tingga kungga iláng yáni mirak ká áráng hekhek tát kangga ku káe rámá háleindek ingga narángngátaráng. 29 Wáinanyon ále watá tunggafen kangga ku Ámna Nanggená wu áwáng hálingga kálu mungnga káin átak ingga narineráng. 30 No pálipuk hánám ing sánin, ámna náráwa rám ore nátán watá manyon kámurená árát tu ále watá kámuk tunggafeinek. 31 Alek me káwak wawu sálikngínek, iná nákkán me wawu ma sálikngindák.”

Káman dá Jesu yá áwáwáyan rám bu ma narák.

32 “Ni kámá káman dá hulá hulá wa tunggafeinek watán rám wa ma narák, alek káin angelo me Nanggená wa manyon naráráng, ináku Nan málámbá re naránǵga átak. 33 Tiyawingga hálengga átneráng! Náuta sándu rám rina hára wu rám watá tunggafeinek wawu ma naráráng. 34 Wawu ing ina, ámna káman dá itná sangga kálu mulangán káin kukuya yáup horengga yáup ámna yánin yánin yámángga ku ámna kálu mungnga pinná tátá wa kándáng hánám hálengga átnelák ingga inánǵgim wáina.

35 “Wata ku rámá rámá sándu hálengga átneráng, náuta rina hára it márumá yá son áwinek wawu sándu ma naráráng. Yonyon kálu me yáung táitná me hurák ká mantángga árát wahára me hilápmá hánám wawu ma naráráng. 36 Kámá emá re ruhángga átnárát sopmuná hánám áwángga sáhiwon. 37 Me rina sán sánet wawu ámna náráwa erek hánám wa yánet, wata ku háleng rákit tángga átneráng!”

14

Náráwa káman dá Jesu yáilá káin oel kuliuk
(Mat 26.1-16; Luk 22.1-6; Jon 12.1-8)

1 Angelo yá Iháng Hátiuk hang Israel yá Másáng Yisná Muná Náená watán rám káungá wata naráng hátingga umi sinak tátá watán rám yará yá árán du pris tátáwi yáni me lo yan tiksa watá kálu rekálu kilakon Jesu ket tángga utkámut tánin ingga suliuráng. 2 Enendu ing miuráng, “Rám umi sinak rámá hára muná náuta ámna náráwa yá náhángga kuk tángga kun táng hilák tánirot.”

3 Wahára wu Jesu wu it Betani káin ámna Saimon huphuráp ilalák lepra tángga átkiuk watán it káin sungngi nangga átnárán, náráwa káman áwuk watá máruk káman sup álosim hánám kutná alabasta watanan dá táng tolená wata kinan oel mungnganá kikiná ále kánang kutná nad wata uminá yá táng tolená

† **13:25:** Aisaia 13.10; 34.4

yumnakngá táwi hánám bá yuyuwáyan tárák wa táng áwáng káting márák
tángga oel wa Jesu yáilá káin kulin háuk.
4 Wáina tán kangga ámna kámá wahára áturáng háranan watá pahán káráp
hára yáni meme táuráng, “Náuta ku oel álo kámá wa táng lem tánggoek?
5 Oel wata supmá yá yara ore káman ni ukuro árená álo háláng yámámáyan
tárák. Nándá wa táng yumnak tángga supmá wa iháng ni ukuro wa yámátne
ku kándáng hálenggim,” wáina mengga náráwa wa me káto inángga me táng
muráng.
6 Wáina inát kangga Jesu yá yánuk, “Sat árik, náuta ku pahán márap
imánggoeráng? Watá nák álo kámá hánám neháng tolek. 7 Ni ukuro wawu
rámá rámá sáni yot átneráng. Rina háláng yáminán du rám kámá wu wáina
háláng yámineráng. Iná nák ku rámá rámá sányot ma átnándát. 8 Náráwa nátá
álo tátáyan wawu wa táek. Watá oel sutna káin tek wawu árám kinan rám rina
átnát wata tiyawing namek. 9 No pálipuk hánám ing sánin, káwakngá káwakngá
Táwi yan me pingnga álosim meng isurát rehára rehára kuinek wawu náráwa
nátá rina táek wa hányon mengga naráng guineráng.”
10 Wáina yánáng hálin du disaepelná 12 wata orek yáni háranan Judas
Iskariot watá pris tátáwi yáin yáni yan káin Jesu táng yámán ket tátáya hangga
kuk. 11 Pris yáin yáni yá Judas yan me wa naráng ga herongnge hánám tángga
sup kaminemán ing inuráng. Kulá Judas málámbá ku wahára átang gu kálu
rekálu ku Jesu táng ket yáni hára tin ingga kálu ya suliuk.

Jesu yá disaepelná yot sungngi náuráng
(Mat 26.17-30; Luk 22.7-23; Jon 13.21-30; 1 Ko 11.23-26)

12 Kulá Israel yá Máváng Yisná Muná Náená watán rám hulátitiná wahára
wu sipsip nanggená utang singga Angelo yá Iháng Hátiuk wata naráng
hátingngátaráng, wahára wu disaepel yá Jesu inuráng, “Nándá rekáin kungga
ku rám táwi watán sungngi tiyawitne ku nanaya narelák?”
13 Wáina inát tu Jesu yá disaepelná yará suring yámángga yánuk, “Sán du
it yáilá wata kinan kung hangga káinemálák ku ámna káman dá umi kátang
tánggatang áwáng kálu hára sáháng tunggap táinek, wa isutang kuinemálák.
14 Kungga it reta kinan han kangga ku it wata márumá ininemálák, ‘Tiksa
yá ing mek, “Nákkán it pahálá ku re, wahára ku no disaepelna yot sungngi
nangga Angelo yá Iháng Hátiuk ngá rám wata naráng hátinemán?” ’ 15 Wáina
inán du it pahálá táwi torong káin kutná kutná wakáin erek tiyawená wa sálen
du wakáin sungngi náni nanayan wa tiyawinemálák.”
16 Wáina yánán disaepel yará yándi wu kumálák ngáyá it yáilá kinan káin
wa kungga káumálák ku kutná kutná wu Jesu yá yánuk wáina hánám re há
tunggafen kangga ku yándi wu sungngi wa há tiyawing háliumálák.
17 Kulá it tá pup táuk wahára ku Jesu yá disaepelná 12 watyot áwáng hiuráng.
18 Kulá rám sungngi nangga áturáng wahára ku Jesu yá yánuk, “No pálipuk
hánám ing sánin, káman nahára sungngi nangga átamán orek náni háranan
káman dá ku nák neháng káyam ket yáni hára tin ket nehineráng.”
19 Wáina yánán disaepelná yá naráng ga pahán yáni yá márawin yáni káman
káman inuráng, “Nákka hám melák?”
20 Wáina inát, Jesu yá yánuk, “12 sán háranan káman. Máváng iháng rápmám
kinan nákkot satne háinek wata orek sáni háranan káman. 21 Ámna Nanggená
ya sutná hára rina tunggafefeya uyená wawu wáina há tunggafeinek. Iná
ukuro hánám bu ni ámna yá Ámna Nanggená táng káyam ket yáni hára tinek
wa, watán márapmá wawu táwi tái hánám, iná maming gá ámna wa ma táng
tiuk iná wawu álo kámá,” ingga yánuk.

22 Kulá rám sungngi nangga áturáng wahára ku Jesu yá másáng táng Ánutu
yan káin sáponga tángga hikhuk tángga disaepelná yámángga yánuk, “Ná
ihániráng, náwu nák yánumna.”
23 Wáina yánángga son hang wáin kap tángga Ánutu yan káin sáponga tángga
yámán wahára erek nang hálit tu 24 yánuk, “Náwu nák sipna ámna náráwa máro
hánám bá Ánutu yot pahán káman háháleyan kule háek. 25 No pálipuk hánám ing
sánin, no wáin son ma náindát, ináku máriya Ánutu yan átkuku mirak káin du
wáin hurápmá wa náinet,” wáina ingga yánuk.
26 Kulá hang kap káman mantángga sangga ku hangga ále yáilá Olif káin
kuráng.

Jesu yá oleinelák ingga Pita inuk
(Mat 26.31-35; Luk 22.31-34; Jon 13.36-38)

27 Jesu yá disaepelná yánuk, “Sán erek hánám naráng hákhátik sáni yá han
pitángga kuineráng, náuta me ing uyená yá átak,
‘No pin yáni tátá utkámut táe
sipsip pá hánghánáng táineráng.’*
28 Enendu máriya tárutang sangga ku no kálak Galili káin kuinet.”
29 Wáina men Pita yá miuk, “Iná kátu kámuk wata naráng hákhátik yáni yá
han kepmáineráng hálen, nák ku ma kepmáindát.”
30 Wáina men son Jesu yá Pita inuk, “Pálipuk hánám kanin, kula yáung
nahára hurák ká rám yará ma mantáená árán du ko hánám puk ‘nák Jesu ma
naráng mát’ ingga rám kaláhu meinelák,” ingga inuk.
31 Enendu Pita yá táng hánghálang tángga sonson ing miuk, “Nák ku kákkot
álo kámutnet. Kák ka ma naráng kamát ingga ma meindát,” ing men disaepel
kámuk árong wáina re miuráng.

Jesu yá Getsemani káin sáponga táuk
(Mat 26.36-46; Luk 22.39-46)

32 Kulá ále kutná Getsemani káin kuráng ngáyá ku Jesu yá disaepelná yánuk,
“Nahára putung átnárát no kung sáponga táin.” 33 Wáina yánángga ku kátu
yápmangga Pita, Jeims yot Jon wa re ihángga málám bot kunggatang pahálá
yá káto hálengga márawiuk. 34 Wáina hálendu yánuk, “Irukna yá táwi hánám
márawin wata márapmá ná yá hála nutnándek. Nahára átang gu háleng rákit
tángga átnárát.”
35 Wáina yánángga Jesu málám isikimo kungga sim bu táng hang káwak hára
kátingga sáponga táuk, wawu kálu kámá átak hálendu rám wáik watá táng háháti
wáina ta. 36 “Aba†, Nanna,” ing miuk, “ko rina rina wawu álo tánggim re. Nák
hára márapmá wa táng satá kuik. Enendu ko nákkán pahán ma isutnándalák
ináku kakán pahán isutnelák.”
37 Kulá son málám hurik tángga disaepelná yan káin áwángga kápuk ku
ruhángga árát, Pita inuk, “Saimon, kák ka ruhángga átkoelák me? Rám hátetná
kimo ma háleng rákit tángga átgim me? 38 Hálengga sáponga tángga átneráng
watá ku ingirungngi hára ma háindáráng. Pálipuk, pahán dá ku álo táinemán
ingga narángngátaráng, enendu sut tá ku hálángngá muná.”
39 Wáina mengga Jesu málám kung sáponga wanyon son táng hálingga
sangga, 40 son áwángga kápuk ku rahán yáni yá márawin ruhángga árát, málám
iháng tárut táuk wahára wu wáina ininemán ingga kámá ma naráng hátiuráng.
41 Málám son kuk ngáyá rám kaláhuná hára son áwuk wahára wu yánuk,
“Sánda emá re ruhángga sek naráng ngá átkoeráng me? Álo ruheráng! Rám bu

* **14:27:** Sekaraia 13.7 † **14:36:** Me Aramek kálu ‘Aba’ wawu ‘Nan’.

áwek. Kaniráng, Ámna Nanggená táng mukmuro ámna ket yáni hára tinderáng.
42 Tárurát kunin! Nák neháng ket yáni hára titi wawu ná áwek ná."

Judas yá Jesu táng káyam ket yáni hára tiuk
(Mat 26.47-56; Luk 22.47-53; Jon 18.2-11)

43 Emá me yánángga átnárán du disaepelná 12 háranan Judas yá waháranyon
há áwáng hiuk. Pris tátáwi yáni, lo yan tiksa me ámna hulá hulá watá suring
yámát ámna tombong hásák táwi watá ket yánin du kápik honggem bot ihángga
watyot áwáng hiuráng.
44 Ámna Jesu táng yámámáya tiyawiuk watá ku tárák ing táinet ingga hu-
phuráppon ing há yánuk, "Ámna káman no kang kumeinet wawu Jesu ku wa,
ket tángga pinná kándáng tángga ku tángga kuineráng." 45 Kulá Judas málám
sopmuná ingmen Jesu rupmá káin kungga, "Tiksa!" ing ináng ga árong há kang
kumiuk. 46 Wáina tán kangga ámna tombong táwi watá ket tángga káto táuráng.
47 Kulá ámna káman enanggon hetang átuk watá árong kápikngá uyingga táuk
ngáyá mangga pris táwi yáni yan yáup ámna hára kátin kápik ká kárámanná
numkálu sating san háuk.
48 Kulá Jesu yá wáina yánuk, "Nák ku tewe ámna tombong káman da máta
yáreng yámámá hám, wáina hálendu sándá kápik kot honggem bot ihángga átang
gu nák ket neháng ga kunin ingga áweráng? 49 Rámá rámá wu sáni yot há átkoet,
Táwi yan it káungá hánám bán kumbi kinan me sánáng tolingga átninggoet,
wakáin du ket ma neháng kuráng. Enendu Ánutu yan me yá rina mek watá
kungga kándáng re háleinek," ing yánuk. 50 Kulá wahára átang gu disaepelná
yá erek hánám sangga hárátiuráng.
51 Rám wahára wu ámna máto káman lap káman re sutná hára tawángga
Jesu isutang kungngárán, wa árong ket tángngárát 52 lap wa sangga muláng
pitákngá kuk.

Ámna hulá rahán yáni hára Jesu táng me hára tiuráng
(Mat 26.57-68; Luk 22.54-55,63-71; Jon 18.12-14,19-24)

53 Jesu ket tángga sat warán tánggatang pris táwi yáni watán káin kut pris
tátáwi yáni me ámna hulá hulá me lo yan tiksa watá kámuk áwáng háwuru
táuráng. 54 Pita málám Jesu isutang kuk, enendu kung mulangán sim átuk.
Málám kung pris táwi yáni yan it kumbiná kinan káin kungga it pinná tátá
yá káráp singga elengga árát tu watyot putung átang kárápmá elengga átuk.
55 Kulá pris tátáwi yáni me kaunsel kámuk watá hulá rehára kungga ku Jesu
utkámut tánin ingga hulá ya suliuráng, enendu hulá ya sulit men sáuráng.
56 Ámna máro hánám watá áwáng me kusák wa iháng tingga miuráng, enendu
me yáni iháng áwáng miuráng watá kámá kámá háliuráng.
57 Kulá kámá yá ku tárutang Jesu ya me kusák ing miuráng, 58 "Ing men
narumán, 'No ámna yá Táwi yan it káungá hánám táená wa káting márák
tángga son rám kaláhu kinan re nukngá táng tárut táinet wawu ket tá ma
táindát.' " 59 Enendu me yáni iháng áwáng miuráng watá wáinanyon kámá kámá
háliuráng.
60 Kulá pris táwi yáni watá kaunsel rahán yáni hára tárutang Jesu inuk, "Me
hulá hulá kák ka menggoeráng wa rina? Kák ka me topmá kámá meinelák me
muná?" ingga inuk. 61 Enendu Jesu yá me topmá kámá ma yánuk, ináku náng
ingmen átuk.

Wáina árán pris táwi yáni watá son inuk, "Kák ku ámna Ánutu yá ámna
náráwaná son iháháya miuk wa me? Ánutu nándá ináng sákngingngátamán
wata Nanggená me?"

62 Wáina inán du Jesu yá miuk, “Wawu nák. Hang káineráng gu Ámna
Nanggená wu Ánutu Ulihálang Márumá wata ketná álák kálu putung átnek
ngáyá alek kán mukam wata ketnán áwinek.”
63 Wáina men narángga pris táwi yáni watá sutná káin lapmá tánggánengga
átuk wa ráráhángga‡ miuk, “Náuta ku me nukngá met nanaráya háleinemán?
64 Táwi yan kome tángga me mukmuro hánám wa há men naremán wata ku
rina nareráng?”
Wáina yánán kámuk hánám miuráng, “Me mukmuro hánám mek wata álo
kámá ku kámurán sálikngínek.” 65 Wáina mengga ku alup yáni málámba ketnán
uráhángga lap pá rahálá pop tángga hárot kik táng sat árán, ket yáni mukátang
utang gu inuráng, “Profet me meng, niyá nutak ingga!” Kulá waháranyon du
it pinná tátá yá táng kung hányon uturáng.

Pita yá Jesu ma naráng mát ingga yánuk
(Mat 26.69-75; Luk 22.56-62; Jon 18.15-18,25-29)

66 Pita málám it ámang kálu kumbi kinan káin átang káráp elengga átnárán,
pris táwi yáni yan yáup náráwa káman dá wahára áwuk ngáyá 67 Pita kárek
ingmen kangga ku ing inuk, “Kák ku Jesu Nasaret nan watyot hányon
átningngátalák.”
68 Ing inán Pita yá oleng mángga inuk, “Pálipuk hánám ko náuta melák wawu
nák ma narát.” Ingga ináng sangga málám kumbi kálu mungnganá tangtang
kun waháranyon hurák káman dá mantáuk.
69 Kulá son yáup náráwa watá káuk ku wahára árán, kangga ku ámna
ále wahára hetang áturáng wa son yánuk, “Ámna náwu Jesu yan tombong.”
70 Wáina men Pita yá son olengga, “Nák muná” ing miuk.
Kulá isikimo átang sim bu ámna wahára hetang áturáng watá Pita inuráng,
“Pálipuk kák ku Jesu yan tombong, náuta kák ku Galili nan yon.”
71 Wáina inát tu Pita yá yánuk, “Pálipuk hánám Ánutu rahálá hára met, nák
Jesu ma naráng mát! Kandák me hálendu Ánutu yá álo neháng lem táinek. Ámna
wa menggoeráng wawu nák ma naráng mát!”
72 Wáina yánángga árán waháranyon hurák ká son mantáuk. Kulá Pita yá Jesu
yá me rina inuk wa naráng hátiuk: “Hurák ká rám yará ma mantáená árán du
ko nák wa ma naráng mát ingga rám kaláhu meinelák.” Kulá wahára wu Pita
yá pahálá utang táwi hánám wa kutuk.

15

Jesu tángga Pailat tán káin kuráng
(Mat 27.1-2,11-26; Luk 23.1-5,13-25; Jon 18.28—19.16)

1 Kulá hilápmá hánám pris tátáwi yáni me ámna hulá hulá me lo yan tiksa
hang kaunsel kámuk watá urum tángga rina tátá wa meng tolingga sat warán
Jesu páup pá hárotang tángga kungga táng Pailat ketná hára tiuráng.
2 Wáina tát tu Pailat tá inuk, “Kák ku Juda yan king me?”
Ing inán watá miuk, “Wa melák wáina,” ingga inuk.
3 Kulá wahára wu pris tátáwi yáni watá me hulá hulá wa metne Jesu yá
márapmá há suwik ingga miuráng.
4 Wa met Pailat tá son inuk, “Me kámá meinelák me? Kang, me wu rina
kámá ingmen meng sat áwáng kákkán kálu átak.”
5 Wáina inuk, enendu Jesu yá me topmá kámá ma inán Pailat tá hárámutuk.

‡ **14:63:** Juda yan kálu wu rám ámna káman dá pahán márap tángga ku wata lapmá ráráhángngátak. Jesu yá ‘Nák ku Ánutu Nanggená’ ingga men du pris táwi yáni watá pahán márap tángga lapmá ráráhuk.

6 Kulá wahára wu Pailat tán kálu káman ing isutnándaráng, Angelo yá Iháng
Hátiuk rám wahára wu Pailat tá ámna náráwa yan milun isutang it káto kinan
nan ámna káman ni yáni kutná met tu wa yaling mán kep káin hangngátak.
7 Rám wahára wu it káto kinan ámna káman kutná Barabas yot tu nuknukngá
niyá Rom bán kapman yot honhoren tángga ámna kámá yot erawángga ráháng
kátkámut táuráng watá árát, 8 ámna náráwa urum táwi watá áwáng Pailat
inuráng, "Álo ka tángngátalák wáina táinelák me?"
9 Wáina inát tu Pailat tá yánuk, "Juda yan king ná sáe kuinek ka nareráng
me rina?" 10 Wáina yánuk náuta watá ku há naruk pris tátáwi yáni watá Jesu
málámbán yáup pa kalán yon táng áwáng ketná hára tiuráng. 11 Enendu pris
tátáwi yáni watá ámna náráwa pahán yánin hangga yánát tu Barabas ya re
miuráng.
12 Wáina met tu Pailat tá yánuk, "Kulá Juda yan king ingga sáni menggoeráng
náwu rina táng minet?"
13 Wáina yánán, "Maripong hára kátiti!" ingga mantáuráng.
14 Wáina mantát Pailat tá yánuk, "Wawu náuta? Kandák rina táuk ka?"
ing yánán naráng ga hahatingga hánám ing mantánggaturáng, "Maripong hára
kátiti!"
15 Kulá ámna náráwa urum táwi watá herongnge nanaráya wu Barabas
yaling mán watán káin kun tewe ámna yánán honggem bá kálak Jesu urát tu
maripong hára kátitiya sang yámuk.

Tewe ámna yá Jesu ináng kekkek táuráng
(Mat 27.27-31)

16 Kulá tewe ámna yáni waku Jesu engotang kapman dán it álosim kumbiná
kinan kung hang átang tewe ámna áturáng wa erek ingmen mantát áwát tu
17 lap sipsipmá hásák káman táng tánggáneng mángga páup rimrim ina táng
áwáng king gán kálaháng ina yáilá yan tárák mang pondang yáilá káin sat
hang átuk. 18 Wáina erek ingmen tánggáneng máng sat árán du me kekkek
sonson ing inuráng, "Juda yan king, kák ku kutya árená hánám!" 19 Wáina
inángga ku sonson ingmen honggem táng yáilá hára wa kátingga alup yáni
málámba ketnán uráhángga áturáng. Yáni wu tun yáni hára imángga hangga
ináng sákngingiya ina táuráng. 20 Wáina tángga ináng kekkek táng hálingga ku
lap sipsipmá tánggáneng muráng wa yaling mángga ku málámbán hánám wa
iháng son tánggáneng mángga ku maripong hára kátitiya engotang kuráng.

Jesu maripong hára kátingga táng áráng tiuráng
(Mat 27.32-44; Luk 23.26-43; Jon 19.17-27)

21 Ámna káman it yáilá Sairini nan kutná Saimon wawu Aleksenda káling
Rufus nan yándi. Watá it yáilá Jerusalem kinan kung háin ingga tángngárán
inángga suring mát Jesu yan maripong wa táng mángga kuk. 22 Wáina tángga
ku Jesu wu engotang ále káman kutná Golgata wakáin kuráng (kut wata hulá
wu yáin kuratná watán ále). 23 Kulá wakáin kung gu wáin táng kuram nukngá
sut táng láláp tátáyan watyot táng yawák táená wa imuráng, enendu Jesu yá wa
ma náuk. 24 Wáina tán du táng maripong há kátená wahára ránam ting sat árán
piring gá kátiuráng. Iná sut tánggánene wawu iháng horengga ting sat árán du
kakarák laki wa tángga niyá ku náut ihinek wa kangga iháháya táuráng.
25 Jesu táng piring gá kátiuráng wawu rám bu hilápmá 9 kilok hálengga
árán, 26 hulá resim hára táng me hára tiuráng wa uyingga táng maripong hára
kátiuráng wawu ing:

NÁwu JUDA YAN KING.

27-28 Rám wahára wu manek mara yará yot iháng wáinanyon maripong
hára kátiuráng, káman ketná álák kálu hang káman ketná kandák kálu. 29 Iná
rám Jesu wa káting sat átuk wahára ámna náráwa niyá kálu wakálu áwángga
kanggiuráng wawu me keke inángga yáin yáni kahondang gu menggiuráng,
"Kulá! Kák ku Táwi yan it káungá hánám káting márák tángga rám kaláhu kinan
re son táng tárut tátáya miulák. 30 Kulá kayon ka háláng imángga maripong
sangga hang," ingga inánggiuráng.
31 Iná pris tátáwi yáni me lo yan tiksa watá wu wáinanyon me keke ing
mengga yáni inán kanán táuráng, "Kámá háláng yámángngátak, wáinanyon
málámbá málámbon háláng imámáyan du muná! 32 Pálipuk Ánutu yá ámna
náráwaná son iháháya san áwuk, me pálipuk Israel yan king hálendu, maripong
hára káting sat átak wa sangga han kangga ku nándá pálipuk ingga naráng
háting minemán." Ing met ámna yará Jesu inanyon káting sat átumálák watá
wáinanyon ináng kekkek kon tángga átumálák.

Jesu yá kámutuk
(Mat 27.45-56; Luk 23.44-49; Jon 19.28-30)

33 Kulá 12 kilok hálengga árán du ále káwak watá kámuk páyung tingga árán
kungga yonyon kálu 3 kilok háliuk. 34 Hang 3 kilok hálengga árán du Jesu yá
hahatingga hánám ing mantáuk, "Eloi, Eloi lama sabatani?" Wata hulá wu
ing, "Ánutuna, Ánutuna, náuta nepmáelák?"*
35 Wáina mengga mantán naráng ku kámá enanggon wahára hetang
áturáng watá ku ing miuráng, "Narániráng, Elaija ya mantáng máng tek ka†."
36 Kulá ámna káman dá ku hururung ingmen kung matres kátu ina táng wáin
hára tin pumen táng kári hára yuwingga táng Jesu yá nanaya imángga ku miuk,
"Sat málám re árán kanin, Elaija yá áwáng táng san háinek hám," ingga miuk.
37 Kulá Jesu yá hahatingga hánám mantángga ku kámutuk.
38 Kulá Táwi yan it káungá hánám kinan lap maming táwi watá ku torong
káin átang kung tárang káin pana huk ingmen ráráhángga numnum kuk. 39 Iná
tewe ámna táwi yáni wu Jesu kondolá kálu wahára átang Jesu yá mantáuk wa
naruk me rina kámutuk wa kangga miuk, "Pálipuk hánám ámna náwu Ánutu
Nanggená!"
40 Hang rám wahára wu náráwa kámá hányon áwáng mulangán sim hetang
átang kangga áturáng. Orek yáni hára wu Maria it Makdala nan, hang Maria
ámna máto Jeims káling Joses mam yándi, hang káman du Salome. 41 Huphuráp
Galili káin du náráwa urum watá hánám bu Jesu isutang átningga ku hahaná
rina hálenggiuk wawu watá háláng imánggiuráng. Iná náráwa kámá wahára
máro yon áturáng wawu Jesu málám bot Jerusalem káin wa áwuráng watá
áturáng.

Jesu táng kung tanggán yáni sup hinangngá káling tolená wata kinan tiuráng
(Mat 27.57-61; Luk 23.50-56; Jon 19.38-42)

42 Kulá rám tembát tu Sabat ingga ku tiktiyawik tátá rámá wáina hálendu
yonyon há hálen kangga ku 43 Josep it Arimatea nan wawu málám bu kaunsel
me ámna náráwa yá ámna álosim ingga há naráng meráng, iná málám wawu
Ánutu yan átkuku wata hálengga átnándak. Josep pu ma pitáuk ináku Pailat
rupmá káin kung hengga Jesu yan káwak sut wa namáng ingga inuk. 44 Wáina
inán Pailat tá Jesu wu há kámutak wa naráng hárámutang gu tewe ámna táwi
yáni wa mantán áwán inuk, "Jesu wa pálipuk há kámutak me?" ingga inuk.

* **15:34:** Kap 22.1 † **15:35:** Aramek me kálu kut Eloi me kut Elaija wawu hála tárák yándi káman re wáina wata ku ámna náráwa yá Jesu yá rina mantáuk wa kándáng ma narená 'Elaija' ing mek ingga naruráng.

45 Kulá Pailat málám tewe ámna táwi yáni watán káin pálipuk ingga kándáng
narángga sangga ku káwak sut wa álo táinelák ingga Josep inuk. 46 Wáina inán
Josep málám lap hásák káman yungga táng kung Jesu tambun wa táng hang lap
watá kámuk pondang táng kung sup hinangngá káling tolená wakáin tingga,
árong sup táwi káman kiwolán áwáng hinangngá wa pop tángga átuk. 47 Kulá
Maria it Makdala nan me Maria Joses maming wawu há átang gu Jesu tambun
táng rehára teráng ingga wawu há kápumálák.

16

Jesu yá son tárutuk
(Mat 28.1-10; Luk 24.1-53; Jon 20.1-23)

1 Sabat hára sek nanará rámá watá sálin du Maria it Makdala nan, Maria
Jeims maming hang Salome watá kutná kutná mungngan yáni kikiná wa
yungga ihángga kung Jesu sutná káin kuháng mámáya tiyawiuráng. 2 Sonda
hulátitiyan rám hulátiuk wahára wu káe yá áráng hen waháranyon tanggán
káin kuráng. 3 Kálu káin kungga átang gu yáni inán kanán táuráng, "Tanggán
hinangngá hára sup táwi wawu niyá kiwolán kuinek?"
4 Wáina mengga kung hengga tanggán hinangngá hára hálengga káuráng gu
sup maming táwi wawu há kiwon hong tená. 5 Kulá tanggán hinangngá hára
kung hangga káuráng gu ámna máto káman lap hásák haknga tánggánená watá
ket álák kálu putung árán kangga ikik hárámutang pitáuráng.
6 Wáina tát kápángga watá yánuk, "Ma pitáindaráng. Sán du Jesu Nasaret nan
táng maripong hára kátiuráng wata suleráng. Wawu son há tárutang koek!
Nahára ma árak. Áwángga táng tiuráng ngá komená wata kaniráng. 7 Kulá
kungga ku Pita yot disaepelná nukngá yánineráng, 'Jesu wu watá kálak Galili
káin koek. Málámbá me rina sánuk wa isutang Galili káin kungga káineráng.' "
8 Wáina yánán nanará yáni yá yakyawin yángyáng pálak náráwa kaláhu
wawu hangga tanggán wa sangga hururung ingmen kuráng ngáyá kung
pikpito narángga ni kámá káman ma inuráng.
9 *Rám sonda hulátitiná hára ku Jesu yá son tárutang kungga hulátingga
hánám bu Maria it Makdala nan watán káin kálak tunggafiuk. Náráwa wawu
huphuráp Jesu yá iruk wáik 7 yásut muk wa. 10 Náráwa málám kuk watá
kung nini Jesu yot átninggiuráng watá pahán yáni márapmá narángga kutang
átkuráng wa ing yánuk, 11 "Jesu ku son tárutak, no há káet," ingga yánuk, enendu
watán me wawu kusák ingga naruráng.
12 Kulá máriya ku Jesu yá málámbán tombong háranan ámna yará yá
Jerusalem sangga kálu hára kungga átnárán tárák kámá hálengga watán káin
tunggafeng yámuk. 13 Wáina kangga ámna yará watá son áwáng wáina káemát
ingga nuknuk yándi wa yánumálák, enendu watán me wa kusák kon ingga
naruráng.
14 Máriya ku Jesu yá disaepelná 11 dá sungngi nangga átnárát watán káin
tunggafeng yámángga, naráng hákhátik yáni káto muná hang kámutang son
tárurán há káemán ingga yánát kusák ingga naruráng wata me táng yámuk.
15 Málám ing yánuk, "Kuineráng watá kungga káwakngá káwakngá erek
ingmen kung hálingga ámna náráwa erek ingmen me pingnga álosim ná
yánángga kuineráng. 16 Ámna náráwa niyá nákka naráng háting namángga umi
kuhinek wawu Ánutu yá son tán málámbán pingnga hálinek. Iná niyá nákka
ma naráng háting namindák wawu Ánutu yá isurán átkuku wa ma táindák.

* **16:9:** Nanará ámna kámá yá ing naráng átaráng, lain 9 kung 20 hára sálikngek wawu Mak málámbá ma uyiuk. Ámna kámá yá uyiuk.

17 Kulá Ánutu ya naráng háting mángga átneráng wawu tárák ing tát kápineráng:
Nák kutna hára iruk wáik yásut yámángguineráng, me nukngá kámá ma narená
wa álo me tángguineráng, 18 kunap ket yáni yá iháng guineráng, náut kámá ámna
iháng lem tátáyan náineráng enendu watá ma iháng lem táindák, hang ket yáni
yá ilalák mara iháng gápát ilalák ká álo háleng yámángguinek."

19 Táwi Jesu yá me wa yánáng hálingga árán du Ánutu yá tángga árángga
alek káin kungga ketná álák kálu ting san putung átkoek. 20 Kulá wahára
átang gu disaepel yá hangga itná itná erek ingmen kungga me pingnga álosim
wa yánángga kuráng. Táwi málámbá disaepel yot átang háláng yámángga me
menggiuráng wa táng káto táng yámámáya ket tárák hulá hulá wata ket yáni
hárá tánggiuk.

Luk ká Ánutu yan me pingnga uyiuk

Luk ká me pingnga ná uyingga Tiofilas yan san kung muk

1 Ámna táup pá yon tárák ka Ánutu yá yáup rina táuk watán me pingnga
uyiuráng watá áwáng rám nahára páliná yá hiták tunggafen kanggoemán.
2 Hulátingga hánám niyá rahán yáni yá kangga Ánutu yan me watán yáup
nangge hálengga áturáng watá yon meng isurát áwángga nándán káin áwuk
wanyon uyiuráng. 3 Wáina kangga ku na hulátingga kándáng hánám yánáng
sulingga narut ná wa, álo kámá ku no hányon uyin ingga naráng ku wa táng
tombong hára tingga, ámna hulá Tiofilas, kákkán da uying kamet. 4 Wa kangga
ku me rina narulák wawu pálipuk ingga narinelák.

Jon Umi Kuháng Yámámá yá tunggafeinek ingga angelo yá Sekaraia inuk

5 Judia yan king kutná Herot watán rám hára pris káman kutná Sekaraia
wawu pris Abiya watán tombong háranan, iná áwáná Elisabet wawu Aron
dán tombong háranan. 6 Yándi wu Ánutu rahálá hára kándáng hánám wa
átnándamálák, me Táwi yan meng rákit mená rina átaráng wa kándáng hánám
isutnándamálák. 7 Enendu nangge yándi wu muná. Elisabet wawu náráwa
kátoná hálendu nangge ma iháng tingngátak, wata ku yayará hánámá átang
kungga ku há tátáwi háliumálák.
8 Rám káman Sekaraia yan tombong gá pris yáup tátáya kuráng ngáyá ku
Sekaraia málám Ánutu rahálá hára átang yáup táuk. 9 Kulá pris yá kakarák
káman satu* wa tát Ánutu yá wahára kungga Sekaraia táng tunggap tán du
Táwi yan it káungá hánám kinan hangga towet mungnganá kikiná sinek ka.
10 Towet sisi rám wahára wu ámna náráwa táup hánám watá Táwi yan it káungá
hánám kep káin urum átang sáponga tángga áturáng.
11 Rám wahára ku Táwi yan angelo yá tunggafeng mángga towet sisiyan
tingnaknak tákto ket álák kálu hetang átuk. 12 Wáina kangga Sekaraia
málám ikik ingmen hárámutang pikpito hánám naruk, 13 enendu angelo yá
ing inuk, "Sekaraia, ma pitáindalák. Ánutu yá kákkán sáponga wawu há
naruk. Áwáka Elisabet wawu nanggeka ámnaná táinek, wata kutná ku Jon
mantáinelák. 14 Watá ku pahála táng lálap tán álo kámá hánám naráng
heronge háleinelák, iná ámna náráwa táup hánám watá Jon dá tunggafeinek
wata heronge táineráng, 15 náuta Táwi rahálá hára wu Jon kutná yá táwi hánám
háleinek. Watá wáin me umi káto nukngá átaráng wa ma nang kuindák,
iná nangge wawu manyon tunggafená mam kinan átnek waháranyon Iruk
Káungá watá watyot átnek. 16 Watá tán Israel nan ámna náráwa táup hánám
watá pahán yáni hurik tángga Táwi yáni Ánutu yan káin kuineráng. 17 Watá
Elaija yan tárák me háláng wa tángga watá kálak áwán du Táwi yá áwinek.
Wáina tán du nanan yáni yan pahán wa táng hurik tán nángánangge yáni ya
pahán yámineráng, me milun yayali ámna náráwa watá nanará álosim tángga
ámna náráwa kándáng hálineráng, hang ámna náráwa tiyawing yámán Táwi ya
háleng mineráng."
18 Wáina inán Sekaraia yá angelo wa inuk, "No rina tángga ku kákkán me
ná pálipuk ingga narinet? Nawu tátáwi hánám me áwána wu wáinanyon tátáwi
yon."

---

* **1:9:** Pris yá kakarák satu ina wa tángngátaráng watá ku ámna táng tunggap tátáya. Wáina tátne ku Ánutu málámbáyon ámna táng tunggap táik ingga naráng tángngátaráng.

19 Kulá angelo yá inuk, “Nák ku Gabriel. Ánutu kondolá hára hetang
átnándat wa suring namán me pingnga álosim ná kák kakanáya áwet. 20 Wata
kula wu me ma me táená árátá kungga rám rina hára me kanet náta páliná
yá tunggafeinek, náuta ko nákkán me ná pálipuk ingga ma narálák wata, me
náwu pálipuk hánám há tunggafeinek rámá wu Ánutu yá narek hára wa,” ingga
inuk.
21 Iná ámna náráwa yá ku Sekaraia ya hálengga átang gu narángpak tángga
átkiuráng rina tángga ku Táwi yan it káungá hánám kinan rám hásák átkoek
ingga. 22 Wáina átang áwáng kep káin háuk wahára káuráng gu ma kápáng mená
ket tárák re tángga átuk, wáina hálendu it káungá kinan káin tárák kámá káek
ingga naruráng.
23 Wáina re átang kungga watá yáup tátá watá sálikngin du hangga itná ya
kuk. 24 Wata sárummá káin átang árongga áwáná Elisabet tu kawilá átuk hálendu
yap 5 wata kinan wawu kilakngá re átkiuk. 25 Iná Elisabet tá ku miuk, “Táwi
yá yon men du nátá tunggafeng namek. Málámbá pahán láláp namán ámna
náráwa rahán yáni hára reprepmá watá sálikngin namek.”

Angelo yá Jesu nangge yá tunggafeinek ingga Maria inuk

26 Elisabet tá kawin yap 6 há árán du Ánutu yá angelo Gabriel wa suring
mán ále Galili kinan it Nasaret wakáin kuk, 27 wawu kungga náráwa máto
hurup hánám káman kutná Maria watán káin kuk. Iná náráwa máto wawu
ámna kutná Josep wa tátáya pingnganá meng sat árán, ámna wawu Dewit tán
tombong háranan. 28 Angelo Gabriel watá Maria yan káin kungga ku inuk,
“Káe álo, náráwa kák, kák ku Táwi yá kákkot átang pahán kamek.”
29 Wáina inán naráng gga Maria yá hárámutang narángpak tángga ing naruk,
“Me náwu rina hánám?” 30 Wáina tán kangga angelo yá inuk, “Maria,
ma pitáindalák. Ánutu yá pahán álosim kák ka naráng kamek. 31 Narelák,
kák ku kawila átang nangge ámnaná táng tinelák, wata kutná wu Jesu ing
mantáinelák. 32 Watá kutná yá táwi hánám hálengga kungga árán du Ánutu
yá kut ing iminek, Ánutu Árená Hánám wata Nanggená. Táwi Ánutu málámbá
táng táwiná Dewit tá kut táuk kut wáinanyon wa imán 33 watá wu Jekop pán
tombong gán king hálengga rámá rámá átang kungga ámna náráwa pin yáni
tátáyan háláng wa tángga átang kung kuinek.”
34 Wáina inán Maria yá inuk, “Rina tángga ku wáina tunggafeinek? Nák ku
máto hurup hánám átat.”
35 Wáina inán angelo yá inuk, “Iruk Káungá watá kákkán káin áwán du Ánutu
Árená Hánám watán háláng watá kák keháng támorán du rongrongngá káungá
hánám máriya tunggafeinek wawu Ánutu Nanggená ing mantáng mineráng.
36 Wáinanyon Elisabet sipya kátu wawu náráwa kátoná nangge ma tátáyan
tátáwi watá kawilá árán yap 6 hálengga átak wawu nangge ámnaná táng tinek.
37 Ánutu yá náut kámá káman ma tátáyan kámá ma árak.”
38 Wáina inán Maria yá inuk, “Nák ku Táwi yan yáup náráwa. Nák hára rina
tunggafefeya melák wawu wáina álo tunggafeinek,” ingga inán du angelo yá
sangga kuk.

Maria yá Elisabet kakaya kuk

39 Rám wahára Maria yá sopmuná ingmen tiyawingga it káman Judia ále
káin ále yáilá isikikimo átaráng wakáin kuk 40 ngáyá kung Sekaraia yan it
kinan hangga heronge me Elisabet inuk. 41 Wáina inán Elisabet tá Maria
yan me wa naruk waháranyon nangge kawin kinan átuk watá háták árángga
han du Elisabet wawu Iruk Káungá watá áwáng ep táuk. 42 Wáina tán du

hahatingga hánám mantáuk, “Táwi yá álo kámá hánám keháng tolingga kuram
kák kamuk watá kuram náráwa kámá yámuk wa iháng hátek, me nangge
táinelák wawu kuram hányon imuk! 43 Enendu nák ku rinaná hálendu Táwina
wata maming gá nákkán káin áwek? 44 Rám ko heronge me nanelák watá kung
kárámanna káin háek waháranyon nangge kawinna kinan watá heronge tángga
háták árángga háek. 45 Táwi yá wáina tunggafeinek ingga kanán pálipuk ingga
narulák, wata ku kákkán káin kuram bá kuinek!”

Maria yan kap

46 Maria yá ing miuk,
“Pahánna yá Táwi kutná meng tárut táet,
47 iná irukna yá ku Ánutu háláng nanamá wata heronge táng mek,
48 náuta nák ku ále hánám ina
enendu yáup náráwaná nák, málámbá neháng toktolik tángngátak.
Rám inggálu me máriya átang kuinek kálu ámna náráwa kámuk ká,
‘Ánutu yá kuram álosim wáina táng muk,’ ingga mengguineráng,
49 náuta Ánutu Ulihálángngá Pálak watá kutná táwi hánám nákka táng namek.
Kutná watá káungá hánám átang kuinek.
50 Watán ukuro watá kung nini wata naráng háting mángga átaráng watyot
átnek,
ámna náráwa rám nahára átaráng me ámna náráwa máriya tunggafengga
áruineráng.
51 Ketná yá yáup tátáwi hánám wa tángga,
ámna niyá nák ku árená ingga átnándaráng wa iháng hánghánáng tán
káman káman táuráng.
52 Watá king tátáwi wa iháng hang tingga
ámna kut yáni muná wa ihángngáráng tiuk.
53 Ámna niyá háing yámán áturáng wa kutná kutná álosim sing yámán nangga
kawin yáni háhátiuk,
iná niyá kutná kutná yáni pálak áturáng wawu yásurán hangga hánámá
há yáni kuráng.
54-55 Ánutu yá táwi ilom náni me rina yánuk wa isutang
yáup nángánanggená Israel nán háláng námuk,
me pahán káman mená rina miuk wa naráng hátingga
Abraham bot ráulaná nán urák náni naruk.”
Maria yá me wáina meng háliuk.
56 Maria málám Elisabet yot yap kaláhu náut wáina átang sangga ku son itná
hulá ya kuk.

Jon Umi Kuháng Yámámá watá tunggafiuk

57 Kulá Elisabet tá nangge tátáyan rámá yá há áwán du nanggená ámnaná
táng tiuk. 58 Elisabet tán it hulá me sipmá kátu watá Táwi yá pahán ukuro
táwi hánám wáina naráng mek ingga pingnga naruráng hára ku kámuk áwáng
háláng imángga wata herongená táuráng.
59 Yáni wu árát kungga rám 8 hálendu kepmá mamaráya áwuráng ngáyá ku
áwáng nangge wata kutná wu Sekaraia naning kutná wanyon imánin ingga
táuráng, 60 enendu maming gá ing yánuk, “Muná! Kutná ku Jon mantáinemán.”
61 Wáina men nuknukngá watá inuráng, “Náula yot sándán hun me tombong
háranan káman da kut ná kámá wáina muná.”
62 Wáina hálendu son naning ga ket tárák táng muráng, nangge wata kutná
wa ni ing meinek ingga. 63 Kulá naning málám árong náut kámá káman kolem
uyiyiyan da yánán táng imát uyiuk ku, “Kutná wu Jon,” ingga uyin kangga

hárámutang nangnga yáni háuk. 64 Waháranyon du son mená me tángga Ánutu
kutná meng tárut táuk. 65 Wáina tán kangga ku itná hulá watá nangnga
yáni han pahán yáni kinan pikpiták táuráng, hang waháranyon pingnga watá
ále yáilá isikikimo Judia kinan erek kung hálin naráng̃ga wáina wáina ingga
mengga naráng̃ga kuráng. 66 Kulá ámna náráwa niyá pingnga wa naruráng
watá ku hárámutang nanará yáup táwi tángga ku yáni meme táuráng, "Nangge
wawu máriya ámna rinaná hánám háleinek?" Táwi yan háláng watá watyot
átuk, wata ku wáina miuráng.

Sekaraia yan kap

67 Kulá Iruk Káungá watá nangge wata naning Sekaraia hára ep táwi tán du
watá profet me ing miuk,
68 "Táwi Israel yan Ánutu wata kutná meng tárut tánin,
náuta watá áwáng ámna náráwaná son há ihinek.
69 Yáup nanggená Dewit tán tombong hára kungga ku
ámna hánghálángngá táwi káman háláng nánámáyan da námuk,
70 wawu uláp profet káungá milun yáni hára me miuk wanyon isutang háláng
námáng̃ga kuinek.
71 Káyam ket yáni hára me rendá pahán ma námáráng
wata ket yáni hára son há náhinek,
72 wawu uláp tátáwi náni urák yáni naráng̃ga
pahán káman mená káungá hánám tiuk wa naráng hátingga isutang átkoek.
73 Me káto hánám málámba kutná háranyon mengga táwi náni Abraham inuk,
74-75 wawu káyam ket yáni háranan son nánáháya,
wáina tán du nándá rámá rámá málámba rahálá hára rongrongngá
kándáng re átang
watán yáup tátáya, naráng̃pak me pikpiták tángga átnát ta muná.

76 "Iná nanggena kák ku máriya Ánutu Árená Hánám watán profet ing mantáng
kamineráng,
náuta ko kálak kungga ku Táwi yan kálu sareng máng̃ga kuinelák.
77 Ko kátu náni sasa wahára kungga
son náhinek ingga nanará wa metá narinemán,
78 náuta Ánutu yá pahán yot ukuro naráng námáng̃ngátak,
wáina wata ku alek káin káe yá áráng hengga yamá wa man káwak káin
nándán da háinek.
79 Yamá wa háinek wawu hang niyá páyung hára me kátkámut tán yongnga
hára átaráng
wa átkuku yan kálu yálen wa isutang kuineráng."
Sekaraia yá profet me wáina meng háliuk.
80 Kulá máriya ku nangge watá tihangga iruk hára káto hálengga kuk ngáyá
ále komkomá ámálum re káin wa átkiuk. Átang kungga rámá hálendu áwángga
Israel rahán yáni hára hiták háliuk.

2

Jesu nangge yá tunggafiuk

1-3 Rám wahára it yáilá Rom watá ále káwak pin yáni tángga áturáng, me
Kuirinius yá provins Siria yan kawana átuk. Wata kinan Sisa* Ogastas yá
meng rákit me káman tiuk wawu ing, ámna náráwa kut yáni erek hánám wa

* **2:1-3:** Kut Sisa wawu ámna nangge kutná muná, ináku me King wáinanyon du Rom me kálu.

uying hálineráng, wáina hálendu ámna náráwa yá it yáni hulá hánám káin kung árát tu kut yáni iháháya miuk. Wawu Rom bá hulátingga hánám ámna náráwa kut yáni uyiuráng.
4 Kulá Josep wawu hunná wu Dewit háranan itná hulá Betlehem, wáina
wata ku it Nasaret ále Galili káin átuk wa sangga it Betlehem ále Judia ya
kuk. 5 Josep málám kukuya ku árong Maria áwáná ya tátáya pingnganá há
ináng sat átuk watyot kumálák. Iná Maria wawu kawilá pálak. 6 Kulá rám
kung Betlehem káin átumálák wahára wu Maria yá nangge tátá rámá yá áwán,
7 nangge yáilá táng tiuk wawu nangge ámnaná. Málám nangge tángga táng lap
kuliná yá támotang táng bulmakau yá sungi náená rápmám wata kinan ting
san átuk, náuta lombu it wawu há tuwaturáng.

Angelo yá sipsip pin yáni tátáyan káin tunggafiuráng

8 Kulá ore waháranyon du sipsip pin yáni tátá wawu it Betlehem tangtang
káin yáungán sipsip yáni pin yáni tángga átkiuráng. 9 Kimo átang káuráng
gu Táwi yan angelo yá tunggafiuk wahára wu Táwi yamá yá yáni yot iháng
támotang árán kangga pikpito táwi hánám narángngárát tu 10 angelo yá yánuk,
"Ma pitáindaráng. No me pingnga álosim tángga áwet. Ámna náráwa kámuk
hánám bá pingnga ná naráng ga ku heronge táwi hánám táineráng. 11 Kula
Dewit tán it káin náráwa káman dá nangge táng tek. Nangge watá wu máriya
sán kámuk háláng sáminek, wawu Táwi, ámna náráwaná son iháháya háek. 12 Iná
tárák ku ing káineráng, nangge káman lap kuliná yá támotang táng bulmakau
yá sungi náená rápmám wata kinan ting sat átnek."
13 Wáina meng hálin waháranyon angelo alek káinnan tombong hásák ká yon
hang sengsáráp tit kámuk Ánutu kutná ing meng tárut táuráng,
14 "Ánutu Árená Hánám, kutná meng tárut tánin,
iná káwak káin ámna náráwa nini Ánutu yá pahán yámán átaráng watá
pahán lálap átneráng."
15 Kulá angelo watá yápmangga alek káin kut tu sipsip pin yáni tátá watá
yáni meme tángga ing miuráng, "Betlehem káin kungga náutá tunggafek ngáya
Táwi yá nánek wata kanin."
16 Ing mengga sopmuná ingmen hangga kungga suling kung káuráng gu
Maria káling Josep pot nangge wawu bulmakau yá sungi náená rápmám wata
kinan pándák ting san árán. 17 Yáni wu kung há kangga sangga ku nangge
wata angelo yá rina yánuk wa meng isurát kuk, 18 iná ámna náráwa niyá sipsip
pin yáni tátá yá me wa met naruráng watá ku hárámutang nangnga yáni háuk.
19 Iná Maria yá ku me, me tárák rina rina nangge watán kálu tunggafiuk wa
erek iháng pahálá káin tingga ku naráng hátingga átkiuk. 20 Kulá sipsip pin
yáni tátá yáni wu angelo yá me rina yánán naruráng wa isutang kung rahán
yáni yá wáina hánám há kangga ku Ánutu ya heronge táng máng táng máng son
kuráng.

Jesu nangge tángga Táwi yan it káungá hánám káin kuráng

21 Jesu yá tunggafengga rám 8 árán du kepmá maráng ga ku kut Jesu wa
imuráng. Kut wawu huphuráp ma tunggafená árán yon angelo yá Maria há
inuk.
22 Kulá Moses yan meng rákit me wa isutang rám rina átang Táwi rahálá
hára rongrongngá háháleya tená watá sálikngin du Josep káling Maria yá Jesu
nangge wa tángga Jerusalem káin Táwi imámáya kumálák. 23 Wa kumálák
wawu Táwi yan meng rákit me ing uyená wa isutang, "Nangge ámnaná
hulátingga hánám náráwa káman dá táng tinek wawu táng Táwi yan pingnga

tineráng."† 24 Hang Táwi yan meng rákit me ing uyená, "iráp balu yará me
kámut máto yará waháranan yará,"‡ iháháya mená wa isutang iráp yará yot
ihángga Táwi ya taha ting mámáya kumálák.
25 Iná Jerusalem káin ámna káman wakáin átnándak wawu kutná ku Simion.
Ámna wawu kándáng hánám átang rámá rámá Táwi yot ronrosin hánám árán
Iruk Káungá watá watyot átnándak. Simion wawu Ánutu yá Israel pahán láláp
yáyámáya miuk wata hálengga átnándak. 26 Iruk Káungá watá há inuk, "Kák
ku ma kámurená átang Táwi yá ámna náráwaná son iháháya ámna san áwáwáya
miuk wa há káinelák."
27 Kulá Iruk Káungá watá engorán málám kungga Táwi yan it káungá hánám
kumbiná wata kinan kung háuk. Rám Jesu naning maming gá meng rákit me
yá rina mek wa tátáya tángga áwán, 28 Simion málám árong nangge wa táng
poláng mángga átang Ánutu kutná ing meng tárut táuk,
29 "Táwi, nák ku yáup nanggeka.
Uláp miulák wáina nepmatá no kung pahán láláp hára átang kámutnet.
30 Ko kálu rina tángga son nánáháya táulák wawu na rahánna yá há káet.
31 Ko ámna náráwa rahán yáni táwi hára wa tiyawing námulák
32 wawu kup, kup watá yamá mangga Ánutu yan átkuku wa ámna náráwa
káwak kámá káinnan wa yáleinek,
me kákkán ámna náráwa hánám Israel wata kut yáni meng tárut táinek."
33 Wáina men naráng̀ga nangge wata naning maming gá hárámutang
nangnga yándi háuk, 34 enendu Simion dá kuram táng yámángga sangga
nangge wata maming Maria inuk, "Ánutu yá nangge ná táng tunggap táuk
watá tán Israel nan táup hánám naráng hákhátik yáni muná átaráng watá
háineráng, hang táup hánám naráng hákhátik yáni pálak watá árángga kung
átneráng. Iná nangge wahára ku Ánutu yan tárák watá wahára árán kangga
ámna náráwa táup hánám watá meng mineráng. 35 Wáina wata ku ámna táup
hánám watán pahán káin kilak árená wa táng hiták tit, kawu kápik ká pahála
káin keháng topmet ina narinelák," ingga inuk.
36-37 Kulá profet náráwa káman átkiuk kutná wu Ana wawu Fanuel uriwa
Aser yan tombong háranan. Iná málám bu náulá yot ket tántán tángga yara
7 rewe átang náulá yá kámurán du náráwa kawát átang kungga tátáwi hánám
háliuk wawu yaraná 84. Málám bu Táwi yan it káungá hánám ma sangngátak,
káen yáungán Táwi ináng sákngingga átnándak. Iná rám kámá ku sungi sangga
sáponga tángtáng tángngátak. 38 Rám waháranyon hánám hiták áwáng hengga
Ánutu ya heronge táng mángga ku ámna náráwa Jerusalem hára Ánutu yá háláng
námik ingga hálengga áturáng wa nangge wata yánángga kuk.
39 Kulá Josep káling Maria yá Táwi yan meng rákit me yá rina tátáya mená
wa erek táng hálingga ku son hurik tángga ále Galili káin it yáni Nasaret ta
kuráng. 40 Iná nangge watá ku hánghálángngá tingtihang nanaráná yá álosim
hánám hálengga árán, Ánutu yá kuram táng mángga kungga átuk.

Nangge máto Jesu watá Táwi yan it káungá hánám káin kuk

41 Yaraná yaraná wu Jesu naning maming gu Jerusalem káin rám táwi
Angelo yá Iháng Hátiuk§ wa kakaya kungngátamálák. 42 Hang Jesu wawu
yaraná 12 hálengga átuk wahára wu kálu rina isutnándaráng wanyon isutang
Jerusalem káin rám yáni táwi wa kakaya kuráng. 43 Rám táwi watá sálikngiuk

† **2:23:** Son Iháhá 13.2,12 ‡ **2:24:** Pris Yáup 12.8 § **2:41:** Rám wawu Ánutu yá Isip káin Israel ámna náráwa son iháháya angelo yá áwáng Israel nángánangge yáni iháng hátingga Isip nángánangge yáni ráháng kátkámut táuk wata naráng hátingngátaráng.

wahára wu nangge máto Jesu wawu Jerusalem káin há árán naning maming
gu wáina ingga ma narená sangga kumálák. 44 Yándi wu nuknuk yáni watyot
há koeráng ingga naráng gga ku káe káman wa há kuráng ngáyá ku sip yáni
kátu me nuknuk yáni watyot áweráng ingga wata orek yáni káin wa táng
sulingga kumálák. 45 Yándi wu táng sulin men du son kungga Jerusalem
káin sulindin ingga wakáin kumálák. 46 Kulá yándi wu sulingga átkun rám
kaláhu hálendu kungga káumálák ku nangge yándi Jesu wu Táwi yan it káungá
hánám kumbiná kinan káin wa tiksa orek yáni káin putung átang me met
naráng gga son yánáng sulingga árán, 47 ámna wahára áturáng watá watán me
wa naráng gga hárámuturáng, náuta nanaráná me, me táng hurik táng yámáng gga
átuk wa kangga. 48 Kulá naning maming gá káumálák hára wu nangnga yándi
han maming gá inuk, "Nanggena, náuta ket wáina nálelák? Nanya yot nátá
kák ka naráng gpak táng gga suling kamáng gga átninggoemát."
49 Ing inán Jesu yá ing yánuk, "Sándu náuta wu nák ka suling namáng gga
átninggoemálák? Álo kámá ku no Nanna yan it káin átnet wa naremálák me
muná?" 50 Wáina yánuk enendu naning maming gá wáina ta nánek ingga wu
ma naráng rákit táumálák.
51 Kulá wahára átang gu naning maming got Nasaret káin kuráng ngáyá ku
milun susuwá re táng yámáng gga átninggiuk, iná maming gu me, me tárák rina
rina tunggafiuk wa iháng pahálá káin tingga ku naráng hátingga átkiuk. 52 Iná
Jesu málám bu táwi hánghálen g nanaráná yá álo kámá hánám háliuk. Ánutu yá
wa kan álo kámá hánám háliuk, wáinanyon ámna náráwa yá kat álo kámá yon
háliuk.

3

Jon Umi Kuháng Yámámá yá Jesu yan kálu sariuk
(Mat 3.1-12; Mak 1.1-8; Jon 1.19-28)

1 Sisa Taiberius yá Rom bán king hálengga yara 15 átuk wahára wu Pontius
Pailat tá provins Judia yan kawana árán, Herot tá distrik Galili pinná tán
kulaná Filip pá distrik Ituria yot Trakonitis pin yándi tán du Lisanias yá
distrik Abilene pinná táuk. 2 Kulá Anas káling Kaiafas yá ku pris yáin yáni ya
átumálák, wahára ku Sekaraia nanggená Jon wawu ále komkomá ámálum re
káin wa árán Ánutu yá áwáng málámbán me wa wakáin Jon inuk. 3 Inán hangga
kuk watá kungga Jodan umi tangtang káin áturáng wa yánuk, "Sándá pahán
hurik tángga áwáng umi kuhát tu Ánutu yá mukmuro sáni wa yawonek." 4 Kálu
wa tunggafiuk wawu profet Aisaia yá Ánutu yan me ing uyiuk wa isutang:
"Man dá ále komkomá páliná muná káin ing mantáinek,
'Táwi yan kálu tiyawineráng,
kálu kándáng hánám táng toling mineráng.
5 Ále pahálá átaráng wa erek ingmen molát tuwarát,
ále yáilá me ále kangkandángngá átaráng wa erek ingmen ping yanyawon
táineráng.
Kálu tulátulá árená wa tát kándáng re hálet,
kálu wáik wa táng toktolik tát kándáng re hálineráng.
6 Wáina hálendu ámna náráwa kámuk hánám watá Ánutu yá son ihinek wa hiták
káineráng,' "* ingga wáina uyiuk.
7 Kulá Jon dá ámna náráwa káwan táwi umi kuháng námik ingga áwuráng wa
yánuk, "Sán kunap wáik nángánangge, Ánutu yá pahán káráp táng sámángga

* **3:6:** Aisaia 40.3-5

sáháng lem táinek. Niyá sánán pitángga kungga rám wáik sándán káin tunggafein ingga táek wa táng háhátiya táeráng? 8 Sándá pálipuk pahán hurik hánám táeráng hálendu tirik tárák sáni watá meinek. Hang sáni ya mengga, 'Nándu Abraham e ilommá,' ingga ma meindaráng. No ing sánin, Ánutu yá sup ná átaráng háranan men álo Abraham e ilommá háleineráng. 9 Káráwasi wu káráp hulá káin há átak. Káráp retá páliná kándáng ma sáindák wawu marángga táng káráp lánggop kinan san kuinek."

10 Wáina yánán ámna náráwa watá inuráng, "Iná nándu rina táinemán?"

11 Wáina inát tu Jon dá yánuk, "Ámna káman dá siot ná yará pálak árán du káman táng ni siot ná muná wa iminek, hang niyá sunginá pálak hálendu wáinanyon táinek," ingga yánuk.

12 Hang takis iháhá ámna kámá hányon umi kuháng námik ingga áwuráng watá inuráng, "Tiksa, nándu rina táinemán?"

13 Ing inát Jon dá yánuk, "Takis sup ihinán du kapman dá rina iháháya mená wáina re ihineráng," ingga yánuk.

14 Kulá tewe ámna yá hányon inuráng, "Iná nándu rina táinemán?"

Wáina inát watá yánuk, "Ámna nukngá iháng piták tángga sup yáni manek ma iháng yámindaráng, me kámá ya me kusák hára ma meng yámindaráng. Sup rina sáháng yunggoeráng wawu sáni wu tárák hára álo ingga narineráng," ingga yánuk.

15 Ámna náráwa yá ále wa tán kangga pahán yáni tárurán nanará yáup táuráng, "Jon wawu ámna Ánutu yan ámna náráwa son iháhá wa hám," ingga miuráng. 16 Iná Jon dá ku yánuk, "No ku umi yá kuháng sámet, iná káman máriya áwinek wata hálángngá wu nák neháng hátek, hang ámna wáik nák ina tá watán sendol páupmá yayaliyan tárák muná. Watá wu Iruk Káungá yot káráp lánggop pot kuháng sáminek. 17 Málám sarak tángga áwinek ngáyá áwáng wit horengga páliná álosim wa iháng itná kinan tingga kepmá wawu iháng káráp sásáliná muná hára wa sin rang hálineráng." 18 Jon málám wáina yánángga me kámá yot me pingnga álosim watyot yánángga pahán yáni táng tárut táuk.

19 Rám káman Jon málám kapman dán ámna yáilá káman Herot wa me táng muk, náuta kulaná ya áwáná Herodias táuk, me kálu kandák nukngá kámá hányon átmeráng wata ingga. 20 Wata me táng mán du Herot tá kandákngá nukngá waháranyon sengsáráp tiuk wawu Jon táng kalabus it kinan tingga kálu káto táng muk.

Jon dá Jesu umi kuháng muk
(Mat 1.1-17; 3.13-17; Mak 1.9-11)

21 Kulá Jon dá ámna náráwa kámuk hánám umi kuháng yámuk waháranyon du Jesu ya umi hányon kuháng muk. Wáina kuháng mán du Jesu málám sáponga tángga átnárán waháranyon alek ká ang tán, 22 Iruk Káungá watá hang málám hára ep tángga árán káuráng wawu iráp tánarám ina. Kulá waháranyon me káman alek kálu wáina háuk, "Kák ku nák Nanggena. No kák ka kikiná hánám naret. No kák ka pahánna álosim hánám naret."

23 Rám wahára wu Jesu málám bu yaraná 30 hám wáina hálengga árán miti yáup hulátiuk. Kulá ámna náráwa yá ku Josep nanggená ingga káuráng,
iná Josep wawu Heli nanggená, 24 iná Heli wawu Matat nanggená,
iná Matat wawu Liwai nanggená, iná Liwai wawu Melki nanggená,
iná Melki wawu Janai nanggená, iná Janai wawu Josep nanggená,
25 iná Josep wawu Matatias nanggená, iná Matatias wawu Amos nanggená,
iná Amos wawu Nahum nanggená, iná Nahum wawu Esli nanggená,
iná Esli wawu Nagai nanggená, 26 iná Nagai wawu Mat nanggená,

iná Mat wawu Matatias nanggená, iná Matatias wawu Semen nanggená,
iná Semen wawu Josek nanggená, iná Josek wawu Joda nanggená,
27 iná Joda wawu Joanan nanggená, iná Joanan wawu Resa nanggená,
iná Resa wawu Serubabel nanggená, iná Serubabel wawu Sealtiel nanggená,
iná Sealtiel wawu Neri nanggená, 28 iná Neri wawu Melki nanggená,
iná Melki wawu Adi nanggená, iná Adi wawu Kosam nanggená,
iná Kosam wawu Elmadam nanggená, iná Elmadam wawu Er nanggená,
29 iná Er wawu Josua nanggená, iná Josua wawu Eliesa nanggená,
iná Eliesa wawu Jorim nanggená, iná Jorim wawu Matat nanggená,
iná Matat wawu Liwai nanggená, 30 iná Liwai wawu Simion nanggená,
iná Simion wawu Juda nanggená, iná Juda wawu Josep nanggená,
iná Josep wawu Jonam nanggená, iná Jonam wawu Eliakim nanggená,
31 iná Eliakim wawu Melea nanggená, iná Melea wawu Mena nanggená,
iná Mena wawu Matata nanggená, iná Matata wawu Natan nanggená,
iná Natan wawu Dewit nanggená, 32 iná Dewit wawu Jesi nanggená,
iná Jesi wawu Obed nanggená, iná Obed wawu Boas nanggená,
iná Boas wawu Salmon nanggená, iná Salmon wawu Nason nanggená,
33 iná Nason wawu Aminadap nanggená, iná Aminadap wawu Atmin nanggená,
iná Atmin wawu Arni nanggená, iná Arni wawu Hesron nanggená,
iná Hesron wawu Peres nanggená, iná Peres wawu Juda nanggená,
34 iná Juda wawu Jekop nanggená, iná Jekop wawu Aisak nanggená,
iná Aisak wawu Abraham nanggená, iná Abraham wawu Tera nanggená,
iná Tera wawu Nahor nanggená, 35 iná Nahor wawu Seruk nanggená,
iná Seruk wawu Reu nanggená, iná Reu wawu Pelak nanggená,
iná Pelak wawu Eber nanggená, iná Eber wawu Sela nanggená,
36 iná Sela wawu Kainan nanggená, iná Kainan wawu Arpaksat nanggená,
iná Arpaksat wawu Siem nanggená, iná Siem wawu Noa nanggená,
iná Noa wawu Lamek nanggená, 37 iná Lamek wawu Metusela nanggená,
iná Metusela wawu Enok nanggená, iná Enok wawu Jaret nanggená,
iná Jaret wawu Mahalalel nanggená, iná Mahalalel wawu Kenan nanggená,
38 iná Kenan wawu Enos nanggená, iná Enos wawu Set nanggená,
iná Set wawu Adam nanggená, iná Adam wawu Ánutu nanggená.

4

Jesu yá ingirungngingi hára kuk
(Mat 4.1-11; Mak 1.12-13)

1 Iruk Káungá yá Jesu hára hánghálángngá hánám ep tán málám Jodan umi
wa sangga son hurik tángga kuk. Kulá Iruk Káungá yá engotang ále komkomá
ámálum re káin kuk. 2 Jesu yá wakáin kung árán rám 40 wata kinan Satan
dá áwáng ingirungngingga átuk. Rám ore wahára Jesu wawu sungi ma náená
átkuk hálendu rám 40 wata sásáliná káin du táup hánám háing mángga átuk.
3 Kulá Satan dá wáina kangga ku áwáng inuk, “Pálipuk kák ku Ánutu
Nanggená hálendu sup wa metá másáng háleik,” ingga inuk.
4 Enendu Jesu yá me táng hurik tángga ing inuk, “Me ing uyená átak, ‘Ámna
náráwa wu sungi yá re háláng yámán ma átkuindáráng.’*”
5 Wáina inán wahára átang gu Satan dá son Jesu engotang árángga kungga
wakáin átang káwakngá káwakngá kámuk wa sokmuná hánám eliuk. 6 Wáina
átang elen kan du inuk, “No háláng wa kame ko wa pin yáni tángga átang kutya

* **4:4:** Meng Rákit 8.3

árená hánám wáina átnelák. Ále kutná kutná wawu nákkán há háliuk, wata ku
no ni imin ingga wawu iminet. 7 Wáina wata ku ko nák nanáng sákngitá ku no
ále kutná kutná wa kaya kaminet."
8 Wáina inán Jesu yá inuk, "Ánutu yan me ing uyená átak, 'Táwika Ánutu
káman re ináng sákngingga wata tárang káin átnelák.'†"
9 Ingga wáina inán Satan dá Jesu engotang Jerusalem káin kuk ngáyá kung
Táwi yan it káungá hásák hánám wata hungnganá káin san árán du inuk,
"Pálipuk kák Ánutu Nanggená hálendu, nahára átang hitangga hang, 10 náuta
Ánutu yan me ing uyená,
'Málámbá angeloná yánán
kándáng hánám pinya táineráng.
11 Watá ket torong kehát tu
háramya káin sup pá ma kutnándák.'‡"
12 Wáina inán Jesu yá inuk, "Ánutu yan me yá ing mek, 'Ko Táwi Ánutu ka wa
táng ingirungngingi hára ma tindalák,'§" ingga inuk.
13 Kulá Satan dá me wa mengga Jesu ingirungngin men du sangga rám
nukngá ya háleng muk.

Nasaret tá Jesu isurát kuk
(Mat 4.12-17; 13.53-58; Mak 1.14-15; 6.1-6)

14 Jesu málám Iruk Káungá yan háláng hára Galili ále káin son kun, wáina
áwek ingga kut pingnganá watá ále ore wakáin erek ingmen kung háliuk.
15 Málám miti itná wahára wahára me yánáng tolingga kun kangga ámna
náráwa táup tái watá Jesu málámba kutná meng tárut tángga kuráng.
16 Wáina tángga árát tu Jesu málám bu it Nasaret káin kuk, iná Jesu wu
huphuráp it wahára átang táwi háliuk. Sabat hára wu rámá rámá tángngátak
wáina málám miti itná káin kung háuk ngáyá ku Ánutu yan me wa sángin ingga
tárutuk. 17 Kulá yáni wu profet Aisaia yan papia táng imát málám wa kot kung
me rina naruk wa uyená wa káuk:
18 "Táwi yan Iruk ká nákkot átak,
náuta Táwi málámbá neháng tunggap tángga
me pingnga álosim wa ámna náráwa ukuro átaráng wa yánánáya suring
namuk.
Hang ámna náráwa kalabus it kinan átaráng wa men along kukuya
me rahán yáni wáik wa men rahán yáni yá álo háháleya,
hang ámna nukngá yá iháng hang tingga iháng lem tánggoeráng wa háláng
yámáméya,
19 hang 'Táwi yá ámna náráwaná iháng álolo tátáyan rám hálek,' ingga meng
tunggap tátáya suring namuk."**
20 Wáina sánging hálingga Jesu málám papia wa táng pop tángga ámna papia
pinná tátá wa imángga ku putung háuk. Iná ámna náráwa miti itná kinan
áturáng watá rahán yáni wu Jesu hára re árát tu 21 ing yánuk, "Ánutu yan me
sánge nareráng watá páliná kulapálik nahára páliná yá há tunggafek," ingga
yánuk.
22 Kulá wahára áturáng watá kámuk kutná meng tárut tángga me álolo sim
táwi milunná káinnan háukngá naruráng wata hárámutang yáni meme táuráng,
"Náwu Josep nanggená ingga há naremán watá ku rina tángga ku me táwi
wáina wa mek?"

---

† **4:8:** Meng Rákit 6.13 ‡ **4:11:** Kap 91.11-12 § **4:12:** Meng Rákit 6.16 ** **4:19:** Aisaia 61.1-2

23 Wáina met Jesu yá yánuk, “Sándá ku nák ing hám naninderáng, ‘Dokta, ko
kaya sutya kálak táng toling! It Kapaneam káin rina tátá pingngaka narumán,
wáinanyon itya hulá hára ná táng.’ ”
24 Hang ing yánuk, “Pálipuk hánám ing sánin, profet káman itná hulá hánám
watá ku pahán ma imángngátaráng. 25 No ing pálipuk sánin, Elaija yan rám hára
wu Israel kinan náráwa kawát tu táup hánám wa áturáng. Rám wahára wu ále
yá ma táená árán yara kaláhu yap 6 hálen káwak ketnán sungi yá kesák táwi
háliuk. 26 Enendu wahára wu Ánutu yá Elaija suring mán Israel náráwa kawát
káman dán káin ma kuk, ináku suring mán kawát káman it Sarepat, Saidon ále
káin wa kuk. 27 Hang profet Elaisa yan rám hára wu Israel kinan ilalák lepra
pálak ku táup hánám wa áturáng, enendu káman waháranan da sutná yá ma
rongrongiuk, ináku káwak Siria nan ámna kutná Naman wata sutná yá re ku
rongrongiuk.”
28 Wáina yánán naráng gga ámna náráwa miti itná kinan áturáng watá kámuk
hánám kuk táwi táuráng. 29 Yáni wu tárutang seng isutang táng uyingga it
kep káin kuráng. It yáni wawu ále yáilá isikimo káman hára hálendu engot
kung porá hára satne háik ingga táuráng. 30 Enendu málám orek yáni hára wa
yolopon kungga háná kuk.

Jesu yá iruk wáik isutuk
(Mak 1.21-28)

31 Jesu málám kuk ngáyá kungga ále Galili kinan it Kapaneam wakáin háuk
ngáyá Sabat hára wu ámna náráwa Táwi yan me yánáng tolingga árán 32 ámna
náráwa yá káuráng gu ámna kutná pálak me hálángngá pálak ká ina yánángga
árán naráng gga wata hárámuturáng.
33 Kulá miti itná kinan ámna káman iruk wáik ká ep táená watá átang ha-
hatingga hánám ing mantáuk, 34 “Hae! Jesu Nasaret nan, rina táng námáméya
áwelák? Kák ka nán hám náháng lem tátáya áwelák? Kák ku wa ingga nák ku
há naret, kák ku rongrongngá hánám Ánutu yan káinnan áwelák!”
35 Wáina inán Jesu yá ing me táng muk, “Yolop átang ámna wa sangga hang!”
Wáina inán iruk wáik watá ámna wa orek yáni hára táng san han áráng hengga
kuk, enendu ámna wa kámá ma táng lem táuk.
36 Wáina tán kangga ámna náráwa wahára áturáng watá hárámutang yáni
inán kanán táuráng, “Nanggula, me náwu rinaná!? Iruk wáik yánánggoek
wawu ámna kutná pálak me hálángngá pálak ká ina yánán áráng hengga
kunggoeráng!” ingga miuráng. 37 Kulá wáina tángga árán kut pingnganá watá
ále wata kinan it kámuk kung hilák táuk.

Jesu yá ámna náráwa táup pon iháng toliuk
(Mat 8.14-17; Mak 1.29-39)

38 Jesu málám miti itná wa sangga Saimon dán it káin kuk. Rám wahára
wu Saimon silummá wu ilalák tángga sutná watá ángárángngá hánám wáina
árán du háláng imáng ingga Jesu inuráng. 39 Wáina inát Jesu yá kung náráwa
wata rupmá tangtang átang ilalák wa me táng mán ilalák watá wahára re san
náráwa wawu waháranyon tárutnáráng sungi tiyawing yámuk.
40 Kulá yonyon tin káe yá kung hangga átuk kálu wu ámna náráwa yá nuknuk
yáni ilalák hulá hulá yá ihená wa iháng gga Jesu yan káin áwát Jesu yá ketná
yá iháng gápán álo hángháleng táuráng. 41 Jesu yá men iruk wáik máro hánám
watá ámna náráwa yápmangga áráng hengga hahatingga ing mantánggiuráng,
“Kák ku Ánutu Nanggená!” Wáina met kangga ku málám me táng yámángga
olet yáni káto tán watá me kámá ma me tánggiuráng, náuta há naruráng wawu
Ánutu yá ámna náráwaná son iháháya suring mán áwuk.

42 Hilápmá hánám Jesu wu hangga ále rákit káman káin kung árán ámna náráwa yá suling kung ále re káin átuk wakáin kangga táng putitne ma nápmangga kuindak ingga táuráng. 43 Enendu Jesu yá yánuk, “Nák ku kungga
Ánutu yan átkuku watán me pingnga álosim wa it kámá káin hányon yáninet,
náuta nák ku yáup wa tátáya Ánutu yá suring namán áwut.” 44 Wáina yánángga
ku Judia ále káin miti itná yáni kinan Ánutu yan me wa yánángga átkuk.

5

Jesu yá disaepelná hulátingga mantáng yámuk.
(Mat 4.18-22; Mak 1.16-20)

1 Rám káman Jesu wu umi pátum Genesaret* tákto káin hetang átang Ánutu
yan me wa yánángga árán ámna náráwa urum táwi watá áwáng me wa naránin
ingga málám kang áwálák tángga kik hánám wa áturáng. 2 Wáina árát Jesu
málám hálengga kápuk ku bot yará wu umi tangtang sán káin wa árán, iná
ámna káut ihíhá wawu bot yápmang hang kep káin átang umben yáni wa
yawondang árát. 3 Wáina kápángga málám bot káman da ketnán árángga kuk,
iná bot wawu Saimon dán. Áráng wata ketnán átang gu Saimon inuk, “Upme
sim tátá sán sangga sim kuik,” ing inán wáina tán kun du wata ketnán putung
átang Ánutu yan me wa ámna náráwa yánáng toliuk.
4 Me wa yánáng hálingga ku Saimon inuk, “Kulá pul tángga hásák káin
kungga ku umben wa hirarát umi kinan hat tu káut ihineráng.”
5 Wáina inán Saimon dá inuk, “Táwina, yáungán yáup háláng hánám táemán,
wawu káut kámá ma ihámán, enendu álo ko há melák wata ku álo umben
hirarátne háineráng.”
6 Wáina tángga káuráng gu káut watá umben kinan rina kámá hánám hang
árát umben dá tikták rákitang áturáng. 7 Wáina kangga ku nuknuk yáni bot
nukngá káin áturáng wa ket tárák táng yámát áwáng háláng yámát tu káut wa
iháng bot yará hára wa molát tuwatang márawingga bot tá hála umi pátum
kinan hang sungga átumálák.
8 Kulá Saimon Pita yá tárák wa káuk hára wu Jesu hárammá hulá káin
tulá hára imángga inuk, “Táwi, nepmangga háka kung, náuta nák ku ámna
mukmuro!” 9 Wáina inuk náuta málám bu yanuknukngá yot káut ihuráng
wa kangga nangnga yáni han pikpito naruráng wata. 10 Iná Saimon nukngá
Sebedi nanggená yará Jeims káling Jon wawu Saimon dá naruk wáinanyon
narumálák.
Kulá wahára wu Jesu yá Saimon inuk, “Ma pitáindalák. Rám kula hulátingga
áruinek wahára wu ámna nangge iháháyan háleinelák.” 11 Wáina inángga sangga
yáni wu bot yáni wa pul tát sán káin áwán kutná kutná wa wahára erek
yápmang hálingga ku Jesu isutang kuráng.

Ámna káman ilalák lepra pálak
(Mat 8.1-4; Mak 1.40-45)

12 Rám káman Jesu wu it káman hára átnárán ámna káman watán káin áwuk
wawu sutná wu ilalák lepra watá táng wáik hánám táená watá áwáng Jesu
kangga tulá hára imángga kurákmáta táng káwak káin tingga inuk, “Táwi, ko
narátá álo hálendu neháng tolitá no Ánutu rahálá hára rongrongngá hálin.”
13 Wáina inán Jesu yá ketná kálan kung tánggangga inuk, “Álo, no háláng
kame rongronging!” Wáina inán wahára re hánám ilalák lepra watá álo háleng
mán sutná yá rongrongiuk.

* **5:1:** Umi pátum Genesaret wawu umi pátum Galili wanyon.

14 Kulá wahára wu Jesu yá me káto ináng̃ga oletná mangga ing inuk,
"Kungga ni kámá káman ma inindalák, ináku kung sutya wa pris elengga ku
ilalák ká álo hálen Ánutu ya towet sing mámáya Moses yá rina tátáya miuk
wáina tátá ku kámá yá kaháng̃ga ku ilalákngá yá álo hálek ingga kahineráng."
15 Wáina inuk, enendu Jesu yá rina táuk wata pingnganá yá erek ingmen
kung hilák tán ámna náráwa káwan táwi hánám watá me men naránin ingga
áwánggiuráng, iná waháranan kámá yá ku ilalák náni tán álo hálenin ingga wata
áwánggiuráng. 16 Rám ore kámá hára wu Jesu málám yolopon ingmen hangga
ále nángnángngá káin sáponga tátáya kunggiuk.

Jesu yá ámna ket hárammá wáik táng toliuk
(Mat 9.1-8; Mak 2.1-12)

17 Rám káman Jesu wu Táwi yan me wa ámna náráwa yánáng tolingga átnárán,
ále Galili káin it waháranan waháranan me Judia nan me Jerusalem nan Farisi
me lo yan tiksa yá áwuráng ngáyá wahára putung áturáng. Rám wahára
wu Táwi yan káinnan ilalák mara iháng totoliyan háláng watá hang Jesu yot
átuk. 18 Kulá ámna urum káman dá nuk yáni káman tángga áwuráng wawu ket
hárammá kámut hálená wa táng kangkang ketnán tit árán tángga áwáng it kinan
hang Jesu kondolá hára tinin ingga áwuráng. 19 Enendu pahán tingga áwuráng
wa isutang tátáyan du kálná muná, náuta ámna náráwa yá kik hánám árát
kápángga ku son tánggatang it ketnán ár̃ángga it hungnganá yalingga páup pá
kangkang hára putingga sat wakálu it kinan hangga Jesu kondolá hánám hára
háuk.
20 Wáina tát tu Jesu yá naráng hákhátik yáni wa kangga ku miuk, "Nukna, no
mukmuroka wa yawondat."
21 Kulá Farisi yot lo yan tiksa watá kangga ku ing naráng̃ga átkiuráng, "Ámna
náwu niyá ku Ánutu yá menggim ina wu watá menggoek? Ámna káman dá
mukmuro yanyawon dán tárák kámá muná, Ánutu yá rewe ku wáina tátáyan."
22 Jesu wu wáina naráng̃ga átaráng ingga há naráng̃ga ku yánuk, "Náuta ku
nanará sáni káin wáina naráng háteráng? 23 Me rina ku tiyap hánám meinet?
'Mukmuroka ku yawondat,' me 'Tárutang kung'? 24 Enendu ing narineráng,
Ámna Nanggená watá káwak náta ketnán mukmuro yanyawon watán háláng
tángga átak." Wáina yánáng̃ga son ilalák mara wa inuk, "No kanin, tárutang
kangkangga tángga itya ya kung." 25 Wáina inán waháranyon orek yáni hára
málám tárutang kangkangngá tángga átang Ánutu kutná meng tárut tángtáng
hangga itná ya kuk. 26 Kulá ámna náráwa kámuk watá wa kangga hárámutang
Ánutu kutná meng tárut táuráng. Yáni wu "Kula wu hulá kámá káman wáina
káemán," ingga mengga nangnga yáni háuk.

Jesu yá Liwai ya mantáng muk
(Mat 9.9-13; Mak 2.13-17)

27 Wata máriná káin du Jesu yá kungga káuk ku takis iháhá ámna káman
kutná ku Liwai wawu takis iháhá itná hára putung átnárán kangga ku inuk,
"Áwángga nák nasulák." 28 Wáina inán Liwai málám tárutang kutná kutná wa
erek yápmang hálingga Jesu isutang kuk.
29 Kulá Liwai málám Jesu ya sinak táwi táng mámáya itná káin sungi
tiyawing san árán, takis iháhá nuknukngá táup hánám bot ámna kámá yot
men áwát sungi wa náuráng. 30 Kulá tombong Farisi kinan nan lo yan tiksa
kámá yot Farisi kámá watá áwáng Jesu yan disaepel ing me táng yámuráng,
"Náuta ku sándá takis iháhá ámna yot me mukmuro táená yot umi sungi nana
tánggoeráng?"

31 Wáina met tu Jesu yá yánuk, “Ámna káman ilaláknga muná yá dokta
yan káin ma kungngátak, ináku ilaláknga pálak watá ku dokta yan káin
kungngátak. 32 No áwut wawu ámna náráwa kándáng árená wa mantáng
yámámáya ma áwut, ináku mukmuro pálak wa mantáng yáme pahán yáni hurik
tángga áwáwáya áwut.”

Jesu yá sungi sangga sáponga tátá wata yánuk (Mat 9.14-17; Mak 2.18-22)

33 Ámna yá Jesu inuráng, “Jon dán disaepel yá sungi sangga sáponga
tángngátaráng, me Farisi yan disaepel wu wáinanyon tángngátaráng, iná kákkán
disaepel wu raták hánám átningga umi sungi wa tángga nangga átninggoeráng.”
34 Wáina inát Jesu yá yánuk, “Ámna káman dá náráwa tátáya átang nuknukngá
men áwánggalát watá watyot árát, sándá yánát rám ámna watá yáni yot há
átgim wahára álo sungi sanggalát me? Wáina kámá ma árak. 35 Iná rám káman
áwinek wahára wu ámna náráwa tátáya táinek wa áwáng há tángga kuineráng,
wahára ku wáina nuknukngá yá sungi sanggalát.”
36 Hang me tárákngá káman ing yánuk, “Lap kakngá káman dá ráráhángga
hinangngá yá árán ámna káman dá lap mirak káman ráráhángga kátu táng
kakngá wata hinangngá ma rákárenggim. Wáina tánggim wawu lap mirak
wa táng lem tánggim, me kátu mirak wawu kakngá inanyon muná. 37 Hang
káman dá wáin mirak wa táng meme kepmá kakngá hára ma kulinggim.
Wáina tánggim wawu wáin mirak wata mulá yá meme kepmá wa ráráhán
wáin dá sunggulingga hanggim. 38 Kulá wáina wata ku wáin mirak wa táng
gu meme kepmá mirak háranyon kukuliyan. 39 Iná káman dá wáin kakngá
wa há nanggim wawu torong hára mirak nanaya ku ma naránggim, ináku ing
menggim, ‘Kakngá wawu kikngá álosim hánám.’ ”

6

Jesu yá Sabat hára yáup ma táená wata miuk (Mat 12.1-14; Mak 2.23–3.6)

1 Rám káman Sabat hára Jesu yá disaepelná yot yáni wa ku wit hái orek yáni
kálu kungga átang disaepel yá wit páliná wa iháng ket yáni yá husit kepmá
watá sohit tu páliná wa há yáni náuráng. 2 Wáina tát kápángga Farisi kámá yá
miuráng, “Náuta ku sándá Sabat hára kálu wáina ma tátáya mená wa táeráng?”
3 Wáina met naráng gga Jesu yá yánuk, “Sán kámá Dewit yot tombongngá yá
háing yámán táuráng wata pingnga yáni wa sángingga naráng ngátaráng me
muná? 4 Dewit málám kung Ánutu yan it kinan hang máváng horengga Ánutu
yan pingnga tit káungá hálená wa kálu hitik tángga pris káman inán máváng wa
táng imán náuk, máváng wawu pris yá re nanaya mená. Wáina nangga kámá
iháng tombongngá yámán náuráng.” 5 Waháranyon Jesu yá ing yánuk, “Ámna
Nanggená wawu Sabat tán Táwi.”
6 Sabat káman hára wu Jesu málám kungga miti itná kinan kung hangga
ku Táwi yan me yánáng tolingga átuk, wahára wu ámna káman ketná álák kálu
kámurená watá wahára hányon átuk. 7 Rám wahára wu Farisi me lo yan tiksa
wu hulá rehára kungga Jesu táng me hára tinin ingga áturáng hálendu Sabat
hára ámna nangge kámá iháng tárut táinek me rina ingga kangga átkiuráng.
8 Iná Jesu yá ku wáina naráng gga átaráng ingga há kápángga ku ámna ketná
kámurená wa inuk, “Tárutang kondon yáni hára wa hetang álák.” Wáina inán
du ámna wawu tárutnáráng inuk wáina kondon yáni hára hetang átuk.

9 Kulá wáina árán du Jesu yá yánuk, “Retá ku Sabat hára kálu kándáng hálek:
álosim táinemán me wáik táinemán? Háláng yáminemán me ráháng kátkámut
táinemán?”
10 Jesu málám háleng sulingga erek ingmen kápáng háling san árán du ámna
ketná kámurená wa inuk, “Ketya wa uying ráng táng.” Ámna wawu Jesu yan
me naráng̃ga rina inuk wa isutang wáina tángga wahára re ketná watá álosim
háliuk. 11 Kulá Farisi yot lo yan tiksa watá wa káuráng hára wu pahán káráp
hánám wa tángga ku Jesu náwu rina táng minemán ingga yáni inán kanán
táuráng.

Jesu yan aposel 12 wata kut yáni
(Mat 10.1-4; Mak 3.13-19)

12 Wáina tángga sangga rám káman Jesu málám sáponga tátáya kuk watá
kungga ále yáilá káman káin áráng átang Ánutu yan káin sáponga tángga árán
kungga it tá háiuk. 13 Kulá it tá háin du disaepelná mantáng yámán málámbán
káin áwát tu 12 iháng tunggap tángga kut aposel wa yámuk. 14 Kut yáni wu
Saimon, Jesu málámbá kut Pita imuk wa, hang Endru Pita kulaná, Jeims, Jon,
Filip, Batolomiu, 15 Matyu, Tomas, Jeims Alfius nanggená, Saimon tombong
Selot háranan, 16 Judas Jeims nanggená, hang Judas Iskariot máriya Jesu táng
káyam ket yáni hára tiuk wa.

Jesu yá ámna náráwa táup hánám iháng tárut táuk
(Mat 4.23-25)

17 Jesu málám kung hangga ále pahálá káman káin hetang átuk, wakáin du
disaepelná káwan táwi yot ámna náráwa Judia kinan nan, Jerusalem kinan nan
me táp kurat káin it táwi Tair káinnan hang it táwi Saidon nan watá áwáng
áturáng. 18 Wa áwáng áturáng wawu Jesu yan káinnan me nanaráya me ilalák
yáni tán álo háhále wata ingga áwuráng. Hang iruk wáik ká ámna náráwa kámá
ep ihená wa iruk wáik wa yásut yámuk. 19 Kulá wahára wu háláng wawu watán
káinnan dá áwáng gu kámuk iháng tárut tánggiuk wáina hálendu ámna náráwa yá
ku tánggagaya re tánggiuráng.

Jesu yá sambe me márapmá yá tunggafeineráng ga yánuk
(Mat 5.1-12)

20 Kulá Jesu málám disaepelná kápángga ku ing yánuk,
“Sán niyá ukuro átaráng watá heronge táineráng,
náuta Ánutu yan átkuku wawu sándán.
21 Sán niyá inggálu háing sámán átaráng watá heronge táineráng,
náutá máriya wu nangga kawin sáni yá hahatin átneráng.
Sán niyá inggálu kut hára átaráng watá heronge táineráng,
náuta máriya wu yut hára átneráng.
22 Ámna yá sáháng káyam táineráng, sásutang kep tineráng,
meng sámineráng me kut sáni mengga sáháng wáik táineráng wata sándá
heronge narineráng,
náuta Ámna Nanggená yan yáup hára átneráng wata ku sáháng wáina
táineráng.
23 “Wáina táng sámát tu rám wahára heronge tángga ku hiring árángga
háineráng, náuta yumnakngá táwi hánám alek káin háleng sámángga átak. Uláp
táwi yáni yá profet wawu iháng wáinanyon tánggiuráng.
24 Iná sán niyá sup me kutná kutná álo ingga átaráng sándu káwak káin heronge
há tángga átaráng,
wata ku máriya márapmá yá sáhinek.

25 Iná sán niyá inggálu nangga kawin sáni hahatin átaráng
sándu máriya márapmá yá sáhán háing sáminek.
Iná sán niyá inggálu yutang heronge tángga átaráng
sándu máriya márapmá yá sáhán kutkáyawát hára átneráng.
26 Iná sán nini meng toling sámánggoeráng sándu máriya márapmá yá sáhinek,
náuta uláp tátáwi yáni yá profet kusák wawu wáinanyon meng toling
yámánggiuráng.

Káyam sáni wa kikiná kápineráng
(Mat 5.38-48; 7.12)

27 "Sán niyá nákkán me ná naráng̃ga átaráng sán sánindet: Káyam sáni
wa kikiná kápineráng, me niyá sánda taktak yámán wawu sándá iháng nuk
táineráng. 28 Niyá tará me sánát tu sándá kuram me yánineráng, me rendá
sáháng lem tát tu sáponga wata táng yámineráng. 29 Káman niyá kingkila
numkálu kátin du hurik tángga numkálu hányon sang mátá kátinek, iná káman
niyá saketya tán du siotya álo yon sang mátá táinek ma táng marindalák.
30 Káman niyá kutná kutná yámámáya kanát tu álo yáminelák, iná káman niyá
náut kámá káman kákkán hára tán du son tátáya ma inindalák. 31 Sándá
kámá yá rina táng sámámáya naráng̃ngátaráng, sándá wáinanyon kámá ya táng
yámineráng.
32 "Iná rendá sán kikiná sáhát wáinanyon wa kikiná kápineráng wawu Ánutu
yá wáina tát sáháng̃ga wata álosim sáháng̃gim me? Wa muná rewe. Mukmuro
mara wawu wáinanyon niyá kikiná kápek wanyon kikiná kangngátaráng.
33 Iná sán rendá sáháng álolo tát wáinanyon wa iháng álolo táineráng wawu
Ánutu yá wáina tát sáháng̃ga wata álosim sáháng̃gim me? Wa muná rewe.
Mukmuro mara wawu wáinanyon niyá iháng álolo tán wanyon iháng álolo
táng̃ngátaráng. 34 Iná sándá topmá iháháya nangnaráng náut kámá yámineráng
wawu Ánutu yá wáina tát sáháng̃ga wata álosim sáháng̃gim me? Wa muná rewe.
Mukmuro mara wawu wáinanyon topmá ihinemán ingga nangnaráng gu náut
kámá iháng nuknuk yáni yáni inanyon wa yámáng̃ngátaráng. 35 Káyam sáni wa
kikiná kápáng̃ga iháng álolo táineráng, hang náut kámá topmá iháháya nang-
naráng ma yámindaráng. Wáina táineráng watá ku máriya yumnakngá táwi
hánám ihineráng, hang Ánutu Árená Hánám wata nángánangge háleineráng,
náuta Ánutu ya heronge ma táng mángngátaráng me kandák táng̃ngátaráng,
enendu watá ku ket tárák álosim re táng yámáng̃ngátak. 36 Nan sáni yá ukuro
kápáng̃ngátak wáinanyon sándá ukuro kápineráng."

Watá wáina táeráng ingga ma meng yámindaráng.
(Mat 7.1-5)

37 Jesu yá ing miuk, "Kámá yan ket tárák wa kangga wawu wáina ingga
ma meng yámindaráng, náuta watá sándán ket tárák wata wáinanyon meng
sámánirot. Kámá ya kandák táeráng ingga ma yánindaráng, máriya sáni kandák
táeráng ingga wáinanyon sánánirot. Kámá yan kátu wa sat tu kátu sáni sasa
yá tunggafeinek. 38 Sándá yámát tu sásámáyan dá tunggafeinek. Ánutu yá
horengga táng tolingga kándáng hánám tinek wawu mondang árán tuwatang
máta hándáp hálen isut hang tiktik tán sunggulingga hangga árán sáminek.
Kámá tárák rina yámineráng wawu Ánutu yá tárák wáinanyon sáminek."

39 Kulá Jesu yá me tárákngá káman ing yánuk, "Ámna rahálá kunáng̃ngá
káman dá rahálá kunáng̃ngá yon da álo engotang kunggim me? Wa muná,
yayará kungga árám hára hanggalán. 40 Skul nangge káman dá tiksaná torong
káin ma átgim, ináku skul ya kándáng hangga kungga ku tiksaná ina hálenggim.

41 “Rina ta ku nangge nukka ya rahálá káin sinsin káhumá isikimo wa rewe
kangga ku kaya rahála káin palang táwi wata ma naráng kulák? 42 Náuta ku
nangge nukka inánggim, ‘Nukna, satá no sinsin rahála káin wa táng se kuik,’
wáina inángga ku kaya rahála káin palang táwi wawu ma kanggulák? Kák ku
ámna kusákngá, ko hulátingga kaya rahála káin palang táwi wa táng satá kun
du hálengga kándáng kangga ku nukka ya rahálá káin sinsin káhumá isikimo
wa táng satá kuinek.

Káráp wáik ká páliná wáik tingngátak
(Mat 7.17-20; 12.34-35)

43 “Káráp álosim watá páliná wáik kámá ma tindák, wáinanyon káráp wáik
watá páliná álosim kámá ma tindák. 44 Káráp erek hánám bu páliná hára
kápángga ku káráp wáik me álosim ingga naráng ngátaráng. Káman dá kung
páup kánggárángngá hára fik páliná ma ihánggim, me kung wáin páliná káráp
kárángngá pálak hára ma ihánggim. 45 Ámna álosim káman dá nanará álosim
watá pahálá káin árán wawu ket tárák álosim wa tángga átkuinek. Iná ámna
wáik káman dá nanará wáik watá pahálá káin árán wawu ket tárák wáik wa
tángga átkuinek. Ámna pahán káin nanará rina átak wawu milun dá ku wa hiták
meng tunggap tángngátak.

It tátáyan kálunná yará
(Mat 7.24-27)

46 “Náuta ku ‘Táwi, Táwi,’ ing mantáng namánggoeráng ngáyá ku no me
sánánggoet wawu ma isutkuráng? 47 No ing sánin, káman dá nákkán káin
áwáng nákkán me naráng gá táng ket tárák hára tingga isutang átkuinek wawu
ing, 48 ámna káman dá itná tátáya ku árám hásák pingga kumam mangga sup
pot kikkik topmengga ku itná wata ketnán tánggim wáina. Kulá umi sip pá
áwánggim watá áwáng kátinggim, enendu it wa ma káting hulát tánggim, náuta
kumam hulá há káto táená wata. 49 Iná káman nákkán me ná naráng gá ma
isutnándák wawu ing, ámna káman dá itná wa kumam hulá kándáng ma káto
tánggim wáina. Kulá umi sip pá áwánggim watá áwáng há káting hulát tán han
du táng wáik tánggim.”

7

Jesu yá tewe ámna yáin yáni yan yáup nangge táng tárut táuk
(Mat 8.5-13)

1 Kulá Jesu málám me wa yánán ámna náráwa yá erek ingmen naráng hálit
tu málám kung it Kapaneam kinan kungga kung háuk. 2 Wakáin du tewe ámna
100 wata yáin yáni watán yáup nangge káman málámbá álosim kangngátak
watá ilalák tángga hála hánám kámutang árán. 3 Kulá ámna kámá yá Jesu wu
wáina wáina tángngátak ingga met tewe ámna yáin yáni watá naráng gá sangga
árong Juda yan ámna yáilá wahára kámá suring yámán kung Jesu inát áwáng
ilalák ámna wa táng totoliya kuráng. 4 Rám ámna yáilá watá Jesu yan káin kung
hengga sat warán du inuráng, “Ámna wawu ámna álosim hánám wata ku ko
kung rina hánám tátáya narek wa wáina táng minelák. 5 Ámna wawu Juda
nánda kikiná hánám naráng ngátak, hang nándán miti itná wawu watá táuk.”
6 Wáina inángga ku Jesu yá tárurán hangga káman yáni kuráng.

Málám it tangtang kung hálingga árán du tewe ámna yáin yáni watá
nuknukngá kámá suring yámán kung inuráng, “Táwi, ko yáup háláng ma
táindalák. Nák ku ámna álosim muná, kák ina tá nákkán it kinan áwáwáyan
árák muná. 7 Nák ku ámna álosim muná wata ku rupya káin ma kuindát,
ináku me rewe metá ku nákkán yáup nangge watá álo háleik. 8 No wáina

met wawu náuta nák enendu kámá ya tárang yáni káin árená, hang tewe
ámna urum káman dá nák tárang káin átaráng, iná no káman 'ko kung' ingga
inángngátat wawu kungngátak, iná nukngá 'ko áwáng' ingga inángngátat
wawu áwángngátak, hang yáup nangge 'yáup wáina táng' ingga inángngátat
wawu wáina tángngátak."
9 Rám ámna watá me wa miuk wahára wu Jesu yá narángga hárámutang
málám hurik tángga ámna náráwa káwan táwi isutang kungga áturáng wa yánuk,
"No ing sánin, Israel kinan ámna naráng hákhátik ngá táwi ing kámá ma káut,"
ingga wáina yánuk. 10 Kulá ámna tewe ámna yáin yáni yá suring yámán áwuráng
watá son hurik tángga it káin kungga yáup nangge wawu ilalákngá yá há
sálikngin álo hálengga árán káuráng.

Jesu yá náráwa kawát nanggená táng tárut táuk

11 Átang árongga Jesu málám it kutná Nain wakáin kun disaepelná yot
ámna náráwa tombong hásák táwi watá watyot kuráng. 12 Rám Jesu yá it
watán kumbi wata kálu mungnganá hára áwáng hiuk waháranyon du ámna
kámurená tambun káman tángga áwáng kep káin háuráng. Ámna kámurená
wawu náráwa kawát káman da nanggená ámnaná káman wa hánám rewe.
Ámna náráwa urum táwi hánám watá ku náráwa kawát watyot áwánggaturáng.
13 Táwi yá náráwa wa kangga urákngá táwi hánám wa narángga ku inuk, "Ma
kutnándalák."
14 Wáina inángga Jesu málám enanggon kung kámurená palang pálak tángga
kuráng wa tánggan kangga ámna tángga kuráng watá tareng kátit tu kámurená
wa inuk, "Nangge máto, no kanet, tárulák!" 15 Wáina inán ámna kámurená watá
tárutnáráng putung átang meme tángga árán Jesu yá táng maming imuk.
16 Ámna náráwa urum táwi watá wa kangga nangnga yáni han Ánutu kutná
meng tárut tángga ing miuráng, "Náwu profet táwi káman orek náni hára
tunggafek. Ánutu yá ámna náráwaná háláng yámámáya suring mán áwek,"
ingga miuráng. 17 Kulá ámna náráwa yá Judia ále kinan me it kámá kámá káin
wa kungga Jesu yan me pingnga wa meng isurát kuk.

Jesu káling Jon Umi Kuháng Yámámá (Mat 11.2-19)

18 Jon dán disaepel yá Jesu yá wáina tánggoek ingga inát narángga ku málám
disaepelná yará mantáng yámán áwán du 19 Táwi ing inánáya suring yámuk,
"Kák ku ámna Ánutu yá suring mán áwáwáya miuk wa, me nukngá yá áwinek
ka háleinemán?"
20 Kulá rám ámna Jon dá suring yámuk watá Jesu yan káin kung hengga ku
ináng suliumálák, "Jon Umi Kuháng Yámámá yá suring námángga ku kák ing
kakanáya mek, 'Kák ka Ánutu yá ámna suring mán áwáwáya miuk wa, me ku
nukngá yá áwinek ka háleinemán?' "
21 Wáina ináng suliumálák wata topmá Jesu yá ma yánená átang ámna
náráwa táup táwi ilalák hulá hulá yá ihená wa iháng tolingga, iruk wáik ká
ep ihená táup táwi wa yásut yámángga ku rahán yáni kunángngá táup táwi
wa hányon iháng toliuk. 22 Kulá Jesu yá wáina táng hálingga sangga ku Jon
dán disaepel yará wa yánuk, "Son kungga ku rina káemálák me naremálák
wa Jon ininemálák: Rahán yáni wáik ká kándáng hálet, háram yáni wáik ká
kándáng taret, ilalák lepra pálak ká sut yáni rongrongit, káráman yáni tungngá
yá kándáng narát, kámurená yá son tárurát, ukuro árená yá me pingnga álosim
wa nareráng. 23 Niyá nák nahángga naráng hákhátik yáni yá ma hak watá
heronge narineráng."

24 Wáina yánán Jon dán disaepel yará watá hangga há kun du Jesu yá
ámna náráwa urum táwi wa Jon da yánuk, “Sándu rám ále komkomá ámálum
re káin wa kuráng wawu náut kakaya? Iruk ká pálalong hásin kakaya hám?
25 Muná hálendu náut kakaya hánám kuráng? Ámna káman kutná kutná
álosim tánggánengga árená kakaya me? Wa muná, ámna kutná kutná álosim
tánggánená me káwak kán kutná kutná álosimmá pálak wawu king gán it káin
átnándaráng. 26 Ináku náut kakaya kuráng? Profet káman me? Wawu pálipuk,
profet, enendu ing sánin, profet watá profet kátu wa erek hánám iháng hátek.
27 Ámna wata hánám bu Ánutu yan papia káin ing uyená:
‘Naráng. No ámna niyá me tángga kung áwáng tátá wa kálak suring me kuinek,
watá kálu tiyawing kaminek.’*
28 No ing sánin, káwak ketnán ámna átaráng waháranan káman dá Jon ma táng
hátik. Ináku niyá Ánutu yan átkuku kinan nangge kimo yá ina átnek watá ku
Jon táng hátinek,” ingga yánuk.
29 Ámna náráwa erek hánám me takis iháhá watá Jon dán me naráng gga ku ing
miuráng, “Ánutu yan nanará wu álosim hánám,” wata ku yáni wu Jon ketná
hára umi kuhuráng. 30 Iná Farisi yot lo yan hulá nanará wawu Ánutu yá
kálu álosim rina yáliuk wawu sárum imuráng, wata ku Jon dá umi ma kuháng
yámuk.
31 Kulá son Jesu yá ing miuk, “Náut hára mengga tárák tinet, rám nátán
ámna náráwa wu wáina ingga wu? Wawu náut ina ingga menggem? 32 Rám
nátán ámna náráwa wu nangge kikimo yá kapme hára átang yáni inán kanán
tángngátaráng ina,
‘Sándá kap utniráng ingga nándá pilut hásiumán,
enendu kap ma uturáng.
Sándá kutniráng ingga kap ukuro mantáumán,
enendu ma kuturáng.’
33 Rám nátán ámna náráwa wawu wáina, náuta Jon Umi Kuháng Yámámá yá
áwuk ngáyá áwáng máváng ma nan me wáin ma nan, kangga ku sándá ku
miuráng, ‘Iruk wáik ká watyot átak,’ ing miuráng. 34 Iná Ámna Nanggená
yá áwáng umi sungi nangga árán du menggoeráng, ‘Kaniráng, ámna wawu
sungi táup hánám nanggoek me wáin táup hánám nanggoek, wawu takis iháhá
me “mukmuro mara” nuk yáni.’ 35 Sándá ku wáina menggoeráng, enendu
niyá tirik tárák álosim wa kangga ku kálu kándáng waháranan dá áwek ingga
narineráng,” ingga yánuk.

Náráwa káman dá Jesu hárammá káin oel mungnganá kikiná kuliuk

36 Farisi káman dá Jesu pin ting mán sungi nanaya itná káin kuk. 37 Kung
wakáin átnárán náráwa káman it ále waháranan wawu ket tárákngá wu kandák
watá Jesu wu Farisi yan it káin átak ingga naráng gga ku botol káman sup álosim
hánám kutná alabasta wata nan dá táng tolená wata kinan oel mungnganá
kikiná wa tánggatang kuk 38 ngáyá kung Jesu sárummá káin hárammá tangtang
hetang átang gu kutang átkiuk. Kulá rahálá uminá yá hang gu Jesu hárammá
sárummá táng pumpum tán du málámba yáilá rommá yá ránángtang tángga ku
hárammá sárummá káin kang kumengga árong oel wa kulin hárammá sárummá
ketnán káin wa háuk.
39 Wáina tán kangga Farisi niyá Jesu pin ting mán kuk watá ku ing naruk,
“Ámna náwu profet ináku náwu niyá nehángganggoek me náráwa náwu muk-
muro mara ingga naráng gg im,” ingga naruk.

* **7:27:** Mal 3.1

40 Kulá Jesu yá ku ámna wata nanaráná káin há kangga ku inuk, “Saimon,
no me káman kanindet.”
Ing inán du ámna watá inuk, “Tiksa, nanáng.”
41 Ing men Jesu yá inuk, “Ámna yará yá ámna káman dán káin dinao táumálák,
káman dá 5,000 kina hang káman dá 500 kina. 42 Kulá yará waháranan káman
dá topmá titiyan tárák ku muná hálendu ámna dinao iháng mumálák watá
miuk, ‘Wáinaná topmá ma tindamálák,’ ing yánuk. Kulá resim bá ku ámna wata
álo kámá hánám naráng muk?”
43 Wáina men Saimon dá miuk, “No naret tu sup táwi ihuk ngá ku topmá ma
titiya inuk watá.”
Ing men Jesu yá miuk, “Kándáng hánám melák.”
44 Wáina inángga málám hurik tángga náráwa wa kangga Saimon son inuk,
“Ko náráwa ná kangga naráng. No itya kinan áwet enendu háramna yanyawon
da umi kámá ma namálák, iná náráwa nátá ku háramna rahálá uminá yá táng
pumpum tángga yáilá rommá yá ránángtang táek. 45 Ko ma naháng kumelák,
iná náráwa náwu hulátingga it kinan áwet hára átang áwángga inggálu wu emá
rewe háramna hára naháng kumengga átak. 46 Ko oel kámá yáinna káin ma
kulilák, iná náráwa nátá ku háramna káin oel mungnganá kikiná wa kulek.
47 Wáina wata ku, no ing kanin, náráwa watán mukmuro táwi hánám Ánutu yá
yawondak. Wáina tán watá ku nákka kikiná táwi hánám narek. Iná káman niyá
mukmuro isikimo tán Ánutu yá mukmuroná wa yawonek wawu watá Ánutu
ya kikiná isikimo narinek.”
48 Wáina inángga sangga ku náráwa wa inuk, “Kákkán mukmuro wawu há
yawondat.”
49 Wáina inán kátu wahára áturáng watá wa narángga ku yáni meme táuráng,
“Ámna náwu ni hálendu mukmuro yawongoek?”
50 Wáina mengga árát tu Jesu yá ku náráwa wa inuk, “Naráng hákhátikka yá
keháng tolek. Pahán lálap hára kuinelák.”

8

Jesu yá ámna káman dá irit táulá hái káin haliuk ka me tárákngá yánuk (Mat 13.1-23; Mak 4.1-20)

1 Wata máriná káin Jesu málám disaepelná 12 watyot it kámá hára kungkung
tángga Jesu yá Ánutu yan átkuku watán me pingnga álosim wa yánángga átkuk.
2 Hang náráwa huphuráp Jesu yá iruk wáik yásut yámuk me ilalák háranan
iháng toliuk watyot átkuráng, wata kut yáni ku Maria it Makdala háranan Jesu
yá iruk wáik 7 yásut muk wa; 3 Herot tán it pinná tátá wata táwi yáni ámna
kutná Kusa wata áwáná Joana; hang Susana watyot tu kámá nukngá hányon.
Jesu yot disaepelná wawu náráwa urum watá ku kutná kutná yánin háranan
háláng yámángga átninggiuráng.
4 Kulá it waháranan waháranan ámna náráwa urum táwi hánám watá áwáng
áturáng wahára wu Jesu yá me tárákngá ing yánuk, 5 “Ámna káman dá iritná
táulá haliliya kuk. Málám halingga kun kámá yá kálu hára hat ámna nangge
yá kung áwáng tángga taret, kámá ku iráp pá kahet hang erek nang háliuráng.
6 Kámá yá káwak sup kárák hára hangga áráng hiuráng, enendu umi muná
hálendu erek hánám kumkumiuráng. 7 Kulá kámá yá ku páup kánggárángngá
kinan hangga áráng hiuráng, enendu páup kánggárángngá watá árángga iháng
usán muná kuráng. 8 Iná kámá yá ku káwak álosim hára háuráng hálendu álo
kámá hánám áráng hengga pálin yáni táup hánám tiuráng.”

Jesu málám me wa meng hálingga sangga ku mantáuk, “Káman ni kárámanná
pálak hálendu watá me ná narinek.”
9 Wáina meng hálin naráng ga ku disaepelná yá wata hulá wu rina ingga
ináng suliuráng. 10 Inát tu yánuk, “Ánutu yan átkuku watán nanará ki-
lakngá wawu málámbá sán há sáliuk, iná kátu wawu me tárákngá kálu re
yánángngátat, wáina hálendu
‘kámá yá rahán yáni hálengga átneráng enendu ma káindáráng, me
kámá yá narineráng enendu wata hulá hánám bu wáina ingga ma naráng
ruwat táindáráng.’*
11 “Me tárákngá wata hulá wu ing, irit táulá wawu Ánutu yan me. 12 Iná
kálu hára háuráng ga tárákngá wawu kámá yá há narineráng, enendu Satan
dá áwáng pahán yáni káin me wa táng hirarán kung yáminek, náuta me
wa naráng ga káto tángga isutang átkut Ánutu yá son ihiwon wata. 13 Iná
káwak sup kárák hára háuráng ga tárákngá wawu kámá yá me wa naráng ga
heronge hánám táineráng, enendu wawu irit ráhun yáni watá káwak kinan
ma koená wáina. Álo kámá há táineráng, enendu rám hátetná kimo átang
ingirungngi yá áwinek wahára wu naráng hákhátik yáni wa sáineráng. 14 Iná
páup kánggárángngá kinan háuráng ga tárákngá wawu kámá yá me wa há
narineráng, enendu kálu hára kungga átang rina átnát tán naráng pak, sup hang
káwak kán kutná kutná álosim átak watá nanará yáni táng yawák tán naráng
hákhátik yáni yá maming tái ma háleindák. 15 Iná irit táulá káwak álosim hára
háuráng ga tárákngá wawu kámá yá me wa naráng ga káto tángga pahán yáni yá
kándáng árán káto hálengga átang watá ku pálin yáni kándáng tingga átneráng.

Lam kasingga táng kilak ma tingngátaráng
(Mak 4.21-25)

16 “Ámna káman dá lam kasingga táng baket kinan me tebol tárang káin ma
tinggim, ináku táng tutuháná hára tuháng san árán du káman niyá it kinan
áwáng hanggim wata yamá kanggim. 17 Me kámá kilak átaráng wawu máriya
erek hánám hiták háleineráng, me me kámá rina támotang tená wawu máriya
tumá yalit hiták hálet ámna náráwa yá wáina ingga narineráng. 18 Wáina wata
ku nákkán me wa kándáng naráng kuineráng. Káman niyá náut kámá káman
átmek hálendu waháranyon Ánutu yá táup hánám wa iminek. Iná káman niyá
ma átmák wawu rina átnamek ingga narek wa imáng hutang ihinek,” ingga
wáina yánuk.

Jesu maming got tu yakukula yá Jesu káinán áwuráng
(Mat 12.46-50; Mak 3.31-35)

19 Jesu maming got tu yakukula watá kanin ingga áwuráng, enendu rupmá
káin kungga ma kakayan, náuta ámna náráwa watá kik hánám wa áturáng.
20 Wáina hálendu ámna káman dá inuk, “Mamya yot yakukulaka yá kák
kakaháya áweráng ngá kep káin háleng kamángga átaráng.”
21 Ingga inán Jesu yá miuk, “Nák mamna me yakukulana wawu ni Ánutu
yan me naráng ga táng tárák hára tingga isutneráng wa.”

Jesu yá iruk táwi wa me táng mán sáuk
(Mat 8.23-27; Mak 4.35-41)

22 Rám káman Jesu yá disaepelná yánuk, “Umi pátum numkálu kunin.” Ing
yánángga ku bot ketnán árángga ku kuráng. 23 Kungga átang gu bot ketnán Jesu
wu rapmung gá sán du árong háná ruhuk. Wahára wu iruk táwi hánám watá

* **8:10:** Aisaia 6.9

áwáng umi táng hirarán bot ketnán hanghang tángga bot tá hála tuwarán há
hánám yakyawinin ingga tángga áturáng.
24 Kulá disaepel yáni wu wáina kangga ku Jesu táng mirak tángga inuráng,
"Táwi, Táwi, hang suwindemán!"
Wáina inát Jesu málám tárutang san warán árong iruk me umi punggilá
tátáwi wa me táng yámán iruk ká san umi yá láláwingga hánám wa átuk.
25 Wáina tángga Jesu yá árong disaepelná yánuk, "Naráng hákhátik sáni wa
muná me?"
Kulá disaepel yáni wu wa kangga hárámutang pitángga nangnga yáni han du
yáni meme táuráng, "Náwu ni hálendu iruk me umi wa me táng yámán naráng-
ga watán milun suwemálák?"

Ámna káman hára Jesu yá iruk wáik isutuk
(Mat 8.28-34; Mak 5.1-20)

26 Jesu yá disaepelná yot yáni wa ku Galili umi pátum wa pana háng kungga
it Gerasen dán ále káin kung hiuráng. 27 Kulá Jesu yá sán káin sung hang
tarengga átnárán ámna káman it waháranan iruk wáik ká ep táená watyot
kankan táumálák. Rám hásák hánám ámna wawu sutná ma pop táená átang
áwánggiuk, me it kinan kámá ma átkiuk, ináku tanggán káin átkiuk. 28-29 Rám
táuppon iruk wáik ká ep tánggiuk, wata ku ámna kámá yá pinná tángga ket
hárammá sen dá putingga sat átkiuk, enendu sen wa uying rákrákit tángga iruk
wáik watán nanará isutang kung ále ámna nangge muná káin wa átkiuk. Ámna
watá Jesu káuk wahára wu mantángga táng hang hárammá hulá hára kátiuk.
Wáina tán Jesu yá iruk wáik wa ing inuk, "Ámna wa sangga hang!"
Ingga wáina inán ámna watá hahatingga hánám mantáuk, "Jesu, Ánutu Árená
Hánám wata Nanggená, rina táng namindelák? No ing kanin, neháng lem ma
táindalák!"
30 Wáina mantángga inán Jesu yá iruk wáik wa inuk, "Kutya ku ni?"
Ing inán watá inuk, "Nák kutna ku Tombong Hásák," ingga inuk, náuta iruk
wáik táup hánám watá kung hang ámna wata pahálá kinan káin átnándaráng.
31 Rám waháranyon iruk wáik watá Jesu inuráng, "Násurátá kungga árám
yuwitná muná† káin wa ma háindamán," ingga inuráng.
32 Iná put urum táwi káman du ále yáilá isikimo wata álatná kálu sungi
nangga árát tu iruk wáik watá Jesu inuráng, "Násurátá kungga wata kinan
hanin," ingga inát tu álo ingga yánuk. 33 Kulá iruk wáik watá ámna wa sangga
háuráng ngáyá ku kung put wata kinan háuráng. Kulá put watá wahára átang
hururung ingmen ámuta re hangga umi máta porá isikimo hára hitangga
kung umi pátum kinan hangga umi nangga kámuturáng.
34 Wáina tát ámna kámá put wa pin yáni táená watá wa kangga pitángga
kungga pingnga wa it kinan me ále wata kátu káin yánángga kuráng. 35 Iná
ámna náráwa yá pingnga wa naráng-ga kanin ingga kungga ku ámna iruk wáik
ká ep táená táng toliuk wawu nanaráná yá kándáng hálen sutná kándáng
tánggánengga Jesu hárammá hulá hára putung árán kangga pitáuráng. 36 Kulá
ámna niyá wahára há átang káuráng watá ku áwuráng ngá wa Jesu yá ámna iruk
wáik ká ep táená wa wáina táng tolek ingga pingnga yánuráng. 37 Wáina kangga
naráng-ga ámna náráwa Gerasen ále háranan watá pikpito hánám naráng-ga ále
ná sangga kung ingga Jesu inuráng, wáina hálendu Jesu wu bot ketnán árángga
son há yáni kuráng.

† **8:31:** 'Árám yuwitná muná' wata hulá ku ing, káwak náta ketnán árám yuwitná muná kámá ma árak, wawu iruk kán kálu ya mek. Wata tángga ku iruk wáik ká Jesu yá náháng kalabus it kinan tiwon ingga ku me wa inuráng.

38 Ámna iruk wáik ká sangga kuráng watá ku Jesu yá kuin ingga táuk wahára
isutang káman kukuya inuk, enendu Jesu yá suring mángga inuk, 39 "Itya káin
kungga ku Ánutu yá rina háláng kamek wata pingnga yáninelák." Wáina inán
du ámna wawu kung it kinan Jesu yá rina táng mán álo háliuk wata yánángga
kuk.

Náráwa máto kámurená yot náráwa ilalák mara iháng tárut táuk
(Mat 9.18-26; Mak 5.21-43)

40 Kulá Jesu yá son umi pátum numkálu kung hengngárán du ámna náráwa
urum táwi watá heronge hánám naráng muráng, náuta málámba hánám
hálengga átnárát kung hiuk wata. 41 Waháranyon ámna kutná Jairus wawu miti
itná watán ámna yáilá watá áwáng Jesu hárammá hulá hára hangga Jesu yá itná
káin kukuya inuk, 42 náuta uriwa káman re hánám yaraná 12 hám watá hála
hánám kámutang árán.
Kulá Jesu wu wakáin kuin ingga kuk wahára wu ámna náráwa yá pánpásin
hánám árát kuráng. 43 Kulá náráwa káman wahára átuk wawu yara 12 wata
kinan yipitná ya rámá rámá kungga rewe átnándak. Káman dá táng totoliyan
tárák ku muná. 44 Málám Jesu sárummá kálu áwuk ngáyá áwáng lapmá hásák
wata ilungngá káin tánggáuk wahára re sip hangga átuk watá sálikngiuk.
45 Wáina tán Jesu yá ing yánáng suliuk, "Niyá nehánggáek?"
Wáina yánuk, enendu watá kámuk nák muná nák muná ingga inát tu Pita yá
ku miuk, "Táwi, ámna náráwa wu kik hánám hálendu áwáng kák hára rosingga
koeráng."
46 Wáina inán Jesu yá miuk, "Ni kámá káman dá nehánggáek, náuta hálángna
kátu yá sutna hára sohingga kun naret."
47 Wáina men du náráwa wawu kilak átnát tán tárák muná hálendu yángyáng
pálak áwáng rahán yáni hára Jesu hárammá hulá hára hangga ku inuk, "Ilalákna
wáina wata ku áwáng kehánggangga ku wahára re wáina álo hálet," ingga men
du 48 Jesu yá inuk, "Uriwana, naráng hákhátikka yá háláng kamek. Wata ku
pahán láláp hára kung."
49 Jesu yá wa inángga emá me tángga átnárán ámna káman dá miti itná yan
ámna yáilá kutná Jairus watán it káin wa átang áwuk watá áwáng Jairus inuk,
"Uriwaka wu há kámutak. Márapmá wa tiksa ma imindamán."
50 Wáina inán narángga Jesu yá Jairus inuk, "Ma pitáindalák, ináku naráng
hákhátik hára káto árátá ku álo háleinek," ingga inuk.
51 Kulá Jesu málám Jairus yan it káin áwáng hiuk hára wu kátu wa erek
káto táng yámángga ku Pita, Jon hang Jeims watyot nangge wata naning
maming wa rewe iháng ku kung it kinan háuráng. 52 It kinan kung hangga
kápuk ku ámna náráwa it kinan áturáng wawu nangge wata urákngá narángga
kutkáyawát tángga árát tu Jesu yá yánuk, "Ukuro ma tániráng, náuta wawu ma
kámurak ináku ruhángga átak."
53 Jesu yá wáina yánán narángga yut muráng, náuta náráwa kimo wawu
pálipuk há kámutang átak ingga naruráng. 54 Enendu Jesu yá árong nangge
kámurená wata ketná hára tángga inuk, "Nanggena, tárulák!" 55 Wáina inán
du kámurená wata irukngá yá son áwán waháranyon tárurán du Jesu yá yánuk,
"Náut kámá nanayan kámá imát náik." 56 Iná nangge wata naning maming gá
wa kangga nangnga yándi han átumálák, enendu Jesu yá olet yándi mangga,
"Ni kámá káman wáina tunggafek ingga ma inindamálák," ingga yánuk.

9

Jesu yá disaepelná yáup yámángga suring yámuk
(Mat 10.5-15; 14.1-12; Mak 6.7-29)

1 Jesu málám disaepelná 12 wa kámuk hánám mantáng yámán áwát iruk
wáik yásusut tán me ilalák hulá hulá wa iháng totoliyan háláng káto wa yámuk.
2 Wáina tángga ku kung Ánutu yan átkuku wata yánángga ilalák mara wa iháng
totoliya suring yámuk. 3 Jesu málám ing yánuk, "Kálu wa kuineráng hára náut
kámá káman ma táindaráng, to me yák me másáng me sup ma ihindaráng,
hang sut tátámot tán nukngá kámá hánámá ma ihindaráng. 4 It reta kinan
ruhineráng watá wahára re átang kungga it kapme wa sangga it kámá káin
kuineráng. 5 Iná it kapme káman hára kung het ma sáháng tolit wawu háram
sáni káin káwak káhumá wa káting hakhalik tát wahára hat tu it kapme wa
sangga kuineráng, watá ku watyot me yá átak háleinek." 6 Kulá wahára átang gu
disaepel yá itná itná wa kungga me pingnga álosim wa yánángga ilalák mara
iháng tárut tángga kuráng.
7-8 Rám wahára kapman táwi átuk kutná Herot watá Jesu yá wáina wáina
tánggoek ingga pingnganá narángga árán kámá yá ku menggiuráng, "Jon
kámutuk watá son tárutang áwek," iná kámá yá ku menggiuráng, "Elaija yá son
tunggafek," iná kámá yá ku menggiuráng, "Uláp profet áturáng waháranan
káman dá son tárutang áwek," ingga mengga árát tu, Herot tá wata narángpak
táwi hánám wa tángga átang gu 9 ing miuk, "Jon wawu no yáne salá há
maruráng. Iná náwu ni hánám bá ku tárák hulá hulá wa tán met naránggoet?"
Wáina mengga ku málámbáyon Jesu kakaya naruk.

Jesu yá ámna 5,000 wa sungi sing yámuk
(Mat 14.13-21; Mak 6.30-44; Jon 6.1-14)

10 Kulá aposel yá son áwáng hengga ku wáina wáina tángga átningga áwemán
ingga Jesu inuráng. Inát Jesu málám aposelná ihángga ámna náráwa kámuk
yápmangga yáni kámuk hánám it kutná Betsaida wakáin kuráng. 11 Enendu
ámna náráwa urum táwi watá wáina koek ingga há narángga isutang wakáin
kuráng. Kung het kápángga álo áwániráng ingga yánángga árong Ánutu yan
átkuku wata yánángga kámá ilalák yáni pálak áwuráng wa iháng toliuk.
12 Yonyon kálu hánám bu disaepelná 12 watá Jesu yan káin áwángga inuráng,
"Ámna náráwa wa suring yámátá há yáni kungga it enanggon enanggon káin
wa kungga ku it me sungi yáni ya suliniráng, náuta náwu ále páliná muná káin
átamán."
13 Wáina inát tu Jesu yá yánuk, "Sáni sungi yámániráng."
Ing yánán watá inuráng, "Nándu másáng tum 5 bot tu káut yará yá re átaráng.
Kulá nándá kung ámna náráwa káwan táwi nátán sungi yuwáwáyan tárák ku
muná," ingga inuráng. 14 Iná urum táwi wa áturáng waháranan ámna wu 5,000
wáina tá áturáng.*
Wáina árát Jesu yá disaepelná yánuk, "Kulá ámna náráwa wa iháng 50 ina yá
urum káman káman erek tit putung átniráng." 15 Kulá disaepel yá Jesu yá rina
yánuk wáina tát erek hánám wa putung áturáng.
16 Wáina árát tu Jesu málám másáng tum 5 watyot káut yará wa ihánggatang
alek kálu hálengga Táwi ya heronge me inángga sungi wa ketná yá hikhuk
tángga iháng disaepelná yámán ámna náráwa ya ting yámángga kuráng. 17 Wa
yámát nangga kámuk hánám kawin yáni hahatin du disaepel yá sungi káhumá
áturáng wa iháng rápmám 12 wa tuwat hánám monduráng.

Pita yá Jesu wawu wa ingga meng tunggap táuk
(Mat 16.13-28; Mak 8.27—9.1)

---

* **9:14:** 5,000 wawu ámna rewe, iná nangge náráwa wu wahára hányon áturáng. Matyu 14.21 hára hányon káineráng.

18 Rám káman Jesu yá disaepelná yot yáni wu ále káman káin yáni re átang
Jesu yá sáponga tángga sangga ku yánuk, “Ámna náráwa yá nákka ku ni ingga
menggoeráng?”
19 Wáina yánán du watá inuráng, “Kámá yá ku Jon Umi Kuháng Yámámá ing
met, kámá yá ku Elaija ing met, kámá yá ku uláp profet áturáng waháranan
káman dá son tárutang áwek ing menggoeráng.”
20 “Iná sáni wu nákka ni ing menggoeráng?”
Wáina yánán Pita yá miuk, “Kák ku Ánutu yá suring mán hangga ámna
náráwaná son iháháya miuk wa.”
21 Ing inán du ni kámá kámá ma yánindaráng ingga Jesu yá olet yáni máuk.
22 Kulá Jesu yá ing yánuk, “Ámna Nanggená wawu sut láwit táwi hánám
narinek. Ámna yáilá me pris tátáwi yáni me lo yan tiksa yá táng kep tit utkámut
táineráng ngáya rám kaláhu átang gu Ánutu yá son táng tárut táinek.”
23 Hang ámna náráwa kámuk hánám ing yánuk, “Káman dá nák natnasut ta ku
málámbán pahán wa sang hálingga rámá rámá málámbán maripong wa sungga
tánggatang gu nák nasutnek. 24 Iná niyá málámbán átnát wata narángpak táinek
wawu átkukuná watá muná kuinek. Iná káman dá nákka narángga átnát ná
wa sáinek wawu átkukuná watá ma muná kuindák. 25 Kulá ámna káman káwak
nátán kutná kutná álosim wa erek átmánggim hára átkukuná yá muná kunggim,
wahára wu kutná kutná átmánggim watá ku rina háláng imánggim? 26 Iná ámna
káman dá nák me nákkán me wata reprepmá tánggim wawu máriya rám kálu
Ámna Nanggená yá málámba yamá me Naning ga yamá me angelo káungá ya
yam yáni kinan áwánggim wahára wu reprepmá yon kanggim. 27 No pálipuk
hánám ing sánin, kámá sán nahára átaráng wawu ma kámurená átang Ánutu yan
átkuku wa káineráng.”

Jesu sutná yá hulá kámá háliuk
(Mat 17.1-8; Mak 9.2-8)

28 Jesu yá wa mengga sangga hang rám 8 náut wáina átang gu Pita, Jon
hang Jeims wa iháng ga ále yáilá káin sáponga tátáya árángga kuráng. 29 Málám
sáponga tángga átuk wahára wu kurákmáta watá hulá kámá hálen kutná kutná
sutná tánggániuk watá hakokowak hánám háliuráng. 30 Rám wahára wu ámna
yará Moses káling Elaija yá tunggafengga Jesu yot áturáng. 31 Yándi wu yamá
táwi watyot tunggafengga átang Jerusalem káin Jesu yá rina táinek ka Ánutu yá
miuk wa táng hálingga sangga torong káin du káwak sangga alek káin kuinek
wata mená me tángga áturáng. 32 Wahára wu Pita yot disaepel nukngá yará
wawu rapmung gá yángen ránáng táriuráng ga son rahán yáni rong hánám
hálengga ku Jesu yan yamá táwi watá yamá mangga árán du ámna yará watá
Jesu yot árát kápuráng. 33 Kulá ámna yará watá Jesu sangga kukuya tángga árán
du Pita yá Jesu inuk, “Táwi, nándá nahára há átamán wawu álosim. Kulá sima
kaláhu usinemán wawu káman kákkán, káman Moses yan hang káman Elaija
yan.” Pita yá wáina meinet ingga ma narená hánámá miuk.
34 Pita yá me wa mengga átnárán waháranyon du mukam bá áwáng iháng
támorán disaepel yáni wu pikpito hánám wa naruráng. 35 Kulá mukam kinan
du me káman dá ing áwuk, “Náwu nák Nanggena. Na nakán yáup tátáya táng
tunggap táut. Watán me narineráng.” 36 Me wa meng hálin hálengga káuráng
gu Jesu yá málám re árán. Kulá ále yáilá káin átang háuráng rám wahára wu
tárák wáina káemán ingga nukngá kámá ma yánuráng, ináku yáni hára re átuk.

Jesu yá nangge káman hára iruk wáik isutuk
(Mat 17.14-23; Mak 9.14-32)

37 Ále yáilá káin áruráng wata tembátnáya hangngárát ámna náráwa urum
táwi hánám watá Jesu yan káin áwuráng. 38 Ámna náráwa urum táwi áturáng
wata orek yáni káin du ámna káman dá mantáuk, “Táwi, no ing kanindet, ko nák
nanggena ya káinelák. Nák ku nanggena wu káman ná rewe. 39 Rám iruk wáik
ká ep tángngátak hára ku huhu tángga mantángga átnándak. Watá wáina tán
du yángyáng tángga alupmá yá máta kálu num ángáráng tángga átnándak. Iruk
watá ma sangga koená átang sutná wa táng wáik hánám tángngátak. 40 Iruk
wáik ná isutniráng ingga disaepelka há yánut, enendu wata isutsut tán tárák
muná.”
41 Wáina inán Jesu yá miuk, “Ámna náráwa sándu naráng hákhátik sáni wu
muná. Rám rina sányot áre sándá márapmá namineráng? Nanggeka wa tángga
nákáin áwáng.”
42 Kulá nangge watá Jesu yan káin áwángga átuk, wahára wu iruk wáik watá
nangge wa táng san káwak hára wa hang yángyáng tángga árán du Jesu yá iruk
wáik wa me táng mángga nangge wa táng tolingga táng naning imuk.
43 Ánutu yá ket tárák táwi wa tán kangga ámna náráwa urum táwi watá
nangnga yáni han árát tu Jesu yá disaepelná yánuk, 44 “Kárámatingga kándáng
hánám narineráng. Ámna Nanggená wawu táng káyam ket yáni hára tineráng.”
45 Wáina yánuk, enendu disaepelná yá hulá wáina ta nánek ingga ma hánám
naráng rákit táuráng. Me wata hulá wu kilak átuk hálendu disaepel yá ma
naráng ruwat táuráng. Kulá me wata hulá wa naránin ingga ináng susuliya
wu hányon pitáng muráng.

Niyá ku máta hánám átnek?
(Mat 18.1-5; Mak 9.33-40)

46 Rám káman disaepel yáni wu niyá ku máta hánám átgim ingga wata
menmen táuráng. 47 Jesu málám pahán yáni káin wáina átak ingga há naráng-
gga sangga málám nangge kimo káman táng áwáng rupmá hára ting san árán du
48 yánuk, “Káman niyá nák ka naráng-
gga nangge kimo ná táng tolinek wawu
nák neháng tolinek, hang káman niyá nák neháng tolinek wawu Nanna niyá
nák suring namuk wa táng tolinek. Sán wa átaráng wata rahán sáni hára niyá
isikimo hánám átak watá ku Táwi rahálá hára ku táwi hánám átak.”
49 Wáina men naráng-
gga ku Jon dá miuk, “Táwi, nándá káumán du ámna káman
dá kák kutya hára iruk wáik yásutang árán kangga wáina ma táindalák ingga
káto táng mumán, náuta wawu nándán tombong muná.”
50 Wáina men du Jesu yá ing inuk, “Ma káto táng mindaráng. Ámna niyá
káyam ma sáhindák wawu nuk sáni ku wa.”

Samaria ámna náráwa yá Jesu yá watán ále káin áwáwáya taktak yámuk

51 Ánutu yá Jesu tángga alek káin kukuyan rám watá hátewin du Jesu yá
pahálá me nanaráná watá Jerusalem káin há kuin ingga pahán tiuk. 52 Wáina
hálendu ámna kámá suring yámán watá kálak kung Samaria ále káin it káman
hára kutná kutná tiyawing mámáya kuráng. 53 Enendu it waháranan ámna
yá Jesu wu Jerusalem kukuya áwek ingga há naruráng, wata ku watá áwáng
watán it hára átnát ta taktak yámuk. 54 Wáina ingga há naráng-
gga disaepel
yará Jeims káling Jon watá Jesu inumálák, “Táwi, ko rina narelák, alek káinnan
káráp lánggop metne hang iháng lem táik me rina?” 55 Wáina inán Jesu yá hurik
tángga me táng yámán du 56 it wa sangga it nukngá káin kuráng.

Jesu yá málám isusut wata yánuk
(Mat 8.19-22)

57 Kulá kálu hára kungga áturáng wahára wu ámna káman dá Jesu inuk, “Nák
ku ko rehára rehára kuinelák wawu kákkot káman re átkuinemát.”
58 Wáina inán Jesu yá inuk, “Ang páyom bu káwak káin hinang yáni átaráng,
hang iráp pu it yáni pálak, iná Ámna Nanggená wawu ruruháyan komená kámá
ma árak.”
59 Kulá Jesu yá ámna káman inuk, “Nák nasulák.”
Wáina inán ámna watá inuk, “Táwi, hulátingga ku satá no kung nanna yot áre
watá kámurán wa usángga ku wáina kák kasutnet.”
60 Wáina men Jesu yá inuk, “Wáinaná satá kámurená yá ku nuk yáni kámurená
wa iháng usángguineráng, iná kák ku kungga Ánutu yan átkuku wata meng
tunggap tángga yánángga kuinelák.”
61 Kulá ámna nukngá yá ku Jesu inuk, “Táwi, nák ku kák kasutnet, enendu
hulátingga ku satá no kung nanna mamna wáina ingga yánángga sangga ku
áwáng kák kasutang kuinet.”
62 Wáina inán Jesu yá inuk, “Káman dá Táwi yan yáup táin ingga ku hurik
tángga sárummá kálu ma háleindak, ámna wáinaná watá Ánutu yan átkuku watán
yáup tátáyan tárák ku muná.”

10

Jesu yá málámbán yáup tátáya ámna 72 suring yámuk

1 Átang árongga ku Táwi yá ámna 72 nukngá iháng tunggap tángga yará yará
suring yámán watá kálak it tátáwi me it isikikimo rehára kukuya naruk wakáin
kukuya yánuk. 2 Kulá ámna watá kuinán tát tu ing yánuk, “Hái káin sungi tánang
kukuyan du táup hánám, iná yáup ámna wa tánang kukuyan du táup muná,
wata ku Táwi, hái márumá, watán káin sáponga tát tu yáup ámna suring yámán
háiná káin kungga sungi álikngená wa tánang kuineráng. 3 Kulá ing naráng-
ku kuineráng, no wa suring sáme kuineráng wawu sipsip nángánangge yá
ina ang páyom orek yáni káin kuineráng. 4 Sup tumá me yák me sendol ma
ihindaráng me ni kámá káman kálu hára kangga ma kangmeindaráng.
5 “Kung it káman hára árángga ku hulátingga ku ing meineráng, ‘Pahán lláp
pá it náta kinan átnek.’ 6 Ámna káman pahán lláp pán dá it wata kinan átnek
hálendu sándán pahán lláp me watá hang wahára ep táinek, iná muná hálendu
son hurik tángga sánin káin áwinek. 7 It wata kinan átang sungi me umi sámát
tu álo náineráng. Ámna niyá yáup táinek watá ku yumnakngá ihinek wawu álo
kámá. It kámá hára árángga kungkung ma táindaráng.
8 “Rám kámá it káman hára kut watá heronge tángga sáhángga ku sungi
iháng ngáwáng sámineráng wa álo náineráng. 9 Hang ilalák mara waháranan
wa iháng tolingga ku yánineráng, ‘Ánutu yan átkuku wu sáni ya tangtang
átak,’ ingga yánineráng. 10 Iná it káman hára kut ma sáhát tu kung it wata
káluná hára átang gu ing meineráng, 11 ‘It nátán káwak ká nán háram náni káin
tápingga átaráng wa son nándá káting hiratne háek wawu sándá kangga ku ing
narineráng, sándá ma náháráng wawu kandák táeráng. Hang kándáng hánám
ing narineráng, Ánutu yan átkuku wawu enanggon átak,’ ingga yánineráng.
12 No ing sánin, máriya rám kálu it Sodom bá márapmá suwinek wawu maming
táwi yon, enendu it watá márapmá suwinek wawu wa táng hátinek.
13 “Ukuro táwi, ámna náráwa it Korasin me it Betsaida nan! No ket tárák
sándán káin há táut, enendu sándá pahán hurik ma táuráng. Iná no ket tárák
sándán káin táut wáinanyon Tair me Saidon dán ámna náráwa káin táe ináku
uláppon pahán hurik há tángga ukuro yan lap wáik wa tánggánengga kuhi
kuhángga átgalát. 14 Rám Ánutu yá narek ngá wahára, ámna náráwa yá me hára

átneráng wawu Tair me Saidon dá márapmá suwinemálák wawu maming
táwi yon, enendu sándá márapmá suwineráng wawu wa táng hátinek. 15 Iná it
Kapaneam bu Ánutu yá iháng áráng alek káin tinek me? Wa muná yon, wawu
iháng hang káráp lánggop káin tinek.
16 "Niyá sándán me narinek wawu nákkán me narinek, iná niyá sánda
taktak minek wawu nákka taktak minek, hang nákka taktak minek wawu
niyá nák suring namuk wata taktak minek."
17 Wáina yánán ámna 72 Jesu yá suring yámuk watá kuráng ngáyá son
heronge hánám áwángga miuráng, "Táwi, kák kutya hára yánátne iruk wáik ká
nándán me naráng gga isutkiuráng."
18 Wáina inát Jesu yá yánuk, "No kangngáre Satan dá alek káin átnárán Ánutu
yá isurán pikpirik ká sokmuná hánám hangngátak wáinanyon rákitang háuk.
19 No háláng wa há sámut wawu sándá kunap me utni yan kálung wa álo yáreng
kátkámut táineráng, káman dá ma sángeindák. Iná háláng nukngá sámut wawu
káyam sáni Satan dán háláng wa táng hang tineráng, me náut kámá káman
dá sáháng lem ma táindák ka. 20 Kulá sándá ku iruk wáik ká nándán milun
suweráng ingga heronge ma táindaráng, ináku Ánutu yá kut sáni alek káin
papianá káin uyiuk wata heronge narineráng."
21 Rám wahára Iruk Káungá watá Jesu táwi hánám imáng rosingga árán
málám pahálá heronge naráng gga ku ing miuk, "Nan, alek me káwak kán Táwi,
no kutya meng tárut táin, náuta ko me álo kámá ná ámna álosim nanará pálak
átaráng wata kilak ting yámángga ku niyá nangge kimo yá ina átaráng wa
yálenggoelák. Nan, pálipuk ko kangán nanará isutang wáina tánggoelák."
22 Jesu yá wáina ináng gga ku ing miuk, "Nanna yá nanará me háláng wawu
kámuk hánám iháng nák ketna hára tiuk. Ni kámá káman dá Nangge wawu wa
ingga ma naráng mák, ináku Nan dá ku naráng mek, hang ni kámá káman dá
Nan wawu ma naráng mák, ináku Nanggená watá ku naráng mek me ámna
náráwa nini Nanggená yá yáliuk watá ku naráng meráng."
23 Kulá son hurik tángga disaepelná yáni re yánuk, "Sándá náut kanggoeráng
wa ámna náráwa kámá yá káineráng wahára wu watá heronge narineráng.
24 No ing sánin, uláp profet me king áturáng watá sándá náut kanggoeráng
wa kanin ingga naránggiuráng, enendu ma kanggiuráng, hang sándá me rina
naránggoeráng wa naránin ingga tánggiuráng, enendu ma naránggiuráng."

Samaria nan ámna álosim káman da me tárákngá yánuk

25 Rám káman lo yan nanará ámna káman dá Jesu ingirungngin ingga
tárutang inuk, "Tiksa, no rina tángga ku átkuku álosim sásáliná muná wa táinet?"
26 Wáina inán Jesu yá inuk, "Meng rákit mená káin rina uyená yá átak? Rina
sángingga naráng gngátalák?"
27 Jesu yá wáina inán du ámna watá miuk, " 'Táwi Ánutu wata pahála yot,
irukka yot, hálángga yot me nanaráka yot kikiná hánám wa narinelák.'* Hang
'kaya kikiná naráng gngátalák wáinanyon nangge nukka ya kikiná narinelák.'†"
28 Wáina men Jesu yá inuk, "Kándáng hánám wa melák. Wáina tángga ku
átkuku álosim wa táinelák."
29 Jesu yá wáina inán du lo yan nanará ámna watá Jesu yá nanaráná kandák
ingga nahiwon ingga ku son inuk, "Meng rákit mená yá nukna ya mek wawu
nukna ku ni?"
30 Wáina inán du Jesu yá inuk, "Ámna káman dá Jerusalem káin átang gu
Jeriko káin kung háin ingga kungngárán manek mara yá ket táuráng. Wáina
tángga táup utang lap tánggániuk wa yaling mángga kutná kutná ná erek iháng

* **10:27:** Lo 6.5 † **10:27:** Pris 19.18

mángga yáni wu sangga kut kálu hára wa hála kámutang átkiuk. 31 Wáina árán
pris káman du kálu wanyon isutang kung háuk ngáyá hang wáina kangga
málám kálu tákto numkálu kang yálingga háná kuk. 32 Kang yálingga kun son
tombong Liwai‡ waháranan káman dá kálu wanyon kungga wáinanyon árán
káuk, enendu kang yálingga kálu tákto numkálu kungga háná kuk. 33 Kulá
Samaria nan ámna káman dá áwángga ámna watá átuk wahára áwáng hengga
kangga urákngá naráng̃ga 34 rupmá tangtang kungga ámna wata putulá káin
oel yot wáin§ kuling mángga ku putulá wa hárot muk. Wáina tángga ku málám
ámna wa táng hip tángga táng málámbán donki ketnán tingga táng kung lombu
it káman hára tingga ku kándáng hánám pinná táuk. 35 Kulá tembátnáya ku sup
silva táulá yará iháng lombu it wata márumá wa imángga ku inuk, 'Ámna ná
kándáng pinná tángga átnelák. No son áwángga ku sup kátu rina kakán hára
ámna ná háláng mámáya sáinelák wa topmá kaminet.' "
36 Wáina meng hálingga ku Jesu yá nanará ámna wa inuk, "Ámna kaláhu
waháranan du retá ku ámna manek mara yá uturáng wa kangga nuk táng
muk?"
37 Wáina inán nanará ámna watá miuk, "Ámna retá urákngá naráng̃ga háláng
muk wa."
Ing men du Jesu yá inuk, "Ko kungga ku tárák wáinanyon táinelák."

Jesu yá Mata káling Maria yan it káin kuk

38 Jesu yá disaepelná yot kungga it káman hára kung het tu it waháranan
náráwa káman kutná Mata watá Jesu engotang itná káin kuk. 39 Náráwa wata
yitná kutná Maria watá ku áwáng Táwi hárammá hulá hára putung átang me
rina menggatuk wa kárámatingga átuk. 40 Kulá Mata wu sungi tiktiyawik
tánggatang káuk ku yáup pá táwi hálen wata naráng̃pak tángga ku kung Jesu
inuk, "Táwi, yitna yá nepman na rewe sungi tiktiyawik wa tángga átat, kák
ka wawa kanggoelák me? Ko inátá kámá háláng namik!"
41 Wáina inán du Táwi yá inuk, "Mata, Mata, kák ku kutná kutná táup hánám
wata naráng̃pak tángga pahán márap táelák. 42 Ináku káman da re narinelák.
Maria yá náut tátáya átak wawu álo kámá hánám, wawu táng sat kukuyan du
muná."

11

Jesu yá sáponga tátáya yánuk
(Mat 6.9-15; 7.7-11)

1 Rám káman Jesu málám ále ore káman káin átang sáponga táng hálin du
disaepelná káman dá inuk, "Táwi, sáponga tátáyan káluná kámá nánáng toling,
Jon dá disaepelná yánáng toliuk wáinanyon."
2 Wáina inán du Jesu yá yánuk, "Rám sándá sáponga tángga ku ing mengguin-
eráng:
'Nan, kutya yá káungá hánám wa átkuinek,
kákkán átkuku watá nándán káin áwinek.
3 Rám káman káman dán sungi wa málámbán málámbán námángguinelák.
4 Ko nándán kandák wa kátu náni sáinelák,
náuta nándá kámá yá kandák rina táng námená wa kátu yáni
sangngátamán wáinanyon.
Ko metá ingirungngingi yá nándán káin ma tunggafeindak.' "

‡ **10:32:** Tombong Liwai wawu Táwi yan it káungá hánám watán yáup ámna, hang pris hányon háláng yámángga yáup tángngátaráng. § **10:34:** Kuram yáni ya ku oel yot wáin wa wáina kuling yámánggiuráng.

5 Wáina mengga ku ing yánuk, “Sán háranan káman dá yáung táitná hánám
kung nukngá káman inánggim, ‘Nukna, másáng kaláhu namáng, 6 náuta ámna
nukna káman dá kálu mulangán áwángga nákkán káin áwek, enendu no sungi
káman táng wa imámáyan du muná.’
7 “Kulá wáina inán du nukngá it kinan káin átgim watá ku inánggim, ‘Ko
nák yáup ma namindalák. Kálu káto tángga nángánanggena yot kome káin há
ruruháya tángga átamán. No tárutang náut kámá káman ma kamindát,’ ingga
inánggim. 8 No ing sánin, it márumá watá tárutgim ngáyá ku kutná kutná
nukngá yá náuta naránggim wa erek ingmen imánggim. Watá nukna háláng
imin ingga ma imánggim, ináku nukngá watá áwáng sonson mantáng mángga
átnát wata taktak mán du wáina tánggim.
9 “Wata ku no ing sánin, Táwi inát tu sáminek, sulingga ku káineráng, károk
károk kátit tu kálu yaling sáminek. 10 Ámna niyá Ánutu inángngátaráng watá
ku páliná kangngátaráng, ámna niyá sulingngátaráng watá ku kang tunggap
tángngátaráng, hang ámna niyá kálu hára kátingngátaráng watá ku Ánutu yá kálu
yaling yámángngátak.
11 “Ámna káman dá ku nanggená yá káut ta inán da kunap pa álo imánggim?
12 Me nanggená yá hurák tunggulá ya inán da naning gá utni yan kálung
ga álo imánggim? 13 Kulá nangge nanan yáni sándu kandák táwi hánám
tángngátaráng, enendu nángánangge sáni yá náut álosim ba sánát tu há
yámángngátaráng. Iná Nan sáni alek káin átak wawu álosim hánám, niyá inán
Iruk Káungá wa imámáya wu heronge hánám narángngátak.”

*Jesu yá Belsebul yot yáup táek ingga meng murán*g
(Mat 12.22-30; 12.43-45; Mak 3.20-27)

14 Kulá ámna káman iruk wáik ká tán mená ma me tángngátak watá átnárán,
iruk wáik wa Jesu yá isurán du ámna wa sangga kun du ámna watá kándáng
hánám meme tángga árán kangga ámna náráwa yá hárámuturáng. 15 Iná kámá
yá ku miuráng, “Iruk wáik táwi yáni Belsebul watán háláng hára iruk wáik
wa yásutkoek.” 16 Hang kámá yá ku ingirungngingga ináng sulitne tárák kámá
tán kangga wawu alek káinnan me muná ingga kakaya wahára átang ináng
suliuráng.
17 Jesu málám pahán yáni káin wáina átak ingga há naránggа ku yánuk,
“Káwak káman hára árená yá yáni yon honhoren tánggalát wawu káwak watá
wáik hálenggim. Hang amba káman hára árená yá yáni yon honhoren tánggalát
wawu amba watá kándáng ma átgim. 18 Hang Satan dán tombong gá yáni
yon honhoren tánggalát wawu rina tángga ku kutná kutná yáni watá kándáng
átgalát? No ná met wawu náuta sándá no Belsebul yan háláng hára ku iruk
wáik yásutkoet ing meráng wata. 19 No Belsebul yan háláng hára iruk wáik
wa yásutkoet hálendu sándán tombong gá ku niyan háláng hára iruk wáik
yásutkoeráng? Sánin tombong watá yon du hulá sáni yalineráng sánin me
wawu kandák ingga. 20 Iná no iruk wáik wa Ánutu yan háláng hára yásutkoet
hálen wawu Ánutu yan átkuku watá sándán káin há áwek.
21 “Ámna hánghálángngá káman dá kutná kutná máta ángárángngá ihángga
itná pinná tángga kandingga átgim wawu kutná kutná itná pahálá kinan
watá kándáng re átgim. 22 Iná ámna káman hánghálángngá hánám watá
áwáng it márumá watyot erawángga watá re hahatinggim hára wu náut máta
ángárángngá háláng imámáya ihángga átgim wa iháng mángga itná kinan kutná
kutná ná wa horengga iháng mánggalát.

23 “Káman ni nák nukna muná wawu nák neháng káyam tángngátak, iná
káman niyá nák háláng namángga ámna náráwa iháng urum ma tingngátak
wawu yásurán hangga káman káman kungngátaráng.
24 “Rám iruk wáik ká ámna nangge sangga kungngátak wahára wu kungga
ále manmanná káin rehára átnet ingga kome ya sulingngátak. Sulingga átkun
men du, ‘Satá son kungga it sangga áwut wakáin yon árin,’ ing mengngátak.
25 Wáina mengga málám áwángga kangngátak ku ámna sangga kuk wata
pahálá wawu it pahálá ina sinsin hiratang kutná kutná it kinan wa iháng
tolingga kándáng tená wáina. 26 Wáina hálendu málám kuinek ngáyá kung iruk
wáik 7 watá mukmuro táwi hánám tángngátaráng wa kápángga yángotnáwáng
gu kung hang átneráng. Kulá wahára ámna watán átnát wa káinelák ku
huphuráp átkiuk wa táng hátingga wáik hánám háleinek.”
27 Jesu yá me wa menggatuk waháranyon du ámna náráwa urum táwi orek
yáni kinan káin náráwa káman dá mantáuk, “Náráwa niyá kák keháng tiuk me
muk kamuk watá heronge hánám átang átkuinek.”
28 Wáina mantán Jesu yá miuk, “Wáina muná, ináku ámna náráwa niyá Ánutu
yan me wa narángga isutang átang átkuineráng watá heronge hánám átang
átkuineráng.”

Ámna yá tárák kámá tátá kanin ingga Jesu inuráng
(Mat 12.38-42; Mak 8.12)

29 Ámna náráwa yá uyingga Jesu yan káin emá re áwángga árát tu Jesu
yá yánuk, “Rám nátán ámna náráwa wawu wáik hánám, watá ku tárák ká
tunggafen kakaya re menggoeráng, enendu kámá ma káindáráng, iná tárák
káineráng wawu profet Jona yan wa. 30 Uláp Ánutu yá tárák Jona hára Niniwe
ámna náráwa yáliuk, wáinanyon du Ámna Nanggená hára Ánutu yá rám nátán
ámna náráwa wa yáleinek. 31 Rám Ánutu yá ámna náráwa iháng me hára titiyan
rám bá áwinek wahára wu Kuin káwak ámuta káinnan watá tárutang rám nátán
ámna náráwa yan ket tárák wáik wata meng tunggap táinek. Kuin wawu it
mulangán hánám káinnan Solomon dá nanaráná álosim wa men narin ingga
áwuk, enendu ámna káman Solomon torong káin átak wawu nahára há átak,
watán me wawu ma narángguráng. 32 Ánutu yá ámna náráwa iháng me hára
titiyan rám hára wu Niniwe ámna yá tárutang rám nátán ámna náráwa watán ket
tárák wáik wata meng tunggap táineráng, náuta Niniwe yá ku me Jona yá meng
tunggap táuk wa narángga pahán hurik há táuráng, enendu ámna káman Jona
torong káin átak wawu nahára há átak, watán me wawu ma narángguráng.”

Sut náni yan lam
(Mat 5.15; 6.22-23)

33 Jesu yá ing miuk, “Ámna káman dá lam kasingga táng susuná káin ma
tingngátak, me táng baket kinan káin ma tingngátak. Ináku táng tutuháná
hára tuhángga san árán du niyá it kinan áwinek watá ku yamá wa káinek.
34 Rahála wawu sutya watán lam, rahála watá álosim átnek wahára wu sutya
kámuk hánám wawu yamá yá átnek, iná rahála yá wáik háleinek wahára wu
sutya kámuk hánám páyung tingga átnek. 35 Wata ku kándáng hánám átnelák,
ko páyung watá kaya kinan árán yamá yá naya kinan átak ingga narilon. 36 Iná
yamá yá sutya kámuk hánám wata kinan átnek wahára wu sutya kátu káin
páyung gá ma átnándák, ináku lam yamá yá ka hára yamá mangga átnándak
wáinanyon átnelák.”

Jesu yá Farisi yot lo yan nanará ámna wa me táng yámuk
(Mat 23.1-36; Mak 12.38-40; Luk 20.45-47)

37 Kulá Jesu yá me wa erek meng hálin du Farisi káman dá nákkán it káin
sungi nandin ing inángga kumálák watá kung Jesu yá tebol hára putung átuk.
38 Wáina átang gu Jesu yá ketná kálak ma yawolená sungi nangga árán kangga
Farisi watá hárámutuk.
39 Wáina hárámurán kangga Táwi yá inuk, "Farisi sándán ket tárák wawu kap
me tera sutná káin re yawolát, pahán yáni káin konep pá ku há átnándaráng
wáina. Sáni wu sut sáni káin re yawonándaráng, iná pahán sáni kinan du
kápáng naknarák me wáik wáina watá táwi hánám átnándak. 40 Sán du hohoná!
Ánutu yá kep káin sáháng tolingga ku kinan kálu ma hám sáháng toliuk?
41 Náutá tera kinan átaráng wa iháng niyá ukuro átaráng wa yámát tu kutná
kutná yá Ánutu rahálá hára rongrongngá re átsámineráng.
42 "Farisi sán du ukuro táwi narineráng, náuta hái káinnan tának me sungi
táng kikik tátáyan wawu horet 10 hálen urum káman táng Ánutu ya ting
mángngátaráng, enendu nangge nuk sáni háláng yámámá yot Ánutu ya pahán
káin kikiná nanará wawu sangngátaráng. Ket tárák ná ma sáindaráng, ináku
wa há tángga átang gu kutná kutná hohoreyan mek wa hányon isutneráng.
43 "Farisi sán du ukuro táwi narineráng, náuta miti itná káin du tongtong
máta káin átnát ta narángngátaráng, me urum komená káin du ámna kámá yá
sáhángga heronge táng sásámá wata narángngátaráng.
44 "Ukuro táwi narineráng, náuta sán du tanggán hára keho ma hená ina árát
ámna yá wata ketnán ma kápená kung áwáng tángngátaráng*."
45 Jesu yá me wa yánán lo yan hulá nanará káman dá Jesu ing inuk, "Tiksa,
ko Farisi me wa yánángga ku nánda yanyawon hányon táng námánggoelák."
46 Wáina men Jesu yá miuk, "Iná sán lo yan hulá nanará, ukuro táwi
narineráng, náuta márapmá táwi ma susuwáyan wa ámna náráwa yámángga ku
ket sáni táng hip tángga kimo ma háláng yámángngátaráng.
47 "Sán du ukuro táwi narineráng, náuta táwi ilom sáni yá profet ráháng
kátkámut táuráng watán tanggán wa tánggáneng sat álosim hánám árán du
48 kálu wahára wu ámna rahán yáni hára táwi ilom sáni yá profet ráháng
kátkámut táuráng wawu álosim ingga naránggoeráng, wata ku watán tanggán
wa tánggánenggoeráng. 49 Wata ku Ánutu yá málámbán nanará me kálu
kándáng wahára kungga ku ing miuk, 'No profet yot aposel suring yáme
sándán káin kut tu kámá ráháng kátkámut tángga ku kámá iháng lemlem
táineráng.' 50 Wáina wata ku hulátingga Ánutu yá káwak táng tunggap táuk
hára átang áwáng rám nahára ámna yá profet ráháng kátkámut táuráng watán
márapmá wu rám nátán ámna náráwa sányot átnek. 51 Uláp profet ráháng
kátkámut táuráng, wawu hulátingga Abel hára átang áwáng Sekaraia ni Táwi
yan it káungá hánám bot tingnaknak orek yándi hára utkámut táuráng†. Kulá
watán márapmá táwi wawu rám nátán ámna náráwa sányot átnek.
52 "Lo yan nanará ámna sán du ukuro táwi narineráng, náuta kálu mungnga
hutang kung hang nanará álosim tátá watán ki wawu sándá há táng sat kuk.
Sáni kung ma háená átkoeráng ngáyá ámna náráwa kámá yá kung hanin ingga
tángngárát tu sándá kálu susuwá táng yámánggoeráng."
53-54 Kulá Jesu yá wáina yánáng hálingga ku it wa sangga kuk. Wahára átang
hulátingga ku Farisi yot lo yan hulá nanará ámna watá Jesu ya pahán káráp

* **11:44:** Juda yan kálu wawu ámna káman dá tanggán ketnán yárengga kung áwáng táinek wawu Táwi rahálá hára wu rongrongngá muná. † **11:51:** Profet tán rám kálu hulátingga ku Abel utkámut táuk náyá áwángga áwáng Sekaraia wawu pukon da utkámut táuráng. Sekaraia yan pingnga wawu papia 2 Pingnga 24.20-22.

táng mángga ingirungngitne me kandák kámá men kangga ku táng me hára tinin ingga sonson ináng suksulik tángga átang áruráng.

12

Háleng rákit tángga átnát ta Jesu yá yánuk (Mat 10.19-20,28-33; 12.32)

1 Rám ore waháranyon ámna náráwa táup hánám rina kámá tausen watá áwáng kik hánám átang kámá yá kámá ya háram yáni ketnán tandaren tángga árát tu Jesu yá disaepelná kálak ing yánuk, "Farisi yan yis wata kándáng hánám háleng rákit tángga átkuineráng. Táwi ya naráng háting memán ing mengngátaráng, enendu pálipuk hánám bu Táwi ya ma naráng háting mángngátaráng. 2 Me kámá tum táená wawu hiták háleineráng, hang me kámá kilak átaráng wawu hiták narineráng. 3 Iná me rina kilak sándá menggoeráng wawu ámna náráwa kámuk ká hiták narineráng, hang me rina me kotkot kálu káráman hára re it kinan met naránggoeráng wawu it kapme hára átang hahatingga meng tunggap tát ámna náráwa yá narineráng.

4 "Yanuknukna, no ing sánin, káman niyá káwak sut re utkámut tángga máriná káin rina kámá kámá ma táindák wata ma pitáindaráng. 5 No niya pitáng mineráng wa hiták sánin, wawu niyá káwak sut utkámut tátá me sáháng sup pora káin hirarán hahayan háláng watá watyot átak. Wata ku pálipuk hánám ing sánin, wata pitáng mineráng. 6 Ámna yá iráp isikikimo 5 wawu supmá háená hánám bá yungngátaráng, enendu Ánutu yá iráp waháranan káman da ma kalot mángngátak. 7 Iná sándu iráp isikikimo wa iháng háteráng. Hang yáin sáni rommá wawu salená wáina ingga Ánutu yá há narek, wata ku ma pitáindaráng.

8 "No ing sánin, káman niyá málám ba Jesu yan tombong hára átat ingga ámna náráwa yánáng kuinek wawu Ámna Nanggená yá wáinanyon Ánutu yan angelo rahán yáni hára wawu nákkán tombong ingga meng tunggap táinek. 9 Iná ámna káman dá málám ba Jesu yan tombong hára ma árat ingga ámna náráwa yánáng kuinek wawu no wáinanyon wawu nákkán tombong muná ingga Ánutu yan angelo rahán yáni hára meng tunggap táinet. 10 Hang ámna káman dá Ámna Nanggená ya sárum meme táinek wawu Ánutu yá watán kátu wa sáinek, iná káman niyá Iruk Káungá ya sárum meme táinek wawu Ánutu yá watán kátu wa ma sáindák.

11 "Iná ket sáhángga miti itná káin me kapman dán káin me ámna yáilá yan káin kung rahán yáni hára sáháng me hára tit tu me rina meinemán ingga narángpak ma táindaráng, 12 náuta Iruk Káungá watá rina meineráng wawu rám waháranyon sáninek."

Jesu yá ámna supmá pálak ká kálu kandák táuk ka me tárákngá yánuk

13 Wáina yánán urum táwi áturáng wata kinan káin ámna káman dá Jesu inuk, "Tiksa, nanna wu há kámutuk, wata ku tatna inátá ku nan dá kámutang kutná kutná yápmáuk ngá wa kátu horengga nák naminek."

14 Wáina inán Jesu yá inuk, "Nukna, niyá ku sándán me nanará ya nák neháng tunggap táuk ka ku no ore hára átang sándán kutná kutná wa horeng sáminet?" 15 Wáina mengga ku ámna náráwa ing yánuk, "Kándáng háleng rákit tángga átneráng. Kutná kutná wa kápángga kápáng naknarák tánirot. Kutná kutná ka táup hánám enendu kutná kutná watá háláng kamát kung átkuku wa ma táindálák."

16 Hang me tárákngá ing mengga yánuk, “Ámna supmá pálak káman dán hái
yá páliná táwi hánám wa tingga árán kangga 17 málám ing naruk, ‘Rina táinet?
Kome kámá sungi wa iháng titiyan kámá ma árak.’

18 “Wáina narángga átang gu ing naruk, ‘Wata ku ing táinet, sungi itná
isikikimo átaráng wa erek yalingga ku son sungi itná maming tátáwi táinet.
Tángga ku sungi me ále kutná kutná na wa iháng wata kinan tinet. 19 Wáina
tángga ku nayon na ing ininet, “Kák ku kutná kutná ka álosim táup hánám
átyameráng watá háláng kamán yara táup hánám wáina átnelák. Kula wu
sek narángga átang rámá rámá sungi tátáwi sinangga heronge torong hára
átnelák.” ’

20 “Wáina naruk enendu Ánutu yá inuk, ‘Kák ku ámna hohoná! Kula yáungán
nahára ku há kámutnelák. Iná wáina tátá ku kutná kutná táwi tiyawingga satá
nakán ingga átak wawu niyá ihinek?’ ”

21 Wáina mengga ku Jesu yá ing yánuk, “Káman niyá kutná kutná me supmá
táwi hánám iháng urum ting san átminek, enendu Táwi yan kálu ma naráng
hátingngátak, wata ku Ánutu rahálá hára ku kutná kutná ná muná hánám,
ámna sup mara yá hohiuk wáinanyon hohinek.”

Narángpak ma tátáya Jesu yá miuk
(Mat 6.25-34)

22 Wáina yánángga Jesu yá disaepelná ing yánuk, “Wata ku átnát sáni álosim
ba ma narángpak táindaráng, me sungi náut náinemán me sut náni káin náut
tánggáneinemán ingga ma narángpak táindaráng. 23 Átkuku álosim wawu sungi
natne háláng námán átnándamán wáina muná, hang káwak sut watá ku kutná
kutná sut tánggánene wa táng hátek. 24 Iráp otot wata narániráng. Sungi kámá
ma hingngátaráng me sungi kámondang titiyan it yáni kámá ma árak, enendu
Ánutu yá sing yámángngátak, iná ámna náráwa sándu Ánutu rahálá hára wu
kutná táwi hánám iráp wa iháng háteráng. 25 Iná sán háranan káman dá rina
tángga ku kándáng átnet ingga narángpak tánggim wawa narángpak ngá watá
háláng imán átnát ná wa rám kimo sengsáráp tán hásák áronggim me rina?
Wawu muná hánám. 26 Wata ku sándá isikimo wa mek wáina wa ma tátáyan
wawu náuta ku sándá kutná kutná kátu wata narángpak tánggoeráng?

27 “Sándá álesak yuminá wata narániráng. Yáup kámá ma tángngátaráng, me
lap kámá ma iháng tolingngátaráng, enendu, no ing sánin, uláp King Solomon
dá lap álolosim hulá hulá hánám iháng sutná tánggánenggiuk wawu álesak
watán kolemá watá wu Solomon dá tánggánenggiuk wa táng hátek. 28 Ále
kánang wa átaráng wawu tembát ámna yá marángga káráp sineráng. Ále kánang
hánámá, enendu Ánutu yá iháng tánggáneng yámángngátak, iná sándu pálipuk
hánám Ánutu yá hányon sáháng tánggáneng sáminek. Náuta tángga ku naráng
hákhátik sáni wawu isikimo? 29 Iná sándu sungi náut náinemán me umi náut
náinemán ingga narángpak me nanará yáup táup ma táindaráng. 30 Káwak
ketnán ámna náráwa Ánutu ma naráng máráng watá ku kutná kutná wáina
kápáng tunggap tátáya narángpak tángngátaráng. Iná sándu Nan sáni yá ku
náuta kesák táeráng wawu há sáhángga narángngátak. 31 Wata ku sándá Ánutu
yan átkuku wata sulineráng ngáya ku kutná kutná wata kátu hányon sáminek.

32 “Sándu sipsip tombong isikimo, Nan sáni yá málámbán átkuku wa
sásámáya heronge narek, wata ku ma pitáindaráng. 33 Kutná kutná sáni wa
yánát yuwát tu supmá wa iháng niyá wata kesák táeráng wa yámineráng.

Sándá ku sup tumá ma wáik hálengngátak* wata nan ihineráng, me alek kán kutná kutná álosim wa kánkámon tángga átkuineráng. Alek káin du kutná kutná yá ma wáik hálengngátaráng, me manek mara yá manek ma ihindáráng me yákárum bá ma iháng wáik táindáráng. 34 Kutná kutná sáni kikiná rekáin átak wakáinyon pahán sáni yá wakáin átnek.

Tiyawingga átang hákhálek tátáya mená (Mat 24.45-51)

35-36 "Sándu tiyawingga átang hákhálek tángga átkuineráng. Me tárákngá káman ing sánin, rám káman ket tántán tángga wata sinakngá tát ámna yáilá káman dá wakáin kunggim. Wáina kun yáup nanggená yá átang kup yáni kasingga lap yáni kándáng tawángga yáup tátáya tiyawingga táwi yáni ya háleng mángga átgalát. Kulá táwi yáni watá son áwáng kálu káin károk károk kátinggim waháranyon du sokmuná ingmen árong kálu yaling mánggalát. 37 Rám táwi yáni watá áwáng hengga kápán yáup nanggená yá ma ruhená átgalát, wahára wu heronge naráng yámánggim. No pálipuk hánám ing sánin, táwi yáni watá lapmá kándáng tawángga áwáng yáup nanggená wa yángotnáwáng tebol hára tingga málámbá sungi sing yámánggim. 38 Yáup nangge niyá ma ruhená tiyawingga átgalát wawu táwi yáni yá álosim naráng yámánggim. Árát táwi yáni yá yáung táitná me it háiháiya tángga átgim kálu áwángga há tiyawingga árát kápánggim wawu heronge tánggim. 39 Ing narániráng, it káman da márumá yá manek mara wu rám wahára áwinek ingga há naránggim, wahára wu it márumá watá manek mara wa san áwáng itná káting márák tángga kung kinan ma hanggim. 40 Wáina wata ku sándá ku rámá rámá tiyawingga háleng rákit tángga átkuineráng, náuta Ámna Nanggená wu rám wahára áwinek ingga sán dá rám ma narená átneráng rám wahára áwinek."

41 Wáina men Pita yá inuk, "Táwi, me tárákngá náwu nándán da re nánánggoelák, me ámna kámuk kán da?"

42 Wáina inán Táwi yá miuk, "Yáup pinná tátá niyá nanaráná álosim tingga yáupmá kándáng hánám tánggim, wawu yáup márumá yá yáup pinná tátá wa táng yáup nangge pin yáni tátáya tin yáup márumá yá rám tinggim wa re isutang sungi iháng yáup nangge yámánggim. 43 Yáup ámna wawu rám táwiná yá áwángga kan kándáng hálenggim, wahára wu heronge tánggim. 44 Kulá no pálipuk hánám ing sánin, táwiná yá táng tin kutná kutná ná kámuk ingmen táng yáup ámna wata ketná hára tin watá pin yáni tánggim. 45 Iná yáup ámna watá málámbáyon du ing naránggim, 'Táwina wu sokmuná ma áwindák,' wáina naráng ku yáup ámna náráwa wa ráhángga árong sungi nangga umi káto nangga ku hohinggim. 46 Wáina tánggim wawu táwiná watá rám káman yáup ámna watá ma tiyawená átgim me ma narená átgim wahára áwáng táup hánám utang táng ámna milun yayali táená watyot tinggim.

47 "Kulá yáup nangge káman dá táwiná yan nanará káin du wáina ingga há naránggim watá kutná kutná ma tiyawinggim me táwiná yan nanará ma isutgim wawu táwiná yá táup hánám wa utgim. 48 Iná yáup nangge káman dá táwiná yan nanará wu wáina ingga ma narená ku márapmá susuwáyan kálu wa isutgim wawu táwiná yá isikimo utgim. Káman niyá kutná kutná táup ihinek watá ku topmá táuppon tinek, iná Táwi yá kutná kutná táup hánám iháng káman da ketná hára tiuk hálendu inán kutná kutná táup hánám bon topmá iminek.

---

* **12:33:** Sup tumá ma wáik hálengngátak wata hulá wu ámna káman dá málámbán sup wa Ánutu yan nanará isutang kálu kándáng hára yáup imángga átnek wawu alek kán sup tumá ina átnek.

Jesu yá áwuk wawu ámna náráwa yá honhoren tátáya
(Mat 10.34-36)

49 "No háut wawu káwak káin káráp tángga háut. No káráp watá sokmuná
rang háháleya naret. 50 Iná umi nukngá káman no kukuháyan átak wawu
sut láwit nanará wa, wata pahánna yá márawingga árán átang kungga umi
wa pukon kuhe sálikninek. 51 No káwak káin háut wawu sándá ámna náráwa
yá pahán káman átnát ta háuk ingga naránggoeráng hám? Wawu muná. No
ing sánin, nák ku ámna náráwa yá honhoren táineráng ga háut. 52 Rám kula
átang áruinek hára wu it káman da kinan 5 bá átang hálendu horengga yará
háleinek. Kaláhu yá yará ya káyam táng yámát, yará yá kaláhu ya káyam táng
yáminemálák. 53 Hang naning urim bá kámkáyam táineráng, maming urim bá
kámkáyam táineráng, hang neng nambán dá kámkáyam táineráng."

Kutná kutná yá tunggafeineráng wata táráknga ámna yá ma kang rákit táuráng
(Mat 5.25-26; 16.1-4)

54 Jesu yá ámna náráwa urum táwi wa yánuk, "Sándá kangngárát káe yá
kung haha kálu mukam bá tán du ing mengngátaráng, 'Ále yá taindek,' wáina
mengngárát tu pálipuk ále yá há tangngátak. 55 Iná iruk ká ámuta kálu áwán du
ing mengngátaráng 'Ále yá álo kámá átnándek,' wáina mengngárát tu pálipuk álo
kámá átnándak. 56 Sándu ámna kusákngá! Kutná kutná káwak káin me alek káin
tunggafenggoeráng gu há kang rákit tánggoeráng. Kulá rina tángga ku rám ore
nahára áwángga tárák hulá hulá yá tunggafenggoeráng wawu ma kang rákit
tángguráng?
57 "Sándu rina tángga ku sáni yon kálu kándáng gu resim ingga ma kang rákit
tángguráng? 58 Iná ko ámna káman yot kámkáyam sim tángga keháng me hára
tinán kálu hára kunggatang gu, neháng me hára tiwon ingga sokmuná me
táng tolinemálák. Me ma táng tolená kungngárá keháng ámna me nanará wata
ketná hára tiwon. Wáina tin watá keháng kalabus pinná táená ketná hára tin
son watá keháng kalabus it kinan tiwon. 59 No ing kanin, kák ku kalabus it
kinan átang árongga sup rina titiya kanená wa erek ting háleinelák."

13

Ámna káman dá pahán hurik ma táindák wawu muná kuinek

1 Jesu yá me wa meng hálin du ámna kámá áwáng wahára áturáng watá Jesu
ing inuráng, "Ánutu ya towet sing mámá rámá hára Pailat tá tewe ámna yánán
Galili nan ámna kámá ráháng kátkámut tát sip yáni yá Ánutu ya towet sisiyan
songgo sipmá ketnán yon háuráng." 2 Wáina inát Jesu yá ing yánuk, "Sándá
ku rina nareráng, Galili ámna wa ráhuráng watá mukmuro tángngátaráng,
watá ku Galili ámna kátu yá mukmuro tángngátaráng wa iháng hátek ngáya
ku márapmá watán káin wáina tunggafiuk hám? 3 No ing sánin, wawu muná
hánám! Iná sán niyá pahán hurik ma táindáráng wawu tárák wáina watá
yon sándán káin tunggafeinek. 4 Hang ámna 18 it hásák ká it yáilá Jerusalem
kinan Siloam hára táwatang yáni ya ketnán hangga iháng usáng kátkámut táuk,
wata sándá rina nareráng? Watán mukmuro watá ámna kátu Jerusalem káin
áturáng wa iháng hátek me rina? 5 No ing sánin, wawu muná hánám! Iná
sán niyá pahán hurik ma táindáráng wawu tárák wáina watá yon sándán káin
tunggafeinek."
6 Wáina yánángga ku me táráknga káman ing yánuk, "Ámna káman dá wáin hái
ore kinan káin káráp fik káman hinggim ba rám kámá ku páliná kámá átak me
muná ingga kung áwáng tángga kanggim bu páliná kámá muná re. 7 Kulá rám

káman du hái márumá watá kung hái pinná tángga átgim wa inánggim, ‘Yara
kaláhu wata kinan káráp fik náta páliná kámá káin ingga kang hákhálek táe
men sanggoet. Káráp ná hoseng satá háik! Náuta ku satne hánámá átang káwak
karo nang hálingga átnek?’
8 “Wáina men hái pinná tángga átgim watá inánggim, ‘Ámna hulána, satá yara
káman nátyot son árán no hulá wa káwak pingga usáng pálák táinet. 9 Wáina táe
yara nukngá ya páliná tin hálendu álo kámá! Iná muná hálendu wawu hoseng
satne háinek.’ ”

Jesu yá Sabat hára náráwa káman táng toliuk

10 Rám káman Sabat hára Jesu wu miti itná káman da kinan ámna náráwa
me yánáng tolingga átkiuk. 11 Kulá wahára náráwa káman iruk wáik ká táng
lem tángga árán yara 18 háliuk watá hányon átuk. Iruk wáik watá táng lem
tán turingga re átkiuk, kándáng átnát tán tárák ku muná. 12 Jesu málám
wáina kangga ku mantán áwán inuk, “Náráwa, no keháng tole ilalákka yá
álo háleindek.” 13 Wáina inángga ketná kálandang sutná hára tánggan wahára
re ilaláknga watá pukon álo hálen áráng kándáng átang Ánutu kutná mengga
heronge táng muk.
14 Jesu yá wáina tán kangga miti itná yan ámna yáilá watá Sabat hára wáina
táek ingga kuk táwi tángga ámna náráwa wa yánuk, “Yáup tátáyan rám bu 6 rewe
Táwi yá iháng tunggap táuk, wahára áwát tu wáina sáháng tolingguinek, iná
Sabat hára wu muná.”
15 Wáina yánán Táwi yá ámna yáilá wa inuk, “Sándu ámna kusákngá! Sabat
hára kumbi sáni káin kung bulmakau me donki sáni páup yáni yaling
yámángga yángot kung umi yámát nangngátaráng. 16 Iná náráwa náwu Abra-
ham uriwa. Satan dán háláng gá káto táng san yara 18 átuk. Kulá no iruk wáik
ká wa káto tángga árená wa Sabat hára yaling mámá wawu muná me rina?”
17 Jesu yá wáina yánuk hára wu káyammá ingga wawu rep yáni wáin áturáng,
iná ámna náráwa táwi watá ku náut álosim tángngátak wata heronge tángga
áturáng.

Jesu yá mastet táulá yot yis wahára me tárákngá tingga yánuk
(Mat 13.31-33; Mak 4.30-32)

18 Jesu yá ing miuk, “Ánutu yan átkuku wawu náut ina? Náut hára mengga
árák te ku kándáng háleinek? 19 Ánutu yan átkuku wawu mastet táulá ina.
Mastet táulá wawu isikimo hánám. Ámna káman dá táng kung háiná káin halin
árángga kungga maming táwi hálengga árán du iráp pá áwáng ketná palá hára
ep tángga átnándaráng.”
20 Hang son yánuk, “Ánutu yan átkuku wawu náut hára árák tingga me ku
kándáng háleinek? 21 Wawu yis ina, náráwa yá yis táng flaua táwi hánám watyot
iháng yakyawák tángga árát kungga flaua watá tihangngátak.”

Kálu mungnga isikimo
(Mat 7.13-14,21-23)

22 Jesu yá Jerusalem kuin ingga it tátáwi me it isikikimo kálu hára árená
wakáin Táwi yan me pingnga wa yángyánáng gu Jerusalem ba kuk. 23 Wa
kunggatuk wahára wu ámna káman dá ináng suliuk, “Táwi, Ánutu yá ámna
káman káman re wu son ihinek hám?”
Wáina inán Jesu yá yánuk, 24 “Sándu hánghálángngingga hánám bon du kung
kálu isikimo hára wa kung háineráng. No ing sánin, táup hánám watá kung
hahaya táineráng enendu ma kung háindáráng. 25 Rám it márumá yá árutang

kálu káto táinek wahára wu sándu áwáng kep káin átang kálu káin károk károk
kángkáting kikilik ing táng mineráng, ‘Táwi, kálu yaling námáng.’
“Enendu watá ing sáninek, ‘Nák ma naráng sámát. Sándu rekáinnan?’
26 “Wáina sánán du ininerang, ‘Nándu kákkot umi sungi nangga
áwánggiumán, hang kák ku nándán it kapme hára me pingnga nánáng tolingga
áwánggiulák.’
27 “Wáina ininerang, enendu watá ing sáninek, ‘Nák ma naráng sámát. Sándu
rekáinnan? Nepmangga há sáni kuniráng! Sándu mukmuro táup hánám
tángngátaráng,’ ingga sáninek.
28 “Kulá hálengga káineráng gu Abraham, Aisak hang Jekop pot profet kámuk
hánám bu Ánutu yan it kapme álosim káin wa árát. Iná sáni wu sáháng hirarán
kung kep káin átang kutang mátap sáni kirikkárák tángga átneráng. 29 Ámna
náráwa yá káe yá áráng hehe kálu, me káe yá kung haha kálu, me ánuta kálu, me
ámuta kálu áwineráng ngáyá áwáng Ánutu yan átnát káin umi sinak táwi hára wa
áwáng kome yáni ihángga átneráng. 30 Kulá me ná kándáng narineráng, ámna
kámá pukon káin átaráng watá máta káin átneráng, iná máta káin átaráng watá
ku pukon káin átneráng.”

Jesu yá Jerusalem ba urákngá naruk
(Mat 23.37-39)

31 Rám wahára Farisi kámá yá áwuráng ngáyá ku Jesu inuráng, “Ále ná
sangga ku ále kámá káin kuinelák, náuta Herot tá kák kutkámut tátáya mek.”
32 Wáina ingga inát tu Jesu yá yánuk, “Sándá kungga ku ang páyom wa ing
ininerang, nák ku kula me tembát tu iruk wáik yásutang hang ilalák mara
kámá iháng tolinet. Iná rám kaláhu átang gu yáupna wa táe sálikninek. 33 Kula
me tembát árongga wu há kuinet, náuta profet wawu it kámá káin árán ma
utkámut táindaráng, ináku Jerusalem káin árán du wáina utkámut táineráng.
34 “O Jerusalem, Jerusalem, ko profet ráháng kátkámut tángngátalák,
hang Ánutu yá ámna suring yámán kákkán káin áwángngátaráng wawu
ráháng kátkámut táin ingga sup iháng yáni ya mangngátalák. Rámá rámá
nángánanggeka wa hurák ká nángánangge yáni iháng urum tingngátaráng wáina
tin ingga tánggoet, enendu watá ku taktak yámánggoek. 35 Kaniráng, it sáni wu
wáik hálengga hánámá átnek. No ing sánin, sándu son nák ma nahená átang
kungga ing meineráng, ‘Ánutu yá ámna ni málámba kutná hára áwáng átak wa
táng álolo táinek.’*”

14

Jesu yá Farisi káman dán it káin kung átuk

1 Rám káman Sabat hára Jesu yá Farisi yan ámna yáilá káman dán it káin kung
watyot sungi nangga áturáng. Wa kung átuk hára ámna yá kandák kámá rina
tán kanin ingga kangga áturáng. 2 Iná rám wahára wu ámna káman du ilalák
sut tiháená wata nan pálak watá Jesu kondolá hára átkiuk. 3 Kulá Jesu málám
Farisi me lo yan hulá nanará wahára áturáng wa ing yánáng suliuk, “Sabat
hára wa ilalák mara álo iháng totoliyan me muná?” 4 Wáina yánuk, enendu
watá mátan ma táená nángnángingga árát tu Jesu málám ámna wa tánggangga
táng tolingga ku ámna wa inán háná kuk.
5 Wáina tángga ku yánáng suliuk, “Sán háranan káman dá kanggim bu
nanggená ámnaná me bulmakauná yá Sabat hára hang umi árámmá pená
kinan árán da rina tánggim? Rám waháranyon da álo táng satá áráng henggim

* **13:35:** Kap Papia 118.26

me muná? Pálipuk hánám wáina wu há tánggim.” 6 Wáina yánuk, enendu watá
topmá kámá ma inánáyan.
7 Son hang Jesu málám ámna yá sinak hára sungi nanaya áwuráng wa kápuk
ku áwáng kome máta káin re átnát ta táup tát kápángga ku me tárákngá ing
yánuk, 8 “Rám káman ámna káman dá náráwa tátáyan sinak rámá hára mantáng
kamán kungga ku kome máta káin du ma putung átkuindalák. Kome wa kámá
ámna káman kák keháng hátingga átak kutná pálak wa mantáng mán áwinek
watán há meng san áriwon. 9 Wáina árátá kahángga ku ámna sán yayará
mantáng sámánggim watá áwáng kanánggim, ‘Kome wa ámna náta sang máng,’
ing kanán kák ku reprepmá táwi naráng ga kung kome mári pukon káin putung
átgim. 10 Wáina wata ku rám wáina hára mantáng kamát wawu kung kome
mári pukon káin putung átkuinelák. Wáina árátá ku sinak márumá yá áwáng
kahángga ku kanánggim, ‘Nukna, áwáng kome álo kámá káin ná álák,’ ing kanán
du ámna náráwa káman átgalát watá kahát kutya pálak hálenggim. 11 Káman
niyá málámba kutná tángga árinek wawu Ánutu yá kutná tángga háinek, iná
niyá málámba kutná tángga háinek wawu Ánutu yá kutná tángga árinek.”
12 Wáina yánángga ku ámna niyá sungi nanaya mantáng mán áwuk wa
inuk, “Ko sinak tángga ku nuknukka me tat kulakka me sipya kátu me kaya
tangtang árená sup yáni pálak wa ma mantáng yámátá áwindaráng. Wáina
táinelák wawu máriya watá son topmá mantáng kamát tu topmán topmán
háleinek. 13 Ináku sinak tángga ku ukuro mara me sut yáni wáik hálená me
háram yáni wáik hálená me rahán yáni kotná, wa mantáng yámángguinelák.
14 Wáina tátá ku watá wata topmá ma kamindáráng ga ku kuram bá kákkán
káin áwinek. Wata topmá ku Ánutu yá máriya ámna kándáng átang kámuturáng
watá tanggán káin átang tárutneráng rám wakáin du kaminek.”

Sinak maming táwi hánám ba me tárákngá yánuk (Mat 22.1-10)

15 Wáina yánán naráng ga ámna káman tebol hára kámuk átang sungi nangga
áturáng watá Jesu inuk, “Ámna náráwa niyá Ánutu yan átnát álosim kinan átang
sungi náineráng watá ku heronge narineráng!”
16 Wáina inán du Jesu yá ing inuk, “Ámna káman dá sinak táwi tátáya
naráng ga ku ámna táup hánám bá áwáng sungi nanaya mantáng yámuk. 17 Kulá
sinak rámá hánám wahára wu ámna watá yáup nanggená káman suring mán
ámna yánáng sáuk ngá watán káin kungga sungi wu há tiyawingga átak ingga
yáninán kuk.
18 “Kung yánángga kuk, enendu ámna watá erek hánám meng pilingga
‘nándu ma kuindámán’ ing mengga kuráng. Káman dá ku inuk, ‘Nák ku káwak
kátu káman yuwát, wata ku kungga wa káinet. Wáina wata ku ukuro táwi, nák
ku ma áwindát.’
19 “Iná nukngá yá ku inuk, ‘Nák ku bulmakau 10 dá yáupna táng naminerán g
ga yuwát, wata ku kung wa iháng tárák tángga káinet. Wáina wata ku ukuro
táwi, nák ku ma áwindát.’
20 “Hang káman dá ku inuk, ‘Nák ku náráwa emá tángga átat, wáina hálendu
ma áwindát.’
21 “Wáina inát naráng ga ku yáup nangge watá son kuk watá kung táwiná
sinak márumá wa wáina meráng ingga inán du kuk naráng ga yáup nanggená
wa inuk, ‘Sokmuná ingmen it nátán kálu isikikimo me maming tátáwi káin
kungga ukuro mara me sut yáni wáik hálená me rahán yáni kotná me háram
yáni wáik hálená wa yángotang áwáng.’

22 “Wáina inán yáup nangge watá kung rina inuk wáina há táng hálingga ku
son áwángga inuk, ‘Ámna hulána, melák wáina há táet, enendu it pahálá wu ma
tuwarak, kome wu along re átak.’
23 “Wáina inán du sinak márumá watá inuk, ‘Kungga it kapme sangga kálu
káin wa ni ámna me náráwa kápángga ku há hánám áwániráng ingga yánáng
pákpálák hánám tátá áwát nákkán it pahálá yá tuwarik. 24 No ing sánin, ámna
huphuráp mantáng yámut waháranan káman dá nákkán sungi kátu káman ma
hánám náindák.’ ”

Kándáng háting márák tángga naráng ku Jesu isutneráng

25 Ámna náráwa táup hánám watá Jesu isutang kungga árát tu málám hurik
tángga ing yánuk, 26 “Káman niyá nákkán káin áwinek watá naning, maming,
málámba áwá nanggená, tatning kulaná, málám ilommá me málámbán átnát
ná wata ma taktak mindák, wáina watá nákkán disaepel ma háleindák. 27 Hang
káman niyá málámbán maripong wa sungga tánggatang nák ma nasutnándák,
wáina watá nákkán disaepel ma háleindák.
28 “Iná ámna káman dá it maming táwi tátáya wu wa táng háliliyan sup pa
álo átak me rina ingga kándáng kangga san árán du it wa tánggim. 29 Iná
wáina ma táená kumam kálak hirarán han tángga kungga kutná kutná kátu
ya kesák tángga san átgim wawu kámá niyá áwáng wáina kanggalát watá ku
ináng kekkek tángga 30 ing menggalát, ‘Ámna náwu it álo táng hálinet ingga táuk,
enendu ma táng háliuk.’
31 “Iná king káman dá king nukngá yot erawáwáya wu málám kándáng
hánám naráng málámbáyon ing menggim, ‘Nákkán tewe ámna wu 10,000
rewe, iná nukngá watán tewe ámna wu 20,000. Wawa álo erawángga táng
hátinet me rina?’ ingga menggim. 32 Iná málám narán hálángngá muná
hálendu wawu king nukngá watá mulangán yon árán pahán káman háháleya
me san kunggim. 33 Kálu wáinanyon, sán háranan káman dá kutná kutná ná
kámuk hánám wa ma sárum yámindák wawu nákkán disaepel ma átnándák.
34 “Sol wawu álo kámá, iná kikngá watá sálikngin du son rina táng mátne ku
kikngá pálak hálenggim? 35 Sol wáinaná watá hái káin sungi ma háláng yámán
áráng henggalát, me wa táng bulmakau kámulá yot táng hái káin ma tinggalát.
Ináku susut káin táng hirarát kunggim.
“Káman niyá kárámanná pálak hálendu watá me ná narinek.”

15

Sipsip komená kangga márumá yá suling kung káuk ka me tárákngá yánuk (Mat 18.10-14)

1 Kulá ámna takis iháhá yot mukmuro táená watá Jesu yá me men naránin
ingga áwáng Jesu rupmá áwálák áturáng. 2 Wa kápángga Farisi yot lo yan tiksa
watá pahán yáni wáik hálen ing miuráng, “Ámna náwu mukmuro táená wa
iháng nuk tángga watyot sungi nanggoeráng.”
3 Wáina met tu Jesu yá me tárákngá ing yánuk, 4 “Sán háranan káman sipsipmá
100 tá átmán máriya kanggim bu káman du komená. Wáina kangga málám
99 wa san ále rákit káman káin árát málám kung káman komená átgim wata
suling kung suling kung kang tunggap tánggim. 5 Há kang tunggap tángga ku
heronge nangnaráng táng pátángngán sungga tánggatang itná káin kunggim.
6 Kulá itná káin kung nuknukngá mantán áwát tu yánánggim, ‘Sipsipna káman
komená káut wawu suling kung há kang tunggap táet, wata ku nákkot
heronge tánin,’ ingga yánánggim. 7 No ing sánin, alek káin wáinanyon heronge
táwi tunggafeinek wawu rám mukmuro táená káman dá pahálá hurik táinek

wahára. Pálipuk ámna 99 kándáng átang pahán hurik tátáyan tárák ká ma
áraráng wata heronge táng yámámá wawu isikimo hánám, enendu mukmuro
táená káman dá pahán hurik táinek wata herongená wawu maming táwi
hánám.

Sup táulá komená kangga suling kung káuk ka me tárákngá yánuk

8 "Náráwa káman dá supmá táwi hánám 10 waháranan káman komená
kangga ku rina tánggim? Málám kup kasingga tánggatang it kinan sinsin
hithirat tángga kahát hánám suling kung suling kung kang tunggap tánggim.
9 Há kangga sangga ku nuknukngá mantán áwát tu yánánggim, 'No supna
táulá káman komená káut wawu suling kung há kang tunggap táet, wata ku
nákkot heronge tánin,' ingga yánánggim. 10 No ing sánin, wáinanyon rám ámna
mukmuro táená káman dá pahálá hurik táinek wahára wu Ánutu yá angeloná
yot heronge maming táwi táineráng."

Jesu yá nangge ámnaná yará ya me tárákngá yánuk

11 Hang Jesu yá waháranyon sengsáráp tángga ing yánuk, "Ámna káman du
nanggená ámnaná yará. 12 Kulá nanggená táwi ya kondolá háranan watá ku
naning inuk, 'Nan, nák ku ing naret, ko tatna yot nát kakán hára kutná kutná
horengga námámáyan wa horengga nákkán pingnga wa namáng.' Wáina inán
du nan yándi yá kutná kutná wa horengga ting yámuk.
13 "Rám kimo átang sangga kulaná yá kutná kutná málámbán pingnga ihuk
wa yánán erek yung hálit tu supmá wa ihángga átang it táwi káman mulangán
káin kuk watá kung ket tárák kandák hára wa supmá wa erek hánám sang
háliuk. 14 Málám wáina tán supmá watá erek sálikngin átang gu rám ore wakáin
sungi kesák táwi watá ále wakáin tunggafen kutná kutná ná ya kesák tángga
málám niyá háláng namánggim ingga narángpak tángga átuk. 15 Átang kuk
ngáyá kung it márumá káman dán káin yáup nangge átnát ta inán ámna watá
yáup káman imuk wawu put pin yáni tátáya suring mán put kumbiná káin
kuk.* 16 Kung átang kápuk ku put tá sayo kepmá wa nat kápángga málám táup
hánám háing mán wáinanyon nanggem ingga naruk, enendu káman dá sungi
kimo káman ma imuk.
17 "Wáina átang málám nanará álosim bá tán du naráng hátiuk, 'Nanna yan
yáup nangge yá enendu sungi yáni táup hánám árán nangga átaráng, iná nák
ku nákáin átat wawu sungi ya háing namán kámutnándet. 18 Satá son na kuinet
watá kung nanna ku ing ininet, "Nan, no Ánutu rahálá hára me kák rahála hára
kandák táut. 19 Kulá wata ku nák ku ámna álosim muná, wáina wata ku ko nák
ka nanggena ingga memeyan tárák muná. Wáina wata ku kula wu satá yáup
nanggeka káman hálengga átnet." ' 20 Málám nanará wáina naráng hátingga ku
tárutang hangga naning gán káin kuk.
"Kulá málám mulangán káin emá yon kungga átuk wahára naning gá
kangga urákngá táwi hánám narángga hururung kung poláng mángga kang
kukumek táuk.
21 "Wáina tán nanggená yá inuk, 'Nan, no Ánutu rahálá hára me kák rahála
hára kandák táut. Wata ku nák ku ámna álosim muná, wáina wata ku ko nák ka
nanggena ing memeyan tárák muná.'
22 "Wáina inán naning gá yáup nanggená yánuk, 'Sokmuná yon kung lap
hásák álosim wa táng áwáng tawáng mángga ring táng áwáng ketná kálongngá
káin ting mángga, hang sendol táng áwáng hárammá káin mon mániráng.
23 Wáina tángga ku kung bulmakau nanggená tutuwatná wa táng áwáng utang

* **15:15:** Juda yan nanará wu put wawu Ánutu rahálá hára wu rongrongngá muná, wata ku put pin yáni tátáya takta narángngátaráng.

sit sinak tángga heronge tánin. 24 Náuta nanggena náwu há kámurená háranan
dá kula son áwek. Há yakyawiuk, enendu kula son áwán káemán.'
"Kulá wata ingga ku sinak táwi tángga ku heronge tángga átnárát
25 nanggená táwi wawu hái káin átuk ngáya rám waháranyon it tangtang
áwángga naruk ku kap mantángga heronge tángga árát. 26 Málám yáup nangge
káman mantáng mán áwán du ináng suliuk, 'Wawu rina tángga átkoeráng?'
27 Wáina inán watá inuk, 'Kulakka sutná yá kándáng re árán son áwán wata
nanya yá kangga heronge pálak kulakka tángga ku bulmakau nanggená
tutuwatná wa utang sek.'
28 "Wáina inán nanggená táwi watá wa narángga kuk tángga it kinan ma
árángga kun kangga naning gá kep káin hangga pahán láláp mená inuk,
29 enendu nanggená yá ing inuk, 'Kang, yara máro hánám bon du no yáup
nangge yá ina kákkán yáup tángga áwut, hang me nanátá milunya kámá
ma yaliut. Wata ingga rám káman meme nanggená káman kámá namátá
no nuknukna yot heronge kámá ma táumán. 30 Iná nanggeka náráwa kálu
háranan yot átningga kutná kutná ka raták raták tán sálin son áwek wata ingga
ku bulmakau nanggená tutuwatná wa utang sing melák!'
31 "Wáina inán naning gá inuk, 'Nanggena, kák ku rámá rámá nayot
átnándalák, wata ku kutná kutná nákkán átak wawu kákkán. 32 Ináku kula
wu heronge tángga pahán álosim narinemán, náuta kulakka wawu kámurená
háranan dá kula son áwek. Há yakyawiuk, enendu son áwán káemán.' "

16

Ámna káman supmá táwi watán yáup ámna ya me tárákngá yánuk

1 Jesu yá disaepelná ing yánuk, "Ámna káman supmá táwi hánám
átmángngátak watán yáup ámna káman átnándak. Kulá ámna kámá yá áwángga
ku ámna supmá táwi wa inuráng, 'Yáup ámna ka wawu kákkán kutná kutná
wa iháng yakyawák táng kamánggoek.' 2 Wáina inát tu supmá táwi watá yáup
ámnaná wa mantáng mán áwán du inuk, 'Kák ka me wáina wáina met naret,
wata ku kungga nákkán kutná kutná kák ketya hára átak watán hulá rina rina
wa kándáng táng tolingga táng áwáng namáng. Kák ku nákkán yáup ámna son
ma átnándalák.'
3 "Wáina inán du yáup ámna watá málám meme ing táuk, 'Kulá rina táinet?
Táwina yá yáup hára nasutnándek. No káman dán yáup nangge hálengga káwak
pipi wata nare hálángna muná hálek, me sup pa kesák tángga kámá yánáng
sulingga átkuku wata reprepmá naret. 4 Kulá kula wu kálu káman naret, wáina
táe ku máriya táwina yá yáup nahára nasurán du ámna watá ku nangotang it
yáni káin kut átnemán.'
5 "Nanará wa tingga sangga ku málám ámna nini yá táwiná yan káin kutná
kutná ihená ya topmá titiyan átuk wa mantáng yámán áwát tu hulátingga áwuk
wa inuk, 'Kák ku táwina yan káin topmá ku rina titiyan átak?'
6 "Ing inán watá inuk, 'Nákkán du olif karo kárang maming tátáwi 100,' wáina
inán yáup ámna watá inuk, 'Sokmuná ingmen putung átang gu papia wa táng
totoli nahára wawu 50 rewe uying.'
7 "Wáina inán uyin du son kámá áwuk wa inuk, 'Iná kák ku topmá rina titiyan
átak?'
"Wáina inán watá inuk, 'Nákkán du wit bek maming tátáwi 100,' ingga ámna
watá inán du yáup ámna watá inuk, 'Papia wa táng totoli nahára wawu 80 bek
rewe uying.'
8 "Wáina inán uyin átang máriya táwiná watá wáina táek ingga naruk hára
wu yáup ámna wáik wata kutná meng tárut táuk, náuta ámna nanaráná pálak

hálen du wáina táuk. Káwak nátán ámna wu nanará kándáng tingga ket tárák álosim wa kámá ya táng yámángngátaráng, watá ku ámna yamá hára átaráng wa iháng háteráng. 9 No ing sánin, káwak kán kutná kutná álosim wa iháng nuk iháng tunggap táineráng, wata ku rám kálu kutná kutná watá sálikngínek hára wu watá yon sángot kung it álosim kinan tit rámá rámá álosim átang kuineráng.
10 "Iná káman niyá náut kámá káman isikimo wa kándáng hánám pinná tánggim, wawu náut kámá maming táwi wa wáinanyon kándáng pinná tánggim. Hang káman dá náut kámá káman isikimo wa kálu kandák hára pinná tánggim, wawu wáinanyon náut kámá maming táwi wa kálu kandák hára pinná tánggim.
11 Kulá sándá káwak nátán kutná kutná kikiná wa kándáng ma pin yáni tánggalát, wawu niyá sáhángga ku iruk kán kutná kutná wa sang sámán pin yáni tánggalát? 12 Hang kámá yan kutná kutná wa kándáng ma pin yáni tánggalát wawu niyá ku kutná kutná sánin hánám sámánggim?
13 "Yáup nangge káman dá ámna huláná yará ya tárang káin ma átgim. Wáina átgim wawu káman álo kámá kangga ku káman du takta kanggim. Hang káman da ku milun susuwá táng mángga káman da ku milun yayali táng mánggim. Ko rám káman hára re moneng got Ánutu yan yáup nangge ma átgim."
14 Wáina men naráng̃ga Farisi kámá wahára áturáng wawu sup pa kikiná hánám naráng̃ngátaráng wata tángga ku Jesu ya yanyawon táwi táng muráng.
15 Wáina tát Jesu yá ing yánuk, "Sáni wu ing naránggoeráng, 'Ámna wawu kálu kándáng re isutnándaráng ingga náháníráng,' ingga naránggoeráng, enendu Ánutu yá ku pahán sáni káin wáina ingga há sáhek. Náut kámá ámna yá álosim hánám ingga naránggoeráng wawu Ánutu rahálá hára wu wáik hánám.

Nanará kámá yánáng toliuk

16 "Lo yot profet tán me wawu átang áwángga Jon dán rám hára sálikngiuk. Kulá wahára átang áwek wakáin du Ánutu yan átkuku watán me pingnga álosim wa met naránggoeráng, wáina hálendu ámna táup táwi yá hahatingga kung wata kinan hanin ingga tánggoeráng. 17 Enendu lo wawu ále hánám ingga ma narindaráng. Alek káling káwak wawu muná kuinek, iná Ánutu yan lo wata kátu kimo káman du ma hánám muná kuindák.
18 "Hang ámna káman dá áwáná isutang náráwa nukngá táinek wawu márámamák há táinek, hang náulá yá áwáná isurán málám re hánámá árán ámna káman niyá wa táinek wawu márámamák há táinek.

Ámna supmá táwi yot tu Lasarus

19 "Ámna káman supmá táwi hánám árán lap yányáhán sipmá* álolosim wa iháng̃gánengga átang rámá rámá sungi kikiná nangga átnát ná yá álosim hánám wahára átkiuk. 20 Itná kapme yan kumbi kálu mungnganá hára wu ukuro ámna káman kutná Lasarus wa táng áwáng rámá rámá tingting tát átkiuk. Lasarus wawu sutná kámuk hánám putulá re. 21 Wáina átang gu málám supmá pálak watán sungi káhumá tebol tárang káin háená wa há hánám nanggem ingga naráng̃ga átnándak. Kulá ang gá áwáng gu putulá wa elowatnándaráng.
22 "Rám káman du ukuro ámna watá kámurán angelo yá irukngá wa táng kung Abraham bot tit átumálák. Iná ámna supmá táwi wawu hányon kámurán ámna kámá yá táng kung árám pingga usuráng. 23 Kulá ámna málám káráp lánggop kinan sut láwit maming táwi hánám hára átang hálengga káuk ku Abraham bá mulangán hánám káin Lasarus yot árán. 24 Wáina kangga ku mantáng muk, 'Nan Abraham, ko urákna naráng̃ga Lasarus inátá kung ketná

* **16:19:** Lap kalaná wawu pálipuk ku 'purple', enendu Nukna me kálu kala watanan muná, wata ku 'sipmá' ingga uyená.

mángok ilungngá táng umi utang táng áwáng elákna káin tin elákna yá lálawik,
náuta nák ku káráp lánggop náta kinan láwit maming táwi hánám hára átat.'
25 "Wáina inán Abraham bá inuk, 'Nanggena, naráng, ko káwak sut pálak
átulák wahára wu kutná kutná ka álosim wa há ihángga átulák. Iná Lasarus yá
ku wáik hánám átuk, wata ku nákáin du watá álosim árán du ko sut láwit hára
átalák. 26 Hang nukngá ku ing, sán me nán orek náni hára ku kániráp maming
táwi hánám Ánutu yá tiuk. Wáina hálendu nákáinnan da wakáin kuku wawu
muná, me wakáinnan da nákáin áwáwá wawu muná.'
27 "Abraham bá wáina inán du supmá táwi watá miuk, 'Wáina hálendu
ko Lasarus inátá nák nanna yan it káin kungga 28 wakáin yakukulana faip
pá átaráng wa wáina ingga yáninek ngáya ku waháranan káman dá sut láwit
nanaráyan ále káin ná ma áwindak.'
29 "Wáina inán du Abraham bá inuk, 'Moses yan me hang profet tán me
wawu há átyámek, wata ku watá wa narineráng.'
30 "Wáina inán du supmá táwi watá miuk, 'Nan Abraham, wáina muná.
Kámurená káman dá watán káin kungga yánán du pahán yáni hurik táineráng.'
31 "Wáina inán Abraham bá inuk, 'Moses me profet tán me ma
narángngátaráng wawu há kámurená káman dá son tárutang kungga yánánggim
enendu wa narángga pahán hurik ku manyon tánggalát.' "

17

Ket tárák wáik watá ku naráng hákhátik wa táng wáik tángngátak
(Mat 18.6-7,21-22; Mak 9.42)

1 Jesu yá disaepelná ing yánuk, "Kálu kandák hulá hulá tunggafengga áwinek
wa kangga ámna náráwa yá yáni táng kung kandák kálu wa tineráng. Iná
niyá narán kálu kandák hulá hulá watá tunggafeinek watá wu márapmá táwi
hánám suwinek. 2 Sup maming táwi táng kák sala hára putingga sat kung
táp kinan hangga há kámutgim enendu kákkán márapmá wawu isikimo. Iná
ko tátá nangge kikimo waháranan káman dá kung mukmuro tánggim wawu
kákkán márapmá wu maming táwi. 3 Wata ku kák ku kándáng gon átnelák.
"Nukka káman dá mukmuro tán du inátá ku son átkukuná wa táng tolinek.
Watá pálipuk ing mengga pahálá hurik tán du ko watán kátu wa sáinelák.
4 Káman dá kákkán káin mukmuro tángga sangga áwáng 'pálipuk kandák táet'
ingga kanáng tunggap tángtáng tán káe káman hára rám 7 hálendu ko watán
kátu wa sáinelák."
5 Táwi yá me wa yánán aposelná yá inuráng, "Naráng hákhátik náni wa tátá
maming táwi háleik!"
6 Wáina inát Táwi yá yánuk, "Sándá naráng hákhátik sáni isikimo mastet táulá
ina watá káráp ná inánggalát, 'Ko ráhula yot kámuk hutang kung táp kinan
hená yá ina álák,' ingga inát sándán me wa isutang wáina álo tánggim.
7 "Kulá sán háranan káman dá yáup nanggená káman inán hái káin káwak
pingga me sipsip pin yáni tángga átang it káin áwán du ing hám inánggim,
'Áwáng putung hangga sungi nang'? Wa muná. 8 Ináku ing inánggim, 'Nákkán
sungi kálak tiyawingga lapya kándáng tánggánengga pinna tángga árátá no umi
sungi na nang hále ku ko umi sungi ka náinelák.' 9 Pahálá káin náuta naráng
inánggim wawu yáupmá nangge yá há táng mánggim, wata ku ámna watá yáup
nanggená wa heronge mená inánggim hám? Wa muná. 10 Wata ku sán du
hányon náut rina tátáya Táwi yá miuk wa erek táng hálingga ku meineráng,
'Nándu hánámá yáup nangge rewe, nándu yáup náni tátáyan wa há táemán.' "

Ámna 10 ilalák lepra pálak wa Jesu yá iháng toliuk

11 Jesu yá Jerusalem kuin ingga málám ále Samaria yot ále Galili orek yándi
kálu wa kuk. 12 Málám it káman káin kung hiuk wahára ámna 10 ilalák lepra
yáni pálak watá áwáng kangga mulangán káin hetang átang 13 hahatingga
hánám ing mantáuráng, "Jesu, Ámna Hulá, urák náni narinelák!"
14 Wáina inát Jesu málám wa kápángga ku ing yánuk, "Pris yan káin kut tu
watá sáhineráng." Wáina yánán pris yan káin kunggaturáng wahára re sut yáni
yá rongrongngá háliuk.
15 Kulá orek yáni hára ámna káman dá káuk ku ilaláknga yá álo hálen
kangga ku hahatingga Ánutu kutná mengga heronge tángtáng son áwuk
ngáyá 16 áwáng Jesu hárammá hulá káin tulá hára imángga turingga hangga
kurákmáta táng hang káwak káin tingga heronge mená inuk. Iná ámna málám
wawu Samaria nan.
17 Wáina tán Jesu yá ámna wa kangga ku miuk, "Ámna 10 dá rongrongeráng,
iná ámna 9 du rekáin átaráng? 18 Kámuk áwángga Ánutu kutná meng tárut
tátáyan du muná hám, enendu ále kámá káinnan nátá re áwek?" 19 Wáina
mengga ku inuk, "Tárutang kung. Naráng hákhátikka yá tán álo hálelák."

Ámna Nanggená yá hiták áwáng heinek
(Mat 24.23-28,36-41)

20 Rám káman Farisi yá Jesu ing ináng suliuráng, "Rina hára ku Ánutu yan
átkuku watá áwinek?"
Wáina inát tu Jesu yá yánuk, "Ánutu yan átkuku watá áwinek wawu ámna
náráwa yá wáina ingga ma káindáráng. 21 Hang ámna náráwa yá 'Wawu nákáin,'
me 'Wawu áring káin átak ka kaniráng,' ingga ma meindáráng. Kaniráng, Ánutu
yan átkuku wawu sáni ya orek sáni hára há átak."
22 Wáina yánángga sangga ku hang disaepelná yánuk, "Máriya rám káman
áwinek wahára Ámna Nanggená yá son áwinek wawu kakaya kikiná hánám
narineráng, enendu ma káindáráng. 23 Kulá ámna yá ku sánineráng, 'Kungga
kaniráng, árongnga káin átak!' me 'Kaniráng, nákáin átak!' ingga sánát tu watán
me wa ma isutnándaráng. 24 Iná Ámna Nanggená yá áwinek hára wu pikpirik
ká pák táng san alek numkálu átang kung numkálu sálikngingngátak wáinanyon
táinek. 25 Enendu hulátingga málám bá ku sut láwit táwi narinek, hang rám
nátán ámna watá ku wata taktak yáminek.
26 "Noa yan rám hára ámna náráwa yá kálu rina táuráng wáinanyon du Ámna
Nanggená yá áwinán táinek hára tunggafeinek. 27 Noa yan rám hára wu umi
sungi nangga ámna yá náráwa yot ket tántán tángga átnárát tu Noa yá kungga
kilang kinan háuk. Kung há han du umi sip pá áwáng ámna náráwa erek hánám
ráháng kátkámut táng háliuk.
28 "Hang Lot tán rám hára wu wáinanyon ámna yá umi sungi nangga kutná
kutná yumnak tángga ále hái hingga it tátá tángga átnárát 29 Lot tá it Sodom
sangga kuk rám waháranyon káráp lánggop pá sup hára rangga árená yá alek
kálu ále yá ina hangga ámna náráwa iháng rang kátkámut táng háliuk.
30 "Iná Ámna Nanggená yá hiták áwáng heinek rám wahára wu wáinanyon
tunggafeinek. 31 Rám wahára káman dá itná hungnganá ketnán átnek watá
hang itná kinan kutná kutná ná ma ihindak, me káman dá hái káin átnek
watá kung it káin kutná kutná ná manyon ihindak. 32 Lot áwáná hára tárák
tunggafiuk wa narineráng. 33 Niyá málámbán átnát náya narángpak táinek
wawu átkukuná watá muná kuinek. Iná káman dá átnát náya narángpak ma
táindák wawu átkukuná watá ma muná kuindák. 34 No ing sánin, yáung wahára
Ámna Nanggená yá áwinek hára wu yará yá kome káman hára re ruhángga

átnemálák wawu Ánutu yá káman sangga káman táinek. 35-36 Náráwa yará yá
másáng táng totoliya wit táulá husing mánmán tángga átnemálák wawu káman
sangga káman táinek."*
37 Me wa yánán narángga disaepel yá Jesu ináng suliuráng, "Táwi, ále
rekáin du wáina tunggafeinek?" ing inát tu Jesu yá yánuk, "Ále rekáin káwak
sut tá kámutang hásingga átnándaráng wakáin du tále katkat tá áwáng urum
tángngátaráng."

18

Náráwa káman dá jas yá háláng imámáya káto háliuk ka me tárákngá yánuk

1 Kulá Jesu yá rámá rámá sáponga tátáya háláng haha ma táindaráng ingga
me tárákngá disaepelná ing yánuk, 2 "It káman hára jas káman átkiuk wawu
Ánutu ya ma pitáng mánggiuk, me ámna nuknukngá wawu kápán ále hánám
ina hálenggiuráng. 3 It waháranyon náráwa kawát káman átkiuk watá ku rámá
rámá jas watán káin áwáng gu ing inánggiuk, 'Káyam bá neháng lem tátáya
tánggoeráng, wata ku ko me kot hára háláng naminelák.'
4 "Wáina inán du hulátingga ku háláng imámáya takta naruk, enendu máriya
ku málám átang gu ing naruk, 'Ánutu ya ma pitáng mángngátat me ámna
nuknukna wawu kápe ále hánám ina hálengngátaráng. 5 Enendu rámá rámá
wu náráwa kawát nátá yámbánek táng namángga áwánggoek. Wáina wata
ku me kot hára háláng me ku son nákkán káin áwángga yámbánek ma táng
namindak,' wáina naruk."
6 Wáina mengga ku Táwi yá son disaepelná yánuk, "Sándá jas wáik watá
me miuk wa narániráng. 7 Kulá rina? Ánutu yá ámna náráwa nakán ingga
iháng tunggap tán rámá rámá káen yáungán málámbán káin pahán yot inángga
átnándaráng wa sokmuná ma háláng yámánggim me? Wa muná. 8 No ing sánin,
wawu sokmuná ingmen háláng yáminek. Enendu rám Ámna Nanggená yá
áwinek wahára ámna náráwa káwak ketnán átaráng wa málámba naráng háting
mángga átaráng me muná ingga kápinek."

Ámna yará yá Ánutu yan káin sáponga táumálák ka me tárákngá yánuk

9 Ámna kámá yá náni wu kándáng rewe hánám átang átningngátamán ingga
narángga kámá wu kápát háená hálengngátaráng wata tángga Jesu yá me tárák
hára tingga ing yánuk, 10 "Ámna yará yá Táwi yan it káungá hánám káin sáponga
tátáya árumálák. Káman du Farisi iná káman du takis iháhá. 11 Kulá Farisi watá
hetang átang málámba sáponga táuk, 'Ánutu, no heronge mená meng se kákkán
káin koek, náuta nák ku ámna kátu ina muná - manek tángngátaráng, nanará
kandák isutnándaráng, márámamák tángngátaráng me enang takis iháhá ná ina
muná. 12 Nák ku sungi sangga sáponga yáup hára sonda káman da ore hára rám
yará átnándat, me kutná kutná ihángngátat wawu hore 10 hálen urum káman
kákkán pingnga tingngátat.'
13 "Iná takis iháhá watá ku mulangán sim hetang átang alek kálu ma háliuk,
ináku pahán márapmá narángga muyipmá kátingga turingga hangga ku miuk,
'Ánutu, nák ku mukmuro ámna. Ko nákkán kátu sáinelák,' ingga wáina sáponga
táuk.
14 "Ámna niyá málám tángga árinek wawu Ánutu yá táng hang tinek, iná niyá
málám tángga háinek wawu Ánutu yá táng áráng tinek, wáina wata ku no ing

* **17:35-36:** Nanará ámna kámá yá ku me kámá tombong 36 nahára ing átak ingga narángngátaráng. Me wawu ing, "Ámna yará yá hái káin átnemálák wawu Ánutu yá káman sangga káman táinek."

sánin, rám takis iháhá watá itná káin kuk wahára wu ámna watá re ku Ánutu rahálá hára ámna kándáng háliuk, iná Farisi wawu muná.”

Nangge kikimo ihángga Jesu yan káin áwuráng
(Mat 19.13-15; Mak 10.13-16)

15 Ámna náráwa yá nángánangge yáni isikikimo wa Jesu yá há ihánggápik
ingga Jesu yan káin ihángga áwángga árát disaepel yá wa kápángga me
táng yámuráng. 16 Wáina tát kápángga Jesu yá nangge kikimo wa mantán
málámbán káin áwát tu disaepelná yánuk, “Sat nangge kikimo watá nákkán
káin áwániráng, ma kung hákhátik táng yámindaráng, náuta Ánutu yan átkuku
kinan kung haha wawu ámna náráwa niyan pahán dá nangge kikimo ná ina
átnek watán. 17 No pálipuk ing sánin, ámna káman dá Ánutu yan átkuku wa
nangge kikimo yá tángngátaráng wáina ma táindák wawu kung átkuku wata
kinan ma háindák.”

Ámna yáila káman kutná kutná ná táup hánám watá Jesu yot me inán kanán táumálák
(Mat 19.16-30; Mak 10.17-31)

18 Kulá ámna yáilá káman dá Jesu inuk, “Tiksa álo kámá, rina tángga ku rámá
rámá átkuku álosim wa táinet?”
19 Wáina inán Jesu yá inuk, “Náuta ku nák ku álo kámá ingga nanelák? Ánutu
káman re ku álo kámá. 20 Meng rákit mená wu há narelák wa: ‘ámna ma
utnándalák, márámamák ma táindalák, manek ma táindalák, nangge nukka ya
me kusák ma meindalák, hang nanya me mamya ya tárang káin re átnelák.’*”
21 Wáina inán ámna watá inuk, “Nangge kimo átut hára átang áwáng ná átat
hára wu meng rákit mená wawu erek hánám há isutnándat.”
22 Wáina inán narángga ku Jesu yá inuk, “Kák ku náut kámá káman da re
kesák táelák, wawu kungga kutná kutná átyamek wa erek iháng tingga yánátá
yuwát sup wa iháng ukuro átaráng wa yámángga ku nák nasutnelák. Wáina
tángga ku alek kán átkuku álosim wa táinelák.”
23 Rám Jesu yá wáina inuk wahára wu ámna watá kutná kutná ná táup táwi
wata narángpak tángga pahálá yá márawiuk. 24 Wáina tán kangga Jesu yá ámna
wa inuk, “Ámna ni kutná kutná ná táup hánám watá kungga Ánutu yan átkuku
kinan haha wawu yáupmá háláng hánám. 25 Samap hinangngá hára kamel yá
huruk kuku watán márapmá wawu maming táwi, enendu ámna kutná kutná
ná pálak ká kung Ánutu yan átkuku kinan haha watán márapmá watá wa táng
hátek.”
26 Wáina inán ámna niyá me wa naruráng watá ku Jesu inuráng, “Kulá wáina
wata ku niyá hánám bu rámá rámá átkuku álosim wa táinek?”
27 Wáina inát tu Jesu yá yánuk, “Náut kámá káman ámna nangge yá ma tátáyan
wawu Ánutu yá álo tánggim.”
28 Wáina yánán Pita yá ing inuk, “Naráng, nándu kutná kutná náni erek
hánám yápmang hálingga ku kák kasutumán!”
29 Wáina inán Jesu yá yánuk, “No pálipuk hánám ing sánin, ámna niyá Ánutu
yan átkuku wata narángga itná, áwáná, tatning me kulaná, maming naning me
nángánangge yápmáinek 30 wawu náut rina rina yápmáinek wa táng hátingga
Ánutu yá káwak ketnán naháranyon nukngá táuppon iminek. Hang máriya rám
kálu ku átkuku álosim wa táinek.”

Jesu yá málámbá kámutang son tárutnek wata mená son yánuk
(Mat 20.17-19; Mak 10.32-34)

---

* **18:20:** Son Ihuk 20.12-16; Lo 5.16-20

31 Jesu yá urum táwi wa yápmangga disaepelná 12 wa yángot kung kep sim
átang yánuk, “Narániráng, náwu Jerusalem káin árángga kunggatkoemán, iná
rina rina Ámna Nanggená hára tunggafefeya profet tá uyiuráng wawu wáina
hánám há tunggafeinek. 32 Ámna Nanggená wawu táng ámna ále kámá káinnan
da ket yáni hára tit ináng kekkek tángga ket tárák wáik elengga alup yáni
málámba ketnán uráhineráng. 33 Wáina tángga ku honggem bá lahot mángga
táng kung utkámut táineráng. Kulá rám kaláhu átang gu son tárutnek.”
34 Jesu yá me wa yánuk, enendu me wata hulá watá kilak árán disaepelná
yá ku hulá wáina ta nánek ingga kámá ma naráng rákit táuráng.

Jesu yá rahálá wáik táng toliuk
(Mat 20.29-34; Mak 10.46-52)

35 Kulá rám Jesu yá Jeriko it hára áwáng hein ingga tángga átuk wahára wu
ámna rahálá kunángngá káman dá kálu tákto káin putung átang ámna náráwa
sup pa mantáng yámángga átkiuk. 36 Átang naruk ku táup hánám watá áwáng
tát naráng ga ku yánáng suliuk, “Rina tánggoeráng?” 37 Wáina yánán du inuráng,
“Jesu Nasaret nan watá áwángga átak.”
38 Ingga inát tu málám mantáuk, “Jesu, Dewit Nanggená, nákka urákna
naráng!”
39 Wáina mantán naráng ga ámna watá kálak áwángga áturáng watá me táng
mángga ing inuráng, “Yolop álák!” ingga inuráng, enendu málám hahatingga
hánám mantángga Jesu inuk, “Dewit Nanggená, nákka urákna naráng!”
40 Wáina mantán naráng ga Jesu málám tareng kátingga átang ámna wa
engotang rupmá káin áwáwáya yánán engotang áwát tu ámna wa inuk, 41 “No
rina táng kaminet ta narelák?”
Ingga inán du watá inuk, “Táwi, rahánna háháleya naret.”
42 Wáina inán du Jesu yá inuk, “Nák ka naráng háting namelák watá tán
du rahála yá álo háleik.” 43 Wáina inán rám waháranyon hánám bu rahálá yá
hálengga kangkang gu Ánutu kutná mengga meng tárut tángtáng Jesu isutang
kuk. Iná ámna náráwa kámuk hánám wa káuráng hára wu wáinanyon Ánutu
kutná mengga meng tárut táuráng.

19

Jesu yá Sakias yan it káin kuk

1 Jesu málám Jeriko it kinan hangga ku kálu isutang it sangga kuin ingga
kungga árán, 2 ámna káman wahára átkiuk wata kutná wu Sakias. Ámna wawu
takis iháng ngátaráng wata táwi yáni, hang málám bu supmá wu táwi hánám
wáina átmánggiuk. 3 Sakias málám Jesu wu ni ingga kakaya naruk, enendu
málám wawu ámna hátetná wáina hálendu ámna náráwa watá kik hánám átang
ting sungga árát tu Jesu ma káuk. 4 Wáina hálendu Jesu wu kálu wa isutang
áwinek ingga há naráng ga sangga watá kálak hururung ingmen kuk ngáyá
kung káráp fik káman da ketnán árángga kuk.
5 Kulá Jesu málám kálu wa isutang káráp hulá hára kung hengga ku háleng
san káráp ketnán árán du inuk, “Sakias, sokmuná hánám hang. Nák ku kula
kákkán it káin átnet.” 6 Wáina inán málám sokmuná hánám hangga heronge
hánám kang mengga itná káin engotang kuk.
7 Wáina tán kangga ámna náráwa yá kuk naráng ga Jesu ya ing meng muráng,
“Ámna mukmuro mara yan it káin koek.”
8 Kulá Sakias málám tárutnáráng Táwi ing inuk, “Táwi, kang, no kutná kutná
na wa pana huk tángga numkálu wa iháng ukuro mara wa yáminet, hang

káman ni ingirungngingga sup rina tená wa táng hátingga iháng mut wawu son wata ketnán nukngá te 4 hálen iminet. Wáina pálipuk hánám táinet."
9 Wáina inán Jesu yá inuk, "Rám kula Ánutu yá ámna náráwa it náta kinan nan wa son ihek. Ámna náwu Abraham nanggená yon. 10 Ámna Nanggená yá áwuk wawu niyá yakyawená wa sulingga son iháháya áwuk."

Yáup nangge 10 watán me táráknga yánuk

11 Kulá Jesu málám bu Jerusalem tangtang kung hálingga árán du ámna náráwa Jesu yan me narángga áturáng watá Ánutu yan átkuku wawu kula há hiták háleindek ingga narángga áturáng. Wáina narángga árát tu Jesu yá me táráknga káman ing yánuk, 12 "Ámna hulá káman dá málámba ing naruk, 'Itna sangga ále kámá mulangán káin koe ku king táwi yáni ya árená watá ále káwak na yan king neháng tunggap tán du itna káin son áwángga ámna náráwana pin yáni táinet.' 13 Wáina narángga ku yáup nanggená 10 wa mantán áwát tu supmá kátu horengga káman káman yámángga ku yánuk, 'Sup ná iháng kung tambáng ma tená ku yáupmá tát táwi tái hálengga kungga árán du no son áwinet.'
14 "Kulá ámna hulá watá itná sangga há kun du itná hulá watá ámna kámá suring yámát kungga king táwi yáni wa ing inuráng, 'Nándu ámna hulá watá nándán king háháleya taktak námek.'
15 "Wáina ingga inuráng, enendu king táwi yáni watá ámna hulá wa kut king há imán du son itná káin áwáng átang gu yáup nangge watá áwát sup yámuk wata ketnán rina hánám táng tunggap táuráng ingga kápápáya me san kun áwuráng.
16 "Áwángga ku ámna hulátingga áwuk watá áwáng inuk, 'Ámna hulá, nák ku sup táwi namulák watá yáupmá táe sup 10 dá tunggafen wa iháng wata ketnán tiut.'
17 "Wáina inán ámna huláná watá inuk, 'Álo kámá táulák! Kák ku yáup nanggena álosim. Ko isikimo wa kándáng hánám pinná táulák wata ku it táwi 10 wa pin yáni táinelák,' ingga inuk.
18 "Kulá son ámna nukngá káman dá áwáng inuk, 'Ámna hulá, nák ku sup táwi namulák watá yáupmá táe sup 5 bá tunggafen wa iháng wata ketnán tiut.'
19 "Wáina inán du ámna huláná watá inuk, 'Kák ku it táwi 5 wata pin yáni táinelák.'
20-21 "Kulá ámna nukngá káman dá áwáng gu inuk, 'Ámna hulána, kák ku ámna ángárángngá hánám. Náut kámá káman kámá yan hára iháng ngátalák, me kámá yá irit hená wata páliná hányon iháng ngátalák. Wáina wata ku pitáng kamángga ku supya wawu lap kátu yá támotang se átnándak. Kang, supya namulák wawu ná.'
22 "Wáina inán táwiná yá inuk, 'Kák ku yáup nangge wáik! Kangán me wanyon isutang keháng me hára tinet. Ka há narelák wa, nák ku ámna ángárángngá hánám. Náut kámá káman kámá yan hára iháng ngátat, me kámá yá irit hená wata páliná hányon iháng ngátat. 23 Nák ku ámna wáina ná ingga há naráng namelák, watá ku rina tángga ku nákkán sup ná táng sup itná káin ma tiulák? Wáina tinggim watá ku son áwánggem wahára ku sup kámá wata torong hára tit watyot iháng gem.'
24 "Wáina inángga ku kámá wahára áturáng wa yánuk, 'Sup wa táng ámna niyá sup 10 ihuk wa imániráng.'
25 "Wáina yánán watá ing inuráng, 'Ámna hulá, ámna wawu sup 10 wa há átmek!'
26 "Wáina inát tu watá yánuk, 'No ing sánin, káman niyá táup há iháng ga átnek wawu no kutná kutná kámá yot iminet, iná káman niyá náut kámá ma iháng ga

átnándák wawu no náut isikimo tángga átnek wa imáng hutang ihinet. 27 Kulá
nák káyamna no watán king háháleya ma naruráng wa iháng áwáng nahára nák
rahánna hára ráháng kátkámut tániráng.' "

Jesu yá Jerusalem káin king gá ina kung háuk
(Mat 21.1-11; Mak 11.1-11; Jon 12.12-19)

28 Jesu yá me wa yánáng hálingga sangga ku son kálu hulátingga árángga
Jerusalem ba kuk. 29 Málám bu kung ále yáilá Olif káin átuk, it Betfage
yot it Betani tangtang. Wahára átang gu disaepelná yará suring yámángga
yánuk, 30 "Kungga it áning hára kung hengga waháranyon káinemálák ku donki
máto káman wahára puting sat átak wawu ni kámá káman dá wata ketnán
putung átang ma kung áwáng táená wa páupmá yaling mángga ku engotang
áwinemálák. 31 Iná káman dá sáhángga sáninek, 'Náuta ku donki páupmá yaling
mánggoemálák?' ingga sánán du ing ininemálák, 'Táwi yá wata narek.' "
32 Wáina yánán du disaepelná yará yá kungga káumálák ku rina yánuk wáina
hánám re há árán. 33 Kulá yándi wu donki wa páupmá yaling mángga átnárán
du márumá yá áwáng yánáng suliuráng, "Náuta ku donki páupmá wa yaling
mánggoemálák?"
34 Wáina yánáng sulit tu yánumálák, "Táwi yá wata narek."
35 Wáina yánángga donki wa engotang Jesu yan káin áwángga lap yándi
hákhásák sut yándi háranan wa yalingga iháng donki ketnán tin du Jesu yá
áráng wata ketnán putung átuk. 36 Kulá Jesu yá donki wata ketnán kungga
átuk wahára wu ámna náráwa yá lap yáni hákhásák wa yalingga iháng kálu hára
elengga kut tu wata ketnán yángyáreng kuk.
37 Jesu yá kálu isutang Jerusalem tangtang áwángga ále yáilá Olif kálu háená
wahára kungga átuk hára wu ket tárák hulá hulá tán kangngátaráng wata
disaepelná urum táwi watá hulátingga heronge táwi tángga hahatingga Ánutu
kutná meng tárut tángga kuráng.
38 Ing mantángga kuráng,
"King nátá Táwi kutná hára áwek wawu Ánutu yá há táng álolo táená watá
áwek!"*
"Ánutu kutná meng tárut tátne irawa káin árik! Ánutu yá ámna náráwaná
yot orek yáni hára pahán káman dá átkoek!"
39 Wáina mantángga árát urum táwi wata kinan du Farisi kámá yá ku Jesu
inuráng, "Tiksa, ko disaepelka wáina ma táindaráng ingga me táng yámáng!"
40 Wáina inát tu Jesu yá yánuk, "No ing sánin, watá sangga nángnángingga
átgalát wawu sup watá álo menman yáni tánggalát."
41 Kulá Jesu yá Jerusalem tangtang áwáng hengga ku it yáilá wa kangga kut
mángga 42 ing miuk, "Jerusalem, káe kula rina tángga ku álosim me heronge
átnelák ingga naret, enendu náutá tán wáina átnát tán wawu kilak átak, ko
ma kakayan. 43 Rám káman tunggafeinek wahára wu káyam bá áwáng keháng
áwálák tángga káwak iháng áwáng kumbika hulá áwálák tingga árángga kut
hátewin kung hangga ámna náráwa ka ráháng kátkámut táineráng. 44 Rám
wahára keháng káting mánmán táng sat hatá ka yot nángánanggeka kák kinan
átaráng wa sáháng lem hánám táineráng. Hang kákkán sup káman sat nukngá
ya ketnán ma átnándák, náuta ko rám Ánutu yá kákkán káin áwuk wa ma kang
rákit táulák wata."

Táwi yan it káungá hánám káin Jesu yá átuk
(Mat 21.12-17; Mak 11.15-19; Jon 2.13-22)

---

* **19:38:** Kap Papia 118.26

45 Kulá Jesu málám Táwi yan it káungá hánám wata kumbiná kinan kung
hangga wata kinan ámna sup yáupmá tángga áturáng wa yásutuk. 46 Wáina
tángga málám ing yánuk, “Ánutu yan me ing uyená yá átak, ‘Táwi yan it wawu
sáponga tátáyan it’†, enendu sándá tát tu ‘manek mara yan ále kilakngá ina’‡
hálenggoek.”
47 Kulá málám bu rámá rámá Táwi yan it káungá hánám wahára ámna náráwa
me pingnga álosim wa yánáng tolingga átkiuk. Iná pris tátáwi yáni me lo yan
tiksa me ámna náráwa yan ámna yáilá hulá hulá watá ku kálu rekálu kungga
utkámut tánin ingga kálu ya sulinggiuráng. 48 Enendu wata wáina tátáyan kálu
kámá ma káuráng, náuta ámna náráwa urum táwi watá watán me wa naránin
ingga káto hánám hálengga áturáng wata.

20

Jesu háláng wa niyá kamuk ingga ináng suliuráng (Mat 21.23-27; Mak 11.27-33)

1 Rám káman Jesu málám Táwi yan it káungá hánám kapmená káin wa átang
ámna náráwa me yánáng tolingga ku Ánutu yan me pingnga álosim wa yánángga
átnárán du pris tátáwi yáni, lo yan tiksa me ámna hulá hulá watá watán
káin áwuráng 2 ngáyá ku ináng suliuráng, “Kulá nánáng, kák ku háláng wawu
rekáinnan táng gu ket tárák tánggoelák? Háláng wawu niyá kamuk?”
3 Wáina inát tu yánuk, “No me káman hányon sánáng sulindet ta ku topmá
nanineráng. 4 Jon dá umi kuháng yámánggiuk wawu alek kálu nan me ámna
yan káinnan?”
5 Wáina yánán yáni yon inán kanán tángga ku miuráng, “Nándá ‘Alek kálu
nan,’ ingga ininemán wawu náninek, ‘Náuta ku Jon dán me wa pálipuk ingga
ma naráng háting kuráng?’ ingga náninek. 6 Iná nándá ‘Ámna yan káinnan,’
ingga ininemán wawu ámna náráwa táwi nátá sup mangga náráháng kátkámut
táineráng, náuta Jon wawu profet káman ingga há nareráng wata.”
7 Wáina mengga ku Jesu inuráng, “Wakáinnan ingga nán ma narámán.”
8 Wáina inát tu Jesu yá yánuk, “Nák ku wáinanyon ma sánindát, háláng wawu
niyá namán du ket tárák wa tánggoet ingga.”

Ámna wáik ká wáin hái pinná táuráng ga me tárákngá yánuk (Mat 21.33-46; Mak 12.1-11)

9 Kulá wahára átang gu me tárákngá káman Jesu yá ámna náráwa yánuk,
“Ámna káman dá wáin hái káman hingga ku málám hái wa táng ámna kámá yá
wahára sup yáupmá tátáya ket yáni hára tingga sangga ku kung it mulangán
káin rám hásák átuk. 10 Kulá rám wáin dá páliná tená kálu ku málám yáup
nangge káman suring mángga ing inuk, ‘Kungga wáin hái pinná tángngátaráng
ámna wa yánátá ku wáin páliná kámá kamát ihángga áwáng*,’ ingga inán
kuk, enendu ámna hái pinná tángga áturáng watá utang sonson tángga isurát
hánámá ketná páliná muná son kuk. 11 Wáina kangga yáup nangge nukngá
suring mán son kuk, enendu wa wáinanyon utang sonson tángga táng wáik
tát reprepmá narán isurát hánámá ketná páliná muná son kuk. 12 Wáina
kangga málám yáup nangge nukngá suring mán son kun du rám kaláhu háliuk,
enendu wawu wáinanyon táup hánám sip pálak utang sonson tángga táng sat
kep káin háuk.

---

† **19:46:** Aisaia 56.7 ‡ **19:46:** Jeremaia 7.11 * **20:10:** Israel yan kálu ku wáina: Hái kámá iháng kámá ya ket yáni hára tit pin yáni tángngátaráng wawu hái watá páliná tin páliná kátu ku márumá yá ihán páliná kátu ku hái pinná tátá watá iháng ngátak.

13 “Wáina tát kangga ku hái márumá watá miuk, ‘Rina táinet? Satá nanggena
na kikiná hánám naráng̃ga átnándat wa suring me kuinek. Kámá watá kun du
watán me álo hám narineráng.’
14 “Kulá nanggená yá kung hen kangga ámna hái káin yáup tángga áturáng
watá yáni meme táuráng, ‘Ámna wa áwek watá ku máriya naning gán kutná
kutná ihinek. Satá wa utkámut tángga ku hái náwu nánin háleinek.’ 15 Wáina
mengga ku táng mangga sat hái kep káin han du utkámut táuráng.
“Kulá ámna hái márumá watá ku rina táng yáminek? 16 Málám áwinek watá
áwáng ámna hái káin yáup tángga átneráng wa erek ingmen ráháng kátkámut
tángga ku hái wa táng ámna nukngá ya ket yáni hára tinek.” Jesu yá wáina
yánán ámna náráwa yá me wa naráng̃ga, “Wáina ma tunggafeindak!” ingga
miuráng.
17 Wáina met Jesu yá kárek hánám kápángga átang miuk, “Me ing uyená wata
hulá ku rina?
‘Ámna it tátá yá sup wáik ingga kangga táng sat kuk,
watá inggálu it hálángngá ya káto hánám átkoek.’†
18 Káman dá sup wata ketnán iháng hang kátinek wawu málámbáyon káting
mákmárák tángga kimo kimo háleinek, iná sup watá káman da ketnán háinek
wawu káting pákpálák táinek.”
19 Wáina yánán me tárákngá náwu náni ya mek ingga há naráng̃ga ku lo
yan tiksa me pris tátáwi yáni watá rina tángga Jesu ket tánin ingga kálu ya
suliuráng, enendu ámna náráwa ya pitáng yámuráng.

Takis Sisa imámá me muná?
(Mat 22.15-22; Mak 12.13-17)

20 Kulá pris tátáwi yáni me lo yan tiksa watá Jesu wawu kándáng hánám
kang tantan tánggiuráng. Wáina tángga ku ámna kámá suring yámát kilak
átang watán me wa naránin ingga kusák pilengga átningga ku me kámá rina
kandák men naráng̃ga ku táng kapman táwi ya ketná hára tit tu watá táng me
hára titiya. 21 Wáina tángga ku ámna kilak kang tantan táuráng watá inuráng,
“Tiksa, nándá kák ku me kándáng rewe mengga ku kálu kándáng wa rewe
nánáng tolinggoelák ingga há naremán. Ámna háená me árená wawu tárák
káman re yánánggoelák, iná me páliná wahára re ku Ánutu yá tárák rina átnát
ta narek wa nálenggoelák. 22 Wata ku rina narelák? Takis Sisa álo iminemán
me muná?”
23 Wáina inát tu Jesu yá nangnarungngeráng ingga há naráng̃ga ku yánuk,
24 “Sup táulá káman namát no káin. Wahára ni utniná me ni kutná yá átak?”
25 Wáina yánán du inuráng, “Sisa yan,” ingga inát tu Jesu yá yánuk, “Wáina
wawu náut Sisa yan wa Sisa imáng̃ga náut Ánutu yan wa Ánutu imineráng.”
26 Kulá káuráng gu watá me ámna náráwa rahán yáni hára wa miuk wata
ingga táng me hára titiyan du káluná muná. Yáni wu hurikngá rina yánuk wa
naráng̃ga hárámutang gu nángnángingga áturáng.

Tátárut rámá ya Sadyusi yá Jesu ináng suliuráng
(Mat 22.23-33; Mak 12.18-27)

27 Kulá ámna urum káman kut yáni wu Sadyusi watá ámna náráwa kámurená
wawu ma tárutnándáráng ingga naráng̃ngátaráng waháranan kámá yá Jesu
ináng sulinin ingga Jesu yan káin áwuráng. Áwáng átang ing ináng suliuráng,
28 “Tiksa, Moses yá me ing uyingga ting námuk, ámna káman dá kámutang
áwáná nanggená muná sáinek wawu kulaná yá náráwa wa tángga tatning gán
da nangge táng tinek. 29 Rám káman tatning kukulak 7 dá átkiuráng. Átang

† **20:17:** Kap Papia 118.22

tat yáni táwi watá áwáná káman táuk enendu tat yáni watá nanggená muná
átang kámutuk. 30 Wáina hálendu son kulaná wata hangga hára watá náráwa
kawát wa táuk wa wáinanyon kámurán, 31 son wata hangga hára watá táuk
wa wáinanyon kámutuk. Wáina re táng kung táng kung tatning kukulak 7 wa
nangge yáni muná re átang kámut háliuráng, 32 hang pukon da ku náráwa
kawát yáni watá hányon kámutuk. 33 Kulá wáina wawu máriya tátárut kálu ku
ni hánám ba áwáná ku wa háleinek, náuta tatning kukulak 7 wata áwá yáni há
háliuk wata?"
34 Wáina inát tu Jesu yá yánuk, "Káwak ketnán du náun áwán hálengga
átnándaráng. 35 Iná ámna náráwa ni Ánutu yá álo son tárutang átkuku sásáliná
muná táineráng ingga narek watá wu alek káin du náun áwán hálengga ma
átnándáráng. 36 Náuta wawu son ma kámutnándáráng, ináku angelo yá ina
átneráng. Ánutu yá kámurená yan ále káinnan há iháng tárut tán du málámba
nángánangge hálengga átneráng. 37 Hang ámna kámurená wu hányon tárutneráng
ingga Moses yá me wa uyingga táng hiták ting námuk. Káráp isikimo hára
káráp pá ranggatuk watán pingnga hára wu ing uyiuk, 'Táwi wawu Abraham,
Aisak me Jekop watán Ánutu.'‡ 38 Watá ku ing nánek, Ánutu wawu kámurená
yan Ánutu muná, ináku ámna átkuku yáni pálak watán Ánutu. Iná Ánutu rahálá
hára wu ámna náráwa kámuk ku ma kámurená há átaráng."
39 Wáina yánán naráng gga lo yan tiksa kámá yá Jesu inuráng, "Tiksa, kákkán
me wawu kándáng hánám." 40 Wáina hálendu ámna yá Jesu ináng susuliya
hányon pitáuráng.

Ámna náráwa son iháhá wawu ni nanggená?
(Mat 22.41-46; 23.1-36; Mak 12.35-40)

41 Kulá Jesu yá ámna náráwa yánáng suliuk, "Rina tángga ku ámna náráwa yá
ing menggoeráng, 'Ámna ni Ánutu yá ámna náráwaná son iháháya miuk wawu
Dewit nanggená'? 42 Dewit málámbá Kap Papia hára ku ing miuk,
'Táwi Ánutu yá Táwina ing inuk,
"Ketna álák kálu putung árátá kungga
43 no káyamya wa ráhángga iháng hang ting se árát
ko wa iháng háting áráng átnelák." '§
44 Dewit tá ku Táwina ingga miuk, rina tángga ku son du nanggená?"
45 Wáina yánán ámna náráwa yá kárámatingga árát tu Jesu yá disaepelná
yánuk, 46 "Lo yan tiksa wa kándáng kánggápáng átneráng. Lap hákhásák
tánggánengga sengsulingga átningngátaráng, hang náhángga kut náni meng
tárut táng námániráng ingga maket álele wa átningngátaráng, hang umi sinak
táená káin me miti itná káin kome máta káin átnin ingga narángngátaráng.
47 Hang yáni wu náráwa kawát wa yángyárungngingga it yáni náut wa yáni
ya iháng ngátaráng, hang náhániráng ingga sáponga wawu hásák hánám wa
tángngátaráng. Máriya rám kálu ámna wáinaná wawu márapmá táwi hánám wa
ihineráng."

21

Náráwa kawát tá tahaná Táwi ya ting muk
(Mak 12.41-44)

1 Jesu málám hálengga átang kápuk ku ámna náráwa sup yáni pálak watá
áwáng taha yáni Táwi yan it káungá hánám watán sup titi komená hára wa
tingga árát. 2 Málám káuk ku ukuro kawát káman dá áwáng sup isikimo yará

‡ **20:37:** Son Ihuk 3.6 § **20:43:** Kap Papia 110.1

wa ihángngáwáng tin, 3 wa kangga ku Jesu yá yánuk, “No pálipuk hánám ing
sánin, náráwa kawát ukuro watá áwáng gu sup táwi hánám wa kátu iháng
hátingga Ánutu yan pingnga tek. 4 Ámna náráwa watá ku táwi átyámek háranan
kátu re ihángngáwáng teráng, iná náráwa wawu kesák hánám táek enendu
kimo átmek wa kámuk hánám tek. Máriya málám háláng mámáyan da ku ma
narák.”

Táwi yan it káungá hánám bá wáik háleleya Jesu yá yánuk (Mat 24.1-2; Mak 13.1-2)

5 Disaepel kámá yá ku Táwi yan it káungá hánám wa kangga ku ing miuráng,
“Náwu sup álolosim hánám me kutná kutná álosim Ánutu ya ting mená wa iháng
gu itná tánggánená.” Wáina met tu Jesu yá yánuk, 6 “Nahára náut káeráng wata
sánindet, wawu rám káman tunggafeinek wahára wu sup káman dá nukngá ya
ketnán ma átnándák, ináku erek hánám káting mákmárák tángga táng hirarát
háineráng.”

Márapmá táup hánám bá tunggafeineráng ga Jesu yá yánuk (Mat 24.3-14; Mak 13.3-13)

7 Wáina yánán du inuráng, “Tiksa, rám bu rina hára ku watá tunggafeinek?
Me tárák ku rina tunggafen kangga ku wáina táindek ingga narinemán?”
8 Wáina inát tu Jesu yá yánuk, “Kándáng hánám háleng rákit tángga átneráng,
sángsárungnginirot ta ku. Náuta ámna máro yá yon du nák kutna hára áwángga
‘nák ku wa’ ingga sánineráng me ‘rám bu hátewek’ ingga sánineráng, enendu
sándá watán me wa ma narindaráng. 9 Kun erawák ká tunggafen met
narineráng, enendu wata ma pitáindaráng. Wáina wawu watá kálak há
tunggafeinek, enendu rám wawu sokmuná ma tunggafeindák.”
10 Wáina yánángga ku yánuk, “It kámá yá it kámá yot erawineráng, me king
tombong kámá yá king tombong kámá yot erawineráng. 11 Hang itná itná
káin kánggáning maming tátáwi yá táineráng me sungi kesák me ilalák káto
yá tunggafeineráng, hang alek káin du tárák hulá hulá watá tunggafengga
sáháng piták táineráng.
12 “Iná ále watá ma tunggafená árán du ket sáhángga sáháng lemlem
táineráng. Miti itná kinan sáháng me hára tineráng ngáyá ku sáháng hirarát
kalabus káin kuineráng, me sáháng kung king me kapman rahán yáni hára
tineráng. Wáina táineráng wawu nákkán tombong ingga átneráng wata.
13 Sáháng wáina táineráng watá ku sándá me pingnga álosim wa yánánáyan
kálu álosim táng tolineráng. 14 Enendu sándá narángpak tángga me wa rina
meinemán ingga ma narindaráng, 15 náuta nayon nanará álosim sámángga me
wáina meineráng ingga sánáng tole met káyam bá sándán me wa káting hang
titiyan tárák ma háleindák. 16 Hang nan mam sáni me tat kulak sáni me sip sáni
kátu me nuknuk sáni yá yon sáháng káyam ket yáni hára tit kámá sán háranan
ráháng kátkámut táineráng. 17 Nák ka tángga ámna kámuk hánám watá sánda
taktak yáminek, 18 enendu yáin sáni rommá káman dá ma yakyawindák. 19 Sáni
káto hánám hálengga átneráng watá ku átkuku wa tángga álosim hánám átneráng.

Jerusalem bá wáik háleinek ingga Jesu yá yánuk (Mat 24.15-21; Mak 13.14-19)

20 “Sándá kat tewe ámna yá áwáng Jerusalem pondang átneráng wahára
wu it yáilá yá wáik háháleyan rám bu wa ingga narineráng. 21 Rám wahára
ku ámna náráwa Judia kinan átaráng watá pitángga árángga ále yáilá káin
kuineráng, hang ámna náráwa it yáilá kinan átaráng watá sangga kep káin há
háineráng. Iná ámna náráwa kep káin átaráng watá ku kung it yáilá kinan ma
háindaráng. 22 Rám wawu mukmuro táená wata Ánutu yá márapmá yáminek ka

ku Ánutu yan papia káin me rina mek watá pálipuk re tunggafeinek. 23 Náráwa
kawin pálak me nangge kongakngá muk yámángga átneráng wawu ukuro
hánám táineráng! Rám wahára wu Ánutu yá pahán káráp tángga márapmá táwi
hánám káwak káin ná ámna náráwa yáminek. 24 Káyam bá áwáng kámá kápik
ká ráháng kátkámut tángga kámá ihángga káwakngá káwakngá káin kalabus it
kinan ting sat átnát ta hirarát kuineráng. Iná Jerusalem bu ále kámá káinnan
ámna yá áwáng kome tángga átang háram yáni yá tareng pákpálák tángga árát
kungga Ánutu yá ále kámá káinnan ámna yá Jerusalem pinná tátáya miuk watá
sálikngínek.

Ámna Nanggená wu máriya áwinek
(Mat 24.29-31; Mak 13.24-27)

25 "Rám wahára wu tárák hulá hulá yá káe, yap me hitung hára tung-
gafeinek. Iná káwak káin du táp pá wáik hálengga punggilá maming tátáwi yá
hiláksingga átneráng wa narángga ámna yan nanará watá yakyawin narángpak
tángga pikpiták táwi hánám táineráng. 26 Ámna náráwa táup hánám watá
káwak káin rina tunggafeinek wata pikpito narángga narángpak táwi tángga
hálet komkolem sin iháng hang kátineráng, náuta alek kán kutná kutná watá
yángyáng táineráng wata. 27 Rám wahára káineráng gu Ámna Nanggená yá
mukam kinan hálángngá táwi watyot yamá pálak áwinek. 28 Ále wáina watá
tunggafeinek wahára wu káto átang ma pitáindaráng, náuta Ánutu yá son
sásáháyan rám wawu enanggon há áwinek."

Káráp kápángga ku wahára nanará táineráng
(Mat 24.32-35; Mak 13.28-31)

29 Kulá Jesu yá me tárákngá ing yánuk, "Kulá káráp fik watyot tu káráp kámuk
kápineráng. 30 Káráp pá ilángá nukngá tit tu káe yá álosim átnándek ingga
narángngátaráng. 31 Wáinanyon ále wa kat tunggafen du Ánutu yan átkuku
wawu enanggon áwáng hálek ingga narineráng.
32 "No pálipuk hánám ing sánin, rám nátán ámna náráwa wu há árát tu ále
watá tunggafeinek. 33 Alek me káwak ku sálikngínek, iná nákkán me náwu ma
sálikngindák.

Háleng rákit tángga átneráng

34 "Kándáng átneráng. Umi nangga hohingga rámá rámá ket tárák wáik wa
tángga átning kunirot, me sut tán kutná kutná ya narát páliná háleiwon. Iná
wáina watá sáháng hang tingga átnek, wawu Táwi yan rám watá punggip
pá ina sokmuná ingmen tunggafengga sáháng wáik táinek. 35 Rám wa tung-
gafeinek wawu ámna náráwa kámuk hánám káwak ketnán átaráng watán káin
tunggafeinek. 36 Rámá rámá háleng rákit tángga sáponga tángga árát tu Ánutu
yá háláng sámán rina rina tunggafefeya tángga átak wa táng hátingga ku Ámna
Nanggená wata kondolá hára hetang átneráng."
37 Kulá Jesu málám rám ore wahára wu rámá rámá Táwi yan it káungá káin
me wa yánáng tolingga sangga ku it tá páyung tinán tánggiuk kálu ku ále yáilá
kutná Olif wakáin ruruháya kunggiuk. 38 Kulá hilápmá hánám bu ámna náráwa
táup hánám watá it káungá káin Jesu yan me nanaráya áwánggiuráng.

22

Judas yá Jesu álo táng ket sáni hára tinet ingga ámna yáilá yánuk
(Mat 26.1-5,14-16; Mak 14.1-2,10-11; Jon 11.45-53)

1 Israel yá Másáng Yisná Muná Nana* yot Angelo yá Iháng Hátiuk watán rám
káungá wata naráng hátingga umi sinak tátá watán rám watá enanggon áwáng
hálingga árán du 2 pris tátáwi yáni me lo yan tiksa watá kálu rekálu kungga Jesu
utkámut tánin ingga suliuráng, enendu rahán táwi hára tángátne kun erawák
ká tunggafeiwon ingga ámna náráwa ya hányon pitáuráng.
3 Kulá rám waháranyon du Satan dá Jesu yan disaepel 12 waháranan káman
da pahálán háuk. Ámna wawu Judas, Iskariot ing menggiuráng wa. 4 Wáina
hálendu Judas málám kuk watá kung pris tátáwi yáni yot tu Táwi yan it káungá
hánám pinná tátá wa kápángga Jesu wu wáina tángga ku táng sán ket sáni hára
tinet ingga yánángga me hároturáng. 5 Wáina yánán ámna urum watá heronge
hánám naráng ku sup kaminemán ingga Judas inuráng. 6 Kulá wáina inát
tu Judas málám ámna urum watyot pahán káman hálendu hangga kuk. Rám
káman no káe ámna náráwa táup pá Jesu yot ma átnándáráng, wahára wu táng
yáminet ingga naráng átkuk.

Disaepel yá Jesu yot sungi pukon náuráng
(Mat 26.17-35; Mak 14.12-31; Jon 13.21-30,36-38; 1 Ko 11.23-26)

7 Kulá rám Másáng Yisná Muná Nana watá áwáng hen du sipsip nanggená
utang singga Angelo yá Iháng Hátiuk wata naráng hátingga sinak tátá watán
rám háliuk. 8 Wáina wata ku Jesu yá Pita káling Jon suring yámángga ing yánuk,
"Sándá kungga ku rám táwi watán sungi náni wa tiyawindimálák."
9 Wáina yánán du watá inumálák, "Sungi wawu rehára rina tiyawinemát ta
narelák?"
10 Wáina inán du Jesu yá yánuk, "Sándi wu kung it yáilá wata kinan
háinemálák wahára wu ámna káman umi kátang tánggatang áwáng kálu hára
sáháng tunggap táinek. Wáina tán du ámna wa isutang kungga watá it reta
kinan han du wata kinan yon hangga ku 11 it márumá wa ing ininemálák,
' "No disaepelna yot sungi nangga rám Angelo yá Iháng Hátiuk wata naráng
hátinemán wawu it pahálá ku rehára?" ingga Tiksa yá wáina mek.' 12 Wáina
inán du it pahálá táwi káman torong káin átak wakáin du kutná kutná erek
tiyawená wa sálen du sungi wa wahára tiyawinemálák."
13 Wáina yánán du yándi wu kungga káumálák ku kutná kutná wu Jesu
yá yánuk wáina hánám re tunggafeng yámán du sungi nangga átnát wa
tiyawiumálák.
14 Kulá sungi nanayan rám hálendu Jesu wu aposelná yot tebol hára putung
áturáng. 15 Átang gu Jesu yá yánuk, "Nák ku sányot rám Angelo yá Iháng Hátiuk
nahára sungi nanaya kikiná hánám naráng ngátat. Wa nangga sangga máriya
ku wáina sut láwit narinet. 16 Kulá no ing sánin, nák ku sányot rám táwi nátán
sungi son ing ma náená áre kungga Ánutu yan átkuku kinan káin rám nátán
hulá hánám wa málámbá tán hiták háleinek."
17 Wáina yánángga málám árong wáin kap tángga átang sáponga tángga sangga
ku ing miuk, "Wáin kap ná táng sándá erek naniráng. 18 No ing sánin, nák ku
son wáin ma náená áre kungga Ánutu yan átkuku watá tunggafeinek."
19 Wáina yánángga málám másáng káman táng sáponga tángga ulángga
yámángga yánuk, "Náwu naya yánumna, sán háláng sásámáya sámindet. Sándá
inggon tángga nangga ku nákka naráng hátingguineráng."
20 Kulá sungi nang hálingga sangga málám kap wáin pálak wa táng wáinanyon
tángga ku ing miuk, "Wáin kap náwu Ánutu yá ámna náráwa yot pahán káman
háleineráng wata tárákngá. Pahán káman náwu Ánutu yá uláp ámna náráwa yot

* **22:1:** Rám wawu Ánutu yá Isip káinnan Israel ámna náráwa yángotang kun kálu hára másáng yisná muná náuráng wata naráng hátingngátaráng.

pahán káman háliuráng wáina muná. Iná nák sipna yá ku pahán káman wa táng
tunggap táinek. Nák sipna yá sunggulingga háinek watá ku sán háláng sáminek.
21 Kulá narineráng, káman niyá nák neháng káyam ket yáni hára tinek wawu
nákkot nahára tebol hára átamán. 22 Ámna Nanggená wawu uláp Ánutu yá kálu
isusut ta miuk wa isutang há kuinek. Iná ámna niyá wa táng káyam ket yáni
hára tinek wawu ukuro táwi hánám." 23 Wáina yánán disaepelná yá yáni inán
kanán táuráng, "Niyá hánám bu kálu wáina táinek?"
24 Kulá disaepel yáni wu niyá hánám bu orek yáni hára kutná árená hánám
átak ingga yáni yon menmen táuráng. 25 Wáina tángga árát tu Jesu yá yánuk,
"Ále kámá káinnan king ingga átnándaráng watá ku yáni ya narát kut yáni
árená hálen yáin yáni hánám átnándaráng. Hang meng toling námániráng ingga
ket tárák álosim tángngátaráng. 26 Iná sándá ku wáina ma háleindaráng, ináku
káman dá kutna árená hálein ingga wawu nangge kimo yá ina átnek. Hang
káman kutná árená átnek wawu sándán yáup nangge háleinek. 27 Kulá ni wu
kutná árená yá átnek, káman tebol hára átnek wa, me káman ni yáup nangge
ya átang tiriktárák tángga átnek wa? Káman ni kutná árená átnek wawu tebol
hára átnek wa, iná nák wawu orek sáni káin yáup nangge watá ina átkoet.
28 Sán du ingirungngi rina rina nákkán káin áwángga átuk wahára wu nákkot
ronrosin áturáng. 29 Nan dá háláng táwi nák namuk, wáinanyon no háláng táwi
wa sán sáminet. 30 Wáina sáminet ta ku nákkán átkuku wata kinan nákkán tebol
hára átang umi sungi nangga kome álosim hára king gá ina átang Israel yan
tombong 12 wa pin yáni tángga átneráng."
31 Wáina yánángga ku miuk, "Saimon, Saimon, Satan dá áwáng sán
sángsárungngínán miuk, wit páliná yá haniráng ingga wit seng hip tángga
hirarát árángngátaráng wáinanyon. 32 Wáina hálendu no kákka sáponga há táng
kamánggoet, naráng hákhátikka yá ma háindák. Rám ko hurik tángga son
áwinelák wahára wu yanuknukka wa iháng káto tángga átnelák."
33 Jesu yá wáina inán du Saimon dá inuk, "Táwi, nák ku kákkot kungga kal-
abus kinan hahaya me kákkot kungga kátkámut ta tiyawingga átat." 34 Wáina
inán Jesu yá inuk, "Pita, no ing kanin, kula hurák ká ma mantáená átnek
wahára wu rám kaláhu nák ku Jesu ma naráng mát ingga meinelák."
35 Wáina inángga ku son kámuk yánuk, "No nakán yáup tátáya suring sámut
wahára wu sup tumá me yák me sendol kámá ma iháng kuráng, wahára
kutná kutná ya kámá kesák táuráng me muná?" ingga yánán watá muná ingga
inuráng.
36 Wáina inát tu Jesu yá yánuk, "Kulá nahára ku niyá supmá tumá yá
átmán wawu táinek, me yákngá yá átmán wawu hányon táinek. Iná káman
ni kápikngá muná hálen wawu lapmá hásák táng tin yuwáng mát tu sup
wanyon táng kápikngá káman yuwinek. 37 Náuta Ánutu yan papia káin ing
uyená, 'Ámna náráwa yá ámna wáik ingga káuráng.'† Wáina mená watá nák hára
pálipuk tunggafeindek. Ánutu yan papia káin nákka rina uyená watá pálipuk
tunggafeindek."
38 Wáina yánán disaepel yá Jesu inuráng, "Táwi, kang, kápik yará ná," ing inát
tu Jesu yá yánuk, "Wa rewe álo."

Jesu yá ále yáilá Olif káin sáponga táuk (Mat 26.36-46; Mak 14.32-42)

39 Jesu málám hangga ále yáilá Olif káin rám nukngá kungngátak wáinanyon
kun disaepelná yá isutang kuráng. 40 Kung hengga ku disaepelná yánuk,
" 'Ingirungngi yá nándán káin tunggafen wahára ma pálingga háindámán,'

† **22:37:** Aisaia 53.12

ingga wata sáponga tángga átneráng.” 41 Wáina yánángga málám yápmangga
kung sup káman matne kungga rehára hanggim, ále mulangán ná tárák
wáina hára kung tulá hára imángga átang sáponga táuk, 42 “Nan, ka naráng
márapmá ná namáng hutang táin ingga wawu álo, enendu ko nákkán pahán
ma isutnándalák, ináku kakán pahán isutnelák.” 43 Wáina sáponga tángga árán
alek káinnan angelo káman dá hang háláng imuk. 44 Kulá málám sutná wa
narán márapmá hánám hálen du sáponga hánghálángngá tángga árán nunggup
káto watá rina kámá ingmen utang sip pá ina sárorok káwak káin hangga átuk.
45 Kulá sáponga táng hálingga sangga kungga kápuk ku disaepelná wu pahán
márap táwi hánám tángga átkuráng hálendu háláng yáni han há yáni ruhángga
árát. 46 Wáina kápángga Jesu yá yánuk, “Náuta ku ruhángga átkoeráng? Tárutang
‘ingirungngi yá nándán káin tunggafen wahára ma pálingga háindámán,’ ingga
sáponga tángga átniráng.”

Káyam bá áwáng Jesu ket táuráng
(Mat 26.47-56; Mak 14.43-50; Jon 18.2-11)

47 Jesu yá disaepelná yánángga emá me tángga átnárán du ámna urum táwi
watá áwáng hiuráng. Judas Jesu málámbán disaepel 12 waháranan watá máta
yárengga yángotang áwáng hengga ku Jesu kang kumein ingga rupmá káin
áwuk. 48 Wáina áwán du Jesu yá inuk, “Judas, kák ku Ámna Nanggená táng
káyam ket yáni hára titiya ku kang kumindelák hám?”
49 Kulá Jesu yan disaepel yá wáina tunggafeindek ingga kangga ku inuráng,
“Táwi, nándá kápik ká álo ráhinemán ingga narelák me?” 50 Wáina inángga ku
káman dá kápik táng pris yáin yáni yan yáup nangge wata kárámanná álák kálu
sating san háuk.
51 Wáina tán kangga Jesu yá inuk, “Wáina ma táindalák!” ingga inángga yáup
nangge kárámanná wa táng son komenon ting muk.
52 Wáina tángga ku Jesu málám árong pris tátáwi yáni me Táwi yan it káungá
hánám pinná tátáyan yáup ámna me ámna hulá ingga málám ket tátáya áwuráng
wa yánuk, “Nák ku tewe ámna tombong káman da máta yáreng yámámá hám,
wáina hálendu sándá kápik kot honggem bot ihángga áweráng? 53 Rámá rámá
nák ku sáni yot Táwi yan it káungá hánám kumbiná kinan átnándat wahára
wu ket ma nehángngátaráng. Iná kula wu sándán rám, páyung gán háláng gá
tunggafek.”

Pita yá Jesu ma naráng mát ingga miuk
(Mat 26.57-58,69-75; Mak 14.53-54,66-72; Jon 18.12-18,25-27)

54 Wáina yánán du káyam áwuráng watá Jesu ket tánggatang pris yáin yáni yan
it káin kuráng. Iná Pita wu yásutang kuk, enendu kimo mulangán sim kungga
átkiuk. 55 Pris yáin yáni yan it kumbiná kinan kapme táitná hánám hára wu
ámna kámá yá káráp sit ran du wa elengga árát Pita wu kung wahára kámuk
yáni putung átkiuráng. 56 Wáina árán káráp yamá yá Pita hára man du yáup
náráwa káman wahára áturáng watá kárek hánám kangga átang miuk, “Ámna
náwu Jesu yan tombong waháranan.”
57 Wáina men Pita yá olengga inuk, “Náráwa, ámna wa melák wawu nák ma
naráng mát.”
58 Wáina inángga átang sim bu son ámna káman dá kangga miuk, “Kák ku
ámna watán tombong háranan.”
Ingga inán Pita yá miuk, “Nák muná!”
59 Wáina inángga kimo átang sangga ku ámna káman dá áwáng kangga miuk,
“Pálipuk hánám, ámna náwu watyot átningngátak, náuta ámna náwu Galili nan
yon.”

60 Wáina men Pita yá miuk, “Ko náuta melák wawu nák ma narát.” Wáina
inángga árán du waháranyon hurák ká mantáuk. 61 Kulá wahára re ku Táwi Jesu
yá hurik tángga kárek hánám Pita kan du Pita yá Jesu kangga me ing inuk wa
naráng hátiuk: “Kula hurák ká ma mantáená átnek hára rám kaláhu nák Jesu
ma naráng mát ingga meinelák.” 62 Málám Jesu yan me wa naráng hátingga ku
kep káin kung hangga kandák rina táuk wata naráng kutkáyawát táuk.

Jesu ináng kekkek tángtáng uturáng
(Mat 26.67-68; Mak 14.65)

63 Kulá ámna Jesu pinná tángga áturáng watá ináng kekkek tángtáng uturáng.
64 Yáni wa ku lap táng rahálá pop táng sat árán du ut táng ut táng gu
inánggiuráng, “Kulá niyá nutak ingga profet me meng.” 65 Wáina inángga ku
me keke hulá hulá táwi inuráng.

Jesu yá ámna hulá rahán yáni hára hetang átuk
(Mat 26.59-66; Mak 14.55-64; Jon 18.19-24)

66 Hilápmá it tá háing hang átuk wahára wu ámna hulá hulá watá kámuk
ingmen káman hálengga urum táuráng. Urum kinan wahára wu lo yan tiksa
me pris tátáwi yáni watá árát tu Jesu engotang urum wahára áwuráng. 67 Wáina
engot áwáng sat árán du Jesu ináng suliuráng, “Kulá nánáng, kák ku ámna
náráwa son iháhá wa me?”
Wáina inát tu Jesu yá yánuk, “Iná no sáninet wawu sándá nákkán me wa
narát kusák háleinek. 68 Iná no sánáng sulinet wawu sándá wata topmá ma
nanindáráng. 69 Rám kula átang hulátingga ároinek wakáin du Ámna Nanggená
wawu Ánutu Hálángngá Pálak wata ketná álák kálu putung átnek.”
70 Wáina yánán du inuráng, “Wáina wata ku, kák ku Ánutu Nanggená hám?”
Wáina inát tu Jesu yá yánuk, “Wawu pálipuk hánám meráng.”
71 Wáina men du ámna hulá hulá watá yáni meme táuráng, “Náuta ku me
hulá nukngá met naránin ingga sulinemán? Me wu málámba milunná hánám
háranyon há men naremán wa rewe.”

23

Pailat rahálá hára Jesu yá me hára átuk
(Mat 27.1-2,11-14; Mak 15.1-5; Jon 18.28-38)

1 Ámna hulá urum táuráng watá kámuk tárutang Jesu engotang Pailat tán káin
kuráng ngáyá 2 kung táng me hára tinin ingga ing miuráng, “Ámna náwu Israel
ámna náráwa yángotang kálu kandák kálu kukuya tángga ing menggoek, ‘Takis
Sisa ma imindaráng,’ hang ‘Nák ku king, Ánutu yá ámna náráwaná son iháháya
miuk wawu nák,’ ingga menggoek.”
3 Wáina met tu Pailat tá Jesu inuk, “Kák ka Juda yan king me?”
Ingga inán du inuk, “Wawu pálipuk wa melák wáina.”
4 Wáina inán du Pailat tá pris tátáwi yáni me ámna náráwa urum táwi wa
yánuk, “No ámna ná táng me hára titiyan kálunná kámá ma kat.”
5 Wáina yánuk, enendu watá áráng hákhátik tángga miuráng, “Watá Judia ále
káwak kámuk káin wa ámna náráwa me hulá hulá yánángga pahán yáni seng
árut tán wáik tánin ingga tánggoeráng. Wa hulátiuk wawu Galili ále káin átang
áwángga nákáin.”
6 Wáina inát naráng gga Pailat tá yánáng suliuk, “Ámna ná wa Galili nan me?”
wáina yánáng sulin du ing inuráng, “Wawu pálipuk.” 7 Wáina ingga inát tu
Pailat tá naruk ku ámna wawu ále káwak Herot tá pinná táená káinnan hálendu

suring yámán Herot tán káin engotang kuráng. Rám wahára wu Herot tu
Jerusalem káin wanyon átuk.
8 Herot tá Jesu yá rina rina tán met narángngátak, wata ku rám hásák simbon
wa kakaya naráng̃ga áwángngátak, enendu ma kangngátak. Wáina hálendu
Jesu yá áwáng hiuk hára wu kangga heronge naruk. Watá ket tárák kámá
tán kakaya naráng̃ga wata hálengngátak. 9 Wáina áwáng hen du Herot tá táup
hánám ináng suksulik táuk, enendu Jesu yá wata topmá kámá ma inuk. 10 Pris
tátáwi yáni yot lo yan tiksa wawu wahára kámuk átang hahatingga átang Jesu
táng me hára tiuráng. 11 Wáina tángga sat tu Herot tá tewe ámnaná yot yáni wa
ku ináng kekkek tángga lap álosim tawáng mángga son suring yámán engotang
Pailat tán káin kuráng. 12 Uláp pu Herot káling Pailat wawu kámkáyam
átkiumálák, iná rám wahára re átang gu nuknuk tángga átang ároumálák.

Pailat tá Jesu táng maripong hára kákátiya miuk
(Mat 27.15-26; Mak 15.6-15; Jon 18.39—19.16)

13 Pailat tá pris tátáwi yáni kámá yot ámna hulá hulá me ámna náráwa
mantán áwát tu yánuk, 14 “Sándá ámna ná engotang nákkán káin áwángga ku
ing miuráng, ámna náráwa yángotang kálu kandák kálu kukuya tánggoek ingga
miuráng, enendu no sáni yot há átang ináng sulingga káet tu me rina meráng
wawu watá wáina kámá ma táuk hálek. 15 Iná Herot tu wáinanyon kangga
ku suring mán nándán káin áwek. Ing narineráng, kandák kámá táuk ka no
utkámut tátáya álo ing ma meindát. 16-17 Wáina wata ku yáne hánámá lahot
mát tu se hangga háná kuinek.”*
18 Wáina yánán du kámuk hánám milun yáni káman hálen ing mantáuráng,
“Ámna wa utkámut táinelák, iná Barabas wu satá nándán káin áwik!”
19 (Barabas wawu ámna káman kapman tárang káin átnát ta takta
naráng̃ngátak, wata ku málámbot ámna kátu yá it yáilá kinan káin kun táng
hilák tángga ámna káman utkámut tán du wata táng kalabus it kinan tiuráng.)
20 Kulá Pailat tá son, “Jesu sáe kukuya naret,” ingga yánuk, 21 enendu kámuk
hánám watá ing mantángga áturáng, “Maripong hára kátiti! Maripong hára
kátiti!”
22 Wáina mantángga árát tu rám kaláhuná hára ku ing yánuk, “Náuta? Ámna
nátá márapmá kámá rina táuk? No ámna nátá márapmá kámá táuk wahára
kungga utkámut tátá ingga memeyan kálunná kámá ma kat. Wáina wata ku
hánámá lahot mángga satne hangga háná kuinek.”
23 Wáina miuk enendu áráng hákhátik tángga ing mantáuráng, “Maripong
hára kátiti!” ingga sonson hahatingga mantángga árát watán man watá re
Pailat tán me wa hálángngá tángga háuk. 24 Wáina tángga árát tu Pailat tá watán
milun isutang gu Jesu yá kámutnek ing miuk. 25 Wáina mengga ámna huphuráp
kun táng hilák tángga ámna utkámut tán táng kalabus it kinan tená wa yaling
mán kep káin hahaya inuráng wata met wa yaling mán kep káin háuk. Iná Jesu
wu watán milun isutang táng tewe ámna ket yáni hára tiuk.

Jesu táng maripong hára kátiuráng
(Mat 27.32-44; Mak 15.21-32; Jon 19.17-27)

26 Kulá tewe ámna yá Jesu engotang kungga átnárát tu ámna káman it yáilá
Sairini nan kutná Saimon watá it yáilá Jerusalem kinan kung háin ingga
áwángngárán kangga maripong ná tángga kung ingga ináng̃ga ku imát sungga

---

* **23:16-17:** Nanará ámna kámá yá ku ing naráng̃ngátaráng, me kámá tombong nahára hányon átak. Me wawu ing, “Kálu káman ing isutnándaráng, yara kámuk wata kinan rám táwi wahára Pailat tá ing táng̃ngátak, ámna káman kalabus it kinan árená wa san along kungga yáni ya ket yáni káin kungngátak.” Mak 15.6 wahára káineráng.

tánggatang Jesu sárummá ya isutang kuk. 27 Wahára wu ámna náráwa táup
hánám watá isutang kuráng wata kinan náráwa kámá yá ukuro naráng̃ga
kutkáyawát pálak isutang kunggarát tu 28 Jesu yá hurik tángga náráwa kut pálak
kuráng wa yánuk, “Jerusalem yáuriwa, nákka ma kut namindaráng, ináku sáni
ya kutkut sáni kutneráng, me nángánangge sáni ya kut yámineráng. 29 Rám
káman áwinek wahára ku meineráng, ‘Náráwa nangge ma iháháyan me ma
ihená watyot nangge muk ma yámená watá ku heronge táineráng!’ 30 Rám
wahára ku
‘ále yáilá yánineráng, “Hulátang nán ketnán haniráng!”
iná ále kandángngá wu yánineráng, “Náháng usáng hang tiniráng!” ’†
31 Kulá ámna yá káráp mirak árená hára wáina tángga ku káráp kumkumená
hára wu rina tánggalát?”
32 Kulá ámna yará kandák táená wawu Jesu yot ráháng kátkámut tátáya
ihángga kuráng. 33 Jesu wu engotang kungga ále káman kutná Yáin Kuratná
wahára kung hengga ku táng maripong hára tingga kátiuráng. Ámna yará
kandák táená watyot iháng wáinanyon kátiuráng, káman táng ket álák kálu,
káman táng ket kandák kálu. 34 Wáina átang gu Jesu yá miuk, “Nan, ko watán
kátu wa sáinelák. Rina táeráng wawu ma naráráng.” Iná tewe ámna yá ku lap
Jesu yá sutná tánggánená wa horengga iháháya ting sat árán niyá ku resim
ihinek ingga kakarák satu táuráng.
35 Iná ámna náráwa yá ku hetang átang kápángga árát ámna yáilá yá ku me
keke hulá hulá mengga átkiuráng, “Kámá háláng yámánggoek wáinanyon du sat
málámbáyon málám háláng iminek. Pálipuk hánám ámna Ánutu yá ámna náráwa
son iháháya táng tunggap táuk hálendu málámbáyon málám háláng iminek.”
36 Iná tewe ámna yá áwuráng ngáyá ku ináng kekkek tángga wáin ingirángngá
imuráng. 37 Wáina tángga ku inuráng, “Pálipuk kák ku Juda yan king hálendu
kayon ka háláng iminelák.”
38 Kulá ámna kámá yá me káman uyiuráng wa táng Jesu yáilá torong hára
káting sat átuk wawu ing:

NÁwu JUDA YAN KING.

39 Ámna kandák táená yará iháng káting sat átumálák waháranan káman dá
Jesu ináng kekkek tángga ku ing ináng sengga átkiuk, “Kák ku Ánutu yá ámna
náráwaná son iháháya miuk wa hám, wata ku ko kayon ka háláng imángga ku
nátyot háláng námáng!”
40 Wáina inán du nukngá watá me táng mángga ku ing inuk, “Kák ku ámna
watá márapmá suwek wáinanyon suwelák, enendu kák ku Ánutu ya ma hám
pitáng málák? 41 Nát náráháng kátkámut táinderáng wawu kándáng re há hálek,
náuta nátá márapmá suwemát wawu kandák táumát wata tárákngá hára álo.
Iná ámna náwu kandák kámá ma táuk.”
42 Wáina mengga ku ing miuk, “Jesu, ko átnát ya káin kung king hálengga
átang gu nákka narinelák.”
43 Wáina inán Jesu yá inuk, “No pálipuk hánám ing kanin, kula wu kák ku
nákkot átnát álosim káin átnemát.”

Jesu yá kámutuk
(Mat 27.45-56; Mak 15.33-41; Jon 19.28-30)

44-45 Rám bá 12 kilok hálengga árán káe yamá watá sálikngin du ále watá
páyung tingga káwak usángga árán kungga 3 kilok háliuk. Iná Táwi yan it
káungá hánám kinan lap hásák táwi watá ku táitná háng ráráháng̃ga yará
háliuk. 46 Kulá wahára ku Jesu yá hahatingga ingmen mantángga ing miuk,

† **23:30:** Hosea 10.8

"Nan, no irukna táng kák ketya hára tet." Wáina mengga ku pukon árong sun háuk.
47 Wáina tán kangga tewe ámna yáin yáni watá Ánutu kutná meng tárut tángga
ing miuk, "Pálipuk hánám ámna náwu ámna kándáng." 48 Wáina kangga ámna
náráwa rahán da kákápáya áwuráng watá rina tunggafiuk wa kangga pahán
yáni yá káto hálen tungturing há yáni kuráng. 49 Iná náráwa nini yá Galili
kálu Jesu isutang áwuráng watyot kámá ni Jesu naráng meráng watá ku kung
mulangán káin átang rina tunggafiuk wa kangga áturáng.

Jesu táng kung tanggán káin tiuráng
(Mat 27.57-61; Mak 15.42-47; Jon 19.38-42)

50-51 Kulá ámna káman Judia yan it kutná Arimatea wakáinnan kutná Josep
wawu ámna álo kámá kándáng re átkungngátak. Ámna wawu Ánutu yan átkuku
wata hálengga átnándak. Iná málám wawu kaunsol. Ámna watá ku kaunsol
nuknukngá watá Jesu utkámut tátáya nanará tiuráng wata narán kándáng ma
háliuk. 52 Ámna watá Pailat tán káin kuk watá kung "Jesu yan káwak sut wa álo
tángga kuinet me?" ingga inuk. Wáina inán álo ing men du 53 málám wa táng
hang lap álosim bá pondang táng kung tanggán sup hinangngá káling tolená
káman uláp káwak sut káman táng wahára ma tiuráng wahára táng tiuk. 54 Iná
Sabat tu há áwáng hálingga átuk, wata ku rám wawu Sabat ta tiktiyawik tátá
rámá‡.
55 Kulá náráwa Jesu yot Galili kálu áwuráng watá ku Josep isutang kungga
sup hinangngá rehára káwak sut wa táng tiuk wa káuráng. 56 Yáni wu rina rina
wa kangga sangga ku it yáni ya kuráng ngáyá kung oel me kuram mungngan
yáni kikiná wa tiyawiuráng. Iná Sabat hára wu meng rákit mená yá rina rina
ma tátáya mek wáina wata ku sek naruráng.

24

Jesu yá son tárutuk
(Mat 28.1-10; Mak 16.1-8; Jon 20.1-10)

1 Sonda ore nukngá ya hulátitiná hára ku hilápmá hánám náráwa watá yon
kuram mungngan yáni kikiná tiyawingga tiuráng wa iháng tanggán káin
kuráng. 2 Yáni wu kungga káuráng gu sup táwi sup hinangngá pop táená wawu
ni kámá yá kiwolán kung kep káin árán. 3 Wáina hálendu kuráng watá re
kungga kinan hangga káuráng gu Táwi Jesu yan káwak sut wawu wakáin ma
árán. 4 Wáina kangga wata narángpak tángga átnárát tu ámna yará sut yándi
tánggánená wawu hakokowak hánám bá ku sireretná pálak watá kandáng
yáni kálu hetang átumálák. 5 Wáina árán kápángga yáni wu pikpito hánám
wa naráng tun yáni hára imángga kurák mátap yáni iháng hang káwak káin
tit ámna yará watá yánumálák, "Náuta ku sándá ámna átkukuná pálak wata
kámurená orek yáni káin ná sulingga átninggoeráng? 6 Wawu nahára ma árak,
ináku há tárutak! Málámbá sáni yot Galili káin áturáng wahára me ing sánuk wa
naráng hátineráng, 7 'Ámna Nanggená wawu táng kung ámna mukmuro táená
wata ket yáni hára tit, watá táng maripong hára kátineráng, enendu rám kaláhu
átang gu son tárutnek.' " 8 Wáina yánán du me rina Jesu yá yánuk wa naráng
hátiuráng.
9 Kulá náráwa yáni wu tanggán wa sangga kuráng watá kung disaepel 11
watyot nini yá áturáng wa yánuráng. 10 Náráwa wawu Maria it Makdala nan
wa, Joana, hang Maria Jeims maming watyot tu náráwa kámá watá áwáng

‡ **23:54:** Juda yan kálu wu Sabat hára yáup ma tátáya mená, wata ku Josep pá sokmuná Jesu yan káwak sut táng kung tanggán káin tin ingga táuk.

gu aposel yánuráng. 11 Áwáng pingnga wa yánuráng, enendu watá watán me
wawu kusák hánámá iruk me ingga naruráng. 12 Iná Pita yá ku tárutang málám
hururung ingmen tanggán káin wa kung turingga hangga kápuk ku lap kuliná
watá re árát kápángga ku rina ingga narángpak tángtáng hangga háná kuk.

Emeus kálunná káin ámna yará yá Jesu káumálák (Mak 16.12-13)

13 Káe waháranyon du disaepel yará yándi wu it kutná Emeus wakáin
kundin ingga kumálák, iná it wawu Jerusalem sangga 11 kilomita wáina
kungngátaráng. 14 Yándi wu kálu wa kungga átkiumálák wawu Jerusalem
káin rina tunggafiuk wata mená tángga yándi inán kanán tángga kungga
átkiumálák. 15 Wáina tángga kungga árán du Jesu málámbá wahára áwán káman
yáni kuráng, 16 enendu yándi wu náut kámá yá rahán yándi wa ting suwán
wawu Jesu ingga ma káumálák.

17 Wáina áwán kámuk yáni kungga átang gu yánáng suliuk, “Sándu náut mená
tángga áwángga átkoemálák?”

Wáina yánán du yándi wu tareng kátingga kurák mátap yándi yá ukuro hálen
átumálák. 18 Wáina átang gu káman kutná Kliopas watá inuk, “Jerusalem káin
lombu táwi hánám áwáng átaráng. Waháranan du ko káman dá re ku rám nahára
rina tunggafengga átak wawu ma hám narálák?”

19 Wáina inán du Jesu yá yánuk, “Náutá rina tunggafengga átak?” ing men
du watá inumálák, “Jesu Nasaret nan wawu profet káman Ánutu rahálá hára
me ámna náráwa rahán yáni hára mená menggoek me ket tárák tánggoek wawu
hálángngá pálak, nát tu wata menggoemát. 20 Pris tátáwi yáni me nándán ámna
hulá ingga átaráng watá táng kapman ketná hára tit, watá kámutnek ingga
men du táng maripong hára kátit kámutuk. 21 Huphuráp pu nándu watá ku
Israel ámna náráwa son ihinek ingga naránggiumán. Iná káman du ing, Jesu
wa uturáng wawu káe kula árátne ku rám kaláhu hálek. 22 Kulá waháranyon du
náni háranan náráwa kámá hilápmá hánám tanggán káin kungga sangga áwáng
gu náháng hárámut táeráng wawu ing, 23 tanggán káin wa káeráng gu Jesu yan
káwak sut wawu ma árán. Wakáin du angelo yá re árán kápángngárát tu Jesu
wu há tárutnáráng mirak átak ingga yánemálák ka náneráng. 24 Wáina naráng
náni háranan yará yá tanggán káin kungga káemálák ku pálipuk náráwa yá
meráng wáina, iná Jesu málám bu kámá ma kamálák.”

25 Wáina men du Jesu yá yánuk, “Nanará sándi muná, profet tán me wa há
naráng ngátamálák, enendu naráng hákhátik sándi wu isikimo. 26 Ámna náráwa
son iháháya háuk wawu márapmá wa suwinek ka ku Ánutu yá kut táwi hánám
iminek wáina wa naremálák me muná?” 27 Kulá wáina yánángga ku Moses
hára átang hulátingga árongga profet kámuk kán káin málámba rina mená miti
papia káin átak wa erek yánáng tolingga kuk.

28 Wa yángyánáng kungga ku it átnát ta kumálák wata tangtang kung
hengga ku Jesu yá it wa táng hátingga kuin ingga táuk. 29 Wáina tán ámna yará
watá ma kuindalák ingga oletná mangga inumálák, “It tá yonyon hálengga
páyung tindek, wata ku nátyot átang tembát tu wáina kuinelák,” ingga inán du
watyot it kinan háuráng.

30 Hang tebol hára putung átang máváng táng sáponga tángga ulángga yámuk.
31 Wáina tán du naráng hátingga rahán yándi yá ruwarán du wahára re
pikpiliuk. 32 Wáina kun du yándi meme táumálák, “Pálipuk hánám kálu káin
Ánutu yan me wa hulá yot mengga nánáng tolingga áwek hára pahán náti yá
táwi hánám tárutak.”

33 Wáina tángga ku yándi wu tárutang Jerusalem káin son kumálák. Kung
disaepel 11 wa kápángga kámá watyot áturáng watyot káman átang gu 34 ámna
yará wa ing yánuráng, “Wawu pálipuk hánám! Táwi wu há tárutang kungga
Saimon dán káin tunggafek.” 35 Wáina yánát tu ámna yará watá ku kálu káin
tunggafeng yámuk me máváng ulángga yámán kangga naráng hátiumálák wata
yánumálák.

Jesu yá disaepelná yan káin tunggafeng yámuk (Mat 28.16-20; Mak 16.14-18; Jon 20.19-23)

36 Wáina yánángga wata mená tángga átnárát tu Jesu málámbá orek yáni hára
wa hetang átang yánuk, “Pahán láláp pá sányot átnek.”
37 Wáina yánuk, enendu disaepel urum áturáng watá kangga hárámutang
náwu utni káemán ingga pikpito naruráng. 38 Wáina kápángga ku yánuk, “Náuta
hárámutang gu nanará sáni káin wa nangnaráng táeráng? 39 Ketna me háramna
ná kaniráng. Pálipuk náwu na! Nehánggangga narániráng. Utni wu yánum yáni
me kurat yáni nák hára átak wáina muná.”
40 Jesu málám wáina yánángga ku ket hárammá káin párángngá wa yáliuk.
41 Wáina yálen kangga heronge táuráng, enendu wa narát kándáng ma hálen
narángpak yáni watá emá re há átuk. Wáina kápángga ku yánuk, “Sán náut kámá
kámá nanayan nahára teráng ngá kámá átak me muná?” 42 Ingga yánán du
yáni wu káut kátu singga tená wa táng imát tu 43 rahán yáni hára náuk.
44 Wa nangga ku yánuk, “Náwu no sáni yot átang rina tunggafeinek ka há
sánut wáina. Me rina nákka Moses yan meng rákit me káin, profet tán papia
káin me Kap Papia káin uyená wata páliná yá tunggafek.”
45 Wáina yánángga ku nanará yáni yan kálunná wa yalin du Ánutu yan me rina
uyená wa naráng hátiuráng. 46 Wáina tángga ku ing yánuk, “Náwu ing uyená
wa: Ámna náráwa son iháhá wawu márapmá sungga kámutang rám kaláhu
átang gu son tárutnek. 47 Wata ku pahán hurik tángga watán káin kut tu Táwi
yá mukmuro sáni yawonek ingga Jerusalem hára átang hulátingga wata kutná
hára mengga meng isurát kungga káwakngá káwakngá kámuk kuinek. 48 Iná
sándu sáni rahán sáni yá há káeráng, wata ku wa meng isurát kuinek. 49 No ku
náut Nanna yá sásámáya miuk wa se áwáng sáminek, iná sándu it yáilá hára ná
re árát kungga ku alek káinnan háláng watá hang sáháng támotnek.”

Ánutu yá Jesu son tángga alek káin kuk (Mak 16.19-20)

50 Kulá Jesu málám disaepelná yángot kung it Betani tangtang káin átang
gu ketná iháng hip tángga átang disaepelná kuram táng yámuk. 51 Kuram
táng yámángga átnárán waháranyon du Ánutu yá tángga alek káin árángga kuk.
52 Jesu yá yápmangga kun du yáni wu ináng sákngingga sangga ku heronge pálak
Jerusalem káin son kuráng. 53 Kung rámá rámá Táwi yan it káungá hánám wata
kapmená hára átang Ánutu kutná meng tárut tángga átkiuráng.

Aposel yá yáup táuráng wata pingnga yáni

Jesu yá alek káin kuk

1 Tiofilas, no papia huphuráp uying kamut wawu Jesu yá hulátingga yáup
rina rina táuk me rina yánáng toliuk wahára átang áwángga áwáng 2 rám Ánutu
yá tángga alek káin kuk watán me pingnga wa erek hánám uyiut. Jesu yá alek
káin manyon koená átang aposel iháng tunggap táuk wa yáup wáina wáina
há táineráng ingga Iruk Káungá yan háláng hára yánuk. 3 Málámbá sut láwit
naruk wata torong káin du rina táe ku aposelna yá pálipuk son tárutut ingga
nahániráng ingga watán káin tunggafengga rám táup pon tárák hulá hulá
tángga málám yálenggiuk. Wáina tángga rám 40 wata kinan du aposelná yan
káin tunggafengga Ánutu yan átkuku wata yánánggiuk. 4 Rám káman aposelná
yot átang gu yánuk, "Jerusalem sangga ma kuindaráng, ináku nahára átang
hálengga árongga árát Nanna yá náut há hánám sásámáya miuk wata no sáne
naruráng wa sáminek. 5 Jon dá ku umi yá kuháng yámánggiuk, iná rám hátetná
kimo átang gu Ánutu yá ku Iruk Káungá yá kuháng sáminek."

6 Kulá Jesu yá aposelná yot háwuru tángga átang gu inuráng, "Táwi, uláp
Israel yá kutná pálak átang káto hánám hálengga átkiuk wáinanyon rám nahára
ko tátá wáinanyon son álo átgim me?"

7 Wáina inát tu watá yánuk, "Rám wáina wa, wawu Nanna yá málámbán
háláng wahára kungga tiuk, wata ku sándá nanaráyan tárák ku muná. 8 Iná
sándu Iruk Káungá watá áwáng ep sáhán watán háláng há táineráng, wata ku
sándá Jerusalem hára ná, me ále Judia kámuk, me ále Samaria hang káwakngá
káwakngá káin erek hánám rina kanggoeráng me naránggoeráng wa yánáng
tolingga kuineráng."

9 Jesu yá me wa yánáng hálin du rahán yáni hára Ánutu yá tán du árángga
mukam kinan kungga alek káin kun ma káuráng.

10 Árángga kun yáni wu alek kálu re kárek hánám hálengga átnárát tu ámna
yará lap yándi haknga re tánggánená watá tunggafengga káman yáni wahára
átang gu 11 yánumálák, "Galili ámna, náuta ku nahára átang alek kálu re hálengga
átkoeráng? Jesu wa, wawu Ánutu yá kula tán du alek kinan káin sápmangga kun
káeráng wawu son áwinek. Alek kinan káin rina árángga kun káeráng tárák
wáinanyon son áwinek."

Judas yan kome tátáya aposel yá Matias táng tunggap táuráng

12 Wáina yánán du aposel yáni wu ále yáilá Olif wa sangga Jerusalem káin
kuráng. Jerusalem wawu mulangán muná ináku enanggon. 13 It yáilá káin
kung hengga ku áráng it pahálá torong káin yáni átnándaráng wakáin áturáng.
Ámna wahára áráng áturáng wawu Pita, Jon, Jeims, Endru, Filip, Tomas,
Batolomiu, Matyu, Jeims Alfius nanggená, Saimon tombong Selot háranan,
hang Judas Jeims nanggená. 14 Ámna urum watá ku rámá rámá pahán káman
hálen urum átang sáponga tángga átkiuráng. Rám wahára wu náráwa kámá
hányon áturáng, hang Maria Jesu maming me Jesu yakukula watyot kámuk
átkiuráng.

15 Rám ore wahára ku ámna náráwa ni Jesu ya naráng háting mená wata sale
yáni wu ále 120 náut wáina watá árát tu orek yáni hára Pita yá tárutang gu ing
miuk, 16 "Yanuknuk, uláp Iruk Káungá watá Dewit milunná hára me meng
tunggap táuk. Kulá me wawu Táwi yan papia hára ing uyená átnándak, wawu

Judas ya miuk. Ámna watá ku kálu yálen Jesu táng káyam ket yáni hára tineráng
ingga miuk. Kulá me wata páliná yá ku há tunggafiuk. 17 Huphuráp Judas
wawu nánin tombong gon átkiuk, iná yáupmá ku náni tánggoemán wáinanyon
tánggiuk," ingga yánuk.
18 Judas wawu kálu kandák táuk wata yumnakngá sup ihuk watá ku káwak
káman yuwuk. Rám kámá átang gu málám káwak wahára táng hang kátingga
kawilá yá hiláksin du kámun pahálá yá kámuk ingmen sunggulingga áwáng
kep káin háuráng. 19 Wáina tán du Jerusalem kinan ámna náráwa áturáng watá
pingnganá wa naráng gga ku káwak wata kutná ku yánin me kálu Akeldama ing
miuráng. Kut wata hulá ku Káwak Sip Pálak.
20 Pita yá ing hányon miuk, "Kap Papia hára Dewit tá Judas ya ing mengga
uyiuk,
'Watán tum kome watá hánámá átnek,
káman dá watán tum kome hára ma átnándak,'*
hang wata kátu yon ing uyená yá átak,
'Nukngá yá watán yáup komená wa álo táinek.'†
21-22 Wáina wata ku álo kámá ku ámna káman orek náni háranan táng tunggap
táinemán. Ámna wawu ing táená kangga, hulátingga Jon dá umi kuháng yámuk
wahára átang árongga Jesu yá alek káin kuk wahára Táwi Jesu yot átninggiumán
waháranan káman. Ámna wáina watá ku rahálá yá há káuk, wata ku nán háláng
námángga Jesu yá tárutuk wata meng isurán kungguinek."
23 Pita yá wáina men du ámna yará ná háranan káman dá átgim ingga
miuráng, ámna káman du Josep kutná nukngá Barsabas hang kutná nukngá
Jastus, hang ámna káman du Matias. 24-25 Wáina tángga ku sáponga tángga Táwi
ing inuráng, "Táwi, ko ámna kámuk ka pahán yáni wa há káelák, wata ku ko
ámna yará ná háranan du ni ámna yá ku Judas yan kome tángga aposel yáup
wa táinek ka táng tunggap táet ingga álo nálenggim me? Judas yá yáupmá wa
sangga márapmá táuk wata tárákngá isutang átnát ná rekáin átak wakáin há
kuk." 26 Wáina inángga ku Ánutu yá ni táng tunggap táinek ingga sup hirarát
kun du Matias yan sup watá kung kándáng átuk, wata ku Matias táng aposel
11 watyot tiuráng.

2

Iruk Káungá yá háuk

1 Kulá Juda yan rám táwi kutná Pentikos watá tunggafiuk hára wu ámna
náráwa Jesu ya naráng háting mená watá kámuk hánám káman hára re urum
árát, 2 waháranyon du naráng ngárát iruk yatná yá iruk táwi tángga hásingngátak
wáinanyon alek kálu hangga wata timtáummá watá re it pahálá putung áturáng
wata kinan táwi hánám tángga átuk. 3 Wáina tán naráng gga kangngárát tu
káráp lánggop ina watá tunggafengga ku ámna nangge elák yáni ina watá ku
horengga kung káman káman yáin yáni ketnán áturáng. 4 Wáina tát tu yáni wu
Iruk Káungá watá kámuk ep ihán du watán háláng hára me hulá hulá metángga
áturáng.
5 Kulá rám wahára wu Juda kámá Ánutu ya naráng háting mángngátaráng,
wawu káwakngá káwakngá káin árená watá áwáng Jerusalem káin áturáng.
6 Iruk maming tái yatná ina wa naráng gga ku ámna náráwa táup táwi watá áwáng
urum tángga átang naruráng gu yánin me káman káman kálu metát naráng gga
ku hárámutang wa nangnaráng tángga 7 nangnga yáni han du miuráng, "Ámna
náráwa náwu Galili nan rewe, 8 enendu rina tángga ku nán átamán watá ku

* **1:20:** Kap Papia 69.25 † **1:20:** Kap Papia 109.8

náni káman káman dá nánin me kálu hánám me metát naránggoemán? 9 Nán du
káwak wakáinnan wakáinnan dá áwená. Nán du káwak Patia, Midia, me Elam,
me Mesopotemia ále, me Judia ále, me provins Kapadosia, Pontus me Esia
káinnan dá áwumán. 10-11 Me nán du distrik Frigia me Pamfilia, me káwak Isip,
me ále Libia kátu it yáilá Sairini tangtang wakáinnan dá áwumán. Me nán Juda
me kámá káinnan Juda yan naráng hákhátik isurená Rom káwak káin árená,
me ailan Krit me ále Arebia wakáinnan dá áwumán. Nán du káwak wakáinnan
wakáinnan dá áwená, enendu watá me metát naremán wawu Ánutu yá yáup
maming táwi hánám táuk wata náni káman káman dá nánin me kálu hánám met
naremán!" 12 Wáina met tu kámuk hárámutang wa nangnaráng tángga ku yáni
inán kanán ing táuráng, "Náwu rina hánám tunggafenggoek?" 13 Iná kámá yá
ku wata mengga táng suksuk tángga ku ing miuráng, "Wawa wáin táwi hánám
hám náeráng hálendu watá ku wáina tángga átaráng."

Pita yá Táwi yan me yánuk

14 Wáina met tu Pita yá ku aposel 11 watyot tárutang gu san táng hip tángga
hahatingga urum táwi áturáng wa me ing yánuk, "Yanuknukna Juda me ámna
náráwa kámuk Jerusalem hára átaráng sándu, kándáng kárámatingga nákkán me
ná naráng gga ku náut nahára káeráng wata hulá ya narineráng. 15 Sándá ámna
náráwa náwu umi káto nangga hohingga wáina táeráng ingga meráng, enendu
wáina muná. Inggálu ku emá hilápmá 9 kilok hálek. Rám wáina hára ámna yá
sipak ma tángngátaráng. 16 Wa meráng wáina muná, ináku ná tunggafek náwu
huphuráp profet Joel yá ing miuk wa,

17 'Ánutu yá ing mek, "Rám bá sálikngingga árán du
no Irukna wa suring me ámna náráwa kámuk kán káin han
nángánangge sáni me yáuriwa sáni yá nákkán me wawu profet tá ina mengguin-
eráng.
Ámna máto sáni yá tárák ára ina kápát tu ámna tátáwi sáni yá ára kangguin-
eráng.
18 Yáup nangge me yáup náráwa na hánámá yáup táená, enendu
rám wahára wu no Irukna wa hányon suring me watán káin han
nákkán me wa profet tá ina mengguineráng.
19 No me hulá kámá watá alek káin ánu tunggafen,
káwak káin ámu wu tárák hulá kámá yá tunggafen du rám bu wa ingga
narineráng.
Sip me káráp lánggop me towet maming tái watá tunggafeineráng.
20 Káe yá hurik tángga páyung tin du
yap pá hurik tángga sip ina háleinek.
Wáina tát sálikngin du Táwi yan rám háleinek,
wahára wu Táwi yá yamá me hálángngá watyot áwinek.
21 Kulá nini Táwi yá háláng yámámáya ininerang
watá ku son há ihán álo átneráng." '*

Joel yá profet me wáina miuk.

22 "Israel ámna náráwa, kárámatingga nákkán me ná narineráng. Sáni há
nareráng wa, Jesu Nasaret nan wawu Ánutu málámbá háláng imán ket tárák
hulá hulá hálángngá pálak sáni yot átang tánggiuk wawu wáina tán du sándá
kangga Ánutu málámbá suring mán áwuk ingga kangga nanaráya tánggiuk.
23 Kulá Ánutu yá yon du táng sán ket sáni hára tiuk wawu uláp wáina táinet
ingga há naruk wa isutang wáina táuk. Wáina tán ámna wáik watá háláng sámát
tu maripong hára tingga piring gá kátit tu kámutuk. 24 Enendu Ánutu yá ámna

* **2:21:** Joel 2.28-32

wa kátkámut tán háláng waháranan imáng hutang tángga táng tárut táuk, náuta
kátkámut tán háláng watá wa káto tángga átnát tán tárák muná. 25 King Dewit
tá wata ing miuk,
‘No káet tu Táwi yá rámá rámá nák tangtang hánám átkoek.
Watá háláng nanamáya naya tangtang hánám átkoek
wata ku náut kámá yá neháng kongkong tán ma háindát.
26 Wáina wata ku pahánna yá álosim hálen milunna yá heronge táet.
Táwi yá káwak sutna táng álolo táinek wata hálengga átkoet,
27 wawu satá no kámurená yan ále káin ma átnándát,
hang ko ámna rongrongngá hánám nangán ingga narelák wa satá ma
pálikngindat.
28 Ko kálu kungga átkuku tátáyan wa há naliulák.
Ko rámá rámá nákkot árátá no heronge hánám átnet.’†
Dewit tá me wáina miuk.
29 “Yanuknukna, no pálipuk hánám há naret wa, ing sánin, pem náni Dewit
wawu há kámurán usuráng, hang tanggálá wawu Jerusalem hára ná há átak.
30 Iná Dewit wawu profet hálendu há narek Ánutu yá pálipuk hánám ing inuk,
‘Máriya ku kák kinan nan káman dá king kák inanyon átnek.’ 31 Dewit tá máriya
rina tunggafeinek wa kangga ku Jesu Son Iháhá yá tárutnek wata ing miuk,
‘Kámurená yan ále káin ma átnándák me ma pálikngindák.’ 32 Ánutu yá Jesu
wawu há táng tárut tán mirak átak. Nándu náni rahán náni yá há kangga
ku wata menggoemán. 33 Iná Jesu wawu há árángga kungga Ánutu ketná
álák kálu átak. Wáina átang gu Nan dá Iruk Káungá imáméya miuk wa ketná
hára há tángga ku suring mán háek ngá ku há kangga nareráng wa. 34 Kulá
Dewit tá alek káin kuk wawu Jesu yá kuk wáinanyon muná, wata ku nándá
ing naráng guinemán, Dewit tá me ing miuk wawu málámba ma miuk, ináku
nukngá ya miuk,
‘Táwi Ánutu yá Táwina ing inuk,
“Ketna álák kálu putung árátá kungga
35 no káyamya wa ráhángga iháng hang ting se árát
ko wa iháng hátingga átnelák.” ’‡
36 “Dewit tá wáina miuk, wata ku Israel sándá ku náwu pálipuk hánám ing
narineráng, ámna Jesu sándá táng maripong hára kátiuráng wawu Ánutu yá
táng Táwi átnát ta táng tunggap táuk, hang táng málámbán ámna náráwa son
iháháyan ting san átak.”
37 Pita yá me wa men naráng ga ku ámna náráwa yá pahán yáni yángen du
Pita yot aposel kátu wa yánuráng, “Yanuknuk, rina táinemán?”
38 Wáina yánát tu Pita yá yánuk, “Sán kámuk hánám pahán sáni hurik tángga
ku Jesu ámna náráwa son iháhá kutná hára umi kuhát tu Ánutu yá mukmuro
sáni yawondang gu Iruk Káungá wa sáminek. 39 Ánutu yá Iruk Káungá sásáméya
miuk wawu sán me nángánangge sáni me kámá ni mulangán átaráng wa kámuk
sáminek. Táwi Ánutu náni yá ni ámna náráwa mantáng yáminek, wawu uláp Iruk
Káungá yámáméya miuk wa kámuk yáminek.”
40 Wáina yánángga ku me kámá táup pon pahálá yot yánángga ing yánuk,
“Kándáng hánám háleng rákit tángga átneráng, rám nátán ámna mukmuro
watyot márapmá iháníirot.” 41 Kulá Pita yá me wa yánán watán me watá ámna
náráwa táup hánám wa iháng gápán du áwáng umi kuhuráng. Rám wahára
ámna náráwa sale yáni 3,000 náut wáina tá pahán hurik tángga áwáng Jesu yan
tombong háliuráng.

† **2:28:** Kap Papia 16.8-11 ‡ **2:35:** Kap Papia 110.1

Ámna náráwa yá pahán káman hánám áturáng

42 Ámna náráwa yá káman háhále, me aposel yan me wa nanará, me áwáng
urum tángga sungi nana, hang sáponga tátá wata káto hálengga átkiuráng.
43 Wáina tángga árát Ánutu yá aposel ket yáni hára tárák táup hánám wáina tán
ámna náráwa niyá wa kápuráng watá hárámutang pitáuráng. 44 Ámna náráwa
Jesu ya naráng háting mená watá pahán káman re hánám átang kutná kutná
yáni wa kat kámuk yáni yan háliuk. 45 Yáni wu káwak me kutná kutná yáni kámá
wa iháng yumnak tángga sup ihángga ku iháng káman niyá náuta kesák tán
wa imánggiuráng. 46 Rámá rámá wu Táwi yan it káungá hánám wata kumbiná
kinan urum tánggiuráng. Pahán yáni wu álosim hánám árán heronge hára kámá
yan it káin kungkung tángga sungi nangnang tángga átninggiuráng. 47 Táwi
kutná meng tárut tángga átkut tu ámna náráwa kámá yá ku kápángga pahán
álosim naráng yámánggiuráng. Rámá rámá wu Táwi yá ámna náráwa kámá
yot ihán du Jesu ya naráng háting mená wata sale yáni yá wu táwi hánám
hálenggiuk.

3

Ámna káman hárammá wáik ká álo háliuk

1 3 kilok wawu sáponga tátáyan rám, wata ku rám káman yonyon kálu 3 kilok
hálengga árán du Pita káling Jon dá sáponga tátáya Táwi yan it káungá hánám
káin árángga kumálák. 2 Kungga káumálák ku waháranyon ámna káman mam
kinan átang hárammá wu wáik hálená tunggafiuk wa tángga it káungá kumbi
kálu mungnganá kutná ku Álosim Hánám wahára áwuráng. Rámá rámá wawu
wáina re táng áwáng wahára sat átang ámna náráwa yá it káungá kumbiná kinan
hangngátaráng hára sup pa yánángga re átnándak. 3 Málám kápuk ku Pita káling
Jon dá kung háinán tán du kápángga ku sup kámá namándimálák ingga sonson
yánuk. 4 Wáina yánán du yándi wu kárek hánám hálengga kangga ku Pita yá
inuk, "Nát náháng!" 5 Wáina inán du ámna watá kápángga ku sup kámá há hám
namindemálák ingga naruk.
6 Wáina naráng kápángngárán Pita yá inuk, "Sup silva me gol wawu
nákkán káin ma árak, ináku náut nákkán káin átak wa kamindet. Jesu Nasaret
nan ámna náráwa son iháhá wata kutná hára ing kanin, tárutang tarengga
kung." 7 Wáina inángga ku ketná álák kálu tángga háláng imán tárurán du
waháranyon kándumá yot hárammá sárummá watá álo háliumálák. 8 Wáina
tán du málám hiring árángga hangga ku tarengga kung áwáng táuk. Wáina
tángga ku málám káman yáni kung it káungá kumbiná wata kinan hangga ku
kung áwáng tángga hiring hiring tángga Ánutu kutná meng tárut tángga átuk.
9-10 Wáina tán kangga ámna náráwa yá ámna wawu it káungá kumbiná kálu
mungnganá kutná ku Álosim Hánám wahára átang sup pa nánángga átnándak
wa ingga kangga há naráng hátiuráng. Wáina hálendu yáni wu rina tángga álo
hálek ingga ikik hárámutang nangnga yáni háuk.

Pita yá it káungá kumbiná wata kinan Táwi yan me yánuk

11 Ámna náráwa yá ámna wa kangga hárámutang hururung áwángga káuráng
gu ámna wawu Táwi yan it káungá kumbiná kinan wata parandaná kutná
Solomon dán paranda hára Pita káling Jon pengga ihángga árán. 12 Wáina tát
kápángga ku Pita yá yánuk, "Israel ámna náráwa, náuta ku tárák wa kangga
hárámutaráng? Me náuta ku káto náhánggoeráng? Tárák ná kangga yándin
háláng hára wáina táemálák, me Ánutu rahálá hára kándáng átnándamálák wata
ku ámna ná táng tárut tán tarengga kung áwáng táek ingga ma narindaráng.

13 Abraham, Aisak, Jekop hang táwi ilom náni yan Ánutu watá yáup nanggená
Jesu wa kut táwi imuk, enendu sándá ámna wa táng káyam ket yáni hára
tiuráng. Pailat tá san háná kukuya miuk, enendu sándá Pailat rahálá hára
nándán king muná ingga mengga utkámut tátáya miuráng. 14 Ámna wawu
rongrongngá kándáng hánám, enendu sándá wa sárum imángga ku Pailat ing
inuráng, 'Ámna ráháng kátkámut táená wa satá háná kuik,' ingga inuráng.
15 Ámna nángot kung átkuku nánámá wawu utkámut táuráng wa, enendu Ánutu
yá son táng tárut táuk ngá ku nát tu rahán náti yá há káumát hálendu wata sán
sánánggoemát. 16 Ámna náwu huphuráp pu hárammá wáik átkiuk ngá sáni há
naráng meráng wa, enendu nán du Jesu ya naráng háting mángngátamán wata
ku Jesu kutná háranyon du nátá táte wa álo hálek. Jesu málámbá yon naráng
hákhátik náni wa táng káto táng námán du naráng hákhátik watá yon du ámna
ná pukon hánám táng tolin álo hálengga wa árán káeráng wa.
17 "Yanuknukna, no pálipuk ing há naret, sán me ámna hulá hulá sáni yot
wa táuráng wawu wáina ingga ma narená táuráng. 18 Enendu wawu Ánutu
yá uláp wáina há tunggafeinek ingga miuk wata ku sándá wa táuráng. Profet
tá ing miuráng, ámna náráwa son iháhá wawu láwit táwi narinek ing miuráng
wata ku wa tunggafiuk. 19 Wata ku nanará sáni kandák wa táng tolingga ku
pahán sáni hurik tát tu Ánutu yá mukmuro sáni wa yawon sáminek. Wáina tát
tu Ánutu yá háláng sámángga sáháng káto tángga 20 ámna náráwa son iháháya
táng tunggap táuk, Jesu wa suring mán sándán káin son áwinek. 21 Jesu wawu
alek káin árán kungga Ánutu yá kutná kutná kámuk hánám iháng tolin son
kándáng hálet tu wahára ku Jesu yá son áwinek. Wawu Ánutu yá uláp profet
káungá milun yáni hára wáina táinet ingga miuk wa isutang táinek. 22 Moses yá
ing miuk, 'Táwi Ánutu sáni watá profet káman sáni háranan yon táng tunggap
tángga tán nák ina profet háleinek. Wata ku watá rina meinek wa kándáng
naráng̃ga isutneráng. 23 Káman niyá watán me wa naráng̃ga ma isutnándák
wawu málámbán tombong háranan Ánutu yá pukon hánám isurán kungga
kámutnek,'* Moses yá wáina ingga miuk.
24 "Hang uláp profet hulátingga Samuel hára átang áwek watá Ánutu yan me
mengga rám náta miuráng, wawu rám bu ná tunggafek ná. 25 Sándu profet
wata nángánangge yáni, wata ku profet tá me rina miuráng wata páliná wawu
sándá táineráng. Hang uláp Ánutu yá táwi ilom sáni yot pahán káman háliuk
wawu sándá ku páliná táineráng. Ánutu yá Abraham ing inuk, 'Kák ráula
háranan káman hára kungga ámna náráwa kámuk hánám káwak ketnán watán
káin sambe yá tunggafengga kuinek.'† 26 Kulá rám Ánutu yá yáup nanggená
wa káwak káin suring mán háuk wahára wu suring mán sándán káin kálak
áwángga ku sáháng álolo tán du sándá ket tárák sáni kandák wa sasaya suring
muk."

4

Ámna hulá yá Pita káling Jon iháng kalabus káin tiuráng

1 Kulá Pita káling Jon yándi wu ámna náráwa me emá yánángga átnárán du
pris yan tombong háranan kámá, me Sadyusi yan tombong háranan kámá, me
it káungá pinná tátáyan táwi yáni watá áwuráng. 2 Áwáng átnárát tu aposel yá
Jesu wu há tárutuk wata ku kámurená wawu wáinanyon há tárutneráng ingga
ámna náráwa yánángga árán áwuráng watá kuk hánám naráng̃ga ku 3 Pita káling

* **3:23:** Meng Rákit 18.15,18,19 † **3:25:** Hulátitiná 22.18

Jon ket ihángga ku há yonyon tiuk hálendu iháng kalabus it kinan ting sat árán
kungga tembátnáya háliuk. 4 Wáina táuráng enendu ámna náráwa táup hánám
bá yon me wa há naruráng hálendu Jesu ya há naráng háting muráng watyot
sale yáni yá kungga 5,000 náut wáina háliuk.

Pita káling Jon iháng kaunsol rahán yáni hára me hára tiuráng

5 Kulá tembátnáya ku Juda yan pris tátáwi yáni, ámna yáilá me lo yan tiksa
watá Jerusalem hára urum táuráng. 6 Waháranyon du pris yáin yáni Anas
watyot Kaiafas, hang Jon káling Aleksenda watyot tu pris yáin yáni wata sip
yáni kátu kámá yot watá kámuk hánám áwáng wahára áturáng. 7 Wáina áwáng
átang gu ámna kámá yánát Pita káling Jon iháng áwáng sat urum tángga áturáng
wata rahán yáni hára hetang árán du ing yánáng suliuráng, "Sándu náut háláng
hára me náut kutná hára ku kuip tárák wa támálák?"
8 Wáina yánát tu Pita málám Iruk Káungá watá ep táwi tángga háláng imángga
árán du ing yánuk, "Juda ámna náráwa yan pris tátáwi yáni me ámna yáilá,
9 sándu nát tá ámna hárammá wáik wawu kálu rina kálu kungga táng tolin álo
hálek ingga wata hám nanaráya nánáng sulinggoeráng? 10 Wáina hálendu sán
me Israel ámna náráwa kámuk sáni hánám ing narineráng, Jesu Nasaret nan,
ámna náráwa son iháhá wata kutná hára ku ámna rahán sáni hára ná hetang
átak wawu kuip álo hálek wa. Jesu wawu sándá maripong hára kátit tu há
kámutuk, enendu Ánutu yá son táng tárut táuk. 11 Jesu wawu sup ina,
'ámna it tátá sándá sup wáik ingga kangga táng sat kuk
watá ku inggálu it hálángngá ya káto hánám átkoek.'*
12 Ni kámá nukngá káman dá ámna náráwa son iháháyan tárák ku muná. Káwak
náta ketnán kut nukngá kámá ma árak, ináku Ánutu yá kut káman námuk,
wawu Jesu. Kut watá re ku ámna náráwa son ihinek."
13 Pita yá wáina yánán ámna hulá watá kápángga ing naruráng, Pita káling
Jon wawu hánámá árená, me nanará itná káin kámá ma koená, enendu ma
pitáená kándáng hánám wa memálák. Wáina kápángga ku hárámutang gu ámna
yará náwu uláp Jesu yot káman átninggiuráng ingga naruráng. 14 Kulá káuráng
gu ámna táng toliumálák watá yándi yot wahára hetang árán du watá me kámá
topmá yánánáyan kálunná ma tunggafiuk. 15 Wáina tángga ku yánát kaunsol yan
urum itná wa sangga kep káin hat tu yáni ing inán kanán táuráng, 16 "Ámna
yará náwu rina táng yámánggatnem? Watá tárák káman maming tái hánám há
tán Jerusalem kinan ámna náráwa watá wáina ingga há nareráng wawu nándá
táng kilak titiyan muná. 17 Kulá nándá ku me watá emá re kungga áriwon,
wata ku yánátne ámna yará watá kut wahára ámna náráwa ma yánindamálák."
18 Wáina mengga ku yáni wu son mantáng yámát it kinan áwán du Jesu kutná
hára me wáina ámna náráwa ma yánáng tolindamálák ingga yánuráng. 19 Wáina
yánát tu Pita káling Jon dá ku ing yánumálák, "Kulá sándá ku rina nareráng,
Ánutu yan me isusut watá kándáng hálek, me sándán me isusut watá kándáng
hálek? 20 Nátá milun náti pop tátáyan tárák ku muná. Nát tu náti rina káumát
me rina narumát wa há mengga yánángga átkuinemát."
21 Wáina yánán kápángga ku ámna yáilá yá olet yándi mangga wáina son ma
meindamálák ingga yánáng piták tángga ku yápmat hangga kumálák. Kulá
ket tárák rina tán ámna náráwa yá káuráng wata ingga Ánutu kutná há meng
tárut tángga áturáng, wata ku ámna yáilá yá márapmá yámámáyan kálunná kámá
ma kang tunggap táuráng. 22 Iná ámna táng toliumálák wawu yaraná 40 táng
hátingga árán du yarán dá ket tárák wa tán álo háliuk.

---

* **4:11:** Kap Papia 118.22

Táwi yan me wa meng isurát kukuyan háláng tátáya Jesu yan tombong gá sáponga táuráng

23 Kulá Pita káling Jon yápmat hangga kumálák watá kungga ku nuknuk
yándi kápángga ku pris tátáwi yáni me tombong Juda yan ámna hulá yá me rina
yánuráng wa yánumálák. 24 Me rina wa yánán naráng hálingga ku kámuk pahán
káman hálen Ánutu yan káin sáponga ing táuráng, "Táwi, ko alek káwak me táp
hang wata kinan kutná kutná metá tunggafiuráng. 25 Uláp Iruk Káungá watá
nan náni Dewit, kákkán yáup nangge, wata milunná hára ing miulák,
'Náuta ku káwakngá káwakngá watá pahán káráp táup tánggoeráng?
Náuta ku ámna náráwa nátá ket tárák wáik tátáya hánámá me hárotkoeráng?
26 Káwakngá káwakngá king me ámna yáilá átaráng
watá káman hálengga tiktiyawik tánggoeráng.
Wáina tángga ku erawángga
Táwi Ánutu yot tu ámna náráwa son iháháya mená
wa iháng hang titiya tánggoeráng.'†
27 Dewit tán me ánu watá pálipuk hánám tunggafiuk wawu ing, it yáilá nahára
Herot káling Pontius Pailat tá ále kámá káinnan ámna me Israel ámna náráwa
yot káman hálengga Jesu, kangán yáup nangge káungá hánám, wa táng hang
titiya me hároturáng, wawu ka uláp nangán yáup wa táinek ingga há miulák
wa. 28 Watá wáina táuráng wawu kangán nanará me pahán rina táineráng
ingga narulák wa táuráng. 29 Kulá Táwi, kula wu ko me rina mengga nán
náháng piták tátáya táeráng wa kangga ku yáup nángánangge ka nán háláng
námátá ku nándá ma pitáená hánghálángngingga kangán me wa mengga
kuinemán. 30 Ko yáup nanggeka káungá Jesu wata kutná hára ketya kálandang
ilalák mara iháng tárut tángga ket tárák hulá hulá wa tángguinelák."
31 Kulá Jesu yan tombong gá yáni wu sáponga táng hálingga árát tu
waháranyon it áturáng watá muwalán Iruk Káungá watá hang ep ihán du Ánutu
yan me memeya ma pitáená átninggiuráng.

Ámna náráwa yá kámá háláng yámuráng

32 Ámna náráwa Jesu ya naráng háting mená watá kámuk hánám pahán me
nanará yáni káman tiuráng. Ámna káman dá kutná kutná ná kan málámbán
hánám re ma háliuk, ináku kámuk kán háliuk. 33 Kulá aposel yáni wu Táwi Jesu
yá son tárutuk wata hánghálángngá hánám yánángga kut Ánutu yá pahán álosim
naráng yámángga táwi hánám háláng yámuk. 34 Orek yáni hára wu káman dá
náut kámá ya kesák ma tánggiuk. Káman niyá káwak me itná yá átmánggiuk
wawu men yuwát tu sup wa iháng áwáng 35 aposel ket yáni hára tit tu watá
horengga rendá kesák irená wa yámánggiuráng.
36 Kulá ámna káman átuk wata kutná wu Josep, iná aposel yá kut imuráng gu
Banabas. Kut Banabas wata hulá wu pahán táng káto tátá. Wawu tombong
Liwai háranan, itná hulá ku ailan Saiprus. 37 Ámna watá ku káwak káman men
yuwát tu sup ihuk wa táng áwáng aposel ket yáni hára tiuk.

5

Ananaias káling Safaira yá Ánutu ingirungngindin ingga táumálák

1 Kulá ámna káman kutná Ananaias watá áwáná Safaira watyot káwak
yándi kátu káman hányon yuyuwáya men ámna káman dá yuwuk. 2 Káwak
wa wáina yuwán yándi wu pahán káman tingga ku sup kátu táng ting san

† **4:26:** Kap Papia 2.1-2

árán du Ananaias yá sup kátu rewe táng kung aposel ket yáni hára tingga
yángyárungngingga sup pu kámuk ná iháng áwáng ná tet ingga yánuk.
3 Wáina tán du Pita yá inuk, "Ananaias, rina tángga ku satá Satan dá
pahálan han du Iruk Káungá wa ingirungngingiya tángga káwak yuwená sup
kátu wa táng kangán da tingga ku kátu rewe tángga áwelák? 4 Ko káwak
wa metá yuwuk wawu kakán pahán isutang táulák. Sup ihulák wa ka rina
tátáya wu álo tánggim. Rina tángga ku nanará kandák wa táulák? Ko ámna
nangge yángyárungnget ingga narelák, enendu ámna nangge muná, ináku
Ánutu málám ingirungngingiya táelák."
5-6 Wáina inán Ananaias málám wa narángga waháranyon pukon kámutang
táng hang kátingga árán du tambun wawu ámna máto kámá yá áwáng lap pá
pondang táng kung usuráng. Kulá kámá niyá wáina táek ingga pingnganá
narángga ku pikpito hánám naruráng.
7 Kulá 3 aua náut wáina átang sangga ku áwáná yá náulá yan káin rina
tunggafiuk wawu ma narená wahára áwáng hiuk. 8 Wáina áwáng hen du Pita
yá ináng suliuk, "Ko nanáng, Ananaias yot sándá káwak men yuwuk wata
supmá wa ná rewe me?"
Ingga inán watá miuk, "O, wa rewe."
9 Wáina inán du Pita yá inuk, "Náuta ku sándá Táwi yan Iruk in-
girungngingiya pahán káman hálemálák? Kang! Náula useráng wawu kálu
mungnga hára átaráng watá ku kák hányon kehángga kuineráng."
10 Wáina inán waháranyon pukon kámutang hárammá hulá hára táng hang
kátingga árán du ámna máto yáni wu it kinan áwángga wáina kangga ku tambun
wa táng kung náulá tangtang usuráng. 11 Kulá náunáwán yará watán káin
wáina tunggafek ingga narángga ku Jesu yan tombong me ámna náráwa kátu
watá pikpiták táwi hánám wa táuráng.

Aposel yá ket tárák hulá hulá táuppon táuráng

12 Aposel yáni wu ket tárák hulá hulá ámna náráwa orek yáni kinan táup
hánám táuráng. Ámna náráwa Táwi ya naráng háting mená yáni wu pahán
káman hálen du it káungá kumbiná kinan hangga kung paranda kutná
Solomon dán paranda hára urum tánggiuráng. 13 Ámna náráwa niyá Jesu ya
ma naráng háting mená watá ku Jesu yan tombong wata kut yáni meng tárut
tánggiuráng, enendu yáni áwáng watyot átnát ta ku pitánggiuráng. 14 Wáina
tánggiuráng, enendu ámna náráwa táup pá yon watá Táwi ya naráng háting
mángga ku áwáng watán tombong hára sengsáráp tángtáng tánggiuráng. 15 Ket
tárák wáina tánggiuráng wa kangga ku ámna náráwa yá ilalák mara wa iháng
áwáng kálu hára káwam iháng áwáng elengga wata ketnán tinggiuráng. Wáina
titne ku Pita yá kun yongnganá yá re ihánggápán álo háleniráng ingga wáina
iháng kung tinggiuráng. 16 It yáilá Jerusalem tangtang it átaráng waháranan
táup hánám watá ilalák mara me iruk wáik ká iháng lem táená wa hányon
ihángga áwánggiuráng wawu kámuk álo hálenggiuráng.

Aposel yá kalabus it kinan árát tu angelo yá háláng yámuk

17 Kulá wáina tángga árát kápángga ku pris yáin yáni yot tombong Sadyusi
háranan kámá yáup káman tánggiuráng watá aposel wa kápángga pahán suksuk
hánám naráng yámánggiuráng. 18 Wáina narángga ku aposel wa ket ihángga
kalabus itná kinan ámna wáik ká árená wakáin tiuráng, 19 enendu yáungán
Táwi yan angelo káman dá kalabus it watán kálu mungnga wa yaling yámángga
yángotang kep káin hangga ku 20 yánuk, "Kungga it káungá watán kumbi kinan
káin átang gu Táwi yan átkuku watán me pingnga wa kámuk hánám ámna
náráwa yánineráng."

21 Wáina yánán yáni wu hilápmá hánám bu angelo yá rina yánuk wa isutang
kung it káungá kumbiná kinan átang ámna náráwa me wa yánáng tolingga
áturáng.
Kulá pris yáin yáni watá ámna yáup káman tánggiuráng watyot áwángga ku
kaunsol kinan nan Israel yan ámna yáilá wa kámuk hánám met áwuráng.
Áwáng káman hálengga ku ámna kámá suring yámát kalabus itná káin aposel
yángotang áwáwáya kuráng. 22 Wáina kuráng enendu aposel wu ma árát
kápángga ku son áwángga ámna yáilá ing yánuráng, 23 "Kalabus itná wawu kálu
kámuk káto sung sat árát ámna kálu pin yáni tátá watá pin yáni tángga átaráng.
Wáina árát kálu yalemán enendu ni kámá káman it kinan ma árán kamán."
24 Wáina yánát narángga ku it káungá pinná tátá wata táwi yáni me pris tátáwi
yáni watá narángpak tángga son du náutá tunggafeinek ingga naruráng.
25 Wáina narángga átnárát ámna káman dá áwángga yánuk, "Sándá narániráng!
Ámna iháng kalabus itná kinan tiuráng wawu it káungá kumbiná kinan
hetang átang ámna náráwa me yánáng tolingga átaráng." 26 Wáina yánán du
it káungá pinná tátá wata yáin yáni watá tewe ámna ná watyot kung aposel
wa yángotang áwuráng. Yáni wu kung táng hánghálang tángga ma yángotang
áwuráng, ináku yolopon yángotang áwuráng, náuta ámna náráwa yá sup mangga
náráháng kámut tánirot ingga narángga ku wáina táuráng.

Aposel yá kaunsol rahán yáni hára me metátáya ma pitáuráng

27 Kulá aposel yángotang áwángga ku iháng sat kaunsol rahán yáni hára árát
tu pris yáin yáni yá yánuk, 28 "Nándá ámna wata kutná mengga ámna náráwa
me pingnga yánáng totoli wata há káto táng sámumán, enendu sándá emá
re yánáng tolingga árát tu ámna náráwa táup hánám Jerusalem kinan átaráng
watá há narángga átaráng. Iná ámna wa utkámut táuráng watán márapmá wu
nányot átak ingga hánámá sáni menggoeráng."
29 Wáina yánán du Pita yot aposel nukngá watá inuráng, "Nándu Ánutu yan
me wawu há isutnemán, iná káwak ámna yan me wawu ma isutnándámán.
30 Sándá Jesu maripong hára kátingga utkámut táuráng, enendu táwi ilom náni
yan Ánutu watá há kámutuk háranan son táng tárut táuk. 31 Wáina tángga táng
áráng ting san ketná álák kálu átangguinek. Kulá Ánutu málámbá yon Jesu kut
táng hip tán watá Táwi náni me Son Iháhá wáina átangguinek. Watá ku háláng
námán Israel nándá pahán hurik tátne nándán mukmuro yawonek. 32 Kulá
nándu Ánutu yá wa táuk wawu há káumán wata ku meng isurátne kuinek, iná
Iruk Káungá yá ku wata hányon meng isurán kuinek. Niyá me wa narángga
isutnek wawu Ánutu yá Iruk Káungá wa iminek."
33 Pita yá wáina yánán naruráng hára wu ámna yáilá watá kuk hánám
narángga aposel wa ráháng kátkámut tátáya naruráng. 34 Wáina narángga árát
tu tombong Farisi háranan ámna káman kutná Gamaliel wawu ámna náráwa
kámuk hánám bá meng toling mángngátaráng hang ámna wawu lo yan tiksa,
watá kaunsol rahán yáni hára tárutang gu ámna kámá yánán aposel wa ihángga
kep káin hang rám kimo átniráng ingga yánuk. 35 Wáina yánán du ámna kámá
yá aposel wa yángot hang kep káin árát tu Gamaliel yá ámna yáilá wa yánuk,
"Israel ámna, sándu ámna ná rina kámá táng yáminán du hulátingga kándáng
nangnaráng táineráng. 36 Sándu ing há nareráng, rám hásák ma hálek ámna
káman kutná Teudas yá tárutang nákku ámna hulá kutna pálak ingga men
ámna 400 náut wáina tá kung watyot áturáng, enendu kapman dá utkámut
tán watán tombong wawu hárátingga káman káman kuráng. Wáina tát tu yáup
yáni wawu hánámá háliuk. 37 Wata máriná káin du ámna náráwa kut yáni
erek hánám wa uying háháli rámá hára ámna káman kutná Judas Galili nan

watá tárutuk. Wáina tárutang gu ámna kámá ihángga ku kapman isusut ta kun erawák táuráng, enendu kapman dá ámna wa hányon utkámut tán watán tombong wawu hárátingga káman káman kuráng. 38 Wáina wata ku kula wu ing sánin, sándá ámna ná rina kámá ma táng yámindaráng, ináku yápmat há yáni kuineráng. Yáup yáni wa tánggoeráng wawu ámna yan nanará re hálen wawu tát kungga yáup yáni watá pana háinek. 39 Iná pálipuk yáup yáni náwu Ánutu yan yáup hálen wawu sándá káto táng yámámá yan tárák muná. Ánutu yot erawánirot."

40 Gamaliel yá wáina yánán narát pálipuk hálendu aposel ya met áwát tu yánát hánámá lahot yámát Jesu kutná hára son ma yánáng tolindaráng ingga yánángga ku yápmat há yáni kuráng.

41 Wa yápmangga kungga aposel yáni wu Ánutu yá naráng hákhátik yáni tárákngá kangga ku Jesu yan yáup tát wata ingga ámna kámá yá iháng lem tát tu reprepmá álo táineráng ingga naráng gá yánuk wata heronge nangnaráng kuráng. 42 Yáni wu kung átang gu rámá rámá wu Táwi yan it káungá hánám kumbiná kinan me it wahára wahára kungga Jesu wawu ámna náráwa son iháhá ingga mengga me pingnga álosim wa yánáng tolingga átninggiuráng.

6

Jesu yan tombong gá aposel háláng yámámáya ámna 7 iháng tunggap táuráng

1 Kulá rám wahára Juda nan ni Jesu naráng háting mená sale yáni yá táwi hánám wáina hálengga árán du waháranan kámá Grik me metáená watá ku kámá Aram me metáená wata kuk táng yámángga ing yánuráng, "Sándu rámá rámá sánin kálu rewe náráwa kawát niyá sungi ya kesák tánggoeráng wa háláng yámánggoeráng, iná nándán kálu náráwa kawát wawu ma háláng yámángguráng." 2 Wáina yánát tu aposel 12 watá disaepel kámuk ka met áwát tu ing yánuráng, "Kulá nándá Ánutu yan me wa mengga ámna náráwa yánáná wa sangga ku sungi silip tátá hára átnemán wawu kándáng ma háleindák. 3 Wáina wata ku, yanuknuk, sándá ámna 7 ni Iruk Káungá yan háláng hára re árená me nanará yáni álosim hára árená me orek sáni hára kut yáni álosim átnándaráng, wáina wa kápángga iháng tunggap tát nándá wa iháng yáup wahára titne ku watá yáup wa pinná tángga átneráng. 4 Iná náni wu rámá rámá sáponga tángga Ánutu yan me rewe yánángga átningguinemán."

5 Wáina met ámna náráwa kámuk watá me wa narát álosim hálendu Stiwen wawu ámna ni Jesu ya pahán yot naráng háting mángngátak me Iruk Káungá watá ep táwi hánám tán átnándak wa táng tunggap táuráng. Hang Filip, Prokorus, Nikanor, Timon, Pamenas hang Nikolas wawu hányon iháng tunggap táuráng. Iná Nikolas wawu it yáilá Antiok nan Juda ámna muná, enendu Juda yan miti kinan átnándak.

6 Kulá yáni wu ámna 7 wa yángot áwáng aposel rahán yáni hára tit tu aposel yá yáup yáni wahára iháng káto táng yámámáya sáponga táng yámángga ket yáni yá yáin yáni hára usáng hang tiuráng.

7 Iná rám wahára ku Ánutu yan me wa meng isurát kun ámna náráwa táup hánám watá Jerusalem hára Jesu yan tombong háliuráng. Pris táup táwi yá yon Jesu yan me pingnga álosim wa naráng gá naráng hákhátik kálu wahára áturáng.

Juda ámna kámá yá Stiwen táng me hára tiuráng

8 Kulá Stiwen wawu Ánutu yá pahán imángga málámbán háláng wa imán ket tárák hulá hulá tátáwi hánám ámna náráwa orek yáni káin tángga kuk. 9 Wáina tángga árán du Juda yan miti itná káman kutná Along Koená wahára hangga árená ámna watá watyot menmen táuráng. Ámna urum wawu it yáilá Sairini, it

yáilá Aleksandria hang provins Silisia yot Esia wakáinnan. 10 Wáina menmen
táuráng, enendu Stiwen wawu Iruk Káungá watá nanará imángga átuk hálendu
ámna urum watá me hára wu ma táng hang tinggiuráng.
11 Wáina hálendu yáni wu kilak átang ámna kámá pahán yánin hat tu watá
kusák pilengga ing miuráng, "Stiwen dá Ánutu me Moses ya me kandák men
narumán," ingga miuráng.
12 Kulá wáina tángga kungga ku ámna náráwa, ámna yáilá me lo yan tiksa
watá pahán yáni táng tárut tát tu kung Stiwen ket tángga táng áwáng kaunsol
ket yáni hára tiuráng. 13 Wáina ting sat árán du ámna kámá yánát tu watá áwáng
me kusák ing miuráng, "Ámna nátá Táwi yan it káungá nátyot Ánutu yan meng
rákit me wata me kandák menggoek. 14 Rám káman ing men narumán, 'Jesu
Nasaret nan watá Táwi yan it káungá ná yalingga ku kálu rina isusut ta Moses
yá námuk wa yawondang gu kálu kámá isusut ta náninek,' Stiwen dá wáina
miuk," ingga ámna kámá watá miuráng.
15 Iná ámna náráwa kaunsol it hára áturáng watá kámuk hálengga Stiwen
kárek káuráng gu Stiwen kurák máta wawu angelo kurák máta ina.

7

Stiwen dá kaunsol rahán yáni hára me metáuk

1 Kulá wáina meng hálit tu pris yáin yáni watá Stiwen inuk, "Me wa meng
sat kákkán káin áwek wa pálipuk me?"
2 Wáina inán du Stiwen dá miuk, "Yanuknukna me nan ilomna, nákkán me
ná kárámatingga narineráng! Sisi náni Abraham watá it táwi Haran káin ma
koená Mesopotemia ále káin há árán Ánutu yamá hálángngá pálak watá watán
káin tunggafengga inuk, 3 'Ko káwakka me sipya kátu wa yápmangga ku no
káwak kaleinet káin wa kuinelák.'*
4 "Wáina inán du Kaldia ámna náráwa yan káwak wa sangga kung gu it táwi
Haran káin itná hulá ya átuk. Átang árongga naning gá kámurán du Ánutu yá
suring mán áwáng káwak átamán nahára áwuk. 5 Wa áwuk hára Ánutu yá káwak
kátu kimo 1 mita ina káman málámbán tombong gá átnát ta kámá ma imuk.
Ináku ing inuk, 'Máriya ku káwak wa kaminet wawu ka me kák ráulaka watán
káwak háleinek,' ingga inuk. Rám wahára wu Abraham bu nanggená muná
árán wáina inuk. 6 Iná 'Kák ráulaka wawu kung ámna kámá yan káwak káin
watán yáup nangge hánámá hálet tu iháng wáik táng sat árát kungga yara
400 háleinek. 7 Iná watá rendán yáup nangge hálengga átneráng wawu na
márapmá yáme wata máriná káin du ráulaka yá káwak wa sangga áwáng ále
nákáin du na nanáng sákngineráng.'† 8 Wáina inángga ku pahán káman mená
inángga ku pahán káman dán tárák ku kip mamará watá átnek ingga inuk.
Wata torong káin Abraham nanggená Aisak ká tunggafengga rám 8 árán du
málám nanggená kipmá maruk. Kulá wata torong káin átang gu Aisak ká
Jekop naning hálengga átang árongga torong káin du Jekop pá táwi ilom náni
12 wata nan yáni háliuk.
9 "Kulá táwi ilom náni watá Josep pa pahán suksuk narángga ku táng yáup
nangge hánámá ya ámna kámá yánát yungga tángga Isip káin kuráng, enendu
Ánutu yá watyot átkiuk. 10 Wáina átang gu márapmá rina watán káin áwánggiuk
wa kung rákit tángga nanará álosim imán du Isip pán king Fero yá kan álosim
hálen heronge naráng mángga Isip pán ámna hulá yáin yáni ya táng tunggap
tángga tin árán du inán málámbán kutná kutná wa pin yáni tángga átkiuk.

* **7:3:** Hulátitiná 12.1 † **7:7:** Hulátitiná 15.13-14

11 “Kulá wata torong káin sungi kesák táwi hánám bá Isip káwak me Kenan
ále káin wa kámuk hánám tunggafengga márapmá táwi hánám yámán táwi ilom
náni yan káin sungi yá muná kuk. 12 Wáina kangga ku Jekop pá sungi Isip káin
átak ingga met narángga ku hulátingga táwi ilom náni wa suring yámán wakáin
kuráng. 13 Kungga áwáng átang sangga son suring yámán kuráng wahára ku
Josep pá nák ku wa ingga tatning ilommá watyot kulaná wa yánuk. Wahára
kungga ku Fero yá Josep sipmá kátu wa naráng yámuk. 14 Wáina tángga ku
Josep pá naning Jekop me sipmá kátu kámuk hánám wata me san kun Isip
káin kuráng, wata sale yáni ku 75. 15 Kulá Jekop málám Isip káin átang kungga
ku málám bot táwi ilom náni wawu kámuk wakáin kámuturáng. 16 Kámurát tu
iháng kung Sekem káin tanggán káman Abraham bá Hamor nángánangge yan
hára sup silva yá yuwuk wakáin tiuráng.
17 “Kulá Isip káin rám hásák átang gu Israel ámna náráwa watá táwi hánám
wáina máringga áturáng. Ánutu yá háláng yámámá rámá yá hátewingga
átuk, wawu huphuráp Abraham me rina inángga me hárotuk wa isutnán.
18 Rám wahára wu king nukngá Josep ma naráng mák watá Isip pán king
háliuk. 19 King watá ku tombong náni wa yángyárungngingga ku ket tárák
wáik yálenggiuk. Wata kinan káman du ing, me káto hánám mengga yánán
nángánangge yáni kongakngá wa kámutniráng ingga iháng kung ále wahára
wahára raták yápmanggiuráng.
20 “Kulá rám wahára ku Moses maming gá Moses táng tin du Ánutu yá
nangge wata álosim naruk. Iná nangge wawu maming gá it kinan kilak pinná
tángga árán yap kaláhu háliuk. 21 Torong káin du táng kep káin sat árán du
Fero uriwa yá áwáng kangga ku táng kung málámba nanggená ya sing muk.
22 Wáina tán átang gu Moses wawu Isip pán nanará itná káin kungga nanará
álosim wa tángga ku me metátá me yáup tátá ná wawu hálángngá pálak háliuk.
23 “Kulá Moses wu yaraná 40 hálen átang gu sipmá kátu Israel wa kápápáya
naráng hátiuk. 24 Wáina naráng hátingga kungga káuk ku Isip ámna káman dá
Israel ámna káman táng wáik tán kangga ku málám kung nukngá Israel ámna
wa háláng imángga wata topmá tángga Isip ámna wa urán kámutuk. 25 Moses
málám wáina táek ku Israel ámna náráwa yá kálu wakálu kungga ku Ánutu yá
háláng námán nápmat along kuinán táek ingga káineráng ingga naruk, enendu
watá kálu wa ma kang rákit táuráng. 26 Tembátnáya ku Moses málám kungga
kápuk ngá ku Israel ámna yará erawángga árán du iháng hore pahán káman
hálendimálák ingga ing yánuk, ‘Yarán, sándu sip káman, náuta ku sándi yon
erawánggoemálák?’
27 “Wáina yánán ámna márapmá márumá watá Moses háting san kun du inuk,
‘Kák ku niyá nándán me nanaráyan ámna yáilá keháng tunggap táuk? 28 Kuip
Isip ámna utkámut tálák wáinanyon nák nutkámut táin ingga tánggoelák me?’‡
29 Wáina inán Moses málám me wa narángga ku piták ngá kungga lombu ya
ále Midian káin átuk. Átang kungga áwáná tángga ku nangge yándi ámnaná yará
iháng tiumálák.
30 “Wakáin árán kungga yara 40 yá sálin du ále yáilá Sainai tangtang
ále komkomá ámálum re wakáin angelo káman dá káráp isikimo rangga
átuk watán lánggop kinan tunggafeng muk. 31 Moses málám wáina kangga
nangnganá han rinaná ingga kándáng kakaya rupmá káin kunggatang gu
Táwi salá naruk, 32 ‘Nák ku táwi ilomya yan Ánutu, Abraham, Aisak me Jekop
watán Ánutu.’§ Wáina inán narángga Moses yá yángyáng tángga kakaya pikpito
hánám naruk.

‡ **7:28:** Son Ihuk 2.14 § **7:32:** Son Ihuk 3.6

33 “Wáina tán du Táwi yá inuk, ‘Ko káwak hetang átalák wawu káungá hánám,
wata ku háramya káin sendol wa yaling. 34 No Isip káin nangán ámna náráwa
ket tárák kandák rina táng yámángga átaráng wawu há kápángga átkoet. Watá
márapmá táwi hánám sunggoeráng wa há kápángga ku wa Isip ket yáni hára
son iháháya kula háet. Wáina wata ku no suring kame tárutang Isip káin son
kuinelák,’** ingga inuk.
35 “Huphuráp Israel yá Moses yá Israel yan ámna yáilá átnát ta takta
narángga inuráng, ‘Kák ku niyá nándán me nanaráyan ámna yáilá keháng
tunggap táuk?’ ingga inuráng, enendu Ánutu yá ámna wanyon suring mán
ámna yáilá hálengga Isip ket yáni hára Israel son iháháya kuk. Káráp isikimo
hára angelo tunggafeng muk wata ketná hára Ánutu yá hálángngá wa imuk.
36 Wáina háláng imán du málám Isip káin ket tárák hulá hulá wa tángga Israel
yángotang Isip sangga kungga Táp Sipmá káin me ále komkomá ámálum re káin
yara 40 wata kinan ket tárák hulá hulá tángga kuk.
37 “Moses watá yon du Israel ámna náráwa ing yánuk, ‘Ánutu yá sáni háranan
yon profet káman nák ina táng tunggap táinek,’†† ingga yánuk. 38 Moses yá ále
komkomá ámálum re káin táwi ilom náni yot átang áráng ále yáilá Sainai káin
angelo yá me átkukuná pálak wa imán táng áwáng yámukngá náni yot átkoek.
39 “Enendu táwi ilom náni yá watán me wa isutnán taktak yámuk, me ámna
yáilá yáni átnát ta takta narángga ku pahán yáni káin du son hurik tángga Isip
pa kukuya naruráng. 40 Wáina tángga ku Aron inuráng, ‘Ámna Moses watá
nángorán Isip sangga áwumán wawu náutá rina táng muk wawu ma narámán,
wata ku ko ánutu náni kámá iháng toling námátá ku watá kálu máta yárengga
nángotang kuineráng.’‡‡ 41 Wáina mengga rám wahára ku ánutu yáni káman
bulmakau nanggená utniná yáni táng tolingga ku wata heronge tángga taha
yáni watán káin ihángga kungga ting muráng. 42 Wáina tát tu Ánutu yá sárum
yámán yánin pahán isutang káe, yap me hitung alek káin átaráng wa yánáng
sákngingga áturáng. Wa táuráng wawu profet tá me rina papia hára ing uyiuk
wáinanyon ina:
‘Israel ámna náráwa sándá ále komkomá ámálum re káin yara 40 áturáng
wahára
taha sáni me towet sisiya kutná kutná wa nákkán da ihángga áwánggiuráng
me? Wawu muná hánám.
43 Miti ya hahayan sel it tángga átninggiuráng wawu nákkán muná,
ináku wawu ánutu kusák kutná Molek watán.
Hang ánutu kusák kutná Refan watán hitung utniná wa hányon tángga
átkuráng.
Ánutu kusák wa yánáng sákngingiya ku wata utni yáni wa iháng toliuráng,
wata ku no sásure káwak sáni wa sangga kung Babilon táng háting kung
numkálu káwak átak wakáin átneráng.’§§
Ingga profet tá wáina miuk.
44 “Táwi ilom náni yá ále komkomá ámálum re káin átninggiuráng wahára
wu Ánutu yan sel it watá átyámán wa kangga ku Ánutu yá nányot átak ingga
naránggiuráng. Kulá sel it wa táuráng wawu Ánutu yá Moses wáina táineráng
ingga inán wa isutang wáina táuráng. 45 Wa táuráng watá há árán du táwi ilom
náni wata nángánangge yáni yá Josua yan rám hára tángga kungga árát Ánutu
yá káwak márumá yásurán káwak wa yáni ya táuráng. Wáina tángga ku sel it wa
wakáin táng tiuráng watá há árán kungga king Dewit tán rám háliuk. 46 Iná

** **7:34:** Son Ihuk 3.5,7,8,10 †† **7:37:** Meng Rákit 18.15 ‡‡ **7:40:** Son Ihuk 32.1 §§ **7:43:** Amos 5.25

Dewit wawu Ánutu yá táng álolo táng mánggiuk. Watá sáponga tángga it álosim
káman Jekop e ilommá watá kung Ánutu ináng sákngingiyan álo tátáyan me rina
ingga Dewit tá ináng suliuk. 47 Wáina inuk enendu nanggená Solomon dá ku
Ánutu yan it wa táuk.
48 "It wa há táuk, enendu Ánutu Árená Hánám wawu it ámna nangge yá táená
wahára wu ma átnándak, ingga profet tá me wáinanyon ing miuk:
49 'Táwi yá ing mek, "Alek wawu no putung átang pin yáni tátáyan kome,
iná káwak wawu no háramna titiyan kome,
wata ku sándá it rinaná hánám tát tu
no wahára sek narinet? Wawu káluná muná.
50 Naya ketna yá yon du ále kutná kutná kámuk hánám wa iháng toliut." '***
Ingga Táwi yá wáina miuk.
51 "Sándu yáin sáni káto hánám, pahán nanará sáni wawu Ánutu ma naráng
mená ina. Kárámán sáni wu yongurená hálendu Ánutu yan me wa ma
narángngátaráng. Rámá rámá wu Iruk Káungá watán me wa ma isutkuráng,
táwi ilom sáni yá tánggiuráng wáinanyon tánggoeráng. 52 Uláp táwi ilom sáni yá
profet kámuk hánám iháng wáik táuráng. Ámna Kándáng gá áwinek ingga meng
tunggap táuráng wawu táwi ilom sáni yá hányon ráháng kátkámut táuráng, me
sándá kálu wanyon isutang ámna áwinek ingga miuráng wawu táng káyam
ket yáni hára tingga táng kung utkámut táuráng. 53 Ánutu yan meng rákit me
wa angelo yá táwi ilom sáni ket yáni hára há tiuráng, enendu sándá ku ma
isutnándaráng," ingga Stiwen dá yánuk.

Juda ámna yá sup mangga Stiwen urát kámutuk

54 Kulá Stiwen dá me wa yánán kaunsol yáni wu kuk hánám naráng gá mátap
yáni kirikkárák táuráng. 55 Iná Stiwen wawu Iruk Káungá watá ep táwi tán alek
kálu hálen árán káuk ku Ánutu yamá sireretná pálak wata kinan Jesu wu ketná
álák kálu hetang árán. 56 Wáina kangga ku yánuk, "Narániráng, no káet tu alek
ká ang tán Ámna Nanggená wawu Ánutu ketná álák kálu hetang árán káet."
57 Wáina men naráng gá ku hahatingga ohok maming tái hánám tángga
káráman yáni yongutang kámuk tárutang hururung kung Stiwen usáng gá
táuráng. 58 Wáina tángga ku hárárang táng uyingga it yáilá kumbiná kep káin
hangga ku utkámut tátáya sup mangga utang árát, ámna huphuráp Stiwen da
me kusák miuráng watá lap yáni hákhásák torong káin molená wa yalingga
iháng ámna máto káman wahára átuk wata hárammá hulá hára urum tit watá
pin yáni tángga árán yáni sup máuráng. Ámna máto wata kutná wu Sol.
59 Kulá sup mangga utang árát wata kinan Stiwen dá sáponga ing táuk, "Táwi
Jesu, ko irukna táng." 60 Wáina mengga ku tulá hára imángga hahatingga
hánám ing mantáuk, "Táwi, ko watán kandák yáni wata topmá ma táindalák."
Wáina mengga sangga ku há kámutuk.

8

Sol yá Jesu yan tombong wa iháng wáik tángga átuk

1-2 Kulá Stiwen utkámut tát tu ámna kámá Ánutu yan kálu kándáng isu-
tang átnándaráng watá kutkáyawát táwi hánám táng mángga ku táng kung
usuráng. Káe waháranyon átang hulátingga ku ámna náráwa Jesu yan tombong
Jerusalem hára áturáng wa iháng wáik tángga árát tu kámuk hánám pitángga
hánghánáng tángga Judia ále kálu me Samaria ále kálu kut, aposel yá re ku
Jerusalem káin áturáng.

*** **7:50:** Aisaia 66.1-2

Stiwen utkámut táuráng wawu Sol yá kápángga ku álo kámá táeráng ingga
kápuk. 3 Wáina kápángga Sol yá ku hulátingga Jesu yan tombong iháng lem
táe sálikngik ingga it kinan áráng hak tángga ámna náráwa wa raták hánám
háráráng iháng uying kung kalabus itná kinan tingting tángga átuk.

Filip pá me pingnga álosim wa Samaria káin yánuk

4 Kulá ámna náráwa pitángga kuráng watá kung it rehára áturáng, wakáin
átang Táwi yan me pingnga álosim wa mengga yánángga átkiuráng. 5 Filip
pá ku kungga Samaria ále káin hangga it káman hára Jesu wawu ámna
náráwa son iháhá ingga yánán du 6 ámna náráwa táup táwi yá yon watán
me naráng ga ket tárák rina tánggiuk wa kangga ku me rina yánánggiuk wa
kándáng kárámatingga naráng ga átkiuráng. 7 Filip málám ámna náráwa táup
pon iruk wáik ká ep ihená wa yásut yámán iruk wáik watá ohok pálak ámna
náráwa yápmangga kunggiuráng. Iná kámá wu kurat yáni kámurená watá
álo hálet kámá wu háram yáni wáik hálená watá álo hálenggiuráng. 8 Wáina
tunggafengga átuk hálendu it wahára nan ámna náráwa watá heronge maming
táwi hánám tángga áturáng.

Saimon dá Ánutu yan háláng wa sup pá yuyuwáya miuk

9 Kulá ámna káman sárummá pálak it wahára átnándak wawu kutná wu Sai-
mon, watá huphuráp pon átang me tárák kolem hulá hulá tángga nawu kutna
pálak nahániráng ingga tán wa kangga Samaria ámna náráwa yá nangnga
yáni hanggiuk. 10 Wáina hálendu ámna náráwa yáilá me ámna náráwa hánámá
watá kámuk hánám watán me narát álo kámá hálen du ing menggiuráng,
"Ámna náwu Ánutu ina, wata kutná ku Ulihálángngá Pálak." 11 Rám hásák kon
yáni yot átang káwak kán nanará hára ket tárák hulá hulá wa tángga átkun
kangga nangnga yáni hanggiuk, wata ku ámna náráwa kámuk ká watán me
naránggiuráng. 12 Ámna náráwa watá yon Filip pá Ánutu yan átkuku watán
pingnga álosim watyot Jesu Son Iháhá wata mengga yánángga kun naráng ga
wawu pálipuk hánám ing mengga ku umi kuhuráng. 13 Kulá Saimon málám
enendu pálipuk hánám ingga naráng ga umi kuhuk. Wáina tángga ku Filip
isutang káman yándi átningga Filip pá tárák hulá hulá táwi wa tán kangga
nangnganá han átninggiuk.

14 Kulá aposel Jerusalem káin áturáng watá Samaria ále káin du ámna náráwa
yá Ánutu yan me naráng ga káto tánggoeráng ingga met naruráng hára wu Pita
káling Jon suring yámát watán káin kumálák. 15-16 Yándi wu watán káin kungga
káumálák ku Jesu ya naráng háting mángga umi kuhuráng enendu Iruk Káungá
watá ma áwáng ep ihená árán, wata ku Iruk Káungá watá ep ihik ingga sáponga
táng yámumálák. 17 Wáina tángga ku Pita káling Jon dá ket yándi yá yáin yáni
hára usáng hang tin du wahára ku Iruk Káungá watá Samaria ámna náráwa
watán káin áwuk.

18 Kulá Saimon málám kápuk ku aposel yará watá ket yándi yá ámna náráwa
yáin yáni hára usáng hang tin Iruk Káungá watá watán káin áwán kápángga,
málám sup pá Iruk Káungá yuyuwáya ing yánuk, 19 "Sándá háláng wa nák
namán du no ketna yá wáinanyon táe Iruk Káungá wa hányon táineráng."

20 Wáina yánán Pita yá inuk, "Saimon, supya wawu kayot káráp pán pingnga
háleinek! Ánutu yá málámbán pahán isutang gu wáina yámángngátak wawu ko
ku sup pá álo yunggem ingga narelák? Wáina kámá ma árak. 21 Táwi rahálá
hára pahála kinan du kandák átak. Wáina wata ku nándá Ánutu yan yáup
tánggoemán wata kinan kák ku ma áralák. 22 Wata ku kandákka wa sangga ku
pahála hurik tángga ku Táwi ya sáponga táng mátá ku nanará kandák pahála

káin átak wa yawon yaminek hám. 23 No wáina kanet wawu náuta no kahet
tu nándá ket yáup tánggoemán wa kang naránggoelák, hang mukmuroka watá
keháng kik hárorán átalák.”
24 Wáina inán du Saimon dá miuk, “Sándá nák ka Táwi yan káin sáponga tán
du rina memálák watá nákkán káin ma tunggafeindak,” ingga yánuk.
25 Kulá yándi wu Táwi yan me wa mengga Jesu yá rina tán káumálák wa ámna
náráwa yánángga ku it wa sangga kungga Táwi yan me pingnga álosim wa it
máro yon Samaria kinan yánáng yánáng Jerusalem ba kumálák.

Filip pot káwak Itiopia nan ámna káman

26 Kulá Táwi yan angelo yá Filip inuk, “Kák ku tárutang ámuta kálu kungga
ku kálu Jerusalem hára átang kungga it Gasa káin kung hená wa isutang
kuinelák,” wáina ingga inuk. Kálu wawu ále komkomá páliná muná átak
wakálu. 27 Wáina inán du Filip pu wakálu kunggatang gu Itiopia káwak káinnan
ámna káman káuk. Ámna wawu Kuin kutná Kandasi yan kapman watán ámna
yáilá waháranan. Kuin watán sup pinná tángngátak, iná ámna wawu tunggulá
ránená. Watá Jerusalem káin miti ya hangga ku 28 son itná ya kukuya ku karis
ná ketnán putung átang gu profet Aisaia yan papia wa sángsánging kungga
átkiuk. 29 Wáina kungga árán du Iruk Káungá yá Filip inuk, “Kungga karis wata
tangtang kungga álák.”
30 Wáina inán du Filip málám hururung karis wata tangtang kungga naruk
ku ámna wawu profet Aisaia yan papia wa sángingga árán. Wáina naráng
ku Filip pá inuk, “Kák ka wa sánginggoelák wata hulá wa kámá wáina ingga
narelák me?”
31 Wáina inán ámna watá miuk, “Rina narinet? Káman dá nanáng tolin du álo
naránggem.” Wáina mengga ku Filip inán áráng málám bot putung átumálák.
32 Ámna wawu Táwi yan me ing uyená wa sángingga átkiuk:
“Watá me kámá ma miuk, ináku yolopmá átang
sipsip utkámut tátáya tángga koená yá ina,
me sipsip nanggená rommá mamaráya tángga koená yá ina átkoek.
33 Ámna táng me hára tiuráng watá márapmá suwik ingga
kusák pilengga táng hang tit reprepmá táwi hánám naruk.
Wawu nángánangge muná hálendu ámna náráwa yá
nángánangge wata me pingnga yánánáyan tárák ku muná.
Watán átkuku wa káting rákit tát tu
watá káwak ketnán ma árak.”*
34 Kulá ámna watá me wa sángingga sangga ku Filip inuk, “Ko nanáng, profet
tá ku niya miuk, málámba miuk me ámna nukngá ya miuk?” 35 Wáina inán du
Filip pá hulátingga miti papia ámna watá sángiuk wata hulá kálak inángga ku
Jesu yan me pingnga álosim wa inuk.
36-37 Kulá yándi wu kálu wa kungga átang gu umi káman hára kung hengga
ku ámna watá miuk, “Kang, umi ku wa átak. Náutá kálu sung namán du no
umi ma kuhánggem?”† 38 Wáina mengga ku karis engotang kuku wa inán karis
watá tareng kátin Filip pá ámna watyot yayará yándi hangga kung umi kinan
hangga ku Filip pá ámna wa umi kuháng muk. 39 Wáina kuháng mángga sangga
ku yándi wu umi sangga kep káin áwumálák waháranyon Táwi yan Iruk ká Filip
tángga kun pikpilin du ámna watá ma káuk. Iná ámna wawu heronge pálak
kálu wa isutang itná ya kuk. 40 Iná Filip pá káuk ku málám bu it táwi Asotus

---

* **8:33:** Aisaia 53.7-8 † **8:36-37:** Nanará ámna kámá yá ku ing naráng ngátaráng, me náta kátu wu tombong nahára átak. Me wawu ing, “Filip pá ing inuk, ‘Pahála yot Jesu pálipuk ingga naráng háting melák hálendu álo umi kuhinelák.’ Wáina inán du topmá ing miuk, ‘Nák ku Jesu Son Iháhá wawu Ánutu Nanggená ingga naráng hátet.’ ”

wakáin átuk. Kulá it wahára wahára átningga Jesu yan me pingnga álosim wa ámna náráwa yánángga kuk. Wáina tángtáng kungga it yáilá Sisaria káin kung hiuk.

9

Sol yá pahán hurik táuk

1 Kulá rám wahára wu Sol yá Jesu yan tombong wa iháng lem tángga ráháng
kátkámut tátáya mengga átuk. Málám kung pris yáin yáni 2 wa inuk, "Juda
yan miti itná yan ámna yáilá kámá yá háláng nanamáya papia álo uyingga
namánggim me? Ko álo ingga metá ku táng kung it yáilá Damaskas káin
ámna náráwa Jesu yan tombong wa kápángga ket ihánggatang Jerusalem káin
kuinet," ingga inuk. Wáina inán álo ingga inángga ku papia uyingga imuk.
3 Sol málám Damaskas tangtang kung hálingga átnárán du waháranyon alek
kálu yamá maming táwi watá málám hára manggatuk. 4 Wáina tán Sol málám
táng hang káwak káin kátingga ku me káman ing mengtán naruk, "Sol, Sol,
náuta ku nák neháng wáik tánggoelák?"

5 Wáina naráng ku Sol yá inuk, "Ámna hulá, kák ku ni?" ingga inán du
miuk, "Nák ku Jesu, ni ko táng wáik tánggoelák wa. 6 Kulá kula wu tárutang
it yáilá kinan kutá ku rina táinelák wawu ámna káman dá wakáin kaninek,"
ingga inuk.

7 Iná ámna Sol yot kungga áturáng wawu wahára hárámutang nángnángingga
áturáng. Me wu há naruráng enendu watá niyá metáek ingga wu ma káuráng.
8 Kulá Sol málám tárutang rahálá háliuk enendu náut kámá kámá ma káuk.
Wáina hálendu ketná hára tángga ku Damaskas káin kuráng. 9 Kung wakáin
du rám kaláhu wu rahálá ma hálená wáina re átuk. Rám wahára sungi me umi
kámá ma náuk.

10 Kulá Damaskas káin du naráng hákhátik ámna káman átuk wata kutná
ku Ananaias. Ámna watá átnárán du Táwi yá ára hára ina áwáng "Ananaias!"
ingga mantáng mán du "Táwi, átat," ingga inuk.

11 Wáina inán du Táwi yá inuk, "Tárutang kungga kálu kutná Kálu Kándáng
wakáin Judas yan it káin ámna káman it yáilá Tasus nan kutná Sol wa káinán
áwet ingga yáninelák. Ámna wawu sáponga tángga átak. 12 Sol wu rahálá
kunángngá enendu ára hára ina káek ku ámna kutná Ananaias watá áwáng
ketná yá yáilá káin usáng hang tin du rahálá yá kándáng hálengngárán káek."

13 Wáina inán Ananaias yá miuk, "Táwi, nák ku kákkán ámna náráwa káungá
hánám wa Jerusalem káin rina iháng wáik wáik tánggoek wata ámna watán
pingnga wu há met naránggoet. 14 Iná nákáin áwuk wawu pris tátáwi watá
wáina álo táinelák ingga inát tu ámna náráwa kaya naráng háting kamená me
sáponga táng kamángngátaráng wa ket iháháya áwuk."

15 Wáina men du Táwi yá Ananaias inuk, "Kung! Ámna wawu kula wu
nákkán yáup ámna háháleya táng tunggap há táet. Ámna watá wu kungga ámna
náráwa ále kámá káinnan me king máro átaráng me Israel ámna náráwa yan káin
kungga nangán me pingnga wa yánángga átkuinek. 16 Naya kutna meng tárut
tángga kungga márapmá rina suwinek me láwit rina narinek wawu na ininet."

17 Wáina inán Ananaias málám kungga it kinan árángga kungga ketná
yá Sol yáilá káin usáng hang tingga ku ing inuk, "Nukna Sol, Táwi Jesu ni
nákáin áwángga átnárá tunggafeng kamuk watá suring namán áwet wawu
ko rahála kándáng háháleya, me Iruk Káungá watá áwáng kák hára ep táwi
hánám kekeháya." 18 Wáina inán waháranyon du náut kámá purungngá ina
watá sohingga Sol rahálá sangga han du rahálá kándáng háliuk. Wáina tángga

ku tárurán du Ananaias yá umi kuháng muk. 19 Wáina tán du sunginá kámá
nangga ku hálángngá tiuk.

Sol yá Damaskas me Jerusalem káin yáup táuk

Sol yá rám kámá ku Jesu yan ámna náráwa Damaskas káinnan watyot wakáin
áturáng. 20 Rám waháranyon Juda yan miti itná káin kung hanghang tángga ku
Jesu wawu Ánutu Nanggená ingga yánángga kuk. 21 Iná Sol yan me naruráng
watá ku hárámutang gu ing miuráng, “Ámna nátá hánám bu ámna náráwa
Jesu ya naráng háting mená me sáponga táng mángngátaráng wa iháng lem
tángngátak. Jerusalem káin wáina tángngátak watá ku inggálu ku son nákáin
wa ket iháng gu ku pris tátáwi yáni watán káin iháng gu kukuya áwuk,” wáina
ingga miuráng. 22 Kulá Sol yá me metátáyan hálángngá watá táwi hánám wáina
hálen Juda ámna náráwa it yáilá Damaskas káin áturáng wa kándáng hánám wa
Jesu wawu Ánutu yá ámna náráwa son iháháya táng tunggap táuk ingga yánuk.
Wáina yánán du Juda yá watán me wa naráng ga hárámutang watán me káting
hang titiya me kámá ma miuráng.
23 Kulá rám máro yon watá há kun átang wata torong káin du Juda yá urum
tángga Sol utkámut tátáya me hárotang 24 káen me yáungán it yáilá kumbiná yan
kálu mungnganá wa erek kandingga áturáng, enendu Sol málám wáina tángga
átaráng ingga há naruk. 25 Rám káman yáungán du Jesu yan ámna náráwa yá
engotang it yáilá kumbiná wata ketnán árángga kungga ku inát yák wáina tán
hára wata kinan putung árán páup putingga wahára tángga átang yolopon sat
kumbi kep kálu hangga kuk.
26 Wata torong káin du Jerusalem káin kungga Jesu yan ámna náráwa watyot
sengsáráp tátáya tán kangga watá erek pitáng muráng, náuta watán nanará
káin du ámna wa pálipuk Jesu ya naráng háting mánggoek me rina ingga
naruráng. 27 Iná Banabas yá ku engotang gu aposel yan káin kuk. Málám
kung wakáin du Sol wawu Damaskas káluná káin Táwi yá wáina tunggafeng
mángga wáina wáina inuk, me Damaskas káin ma pitáená Jesu kutná mengga
Táwi yan me yánánggiuk ingga aposel yánuk. 28 Wáina tán du Sol yá watyot
Jerusalem káin átang átninggiuráng. Rám wahára wu Sol yá ma pitáená Táwi
yan me pingnga álosim wa ámna náráwa yánángga átninggiuk. 29 Wáina tángga
átkun kangga Juda kámá Grik me narená watá Sol yot me metángga wata
menmenná táuráng. Wáina tángga ku watá kálu rekálu kungga Sol wa utkámut
tánin ingga táuráng. 30 Wáina tát tu nuknukngá yá wáina ingga há naráng ga ku
engotang hangga it yáilá Sisaria káin kungga ku suring mát it yáilá Tasus káin
kuk.
31 Kulá Judia ále kinan, Galili ále kinan me Samaria ále kinan Jesu yan ámna
náráwa wa ma iháng wáik tát kándáng álo áturáng. Táwi tárang káin árát tu Iruk
Káungá watá pahán yáni táng káto tán ámna náráwa táup hánám watá áwáng
Jesu yan tombong hára sengsáráp tángtáng tánggiuráng.

Pita yá Ainias tán álo háliuk

32 Kulá Pita wu miti yáup tángga itná itná átningga ku kung Táwi yan ámna
náráwa it Lida káin wa kápin ingga wakáin háuk. 33 Wakáin du ámna káman
kutná Ainias wa káuk wawu kuratná kámurená kome hára re yara 8 wata
kinan pándák re átnándak. 34 Wáina kangga ku Pita yá inuk, “Ainias, rám kula
wu Jesu ámna náráwa son iháhá watá keháng tolindek. Tárutang komeka táng
toling.” Wáina inán wahára re Ainias yá tárutuk. 35 Kulá it Lida nan me ále
pahálá Saron nan ámna náráwa kámuk watá Ainias yá álo hálen kangga ku
pahán yáni hurik tángga Táwi ya naráng háting muráng.

Pita yá Tabita son táng tárut táuk

36 Kulá it Jopa káin du disaepel náráwa káman kutná Tabita watá átkiuk. Kut
Tabita wawu Grik me kálu ku Dokas. Rámá rámá ket tárák álosim tángga ukuro
árená wa háláng yámángga átnándak. 37 Rám Pita yá it Lida káin átuk wahára
wu Tabita yá ilalák tángga kámurán du tambun wa umi kuháng mángga táng
it pahálá torong káin ting sat átuk. 38 It Lida wawu it Jopa tangtang gon
wáina hálendu Jesu yan ámna náráwa yá Pita wawu it Lida káin átak ingga met
naráng ga ku ámna yará suring yámát kungga Pita inumálák, "Ámna hulá, ko it
Jopa káin sopmuná hánám áwáwáya naremán."
39 Wáina inán du Pita yá watyot kuráng ngáyá kung het tu engotang it pahálá
torong káin áruráng. Kulá náráwa kawát watá kámuk áwáng Pita rupmá áwálák
átang kut káyawát pálak lap hákhásák kot lap kámá yot Tabita yá yáni yot átang
iháng toliuk ngá wa iháng áwáng Pita yá kápápáya engeleng táuráng.
40 Pita málám ámna náráwa kámuk yánán kep káin kut tu málám tulá hára
imángga sáponga tángga ku hurik tángga náráwa kámurená watán kálu kungga
ku miuk, "Tabita, tárulák." Wáina men du náráwa watá rahálá hálengga
Pita kangkang gu tárutnáráng putung átuk. 41 Wáina tán du Pita yá háláng
imángga ketná hára tán du tárutang hetang átuk. Wáina árán du málám náráwa
kawát yot Jesu naráng háting mená kámá yot wa mantán áwángga ku náráwa
kámurená yá son há tárutak ingga káuráng. 42 Kulá pingnga watá it Jopa
kinan wa erek hánám kung hálin du ámna náráwa táup hánám watá Táwi
pálipuk ingga naráng háting muráng. 43 Iná Pita wu it Jopa káin rám hásák kon
ámna kutná Saimon watán it hára átkiumálák. Ámna Saimon wawu bulmakau
kepmá wa yáup hulá hulá imámáyan da iháng tolingga tingngátak.

10

Angelo yá Konilius yan káin tunggafengga me inuk

1 Kulá it yáilá Sisaria káin du ámna káman átkiuk wawu kutná wu Konilius.
Iná Konilius wawu káwak Rom wakáinnan tewe ámna 100 kutná Itali yan tewe
ámna wata yáin yáni. 2 Ámna málám me ámna náráwa kámuk hánám watán it
hára átnándaráng wawu Ánutu yá rina átnát ta narek wa isutang Ánutu tárang
káin rewe átnándaráng. Iná málám bu ni ukuro ámna náráwa átnándaráng wa
táwi hánám háláng yámángga átnándak, me rámá rámá Ánutu yan káin sáponga
tángga átnándak. 3 Rám káman du yonyon kálu 3 kilok náut wáina hálengga árán
du ára hára ina kangngárán hiták hánám Ánutu yan angelo yá áwáng mantáng
mángga inuk, "Konilius!"
4 Wáina tán Konilius málám kárek hánám kangga pingpitáng gu miuk, "Ámna
hulána, rina?"
Wáina inán du angelo yá inuk, "Ánutu yá ko sáponga tángngátalák wawu
há naráng ngátak, me kutná kutná ukuro árená yámángngátalák wawu há
kaháng ngátak. Wáina tángngátalák wawu tahaka ina titá kangga heronge
naráng kamáng ngátak. 5 Kulá rám kula wu ámna kámá suring yámátá kungga
it Jopa káin ámna káman kutná Saimon kutná nukngá Pita wa engotang
áwineráng. 6 Ámna wawu ámna káman kutná Saimon yon watán it tu táp
tangtang káin árán wahára átak. Ámna nukngá Saimon wawu bulmakau
kepmá iháng yáup kámá tángngátak."
7 Wáina ináng ga kun du Konilius yá yáup nanggená yará yot tu tewe
ámna káman men áwuráng. Tewe ámna wawu Ánutu yá pahálá káin rina
isutsut ta narek wáina isutang átnándak, me Konilius málám bot tu rámá
rámá átnándamálák. 8 Wáina men ámna kaláhu watá áwát tu tárák wáina káet

ingga erek hánám yánángga ku suring yámán it Jopa káin Pita kangga ináng
ga áwáwáya kuráng.

Pita yá ára ina káuk

9 Wáina kuráng ngáya tembátnáya ku káe táitná hálengga árán du it Jopa hára
kung heheya tángga áturáng wahára ku Pita wu it hungnganá káin sáponga
tátáya árángga kuk. 10 Áráng sáponga tángga átang gu háing mán sungi kámá
nanaya naruk, enendu sungi emá tiyawingga áturáng. Rám wahára wu
málám ára ina káman káuk ku 11 alek ká ang tán lap maming táwi ina hahala
táwi wa ilungngá 4 hára wa táng kik táená watá yolopon hang árán, 12 songgo
háram yáni 4 me ále málisám me kunap náut watanan me iráp kahetang
átninggoená watá lap wata kinan árát kápuk. 13 Wáina kápángga átnárán du me
káman dá ing inuk, "Pita, tárutang kámá ráhángga sinang."

14 Wáina inán Pita yá miuk, "Táwi, wáina wu muná hánám! Nák ku
songgo ma nanaya mená me kák rahála hára rongrongngá muná wawu ma
nangngátat."

15 Pita yá wáina men me watá ing inuk, "Ko náut kámá káman Ánutu yá
rongrongngá ingga mená wa ko rongrongngá muná ma nanayan ingga ma
meindalák."

16 Kulá me wanyon rám kaláhu pálak men narán du waháranyon lap ina
kutná kutná pálak watá alek káin son árángga kuk.

17 Wáina tángga ku Pita málám ára ina wa káuk wata hulá ya nanará yáup
tángga átkiuk. Wáina tángga átnárán du ámna Konilius yá suring yámán kuráng
watá yánáng sulit Saimon dán it tu wahára átak ingga yánát há naráng
ga ku
kung it kumbiná kálu mungnganá hára hetang áturáng. 18 Wahára hetang
átang gu ing miuráng, "Saimon kutná nukngá Pita wa it nahára átak me?"
ingga miuráng.

19 Kulá rám waháranyon du Pita wu ára ina káuk wata emá nanará yáup
tángga átnárán du Iruk Káungá yá inuk, "Saimon, ámna kaláhu yá kák ka
sulingga áweráng. 20 Wáina wata ku tárutang hangga kápáng. Watyot kukuya
naráng
pak ma táindalák. Wa áweráng wawu na suring yáme áweráng."

21 Wáina inán Pita málám tárutang hangga ámna wa yánuk, "Nák ku ámna
sándá suling mángga áweráng wa. Náuta suling namángga áweráng?"

22 Wáina yánáng sulin du ámna watá inuráng, "Nándu Konilius tewe ámna
yáin yáni watá suring námán áwemán. Ámna wawu kándáng re átang
Ánutu tárang káin átnándak. Juda kámuk ká ámna wawu ámna álosim ingga
mengngátaráng. Ánutu yan angelo káman dá ko kung itná káin me kámá inátá
nanaráya inán du wata suring námán kák ka áwemán." 23 Wáina inát tu Pita
yá yángotang it kinan hangga yáungán du wahára watyot ruhuráng. Kulá
tembátnáya ku tárutang hangga ámna kaláhu watyot kuráng. Wáina kut tu Jopa
nan Jesu ya naráng háting mená watá hangga yásutang watyot káman yáni
kuráng.

Pita yá Konilius yan it káin kuk

24 Kulá tembátnáya ku Pita wu Sisaria káin kung hiuk. Konilius wu wáina
áwinderáng ingga naráng
ga ku sipmá kátu me yanuknukngá yánán áwát káman
átang háleng yámángga áturáng. 25 Kulá Pita yá Konilius yan it kinan káin kung
háuk wahára wu Konilius málám hárammá hulá hára turingga hangga ináng
sákngin ingga táuk. 26 Wáina tán Pita yá táng tárut tángtáng inuk, "Tárulák, ko
nák ma nanáng sákngindalák, nák ku ámna nangge, ka inanyon."

27 Kulá Pita yá watyot me metángtáng kung it kinan hangga kápuk ku ámna
náráwa táup hánám watá árát. 28 Wáina árát kápángga ku Pita yá yánuk, "Sáni

há nareráng wa, Juda nándá ámna ále kámá káinnan sányot káman háhále me kungga sásáhá wawu meng rákit mená yá wáina ma tátáya káto hánám tená yá átak. Enendu Ánutu yá há naliuk wawu no ámna káman rongrongngá muná ingga ma memeyan. 29 Wáina wata ku nák ka ingga há suring yámeráng wata no rina kámá ma tát ináku há áwet. Wata ku no ing sánin, hulá náuta hánám bu nák ka pin tit no áwet?"

30 Wáina yánán Konilius yá inuk, "Rám kaláhu átang áwemán wata ámang káin yonyon kálu 3 kilok inggon hálengga átuk hára nawu itna káin sáponga tángga átkiut. Kulá waháranyon hánám ámna káman kutná kutná ná hakokowak hánám tánggánená watá tunggafengga rupna hára hetang átuk. 31 Wáina hetang átang gu nanuk, 'Konilius, Ánutu yá ko sáponga tángngátalák wawu há naráng ngátak, me kutná kutná ukuro árená yámángngátalák wawu há kahángngátak. 32 Wáina wata ku ámna kámá suring yámátá kungga it Jopa káin ámna káman kutná Saimon kutná nukngá Pita wa engotang áwineráng. Ámna wawu ámna káman kutná Saimon yon watán it tu táp tangtang káin árán wahára átak. Ámna nukngá Saimon wawu bulmakau kepmá iháng yáup kámá tángngátak.' 33 Wáina nanán du waháranyon du no kák ka pin se kung kamán ko wa naráng gga há áwátá no kák ka heronge naráng kamet. Kulá kula wu nán kámuk Ánutu rupmá hára há átamán da ku Táwi yá rina nánánáya kanuk wa nánátá narindemán."

34 Wáina inán du Pita yá ing yánuk, "Kula wu há naret, pálipuk hánám Ánutu yá tárák káman re it wakáinnan wakáinnan wa nálenggoek. 35 Wakáinnan wakáinnan wawu niyá málámba tárang káin átang kálu kándáng wa isutang átnándaráng wata wu heronge naráng yámángga álo ing mengga son iháng goek. 36 Ánutu yá Israel nán me nánuk wa há naráng gga átaráng wawu me pingnga álosim ing miuk, Jesu ámna náráwa son iháhá wawu ámna náráwa kámuk ka Táwi yáni. Wahára kungga ku Ánutu yá nányot pahán káman hálek. 37 Judia ále kinan rina tunggafiuk wawu sáni há nareráng wa, Galili ále hára átang hulátiuk wawu Jon Umi Kuháng Yámámá watá umi kukuháya mená menggiuk wata torong kálu 38 Ánutu yá Jesu Nasaret nan Iruk Káungá yot háláng táwi hánám wa imángga ku málámbá watyot árán du itná itná átningga ámna náráwa háláng yámángga Satan dá iháng lem táená wa iháng tolingga átninggiuk.

39 "Kulá nán aposel wawu Juda nánin ále káin me it yáilá Jerusalem káin rina rina tán rahán náni yá há káumán wata meng isurátne kunggoek. Jesu wawu táng maripong hára kátit tu kámutuk, 40 enendu rám kaláhu átang gu Ánutu yá son táng tárut tángga hiták tin ámna náráwa yá rahán yáni yá há káuráng. 41 Wawu kámuk hánám bá ma káuráng, ináku ámna nán uláp Ánutu yá málámbán me wa meng isusut tán náháng tunggap táuk, nándán káin tunggafeng námuk. Kulá kámutang tárutuk wata torong káin du nándá watyot sungi me umi há náumán. 42 Wata ku ámna náráwa Ánutu yan me yánángga hiták ing memeya nánuk, Ánutu yá kámurená me ma kámurená watán átkuku yáni tárákngá hára re horengga nanará wawu Jesu wa rewe táng tunggap táuk. 43 Uláp profet kámuk hánám bá Jesu ya ing miuráng, Jesu málámba kutná hára re ku ámna niyá Ánutu ya naráng háting meráng watán mukmuro yawon yáminek."

Ámna náráwa kámá káinnan dá Iruk Káungá táuráng

44 Kulá Pita yá me wa yánángga átuk waháranyon Iruk Káungá watá áwáng ámna náráwa me wa naráng gga áturáng wa ep ihuk. 45-46 Wáina ep ihán du watá

me hulá kámá kámá metángga Ánutu kutná meng tárut tángga áturáng. Wáina
tát kangga Juda ámna Jesu ya naráng háting mená yá Pita yot áwuráng watá
hárámuturáng, náuta Iruk Káungá watá ále kámá káinnan watán káin hányon
áwáng ep ihuk wata.

Wáina kangga Pita yá ku miuk, 47 "Ámna náráwa náwu Iruk Káungá wa
Juda náni táumán wáinanyon há táeráng, wata ku ni kámá káman dá umi ma
kuhindáráng ingga ma menggim." 48 Wáina mengga umi kuhineráng ingga
yánán álo ingga inát tu Jesu Son Iháhá wata kutná hára umi kuháng yámuk.
Wáina tángga sangga ku inát rám kámá wahára watyot átuk.

11

Pita yá Jerusalem káin kungga wáina wáina tunggafiuk ingga me pingnga yánuk

1 Kulá aposel me Jesu naráng háting mená Judia ále kinan áturáng watá ámna
ále kámá káinnan watá Ánutu yan me wa hányon táuráng ingga met naruráng.
2 Wáina hálendu Pita yá árángga Jerusalem káin kuk hára wu Juda ámna Jesu
ya naráng háting mená watá áwáng ing me táng muráng, 3 "Pita, ko kungga
ámna ále kámá káinnan watán it kinan árángga kápulák me watyot sungi náulák,
wawu kandák táulák."

4 Wáina inát tu Pita yá rina rina tunggafiuk wawu kándáng hánám ing yánuk,
5 "Nák ku it Jopa káin sáponga tángga átang ára ina hára kangngáre ku lap táwi
ina káman ilungngá 4 hára wa táng kik táená watá alek kálu hangga ku na átut
wahára háuk. 6 Wáina han wawu náut ingga kándáng káut tu songgo háram yáni
4 me songgo páyom me ále málisám kunap náut watanan me iráp kahetang
átninggoená watá lap ina wata kinan árát káput. 7 Wáina kápángga átnáre ku
me káman dá ing nanuk, 'Pita, tárutang kámá ráhángga sinang.'

8 "Wáina nanán no inut, 'Táwi, wáina wu muná hánám! Nák ku songgo
ma nanaya mená me kák rahála hára rongrongngá muná watá nák pahánna
kinan ma hangngátak.'

9 "Wáina me ku alek kálu nan me watá ing nanuk, 'Ko náut kámá Ánutu yá
rongrongngá ingga mená wa ko rongrongngá muná ma nanayan ingga ma
meindalák.' 10 Kulá me wanyon rám kaláhu pálak men nare ku lap ina kutná
kutná pálak wa son uying san alek káin áruk.

11 "Kulá rám waháranyon du ámna káman dá ámna kaláhu me nananáya
suring yámán Sisaria kálu áwuráng watá áwáng it nándá átumán wahára áwáng
hiuráng. 12 Iná Iruk Káungá watá ku nanuk, 'Narángpak ma táená ku watyot
kuineráng,' ingga nanán du há kumán. Iná nuknuk náni ámna 6 náwu nákkot
káman kungga ámna watán it kinan kumán. 13 Kutne ku ámna watá ing nánuk,
'No kangngáre angelo yá itna kinan káin tunggafeng namángga nanuk, "Me
satá Jopa káin ámna kutná Saimon kutná nukngá Pita wata kuik. 14 Kulá ámna
watá ku ka me kákkán it hára ámna náráwa átaráng wa kámuk Ánutu yá son
sásáháyan me táng áwáng sáminek," ingga nanuk.'

15 "Ámna watá wáina nanán du no me emá yánángga átnáre waháranyon Iruk
Káungá watá hulátingga náni ep náhuk wáinanyon ep ihuk. 16 Wáina tán du son
no Táwi yá rina miuk wa naráng hátiut wawu ing, 'Jon dá ku umi yá kuháng
yámángngátak, iná sándu Iruk Káungá watá kuháng sáminek.' 17 Wata ku uláp
Táwi Jesu Son Iháháya naráng háting mátne ku Ánutu yá Iruk Káungá wa nán
námuk wáinanyon inggálu ku wa yámánggoek. Wáina wata ku no Ánutu yan
nanará wa ma káto táng mánggem. Nák ku ámna nangge rewe."

18 Kulá Pita yá me wa yánán naráng̃ga pahán káman hálen kuk táng muráng
wa sangga Ánutu ya heronge táng mángga ku ing miuráng, “Kulá Ánutu yá
ále kámá káinnan wa tán watá pahán hurik tángga átkuku tátáyan kálu hára
átaráng.”

Antiok ámna náráwa kátu yá Jesu naráng háting muráng

19 Kulá Stiwen utkámut táuráng wahára ku ámna náráwa kámá Jesu naráng
háting mená wa hányon iháng lem tát pitángga hárátingga ále wahára wahára
kuráng. Kámá yá ku Fonisia ále káin kuráng, iná kámá yá ku ailan Saiprus
káin kuráng, iná kámá yá ku it yáilá Antiok káin kuráng. Ámna náráwa wa
kuráng watá ku Jesu yan me pingnga wa yánángga kuráng, enendu ámna ále
kámá káinnan muná, ináku Juda nan ámna náráwa wakáin árená watán káin re.
20 Iná ámna kámá orek yáni hára kuráng wawu Saiprus nan me it yáilá Sairini
nan watá Antiok káin kungga Táwi Jesu yan me pingnga álosim wa Grik ámna
náráwa hányon yánángga kuráng. 21 Wáina tát Táwi yan háláng watá watyot
átuk hálendu ámna náráwa táup hánám watá watán me naráng̃ga pahán hurik
tángga Táwi yan tombong háliuráng.
22 Wáina tángga átaráng ingga pingnga watá miti ámna náráwa Jerusalem
káin áturáng wata káráman yáni káin han naruráng hára ku Banabas suring
mát Antiok káin kuk. 23-24 Banabas wawu ámna álo kámá, Iruk Káungá
watá wahára ep táwi hánám tángga árán naráng hákhátik ngá yá káto hánám
hálengga átuk. Málám wakáin kungga káuk ku Ánutu yá pahán yámángga
háláng yámángga árán kangga heronge hánám naruk. Wáina naráng̃ga ku
rámá rámá Táwi isutang átkuineráng ingga kámuk pahán yáni iháng tárut tángga
kuk. Wáina tángga ku ámna náráwa táup hánám watá Táwi yan tombong kinan
áwáng háuráng.
25 Kulá wahára átang gu Banabas málám it yáilá Tasus káin Sol ya susuliya
kuk. 26 Málám suling kung kang tunggap tángga ku engotang Antiok káin
kumálák. Yándi wu kung wakáin yara ore káman kámuk Jesu yan ámna náráwa
yot átang Táwi yan me wa ámna náráwa táup hánám yánáng toliumálák. Kut
Kristen wawu Antiok hára kálak ámna náráwa Jesu yan tombong wa yámuráng.
27 Rám ore wahára profet kámá Jerusalem káin átang kung Antiok káin
háuráng. 28 Kulá profet waháranan káman da kutná wu Agabus watá hetang
átang Iruk Káungá yá pahálán han ing miuk, “Káwakngá káwakngá erek hánám
sungi kesák táwi hánám bá tunggafeinek,” wáina ingga miuk. Wata torong
káin Rom bán king Klaudius watán rám hára sungi kesák watá tunggafiuk.
29 Kulá Jesu yan ámna náráwa áturáng watá nuknuk yáni Judia ále káin áturáng
wa tárák yáni hára háláng yámámáya me hárotang gu 30 sup iháng Sol káling
Banabas yámát tu watá iháng kung Judia káin Jesu yan tombong watán ámna
yáilá yámán du watá ámna náráwa yámuráng.

12

Pita yá kalabus káin árán angelo yá háláng imuk

1 Rám ore wahára King Herot* tá Jesu yan ámna náráwa kámá ket ihángga
iháng lem táuk. 2 Herot tá yánán Jon tatning Jeims wawu kápik ká utkámut
táuráng. 3 Kulá Herot tá wáina tán kangga Juda yá wata heronge narát
kápángga ku Pita hányon ket táuk. Wáina táuk wawu rám táwi Israel yá Máság
Yisná Muná Náená† rám wahára. 4 Pita wu Herot tá yánán ket há tángga wata

* **12:1:** King Herot náwu Maria yá Jesu nangge táng tiuk wahára King Herot átuk wata ená. † **12:3:** Rám wawu Ánutu yá Isip káinnan Israel ámna náráwa yángotang kun kálu hára máság yisná muná náuráng wata naráng hátingngátaráng.

torong káin du táng kung kalabus kinan tewe ámna urum 4 watá pinná tátáya
tiuk. Tewe ámna urum 4 wata kinan 4 yá urum káman káman hára átnándaráng,
kámuk ku 16. Wáina árán kungga rám táwi Angelo yá Iháng Hátiuk‡ watá
sálikngin du táng áwáng rahán yáni hára me hára titiya naruk.
5 Wáina hálendu Pita wawu táng ting sat kalabus kinan átuk. Wakáin árán
du Jesu yan ámna náráwa yá ku rámá rámá sáponga tángga Ánutu yá Pita háláng
imámáya inánggiuráng.
6 Kulá tembát tu Herot tá Pita táng me hára titi ingga miuk. Iná yáungán du
Pita wu sen yará yá táng kik táng sat árená wa pálak táng tewe ámna yará ya
orek yándi hára tit tu ruhángga átuk. Iná tewe ámna kámá yá ku kálu mungnga
pinná tángga átkiuráng. 7 Wáina átnárát waháranyon hánám Táwi yan angelo
yá tunggafengga yamá yá kalabus itná kinan wa man angelo watá Pita katná
kálu wa kátinggakak tángga táng mirak tángga ing inuk, "Sopmuná tárulák!"
ingga inán wahára re sen ketná háranan watá sohingga háumálák.
8 Wáina sohingga han du angelo watá inuk, "Lapya káto táng kik tángga
sendol ka molák," ingga inán Pita yá wáina tán du angelo yá inuk, "Lapya
hásák wa mondang gu nák nasutang áwátá kundin." 9-10 Wáina inán Pita
yá angelo wa isutang káman kungga it pahálá átuk wa sangga kungga tewe
ámna kinan áturáng wa iháng hátingga kungga tewe ámna máta káin áturáng
wa iháng hátingga kungga ku kalabus itná wa sangga it yáilá kálu koená kálu
mungnganá ain da táená wahára kung hen du kálu watá málám re yalingga
kun kalabus itná wa sangga kumálák. Iná Pita yá ku angelo yá ále wa tánggiuk
wawu pálipuk ingga ma naránggiuk, ináku wawu ára káet ingga naránggiuk.
Kulá yándi wu orek káman isikimo sim kungga ku angelo yá waháranyon
pikpilingga kun du Pita wu málám re átuk.
11 Kulá Pita yá málám re átang gu nanará ná yá kándáng hálendu ing naruk,
"Kulá kula ku pálipuk hánám ing há naret, Táwi yá angelo ná suring mán áwáng
Herot ketná hára me Juda yá rina rina táng namámáya tiyaweráng waháranan
son nehek."
12 Wáina narángga ku Maria Jon maming watán it káin kuk. Jon wata kutná
nukngá ku Mak. It wakáin du ámna náráwa táup hánám watá urum tángga
sáponga tángga átnárát tu 13 málám kuk watá kung it kapme yan kumbi kálu
mungnganá hára károk károk kátin yáup náráwa kutná Roda watá kálu yalin
ingga áwuk. 14 Wáina yalin ingga áwán Pita yá metán salá narángga ku málám
kálu ma yalená heronge pálak son hururung kung it kinan hangga ku yánuk,
"Pita ku áwáng kálu mungnga káin átak!"
15 Wáina yánán watá inuráng, "Kák ku hohelák hám." Wáina inát watá táng
hánghálang tángga yánuk, "Pálipuk hánám málámbá puk áwáng átak," ingga
yánán du ing miuráng, "Wawa angeloná hám."§
16 Wáina mengga árát Pita málám károk károk wa emá re kátingga árán
kung kálu yalingga kangga ku hárámuturáng. 17 Wáina tát kápángga ku
kilak átneráng ingga ket tárák táng yámángga ku Táwi yá wáina wáina tángga
kalabus kinan káinnan nangotang áwek ingga yánángga ku Jeims Táwi kulaná
yot yanuknuk náni wa wáina ingga yánineráng ingga yánángga sangga ku
yápmangga it nukngá káin kuk.
18 Kulá hilápmá ku tewe ámna yá káuráng gu Pita wu ma árán du hárámutang
narángpak tángga ku yáni ing inán kanán táuráng, "Pita náwa rekálu koek?"

‡ **12:4:** Rám wawu Ánutu yá Isip káin Israel ámna náráwa son iháháya angelo yá áwáng Israel nángánangge yáni iháng hátingga Isip nángánangge yáni ráháng kátkámut táuk wata naráng hátingngátaráng. § **12:15:** Juda kátu yá ku ing narángngátaráng, Ánutu yá ámna náráwa káman káman dán angelo iháng tunggap táuk ingga narángngátaráng.

19 Kulá Herot málám Pita ku ma árak ingga met narángga ku ámna suring
yámán kung Pita ya suliuráng, enendu ma káuráng. Wáina hálendu málám
tewe ámna Pita pinná táuráng wa men áwát tu rina hánám tángngárát Pita yá
koek ingga yánáng suliuk, enendu kándáng ma inát tu sándu há kámutneráng
ingga miuk. Kulá wata torong káin Herot tu Judia ále wa sangga hang it yáilá
Sisaria wakáin átkiuk.

Herot tá kámutuk

20 King Herot tá it táwi Tair yot Saidon wata kuk táwi táng yámángga átuk.
Yáni wu ále Herot tá pinná tángga átuk wakáin sungi iháng nangngátaráng,
wáina wata ku yáni kámuk áwáng urum káman hálengga ku pahán káman dá
tunggafeik ingga Herot kakaya áwuráng. Herot kanin ingga yáni wu Herot
tán ámna hulá káman kutná Blastus watyot kálak háláng yámámáya me tát álo
hálen du wata torong hára kung king kangga ku pahán láláp tángga ku kuk
táelák wa sang ingga inuráng.
21 Wáina inát Herot tá rám káman me tátá ingga tiuk. Kulá rám wahára ku
málám king gán kutná kutná wa tánggánengga ku king gán sia hára putung
átang me táwi yánuk. 22 Wáina yánángga árán du ámna náráwa yá ing mantángga
áturáng, "Me náwu ánutu káman dán me, náwu ámna yan me muná!" 23 Wáina
mengga Herot kutná meng tárut tángga árát narángga, málám Ánutu kutná
meng tárut tátáya takta narán waháranyon hánám Táwi yan angelo yá kangga
áwáng urán du ilalák wáik ká tunggafeng mán du umbeng gá pahálá kinan
sáng rákrákit tángga árát kungga kámutuk.
24 Iná Táwi yan me watá ku táwi hánám hálengga kungga it kámá kámá káin
kung háliuk.
25 Kulá Banabas káling Sol yá Jerusalem káin yáup yándi wa táng hálingga
ku son Antiok káin kumálák. Wakáin kukuya ku Jon kutná nukngá Mak wa
engotang káman yáni kuráng.

13

Jesu yan tombong gá Banabas káling Sol suring yámát kumálák

1 Jesu yan ámna náráwa it yáilá Antiok káin áturáng wata kinan profet kámá
me Táwi yan me yánáng tolingngátaráng ámna kámá hányon áturáng wata kut
yáni ku Banabas, Simion kutná nukngá Niga (kut Niga wata hulá ku sutná
yángomá), Lusius it yáilá Sairini nan, Manain (ámna Manain wawu ámna yáilá
Herot yot káman sing yámená) hang Sol. 2 Kulá rám káman sungi sangga Táwi
kutná meng tárut tángga átnárát tu Iruk Káungá yá ing yánuk, "Banabas káling
Sol wa iháng tunggap tát no náut yáup tátáya mantáng yámut wa tátáya yándin
kámá átnemálák." 3 Wáina yánuk hálendu sungi sasa táuráng me sáponga táuráng
watá sálikngin du ket yáni yá yáin yándi hára usáng hang tingga iháng káto
tángga ku suring yámát kumálák.

Banabas káling Sol yá Saiprus káin Táwi yan me yánumálák

4 Iruk Káungá yá suring yámán kungga ku it táwi Selusia wakáin kung
háumálák. Kulá Selusia káin du kilang kinan árángga kun du watá iháng kung
ailan Saiprus kálu kungga 5 it yáilá Salamis káin tin du kung Juda yan miti itná
kinan hangga Ánutu yan me wa mengga yánángga kumálák. Ámna Jon kutná
nukngá Mak wawu káman yáni átningga ku háláng yámángga átninggiuk.
6 Yándi wu wáina yángyánáng kungga ku ailan numkálu it táwi Pafos
káin kung hiumálák. Pafos káin kung hengga káumálák ku tombong Juda
waháranan ámna sárummá pálak káman wawu profet kusák wata kutná ku Bar-
Jesu. 7 Iná ámna wawu kawana kutná Sergius Paulus watyot átnándamálák.

Sergius Paulus wawu nanará ná álo kámá hálendu Banabas káling Sol
mantáng yámán málámbán káin áwumálák, náuta Ánutu yan me wa há na-
naráya naruk wata. 8 Ámna sárummá pálak wawu Grik me kálu kutná ku
Elimas. Kulá ámna watá ku kawana watá Jesu ya naráng háting mámá wata
taktak mán du Banabas káling Sol yan yáup wa yanyawon táng yámuk. 9 Wáina
tán Iruk Káungá yá Sol kutná nukngá Pol wa ep tán kárek hánám Elimas
kangga átang inuk, 10 "Kák ku Satan nanggená me tirik tárák álosim wata
káyammá! Kák ku me kusák me ket tárák wáik watá ep táwi hánám kehángga
árán átalák. Kák ku Táwi yan káinnan kálu kándáng isusut wa táng yakyawák
tánggoelák. Kálu wáina wa sasaya wu ma hám naránggulák? 11 Wata ku ing
narinelák, rám nahára wu Táwi ketná yá káyamya hálengga keháng lem tán du
rahála yá páyung tin káe yamá ma káená rám hásák sim átnelák."

Wáina inán waháranyon páyung watá áwáng rahálá wa pop tán hangga
kungga ámna ketnán tán átning kuku wata sulingga kuk. 12 Iná kawana watá
Táwi yan me naráng gá tárák wáina kangga ku nangnga ná han Jesu pálipuk
ingga naráng háting muk.

Pol yá distrik Pisidia káin it yáilá Antiok nukngá wakáin Táwi yan me yánuk

13 Kulá Pol yá ámna málámbot kuráng watyot kilang hára árángga ku Papos
sangga Pamfilia distrik káin it yáilá Pega wakáin kuráng. Kung wakáin átang
gu Jon kutná nukngá Mak ká yápmangga Jerusalem ba son kuk. 14 Kulá Pol
káling Banabas watá Pega wa sangga ku kungga Pisidia distrik káin it yáilá
Antiok káin wa kumálák. Iná Sabat hára wu kung Juda yan miti itná kinan
hangga putung átumálák. 15 Wáina árán miti itná yan ámna yáilá watá Ánutu
yan meng rákit mená me profet tán me wa sánging hálingga ku Pol káling
Banabas ing yánuráng, "Nuk náni yara, sándá me kámá nánángga náháng káto
tátáya naremálák hálendu álo náninemálák."

16 Wáina yánát tu Pol yá tárutang yolop átniráng ingga ket tárák tángga yánuk,
"Sán Israel ámna náráwa me kámá káinnan ni Ánutu ináng sákngingngátaráng,
kárámatingga nákkán me ná narineráng! 17 Tombong Israel nándán Ánutu watá
táwi ilom náni ya nangán pingnga hánám átneráng ingga miuk. Watá ále káwak
yáni wa sangga Isip káwak káin kung áturáng wahára wu háláng yámángga árán
táwi hánám wa máriuráng. Wata torong káin málámbán háláng táwi hánám
wahára kungga ku Isip káinnan yángotang áwuk. 18 Kulá ále komkomá ámálum
re káin yara 40 wáina hám áturáng wahára wu Ánutu sárum imánggiuráng,
enendu ma yápmanggiuk. 19 Iná Kenan káwak káin du Ánutu yá Israel háláng
yámán ámna náráwa tombong 7 wa ráhángga ku káwak yáni wa yáni ya pukon
ihuráng. 20 Ále wa tunggafiuk wawu yara 450 wáina hám wata kinan.

"Wata torong hára ku Táwi yá ámna yáilá iháng tunggap tán watá Israel pin
yáni tángga árát kungga profet Samuel yan rám háliuk.

21 "Kulá rám wahára wu ámna náráwa yá king gá pin náni táinek ingga met
tu Ánutu yá ámna Sol Kis nanggená tombong Benjamin háranan wa yámán du
watá pin yáni tángga árán kungga yara 40 háliuk. 22 Kulá wata torong hára king
Sol wa yáupmá hára isutang gu Dewit táng watán king tin watá pin yáni tángga
átuk. Ánutu yá ámna wata ing yánuk, 'No Jesi nanggená Dewit wa kangga
pahánna álosim naret. Watá ku nákkán pahán káin rina átak wa álo isutnek.'

23 "Kulá ámna watán hun hára kungga ku Ánutu yá Israel son iháháya há
miuk wa isutang Jesu san áwuk. 24 Iná Jesu wu yáupmá ma hulátená átuk
wahára wu Jon dá pahán hurik tángga umi kuhineráng ingga Israel ámna
náráwa yánángga átkuk. 25 Kulá Jon dá yáupmá tángga áwuk watá sálikngingiya

tángga átuk wahára ku ing miuk, ‘Nák ku ni ingga naránggoeráng? Nák ku sándá
ámna háleng mángga átkoeráng wa muná, ináku ámna wawu nák sárumna káin
emá áwinek. Ámna wawu kutná pálak, iná nák ku ámna hánám re, wata ku no
watán sendol páupmá wa yayaliyan tárák muná.’

26 “Yanuknukna, Abraham e ilommá me kámá káinnan Ánutu naráng háting
mángngátaráng, sándu ing narineráng, Ánutu yan me watá ámna náráwa son
iháháya miuk wawu há san nándán káin áwuk. 27 Jerusalem bán ámna náráwa
me watán ámna yáilá watá ámna wa kándáng ma naráng muráng, hang profet
tá me rina miuráng ga Sabat hára sángingngátaráng wa kándáng hánám ma
naruráng. Wáina hálendu kámutnek ingga miuráng, wahára kungga ku uláp
profet tá me rina miuráng wata páliná yá pálipuk há tunggafiuk. 28 Watán
káin kandák kámá ma káuráng, enendu hánámá táng me hára tingga kámutnek
ingga Pailat inuráng. 29 Kulá yáni wu rina rina wa erek tát sálikngiuk wahára
kungga ku Jesu hára profet tá rina tunggafeinek ka uyená wata páliná yá
kándáng re há tunggafiuk. Wáina táng hálingga ku maripong hára táng sat
han du táng kung tanggán káin tiuráng. 30 Wáina táuráng, enendu há kámutuk
waháranan Ánutu yá son táng tárut táuk. 31 Wáina táng tárut tán du ámna
náráwa málámbot huphuráp Galili ále sangga Jerusalem káin káman kuráng
watá rám máro hánám son káuráng. Kulá rám nahára wu ámna watá ku wáina
kanggiumán ingga Juda ámna náráwa yánánggoeráng.

32 “Iná nátá me pingnga álosim sánindemát wawu ing, Ánutu yá ámna náráwa
son iháháyan ámna wa táwi ilom náni yámámáya uláp miuk. 33 Wáina wata ku
málámbá Jesu táng tárut táuk wahára kungga ku mená uláp miuk wa tán wata
páliná yá nángánangge yáni nándán káin tunggafiuk. Me nányon du Kap Papia
sapta 2 hára ing uyená,

‘Kák ku nák Nanggena,
kula wu no Nanya hálet.’*

34 Ánutu yá tanggán káinnan há táng tárut táuk, wata ku son kámutang ma
pálikngindák, ingga uláp Ánutu yá ing miuk,

‘Na pálipuk hánám sáháng tolingga háláng sáminet,
ingga uláp king Dewit wáina táinet ingga há inut.’†

35 Kulá me nukngá káman Kap Papia káin uyená ing átak,

‘Ko ámna rongrongngá hánám nangán ingga narelák
wa satá ma pálikngindák.’‡

36 “Kulá há naremán, me náwu Dewit ta ma mek. Dewit tá há átuk wahára
wu Ánutu yan pahán wa isutang átuk, enendu máriya kámutuk wahára wu
táng kung sisi ilommá watán tanggán káin usát tu káwak sut wawu wakáin
pálikngiuk. 37 Iná ámna Ánutu yá tanggán káinnan táng tárut táuk wata sutná
wu ma pálikngiuk.

38 “Wáina wata ku, yanuknukna, nátá me ing sánindemát, Jesu yá áwuk
wawu mukmuro náni yanyawon da. 39 Ámna wahára kungga ku káman
niyá Ánutu naráng háting mineráng wa ámna náráwa kándáng ingga mantáng
yáminek, Moses yan meng rákit mená wahára kungga muná. 40 Wáina wata ku
kándáng hánám naráng ga átneráng, uláp profet tá ing miuráng watá sán hára
tunggafeiwon:

41 ‘Ámna me keke nanángngátaráng sán kándáng narineráng,
no hulá kámá táe sán orek sáni hára tunggafeinek.

* **13:33:** Kap Papia 2.7 † **13:34:** Aisaia 55.3 ‡ **13:35:** Kap Papia 16.10

Wáina táe kangga hárámutang nangnga sáni han du wáik hálengga kámutneráng.
Iná ámna káman dá no wáina táinet wata sánánggim
wawu sándu watán me wawu kusák ingga naránggalát.'§"
42 Pol yá wáina yánángga sangga ku Banabas yot yándi wu miti itná wa
sangga kundin ingga tángngárán ámna náráwa yá ing yánuráng, "Sabat nukngá
ánu hára wu me wata kátu son náninemálák." 43 Wáina yánángga miti itná
sangga kungga ku tombong Juda háranan me ále kámá káinnan Juda yan miti
wa isurená táup hánám watá Pol káling Banabas yásutang kut tu watá Ánutu yá
pahán sámánggoek wata naráng hákhátik sáni táng wahára tingga káto hálengga
átneráng ingga yánángga iháng káto táumálák.
44 Kulá Sabat nukngá hára wu hála it yáilá waháranan ámna náráwa watá
kámuk ingmen miti itná káin Táwi yan me wa nanaráya áwuráng. 45 Wáina
áwáng árát kápángga wata kalán Juda yá pahán yáni wáik hálen du Pol yan me
wa táng hang tingga ku me keke miuráng.
46 Wáina tát kápángga ku Pol káling Banabas yá ma pitáená ing yánumálák,
"Ánutu yá ing nánuk, 'Me wawu Juda kálak yáninemálák,' wata ku wáina há
táumát, enendu sándá ku me wa sárum imángga átkuku sásáliná muná tátáya
takta naránggoeráng, wata ku nát tu Juda sán sápmangga hurik tángga kámá
káinnan watán káin kungga Táwi yan me wa yáninemát. 47 Wáina táinemát
wawu náuta Táwi málámbá ing nánuk wata,
'No táe kák ku ámna náráwa ále kámá káinnan watán yamá ya átnelák.
Wáina árátá ku káwakngá káwakngá yan ámna náráwa yá kangga ku no son
iháháyan kálu wa narineráng.'**"
48 Wáina men ámna náráwa kámá káinnan watá me wa naráng̃ga pahán
yáni álosim hánám hálen Táwi yan me wata heronge hánám naráng̃ga áturáng.
Wáina naráng̃ga átang gu ámna náráwa Ánutu yá átkuku sásáliná muná wa há
táineráng ingga iháng tunggap táuk watá ku Táwi ya naráng háting muráng.
49 Kulá wahára átang gu Táwi yan me watá ále ore wakáin erek ingmen
kung háliuk. 50 Wáina kangga ku Juda ámna yá náráwa kut yáni árená Juda yan
miti isutang háená, me it yáilá yan ámna yáilá waháranan wa pahán yáni seng
árut tát tu Pol káling Banabas iháng káyam tángga ku ále wahára yásuturáng.
51 Wáina tát kápángga ku ámna náráwa yá me yá nányot átak ingga nanará wata
yándi wu háram yándi káin káwak káhumá wa káting halin han du hangga it táwi
Aikoniam ba kumálák. 52 Kulá ámna yará wawu hangga kumálák, enendu
Iruk Káungá yá Antiok ámna náráwa Jesu ya naráng háting mená wa ep táwi
hánám ihán heronge hánám naruráng.

14

Pol káling Banabas yá Aikoniam káin Táwi yan me yánumálák

1 Pol káling Banabas yá Aikoniam káin du Antiok káin táumálák wáinanyon
Juda yan miti itná kinan árángga Táwi yan me kándáng hánám yánán Juda me
Grik ámna náráwa táup hánám watá Jesu ya naráng háting muráng. 2 Kámá
yá wáina tát Juda kámá Jesu ya ma naráng háting muráng watá ámna náráwa
kámá káinnan wata pahán yánin hat tu watá ni Jesu ya naráng háting muráng
wata pahán káráp táng yámuráng. 3 Pol káling Banabas wu Aikoniam káin
rám hásák sim átang ma pitáená Táwi yá ámna náráwa pahán yámánggoek wata
yánángga árán du Táwi málámbá háláng yámán ket tárák hulá hulá táumálák.
Wahára kungga ku Táwi yá ámna yará watán me wu pálipuk ingga ámna

§ **13:41:** Habakuk 1.5 ** **13:47:** Aisaia 49.6

náráwa yálenggiuk. 4 Wáina yálenggiuk, enendu it watán ámna náráwa watá
ku horengga kámá yá Juda yot árát kámá yá ku aposel yará watyot áturáng.
5 Wáina tángga átang gu Juda yá ámna yáilá yáni yot hang ámna kámá káinnan
watá aposel yará wa ket ihángga sup mangga ráháng kátkámut tánin ingga
me hároturáng. 6 Wáina tángga árát tu ámna yará wawu wáina ingga met há
narángga ku sokmuná hánám it yáilá sangga kungga Likonia distrik kán it
táwi yará Listra yot Debe wakáin kumálák. Wakáin du it táwi yará watyot it
nukngá wata tangtang káin átaráng 7 wahára me pingnga álosim wa yánángga
átkumálák.

Pol káling Banabas yá it táwi Listra wakáin átumálák

8 Kulá Listra káin du ámna káman hárammá kámurená átnándak. Ámna wawu
mam kinan átang tunggafiuk ngáyá wáina re átang kung áwáng kámá ma
tángngátak. 9 Pol málám Táwi yan me mengga árán ámna watá watán me
narángga átnárán Pol yá kárek ingmen káuk ku álo háháleyan naráng hákhátik
wahára árán kangga ku 10 mantángga inuk, "Tárulák!" ing inán du wahára re
ámna watá hip hánám tárutang kung áwáng táuk.
11 Kulá ámna náráwa káwan táwi watá Pol yá rina táuk wa kangga ku Likonia
me kálu ing mantáuráng, "Ánutu náni yá ámna nangge hálengga alek kálu
nándán káin háemálák!" 12 Wáina mengga ku Banabas ya ing miuráng, "Wawu
ánutu yáin yáni Sus wa hám." Iná Pol ya ing miuráng, "Ámna wawu me yan,
wata ku ánutu Hermes wa hám." 13 Ánutu Sus watán miti itná wu it táwi watán
kumbi tangtang kep kálu wahára átnándak. Kulá Sus watán pris yot ámna
náráwa yá ámna yará wata towet sing yámánin ingga mengga sat árán pris
yá kung bulmakau ámnaná kámá yot álesak kámá ihángga it táwi watán kálu
mungnga káin áwuk.
14 Wáina tát aposel yará Banabas káling Pol yá wáina táinderáng ingga
narángga hárámutang lap yándi tánggánená wa ráráhángga hururung ingmen
urum táwi áturáng wata orek yáni káin kungga ing mantángga yánumálák,
15 "Yanuknuk, wa saniráng! Náuta ku wáina tánggoeráng? Nát tu sáni inanyon
ámna nangge re. Nát tu me pingnga álosim sánáte ku sándá kutná kutná
átkuku yáni muná ále hánám wa yápmangga ku Ánutu átkukuná pálak watán
káin kukuya tánggoemát. Watá ku alek, káwak me táp wa men tunggafet wata
kinan kutná kutná wa men tunggafiuráng. 16 Uláp ámna náráwa káwakngá
káwakngá átaráng wa yápman watá yánin pahán isutang átkuráng. 17 Wáina
áturáng enendu málámbá málám táng kilak ma san átuk. Rámá rámá wu
ket tárák álosim wa sálenggoek wawu ing, ále yá tangga áwánggoek me sungi
tán álosim áráng het tu sungi táup hánám átsámánggoek, wata pahán sáni yá
heronge naránggoeráng," wáina ingga yánumálák. 18 Kulá yándi wu me wa há
yánumálák, enendu yándi ya towet sing yámámáya káto hálengga árát tu olet
yáni man sasaya wu yáup háláng hánám wa táumálák.
19 Kulá átang árongga ku Juda kámá it yáilá Antiok me Aikoniam nan áwuráng
ngáyá áwáng it táwi Listra nan ámna náráwa wa pahán yánin hat tu Pol táng
káyam táuráng. Wáina tángga sup mangga Pol utang sat han há kámutak ingga
narángga ku Pol táng uyingga táng kung it kumbiná kep káin tiuráng. 20 Wáina
sat árán du ámna náráwa Jesu ya naráng háting mángga áturáng watá áwáng
áwálák hetang árát tu Pol yá tárutang kung it táwi wata kinan son kung háuk.
Kulá tembátnáya ku Pol málám Banabas yot it táwi Debe ya kumálák.

Pol káling Banabas yá Jesu ya naráng háting mená wa iháng káto táumálák

21 Kulá Debe káin du me pingnga álosim wa yánán du ámna náráwa táup
hánám watá narángga Táwi yan ámna náráwa háliuráng. Wáina tát tu yándi

wu son Listra, Aikoniam me Antiok ka kumálák 22 ngáyá kung wakáin Táwi
yan ámna náráwa wa iháng káto tángga ku naráng hákhátik hára káto átneráng
ingga mengga ing yángyánáng kumálák, "Ánutu yan átkuku wata kinan hahaya
ku márapmá táwi yon kálak sungga ku kung háinemán." 23 Pol káling Banabas
yá ámna yáni hulá miti itná káman káman dán iháng tunggap táng yámumálák.
Wáina tángga ku sungi sangga sáponga táumálák wahára kungga ku ámna yáni
hulá wa iháng Táwi ketná hára tiumálák. Wáina táumálák, náuta ámna yáni hulá
yá Táwi ya naráng háting muráng wata. 24 Yándi wu wáina tángga sangga ku
Pisidia distrik wa sangga Pamfilia distrik káin kumálák 25 ngáyá it yáilá Pega
káin Táwi yan me wa yánángga sangga ku kung it táwi Atalia káin háumálák.
26 Atalia káin átang gu kilang hára árángga Antiok ka kumálák. It wahára nan
dá ku huphuráp Ánutu yá pahán yámángga háláng yámán yáup tángga átkuku
ya yándi iháng Ánutu ketná hára tiuráng. Iná yándi wu yáup yándi táng hálingga
ku wakáin yon son áwumálák. 27 Kulá wahára átang gu ámna náráwa Jesu ya
naráng háting mená wa men áwát tu Ánutu yá háláng yámán rina táumálák, me
málámba naráng hákhátik kán kálu sareng yámán ámna náráwa kámá káinnan
watá álo isusut wata yánumálák. 28 Wáina tángga ku it wahára rám hásák kon
watyot átumálák.

15

Urum táwi Jerusalem káin tunggafiuk

1 Ámna kámá Judia kálu hangga it yáilá Antiok wata kinan Táwi yan ámna
náráwa ing yánáng tolingga kuráng, "Sándá Moses yan kálu wa isutang kep
sáni marineráng wawu álo kámá, iná ma marindáráng wawu Ánutu yá sán son
ma sáhindák." 2 Wáina yánángga kut Pol káling Banabas yá wa kan kándáng
ma hálen wata menmen ná táwi táuráng. Wáina tát tu Táwi yan ámna náráwa
yá Pol káling Banabas iháng tunggap tát it márumá Táwi yan pingnga áturáng
waháranan kámá yot Jerusalem káin aposel yot miti itná yan ámna yáilá
kápángga me wa táng totoliya árángga kuráng. 3 Táwi yan ámna náráwa yá ámna
yará wa suring yámát Fonisia ále kálu kungga Samaria ále kálu kungkung
gu kálu ya Táwi yan ámna náráwa wakáin Ánutu yá ále kámá káinnan pahán
yáni iháng hurik táuk ingga yánángga kun narát álosim hánám háliuk. 4 Kungga
Jerusalem káin kung hiuráng wahára wu Táwi yan ámna náráwa me aposel me
ámna yáilá wakáin áturáng watá heronge me yánángga yángot kung tiuráng.
Kulá wahára átang gu Pol káling Banabas yá Ánutu yá háláng yámán tárák rina
rina tángngátamálák wa wáina ingga pingnga yánumálák.
5 Wáina yánán naráng gga ku Táwi yan ámna kámá tombong Farisi háranan
watá tárutang miuráng, "Ále kámá káinnan dá Táwi yan tombong háháleya ku
kep yáni maráng gga ku áwáng nán kinan hangga ku Moses yan meng rákit
mená átaráng wa kámuk hánám isutneráng."
6 Iná aposel yot ámna yáilá yá ku urum tángga me retá ku kándáng ingga
wa táng totoliya táuráng. 7 Ámna urum bá me hásák metángga inán kanán táng
hálingga sangga wu Pita yá tárutang yánuk, "Yanuknukna, sáni há nareráng wa,
huphuráp Ánutu yá tombong nán háranan yáup káman tátáyan neháng tunggap
tángga nanuk wawu ing, 'Kák milunya káinnan du nákkán me pingnga álosim
wa ále kámá káinnan dá naráng gga ku nák ka naráng háting namineráng,' ingga
nanuk. 8 Ánutu wawu ámna náráwa kámuk ka pahán yáni wa kangngátak,
wata ku málám ále kámá káinnan da pahán yáni wa kang hálingga ku Iruk
Káungá wa yámuk, wawu nán námuk wáinanyon. Tárák watá ku ing hiták

hánám náliuk, Táwi yá wata pahálá heronge naráng yámángga ku málámbán pingnga háháleya ihuk. 9 Málám nán me wa orek náni hára tárák nukngá kámá ma táuk, ináku tárák wáina re táuk. Yáni málámba naráng háting muráng wata tángga ku pahán yáni yawolán málámba rahálá hára rongrongngá háliuráng. 10 Wáina wata ku kula wu rina tángga ku kandák ingga há nangnaráng gu Ánutu yá tárák rina tán kanin ingga tánggoeráng? Márapmá táwi uláp táwi ilom náni áturáng watá ma susuwáyan me náni hányon ma susuwáyan wa táng Táwi yan ámna náráwa hit yáni hára ma suwáng yámindaráng. 11 Wáina tátáyan du ma hánám árak! Náni ing há naremán wa, Táwi náni Jesu yá pahán námuk wata tángga ku Ánutu yá son náhuk, wáinanyon ámna náráwa ále kámá káinnan wa son ihuk."

12 Pita yá wáina men du Banabas káling Pol yá Ánutu yá háláng yámán tárák rina rina ále kámá káinnan da orek yáni káin táumálák wata urum wa yánumálák. Ámna kaláhu watá me wa yánángga áturáng wahára wu ámna náráwa áturáng watá me yáni ma me táená náng hánám átang naráng ga áturáng. 13 Kulá watá meng hálin du Jeims Táwi kulaná yá yánuk, "Yanuknukna, kárámatingga narániráng. 14 Ánutu yá hulátingga ále kámá káinnan ámna náráwa kámá urák yáni naráng ga ihán málámbán pingnga háliuráng ngáya Saimon dá há sánán nareráng. 15 Hang profet kámuk kán me wu wáinanyon uyená. Profet waháranan káman dá ku ing uyiuk,

16 'Dewit ráula wawu sel it tá ina táwatang háená.
Máriya son áwinet wahára wu
sel it wa son táng tárut tángga táng tolinet.
Kámuk hánám wáik hálengga táwatang háuk
wa son tárákngá wáinanyon hánám táng tolinet.
17 Wáina táe ku ámna náráwa ále kámá káinnan átaráng,
nini no nangán ingga iháng tunggap táut,
watá ku naya suling naminerang.
Me náwu Táwi yan me. Málámbáyon du ále wa tán tunggafenggoeráng.'*
18 Uláp hánám bon wáina tunggafeinek ingga há men ámna náráwa yá naruráng.
Ingga profet tá wáina miuk.

19 "Wata ku nákkán nanará ku ing, nándá tátne ále kámá káinnan dá hurik tángga Ánutu yan káin áwángga átaráng watán kálu yá susuwá ná ma háleindak. 20 Iná nándá ku me uyingga satne watán káin kun du ing yáninemán, sungi songgo ánutu kusák ka towet sing mená ma náindaráng, márámamák hára ma kuindaráng, hang songgo san yáni hára iháng kátkámut táená wata yánum yáni me songgo yánumá hára sip pá há árán kangkang wa ma náindaráng. 21 Kálu wáina isutneráng wawu uláp hánám átang áwángga it wakáin wakáin Moses yan meng rákit me há mengga naráng ngátaráng wata, me inggálu rámá rámá Sabat hára miti itná átaráng wata kinan há sánginga naráng goeráng wata."

Papia sat ále kámá káinnan dá Jesu yan tombong háliuráng watán káin kuk

22 Kulá aposel yá ámna yáilá yot ámna náráwa Jesu yan tombong háliuráng watyot yáni háranan ámna yará iháng tunggap tát tu watá Pol káling Banabas yot Antiok káin kuráng. Ámna yará iháng tunggap táuráng wawu Judas kutná nukngá Barsabas watyot Sailas. Ámna yará wawu ámna yáilá áturáng waháranan.

23 Papia ku ing uyiuráng:

---

* **15:17:** Amos 9.11-12

Nán aposel me ámna yáilá yanuknuk sáni watá papia ná uyingga satne yanuknuk náni ále kámá káinnan Antiok kinan me Siria provins yot Silisia provins káin átaráng sándán káin koek.

Káe álo, yanuknuk náni.

24 Pingnga ing narumán, Juda nán háranan ámna kámá yá kung me sánuráng watá sán nanará sáni táng yakyawák táuk. Wáina táuráng wawu nándá wáina táineráng ingga ma yánumán. 25 Pingnga wa naráng̃ga ku nándá pahán káman hálendu ámna yará ná iháng tunggap tángga ku suring yámátne nuk náni yará álosim Banabas káling Pol yot sándán káin koeráng. 26 Banabas káling Pol wawu kátkámut ta ma pitáená Táwi náni Jesu ámna náráwa son iháhá wata kutná meng tárut tátáya átningngátamálák. 27 Wáina wata ku nándá Judas káling Sailas suring yámátne kung yándi ya milun yándi hára hánám me rina uyemán wa pálipuk ingga sáninemálák. 28 Iruk Káungá watá nándán káin árán du nándá me ing hárotamán, wawu nándá márapmá táwi wa táng sán ketnán ma tindámán, ináku kálu ing wa rewe isutneráng. 29 Sungi songgo ánutu kusák ka towet sing mená ma náindaráng, songgo yánumá hára sip pá há árán kangkang wa ma náindaráng, songgo san yáni hára iháng kátkámut táená wata yánum yáni wa ma náindaráng, hang márámamák hára ma kuindaráng. Kálu wáina wa kápángga iháng hátineráng watá ku álosim.

Nándán me ku wa rewe. Kándáng gon átneráng.

30 Kulá yáni wu ámna wa suring yámát kung Antiok káin hangga ámna náráwa Jesu yan tombong wa iháng urum tángga ku papia wa yámuráng. 31 Yámát ámna náráwa yá papia wa sángingga naruráng wawu yáni iháng káto tátáyan mená hálendu heronge hánám wa táuráng. 32 Judas káling Sailas yándi wu profet hálendu me álolosim kámá yanuknuk yándi wa yánángga iháng káto táumálák. 33-34 Wahára rám kámá átang sangga ku pahán láláp me watyot yanuknuk yándi watá son suring yámát rendá suring yámát áwumálák wakáin yon kumálák.† 35 Iná Pol káling Banabas wu Antiok káin átang gu ámna táup pot Ánutu yan me ámna náráwa yánáng tolingga me pingnga álosim wa yánángga áturáng.

Pahán káman dá Pol káling Banabas orek yándi hára ma átuk

36 Rám kámá átang sangga ku Pol yá Banabas ing inuk, “Náti wu son kungga yanuknuk náti it rehára rehára Ánutu yan me yánángga átkumát wa rina átaráng ingga kápángga átkundin.” 37 Wáina inán Banabas yá ku Jon kutná nukngá Mak wa tángga watyot káman yáni kukuya naráng̃ga ku miuk, 38 enendu Pol yá wa narán kándáng ma háliuk, náuta huphuráp Mak kot káman kungga Pamfilia distrik káin kung hiuráng wahára wu Mak ká yáup káman tángga átkunin ingga ma narená ámna yará wa yápmangga hánámá ná hálen há káuk wata. 39 Wáina hálendu yándi wu wata menmen ná tángga sangga ku horengga Banabas yá Mak kot kilang tángga ailan Saiprus ya kumálák, 40 iná Pol yá ku Sailas táng tunggap tángga málámbot káman kukuya tán du Táwi yan ámna náráwa watá yánuráng, “Táwi yan pahán láláp watá sányot átnek,” ingga yánuráng. 41 Yándi wu kungga Pol yá Siria me Silisia provins káin Jesu yan tombong hálengga áturáng wa iháng káto tángga átkuk.

16

Timoti yá Pol káling Sailas yot kuráng

† **15:33-34:** Nanará ámna kámá yá ing naráng̃ngátaráng, lain 34 hára me nukngá káman átak, wawu ing, “Iná Sailas yá ku Antiok káin há átnet ing mengga ku wakáin há átuk”.

1 Pol málám it yáilá Debe káin kung átang sangga ku kungga it táwi Listra
káin kuk. Disaepel káman kutná Timoti wawu Listra wakáin átnándak.
Maming gu Juda náráwa Jesu ya hányon naráng háting mángngátak, iná naning
gu tombong Grik háranan. 2 Ámna náráwa Táwi yan pingnga hálengga árená
Listra nan me Aikoniam nan watá Timoti wawu ámna álosim ingga meng
toling mángngátaráng. 3 Pol yá Timoti yot kukuya naráng ga ku Timoti kipmá
maruk, náuta Juda ámna náráwa ále wakáin átaráng wawu há nareráng Timoti
naning wawu Grik nan ingga. Wáina maráng mángga átang sangga ku káman
yáni átkuráng. 4 Kulá yáni wu it wahára kungkung tángga átkuráng wahára wu
aposel me ámna yáilá yá Jerusalem káin Táwi yan ámna náráwa yá me rina
isusut ta hároturáng wa yánángga átkuráng. 5 Wáina tángga átkut tu Jesu yan
pingnga áturáng wata naráng hákhátik yáni yá káto hálen du rámá rámá ámna
náráwa yá áwáng waháranyon sengsáráp tit tu tombong hásák hálengga átuk.

Pol yá ára hára ina Masedonia ámna káuk

6 Pol, Sailas, me Timoti watá kungga ále Frigia yot Galesia wata kinan
átkuráng, náuta Iruk Káungá watá Esia provins wata kinan Táwi yan me wa
ma yánánáya káto táng yámuk. 7 Yáni wu kungga distrik Misia yan tawon
hára kung hengga ku kung Bitinia provins kinan kung hanin ingga táuráng,
enendu Jesu yan Iruk watá káto táng yámuk. 8 Wáina hálendu Misia kálu
kungga it táwi Troas káin kung háuráng. 9 Kulá yáungán du Pol yá ára hára ina
káuk ku Masedonia provins ámna káman dá hetang átang ukuro kálu Pol ing
inuk, “Táp táng hátingga Masedonia káin ná áwángga ku nán háláng námáng.”
10 Pol yá ára ina wa kan du nándá Ánutu yá málámbán me pingnga álosim
wa Masedonia káin yánánáya mantáng námek ingga naráng ga ku sopmuná
ingmen wakáin kukuya tiyawiumán.*

Lidia yá Jesu yan tombong háliuk

11 Wáina tiyawing hálingga ku kilang kinan árángga kutne ku kilang gá
náhángga Troas sangga ailan Samotres káin kándáng hánám kuk ngáya ku
tembátnáya ku it táwi Neapolis káin náháng kung nápmáuk. 12 Kulá waháranan
dá ku Filipai káin kung hiumán, it yáilá wawu huphuráp pon Rom ámna
náráwa yá áwáng wahára átkiuráng. Iná it yáilá Filipai wawu Masedonia
provins yan distrik káman wata kinan du it yáilá táwi hánám. It yáilá wahára
rám máro yon átumán.
13 Kulá Sabat hára wu kome kámá kangga sáponga tátáya it yáilá yan kumbi
kálu mungnganá táwi hára kungga kep káin hangga umi kurat káman káin
kumán. Umi káin wa kungga ku náráwa kámá umi kurat tákto káin urum árát
kápángga ku watyot putung átang meme tángga átang gu wakáin Táwi yan me
pingnga álosim wa yánumán. 14 Me wa yánángga árátne ku wa kárámatingga
áturáng waháranan náráwa káman kutná Lidia wawu káman yáni átang me
wa naráng ga átkiuk. Náráwa Lidia wawu it táwi Taiataira nan. Málám lap
sipmá† yá sup yáupmá tángngátak. Iná málám bu Ánutu ináng sákngingga
átnándak. Rám wahára Táwi yá pahálá yan kálu yalin málám Pol yá me yánuk
wa naráng ga pahálá hurik táuk. 15 Málám me niyá málámbot itná kinan
átnándaráng watá kámuk umi kuhángga ku nándá itná káin kukuya nánuk,

* **16:10:** Nanará ámna yá ku ing naráng ngátaráng, rám Pol yá Troas káin kung hiuk wahára wu Luk ku wakáin há átnárán. Wáina hálendu Pol yá Masedonia káin kukuya tán du Luk ká káman yáni kukuya tiyawiuráng, wata ku Luk ká tiyawiumán ingga wáina uyiuk. † **16:14:** Lap kalaná wawu pálipuk ku ‘purple’, enendu Nukna me kálu kala watanan muná, wata ku ‘sipmá’ ingga uyená.

“Sándá nák ka pálipuk Táwi ya naráng háting mek ingga naráng̃ga ku áwát nákkot nákkán it káin átnemán,” wáina men nándá álo kuinemán ingga inumán.

Pol káling Sailas iháng kalabus kinan tiuráng

16 Rám káman nándá sáponga tátáyan komená káin son kungga átang gu yáup náráwa káman kálu hára káumán. Náráwa wawu iruk káman dá tán máriya kutná kutná rina tunggafeinek wa meng tunggap tángngátak. Ámna ren wa pinná tángngátaráng watá náráwa watá yáup wáina tán du wahára kungga sup táwi hánám ihángngátaráng. 17 Náráwa watá Pol yot nán násutang kunggatang gu ing mantángga kuk, “Ámna náwu Ánutu Árená Hánám watán yáup nangge, watá ku kálu rekálu Ánutu yá son sáhánggim wata menggoeráng.” 18 Kulá náráwa watá rám máro hánám wáina re tángngárán du Pol yá taktak mán hurik tángga ku iruk wa inuk, “Jesu ámna náráwa son iháhá wata kutná hára ing kanin, ko náráwa wa sangga kung!” Wáina inán rám waháranyon iruk watá náráwa wa sangga kuk.

19 Wáina kangga náráwa wata márumá hálengga átang yáup náráwa watá yáup tán sup ihángga átnándaráng watá muná hálen kangga ku Pol káling Sailas ket ihángga iháng uyingga átang maket komená káin 20 me nanará ámna yan káin kungga ku ing yánuráng, “Ámna yará náwu Juda nan watá áwáng nándán it yáilá náta kinan márapmá hulá hulá wa tán tunggafenggoek. 21 Hang ámna náráwa kámá iháng uying kung kálu kámá Rom ámna náráwa nándá ma tátáya mená wahára tinggoemálák.”

22 Wáina met ámna náráwa áwáng wahára urum táuráng watá me kusák wa mengga iháng wata ketnán yon tit tu me nanará ámna yá ámna kámá yánát sut yándi tánggánená wa yaling yámángga ku honggem bá táup hánám ráhuráng. 23 Wáina ráhát tu me nanará ámna yá yánát iháng kalabus kinan tiuráng. Wáina tingga ku me káto hánám kalabus wa pinná tátá ing inuráng, “Ámna yará wa kándáng hánám pin yándi táinelák.” 24 Me nanará ámna yá me wáina inát tu kalabus pinná tátá watá iháng it pahálá kinan hánám káin wa tingga ku háram yándi wa iháng palang got tingga káto hárotuk.

25 Wáina átang gu Pol káling Sailas yándi wu kap sáponga tán Ánutu yan káin kungga árán kungga yáung táitná hánám hálengga átuk. Wáina tángga árán du ámna kalabus kinan ting sat árená watá wa naráng̃ga átkiuráng. 26 Wáina naráng̃ga átnárát tu kánggáning maming táwi hánám bá tángga kalabus itná tátáya hulátingga sup hálángngá ya tená wa muwalán it kálu mungnganá yá hung yalingga kut kalabus wata kinan ámna sen dá káto iháng hárorená sen watá sohiuráng. 27 Waháranyon kalabus itná wa pinná tátá málám ruhángga átang tárutang káuk ku it kálu mungnganá yá ang re tángga árát tu ámna wakáinnan du erek hangga kung háleráng ingga naráng̃ga ku kápik táng málámbon topmeng kámut táin ingga táuk. 28 Wáina tán kangga Pol yá mantáuk, “Ko kayon sutya ma utnándalák! Nán kámuk há átamán!”

29 Kalabus it wa pinná tátá málám kup tángga áwániráng ingga ámna kámá mantángga yánángga ku sopmuná ingmen it pahálá Pol káling Sailas yá átumálák wakáin pitángga yángyáng pálak kung háram yándi hulá hára turingga háuk. 30 Wáina tángga ku kalabus it pinná tátá málám ámna yará wa yángotang kalabus itná sangga kep káin hangga ku yánuk, “Ámna hulá yará, rina táe ku Ánutu yá son nehinek?”

31 Wáina yánán du watá inumálák, “Táwi Jesu wa naráng háting mátá ku Ánutu yá son kehinek, ka me tombongga itya káin átaráng watyot kámuk sáhinek.” 32 Wáina ináng̃ga ku Táwi yan me wa inumálák, me tombongngá

itná káin átnándaráng watá áwát wa hányon yánumálák. 33 Yáungán wahára re
ku yángot kung putun yándi wa yawon yámáng hálin du Pol káling Sailas yá
málám me tombongngá wa kámuk umi kuháng yámumálák. 34 Wáina tángga
ku kalabus pinná tátá watá yángotang kungga itná kinan hangga sungi singga
yámuk. Málám me tombongngá yot kámuk hánám Ánutu ya naráng háting
muráng wata ingga heronge hánám tángga áturáng.
35 Hilápmá yon du me nanará ámna yá lap yáni hátetná suring yámát áwáng
kalabus pinná tátá wa inuráng, "Me nanará ámna yá ing meráng, 'Ámna yará
wa yaling yámátá há yándi kundimálák,' " ingga inát tu 36 watá Pol inuk, "Me
nanará ámna yá ing meráng, 'Sailas yot sán du álo há sándi kundimálák,' ing
meráng wata ku pahán láláp hára kundimálák."
37 Wáina yánán du Pol yá lap yáni hátetná wa ing yánuk, "Nát tu Rom ámna,‡
náuta ku ámna me nanará yá hulá wa kándáng ma káená ku rahán hára wa
náráhángga náháng kung kalabus kinan tiráng? Kulá kula ku kilak kon nápmat
kukuya meráng me? Wa muná hánám! Yáni yon áwángga ku nángotang kep
káin háineráng."
38 Wáina yánán lap yáni hátetná watá son kung me nanará ámna yánát watá
Pol káling Sailas wawu Rom nan ingga naruráng hára wu pitáuráng. 39 Wáina
tángga ku me nanará ámna yáni wu kung ukuro me yánángga ku yolopon
yángot hang kep káin du it yáilá wa sangga kukuya yánuráng. 40 Kulá Pol káling
Sailas yándi wu kalabus wa sangga hangga ku Lidia yan it káin kung nuknuk
yándi Táwi yan ámna náráwa wa kápángga me yánángga iháng káto tángga ku
hangga há yándi kumálák.

17

Pol káling Sailas yá Tesalonaika káin átumálák

1 Pol káling Sailas yándi wu kumálák watá kungga it táwi Amfipolis wahára
kung hiumálák ngáyá son sangga kungga it táwi Apolonia káin kung hiumálák
ngáyá wa sangga ku son it yáilá Tesalonaika káin kung hiumálák, wakáin
du Juda yan miti itná káman átnándak. 2 Kulá wahára ku Pol yá málámbá
tángngátak wáina ku kung Sabat kaláhu wawu Juda yot miti itná wata kinan
hangga Ánutu yan me wa wáina wáina ingga yánángga inán kanán táuráng.
3 Málám Ánutu yan me wata hulá wa yánángga ku miuk, "Ánutu yá ámna náráwa
son iháháya miuk ámna wawu márapmá sungga kungga kámutang son tátárut
ta mená wa isutang wáina há táuk. Iná Jesu wawu Ánutu yá ámna náráwa
son iháháya miuk ngáya me pingnganá sánánggoet wa," ingga yánuk. 4 Wáina
yánán du Juda áturáng waháranan kámá yá wa naráng gga pahán yáni hurik
tángga Pol káling Sailas hára sengsáráp táuráng. Kulá rám waháranyon Grik nan
ámna náráwa táup táwi yon Ánutu ya naráng háting mená* watyot náráwa kut
yáni árená wáinanyon dá áwáng sengsáráp táuráng.
5 Iná Juda yáni wu kápuráng gu ámna náráwa táup hánám watá áwáng
sengsáráp tát kápángga ku pahán suksuk naráng gga ámna wáik maket komená
káin átnándaráng watyot ámna náráwa kámá yot urum tángga yáni kat táup
hálendu pahán yáni seng tátárut tángga kungga kun tátáya menman tángga
áturáng. Yáni wu Jeson dán it káin kung Pol káling Sailas kápángga iháng áwáng
ámna urum táwi wa yámánin ingga kung it wata kálu mungnganá káting márák

‡ **16:37:** Pol yá nát tu Rom ámna ing miuk wawu hulá ing wata tángga, Rom ámna hánámá hánámá ma
ráráháya me káto mená wata ingga miuk. * **17:4:** Grik ámna náráwa kámá Ánutu ya re naráng háting
mángngátaráng, iná Jesu wu ma naráng máráng. Wáina wata ku Pol yá Jesu yan pingnga yánán naráng gga
pahán hurik tángga Jesu ya naráng háting muráng.

táuráng. 6 Yáni wu wáina tángga ma kápángga ku Jeson yot Jesu yan tombong
ámna nukngá wa ket ihángga háting hirat kungkung tángtáng it yáilá watán
ámna hulá hulá yan káin kuráng. Kung hengga ku ing mantáuráng, "Ámna
yará wawu itná itná káin márapmá hulá hulá táwi tángngátamálák watá rám
ore nahára ku áwáng it náni yáilá náta kinan átkoemálák. 7 Hulátingga áwáng
hen du Jeson dá yángot kung itná kinan tiuk. Ámna tombong watá ku Sisa† yan
meng rákit mená wa yalingga ku king nukngá átak wata kutná ku Jesu ingga
menggoeráng." 8 Wáina yánát it yáilá watán ámna hulá hulá me ámna náráwa
urum watá kámuk me wa naruráng hára wu hárámutang menman tángga
kuráng. 9 Yáni wu wáina tángga ku Jeson yot nuknukngá ihángga áwuráng wa
yánát sup tit tu yápmat kuráng.

Pol káling Sailas yá Beria káin átumálák

10 Kulá it tá yongin du ámna Táwi yan pingnga áturáng watá Pol káling
Sailas suring yámát it táwi Beria káin kumálák. Wakáin kung hengga ku
yándi wu Juda yan miti itná káin kumálák. 11 Beria káin Juda ámna náráwa
wawu álo kámá hánám wáina hálendu ket tárák yáni wawu Tesalonaika ámna
náráwa iháng hátek, wáina hálendu Pol yan me wa pahán yáni yot kikiná hánám
naráng gá rámá rámá wu Pol yá menggiuk wa pálipuk me rina ingga kakaya
Ánutu yan me papia kinan káin sángingga naránggiuráng. 12 Kulá rám ore
wahára ku Juda ámna náráwa táup hánám, hang Grik náráwa kut yáni pálak
táup pon, me Grik ámna táup pon watá Jesu ya naráng háting muráng.
13 Juda ámna Tesalonaika káin átnándaráng watá Pol ku Beria káin Ánutu yan
me yánáng tolinggoek ingga met naruráng hára wu wakáin hányon kung ámna
náráwa pahán yáni iháng yakyawák tát tu Pol ya kuk naráng mángga áturáng.
14 Wáina tát tu Jesu yan tombong wakáin watá Pol suring mát it káman táp
tangtang káin kilang tángga kukuya ámna kámá yot kuráng, iná Sailas káling
Timoti yá ku Beria káin há átumálák. 15 Ámna kámá Pol engotang kuráng watá
ku engot kung kilang káman hára árángga kungga it yáilá Atens káin kung
hiuráng. Kung hengga sangga son kuinán tát tu Pol yá Sailas káling Timoti
yá sopmuná hánám áwinemálák ingga yánán du Beria káin son kuráng.

Pol yá Atens káin átuk

16 Pol málám Atens káin háleng yámángga átuk wahára wu pahálá yá táup
hánám wáik háliuk, náuta it yáilá wata kinan du ánutu kusák iháng tolená
watá táup hánám árát wata. 17 Wáina hálendu málám kung Juda yan miti itná
káin Juda me Grik Ánutu ya naráng háting mená wa Táwi yan me wa wáina
wáina ingga yánángga inán kanán tánggiuráng, me rámá rámá kung maket káin
áwánggiuráng wa wáinanyon yánángga inán kanán tánggiuráng. 18 Nanará ámna
urum yará kut yándi Epikurian me Stoik watá áwáng Pol yot menmen tángga
ku waháranan kámá yá ing miuráng, "Mená lamlam me táená náwu rina mein
ingga me tánggoek?" wáina met waháranan kámá yá ku ing miuráng, "It kámá
yan ánutu watán kálu hám átang menggoek," wáina ingga miuráng wawu náuta
Pol yá Jesu yan me pingnga álosim watyot Jesu yá kámutang tárutuk ngáya
yánángga átninggiuk wata. 19 Kulá yáni wu Pol engotang kaunsol yan urum
kutná Areopagus hára kungga ku ing ináng suliuráng, "Me hurápmá mengga
nánáng tolinggoelák wata hulá wa álo nánánggim me rina? 20 Kák ku me
hurápmá kámá nán káráman náni káin metá naránggoemán, wata ku me wata
hulá ya kándáng nánátá naránin," ingga wáina ináng suliuráng. 21 Ámna náráwa

† **17:7:** Kut Sisa wawu ámna nangge kutná muná, ináku me King wáinanyon du Rom me kálu.

Atens it márumá me it kámá káinnan áwáng wahára árená watá hánámá yáni
átang me hurápmá rina naráングngátaráng wata re meme tángga átnándaráng.
22 Wáina met naráングga Pol málám Areopagus káin urum tángga áturáng hára
wa tárutang miuk, "Atens ámna, no sáhet tu kálu hulá hulá kálu tirik tárák
sáni wu ánutu kámá kámá yánáng sákngingi wata tárákngá yá sándán káin táwi
hánám árán kanggoet. 23 No átningga kutná kutná yánáng sákngingngátaráng
wahára kándáng kápángga áwánggoet wahára wu tingnaknak káman árán no
kolem káman wahára uyená káut tu ing, 'Tingnaknak náwu ánutu ma naráng
mángmán watán tingnaknak,' wáina uyená wa sángingga káut. Kulá kula ku
no Ánutu ma naráng mená hánámá ináng sákngingngátaráng watán me hiták
hánám ing sánindet.
24 "Ánutu ni alek me káwak me kutná kutná wata ketnán iháng tunggap táuk
wawu alek me káwak kán Táwi. Wáina wata ku ánutu yan it káungá ku ámna
yá ket tá táená hára ma átnándak. 25 Iná wawu náut kámá káman da kesák
tán ámna ket tá háláng imámáyan muná, náuta ámna náráwa átkuku me iruk
uyiyi me kutná kutná átaráng wawu málámbáyon námángngátak. 26 Hulátingga
ku ámna káman dá re árán waháranan du Táwi yá tán ámna náráwa tombong
kámuk hánám watá tunggafiuráng. Málámbáyon iháng káwak wakáin wakáin
erek ting hálingga ku rám wahára ku háláng yáni tin tárutneráng me háláng yáni
han háineráng ingga rám wa ting yámángga ku ále ore wahára wahára átneráng
ingga tawon ting yámámá táuk. 27 Ánutu yá wáina táuk wawu ámna náráwa
kámá yá málámba suling kung kang tunggap tátáya táineráng me kálan suling
kung tánggagaya táineráng, enendu málám bu nán káman káman nápmang kung
mulangán káin ma árak. 28 'Ma átnát háranan watá pálipuk há átang iháng
kongkong tángga átkoemán watá hulá ku málám re.' Sánin nanará ámna kámá
yá ing há miuráng wáina, 'Nándu málám háranan tunggafená.'
29 "Kulá nándu Ánutu háranan tunggafená wata ku nándá málám wawu gol,
silva me sup ina ingga ma narindamán, me málám wawu ámna nangge yá
náut kámá utniná yánin nanará isutang táng tolená ina ingga ma narindamán.
30 Uláp pu ámna yá Ánutu wáina átak ingga ma naráng mená átang gu ket tárák
rina rina tánggiuráng wata mená ma tánggiuk. Iná inggálu wawu itná itná káin
ámna náráwa átaráng watá pahán hurik há hánám táineráng ingga menggoek.
31 Málámbá rám káman há táng tunggap táuk wahára ku ámna há táng tunggap
táuk watá kálu kándáng wahára re ámna náráwa kámuk hánám iháng horeinek.
Ánutu málámbá ámna wa há kámutuk háranan táng tárut tán nándá kangga ku
Ánutu yá ámna wawu yáup wa tátáya imuk ingga nanaráya wáina táuk."
32 Wáina yánán me kámurená háranan dá tárutuk wa naruráng hára wu
kámá yá ináng hikhilek tát kámá yá ku me wata hulá rám nukngá son metá
narinemán ingga inuráng. 33 Wáina inát tu Pol yá kaunsol wa yápmangga
hangga háná kuk. 34 Urum wahára ku ámna náráwa kámá yá Pol yá me
miuk wa naráングga Pol hára sengsáráp tángga Jesu ya naráng háting muráng.
Ámna káman kutná ku Dionisius ámna wawu kaunsol urum waháranan, hang
náráwa káman kutná Damaris watyot ámna náráwa kámá hányon watá Jesu yan
tombong háliuráng.

18

Pol yá Korin káin átuk

1 Máriya ku Pol yá Atens sangga it yáilá Korin káin kuk. 2 Pol málám wakáin
kung Juda ámna káman kutná Akuila watyot áwáná kutná Prisila wa kápuk.
Ámna watán it hulá ku Pontus provins wakáinnan. Huphuráp sim Rom bán

king Klaudius yá Juda sán kámuk hánám it yáilá Rom sangga há sáni kung hálineráng ingga yánuk, wata ku Akuila káling Prisila yá káwak Itali sangga áwáng Korin hára átnándamálák. 3 Kulá Pol wu it tátáyan sel rákákáre wawu há narek. Ámna náráwa yará wawu wáinanyon wáina hálendu Pol yá kung watyot átang yáup wa tángga átnándaráng. 4 Rámá rámá Sabat hára wu Juda yan miti itná káin kung Juda me Grik pahán yáni seng tárut tán du Jesu ya naráng háting mámáya ingga Táwi yan me yánáng tolinggiuk.

5 Kulá Sailas káling Timoti yá Masedonia provins káin átang áwán du Pol yá son rámá rámá Táwi yan me wa ámna náráwa yánángga átkiuk. Málám Juda wa ing yánánggiuk, "Jesu wawu Ánutu yá ámna náráwaná son iháháya suring mán áwuk." 6 Wáina yánángga árán Juda yá watán me wa nanaráya táng taktak tángga táng káyam tángga ináng kekkek tát tu málám lapmá káin sinsin wa irung hirarán han du ing yánuk, "Iná sándá muná kuineráng wawu sáni hára re átak, wata kátu yá nák ma nehindák. Rám kula hulátingga ku sápmangga kungga ámna náráwa tombong kámá káinnan watán káin kuinet."

7 Wáina yánángga ku Pol málám miti itná wa sangga ámna káman kutná Titius Jastus watán it tá miti itná tangtang árán du wahára kuk. Ámna wawu Ánutu ináng sákngingngátak. 8 Ámna káman kutná Krispus wawu Juda yan miti itná watán ámna yáilá. Málám me itná káin ámna náráwa árená watyot Táwi ya naráng háting muráng. Hang Korin nan táup pá yon Pol yan me naráng gga Táwi ya naráng háting mángga umi kuhuráng.

9 Rám káman du yáungán ára hára ina Táwi yá Pol ing inuk, "Ma pitáindalák. Táwi yan me há re mengga kungga átnelák, me ma nángnángingga átnándalák. 10 Nák ku kákkot átat. Káman dá áwáng kák keháng lem ma táindák, náuta nákkán ámna náráwa táup hánám watá it yáilá nahára átaráng." 11 Wáina inán du Pol málám wahára yara káman yap 6 wáina átang Ánutu yan me wa yánáng tolingga átuk.

12 Kulá ámna kutná Galio watá Akaia provins watán kawana hálengga átuk hára wu Juda yá káman hálengga Pol táng káyam tángga ku táng kung me hára titiya kawana Galio yan káin kuráng. 13 Kung wakáin du ing miuráng, "Ámna nátá ku meng rákit me yá rina mek wa sangga ku Ánutu ya tárák kámá kálu ináng sákngingiya ámna náráwa yánánggoek."

14 Wáina met Pol yá me mein ingga táuk waháranyon du Galio yá Juda yánuk, "Juda sándá ámna nátá Rom bán me páilák hitik tán me márapmá táwi kámá tán wata met hálen wawu no sándán me narinet. 15 Iná ámna ná engotang áweráng wawu ing wata, Juda sánin me, hang kut kámá sánin miti kinan mená, hang sánin meng rákit me wata menmen ná watyot tángngátaráng, wata ku no yáilá átang sándán me ná ma narindát. Sáni re átang gu wa táng tolineráng." 16 Wáina yánángga ku me nanará komená sangga há sáni kuniráng ingga yánángga yásutnárán, 17 waháranyon Korin ámna yá ámna kutná Sostenes Juda yan miti itná yan ámna hulá wa me nanará kapme hára káto tángga uturáng. Wáina tát kápuk enendu Galio yá wata urákngá kámá ma narená yolopmá yon átang kápángga átuk.

Prisila, Akuila hang Apolos

18 Pol málám rám táwi sim bon Korin káin átang sangga ku Táwi yan ámna náráwa wakáin wa yápmangga kuk. Kulá Siria provins ya kukuya tángga ku Prisila káling Akuila yot kung it táwi Senkria káin kilang hára árángga kunin ingga kuráng. Kung wahára átang gu Pol yá Ánutu yan káin me káto káman miuk ngáya wata ingga yáilá rommá san átnándak wa maruk. Wáina tát tu

kilang hára árángga ku kuk. 19 Kulá it yáila Efesus káin kung hengga ku Prisila
káling Akuila yápmangga málám re kung Juda yan miti itná kinan hangga Táwi
yan me yánángga inán kanán táuráng. 20 Wáina tán du watá nányot rám kimo
átang kuinelák ingga inuráng, enendu Pol yá muná ingga yánuk. 21 Málám
kuin ingga ku yánuk, "Ánutu yá álo ingga men hálendu kungga son áwinet."
Wáina yánángga ku kilang hára árángga Efesus sangga kuk. 22 Málám it yáilá
Sisaria káin kung hengga ku árángga Jerusalem káin kung Táwi yan ámna
náráwa wakáin wa pahán láláp mená yánángga sangga ku Antiok káin kung
háuk.
23 Pol yá kung Antiok káin rám hásák sim átang sangga ku ále Galesia yot
Frigia kinan it wahára wahára kungkung tángga Táwi yan ámna náráwa wa
iháng káto tángga kuk.
24 Rám ore waháranyon Juda ámna káman kutná Apolos wawu itná hulá ku it
yáilá Aleksandria waháranan watá ku Efesus káin kuk. Ámna wawu nanaráná
álosim hang Ánutu yan me wa kándáng hánám narek. 25 Ámna wawu Táwi yan
kálu wa kándáng hánám iháng tolená, iná ámna wawu kámá yánáng totoliya
kikiná naráng ku Jesu yá rina táuk wa rewe kándáng hánám yánángngátak,
enendu Jon dá umi yá kuháng yámuk wa rewe narek.* 26 Apolos málám ma
pitáená kung Juda yan miti itná káin wáina ingga yánánggiuk. Rám káman
Prisila káling Akuila yá wáina men naráng ku mantáng mán it yándi káin kun
Ánutu yan kálu ku wáina ingga kátu kánkáman ma narák wa kándáng hánám
iháng toliumálák.
27 Kulá Apolos yá Akaia provins káin kuin ingga táuk hára wu Táwi yan ámna
náráwa watá táng káto tángga Táwi yan ámna náráwa Akaia káin árená wata
kolem ing uying yámuráng, "Ámna wa heronge mená iháng kándáng pinná
táineráng." Apolos málám wakáin kuk watá kung ámna náráwa Ánutu yá urák
yáni naráng háláng yámán málámba naráng háting muráng wa táwi hánám
háláng yámánggiuk. 28 Málám hahatingga átang rahán hára Juda yá me kandák
rina menggiuráng wa káting hang tingting tánggiuk. Ánutu yan me papia káin
uyená wa yánáng tolin me watá pálipuk hánám ámna náráwa son iháhá wawu
Jesu ingga hiták yálenggiuk.

19

Pol yá Efesus káin átuk

1 Apolos yá Korin káin átuk hára wu Pol yá ále yáilá kálu háram kálu re
átninggan kungga it yáilá Efesus káin kung hiuk. Málám Efesus káin kungga
wakáin ámna Ánutu yan pingnga hálená wa kápángga ku 2 ing yánáng suliuk,
"Rám sándá Jesu ya naráng háting muráng wahára Iruk Káungá kámá táuráng
me muná?"
Wáina yánáng sulin watá inuráng, "Muná, nándu Iruk Káungá wáina átak
ingga ma naráng ngátamán."
3 Wáina inát tu Pol yá yánuk, "Iná umi wu rina kuhuráng?" ingga yánán du
watá inuráng, "Jon dá umi kukuháya miuk wáina kuháng námuráng."
4 Wáina inát tu Pol yá yánuk, "Jon dá umi kukuháya miuk wawu pahán hurik
tátáyan da kukuhá. Ináku ámna náráwa yá ámna nukngá Jon torong káin áwinek
wata naráng háting mámáya yánuk wawu Jesu." 5 Pol yá wáina yánán naráng
ku Táwi Jesu kutná hára umi kuhuráng. 6 Kulá Pol yá ketná yá yáin yáni hára

* **18:25:** Jon dá umi kuháng yámuk wata hulá ku pahán hurik táená wata tárákngá, iná Jesu yá umi kuháng yámámáya miuk wata hulá ku málámba naráng háting mená wata tárákngá. Wawu tárák káman re muná. Kámá kámá.

usáng hang tingga sáponga táuk waháranyon Iruk Káungá watá áwáng ep ihán
du me hulá hulá me tángga ku profet me miuráng. 7 Ámna wata sale yáni ku
12 hám wáina.
8 Kulá yap kaláhu wata kinan du Pol yá wakáin ma pitáená káto hálengga
átang Juda yan miti itná kinan hangga me pingnga álosim wa yánángga átkiuk.
Ánutu yan átkuku wawu wáina ingga yánángga inán kanán tángga Táwi yan me
hulá ku wáina wáina ingga pahán yáni seng tárut tánggiuk. 9 Iná kámá yá ku
pahán yáni káto hánám hálendu pálipuk ingga ma naránggiuráng, ináku rahán
táwi hára ku Táwi isutsut tán kálu wata wu kandák ingga menggiuráng. Wáina
tát tu Pol yá wa yápmangga ni ámna náráwa Táwi ya naráng háting mená wa
rewe ihángga me rina wa mengga inán kanán tángga nanaráya wu rámá rámá
ámna káman kutná Tiranus watán it káman nanará yánáng totoliyan wakáin
kunggiuráng. 10 Yara yará wata kinan du wáina re tángga kungga árát tu Juda
me Grik ámna náráwa Esia provins kinan árená watá kámuk hánám Táwi yan
me wa naráng háliuráng.
11 Ánutu yá Pol háláng imán tárák hulá kámá kámá tátáwi hánám wáina
tánggiuk. 12 Ámna náráwa yá lap me angkesip yáni iháng kung Pol sutná hára
tánggangga ku wa iháng kung ilalák mara usáng yámát tu ilalák yáni yá álo
hálenggiuk me iruk wáik ká ep ihángga árená watá yápmangga kunggiuráng.
13 Kulá Juda kámá yá ku sup yáupmá ya iruk wáik yásutang átninggiuráng.
Tárák tángga kakaya Táwi Jesu kutná hára mengga wahára ámna náráwa yan
káin iruk wáik yásusut ta tángga ku ing menggiuráng, “Jesu Pol yá menggoek
wata kutná hára, no ing kanin, áwáng kep káin hang.” 14 Kulá Juda yan
pris táwi yáni káman kutná Skewa wata nángánangge ámnaná 7 watá ku kálu
wáinanyon isutkiuráng. 15 Rám káman wáina tángngárát tu iruk wáik káman
dá ing yánuk, “Jesu wawu há naráng met, me Pol wawu há naráng met, iná
sán du ren?” 16 Wáina yánángga ku ámna iruk wáik ká ep táená watá yáni
ya ketnán hiring hitangga árángga kámá hára kungkung tángga háláng yáni
tángga hangga táup hánám ráhán du muláng re sip hanghaling it wa sangga
hururung re há yáni kuráng.
17 Kulá pingnga wa Juda me Grik Efesus hára árená watá naruráng hára wu
pikpiták táwi hánám tángga ku Táwi Jesu kutná wa meng tárut tángga áturáng.
18 Ámna náráwa táup hánám Jesu ya naráng háting muráng watá áwángga ku
átkuku náni kandák ku wáina wáina ingga hiták hánám meng tunggap táuráng.
19 Ámna náráwa sárum yáni pálak táup sim bá yon kutná kutná ya yambo yáni
táená, me tará hulá hulá táená, me yáikuram kandák kálu táená wata mená
papia hára uyená wa iháng áwáng rahán hára káráp siuráng. Iná papia wata
yumnak yáni wu sup táulá silva* 50,000 dá yuyuwáyan tárák wáina. 20 Kálu
wa táuráng wahára kungga ku Táwi yan me watá hálángngá pálak hánám ámna
náráwa yan káin kung hilák tángga kuk ngáyá emá re kunggatuk.
21 Wáina tunggafen kangga sangga ku Pol málám Masedonia yot Akaia
provins kálu kungga Jerusalem káin kukuya naruk. Wáina naráng ku
Jerusalem káin kungga sangga ku it yáilá Rom káin hányon kuinet ingga
naruk. 22 Málám háláng imámá ámna yará Timoti káling Erastus suring yámán
watá kálak Masedonia káin kun du málám bu Esia provins káin rám hásák sim
átuk.

Efesus káin kuk táwi tángga timtáum táwi hánám bá tunggafiuk

* **19:19:** Sup silva táulá káman da hálángngá wu ámna káman dá káe káman hára yáup tángga sup rina ihánggim wáina.

23 Rám ore wahára ku ámna kámá yá Táwi isutsut tán kálu wata ingga
kámkáyam tángga wata mená táwi hánám táuráng. 24 Ámna káman kutná
Demitrius wawu sup yáupmá ku silva yá kutná kutná iháng tolingngátak.
Wata kinan yon yáupmá tángngátak wawu ánutu náráwa kutná Atemis watán
miti itná wata tárákngá wa ina isikikimo silva yá iháng tolingngátak. Ámna
kámá yá wáinanyon iháng tolit tu Demitrius yá kálu ná iháng toling yámán
yuwát tu sup táwi hánám iháng giuráng. 25 Kulá Demitrius málám ámna wáina
iháng tolinggiuráng watyot ámna kámá wáinanyon Atemis yan kutná kutná
wata tárákngá iháng tolinggiuráng wa men áwát tu yánuk, "Ámna nuknukna,
ing há nareráng wa, yáup wa tángngátamán wata supmá álo kámá hánám wa
uyingngátamán. 26 Enendu ámna Pol watá ámna náráwa táup hánám wa iháng
uyin kun du ing yánánggoek, ánutu ámna ket yáni yá iháng tolená wawu kusák
ingga yánángga iháng yakyawák tánggoek, Efesus kinan re muná ináku Esia
provins kinan kámuk. 27 Wata wáina tán du nándá sup yáupmá tátá wata kutná
yá hahaná háleiwon, me ánutu náráwa kutná árená hánám Atemis watán miti
itná wa kat ále hánám háleiwon. Ámna náráwa Esia provins re muná ináku
káwak ketnán kámuk watá Atemis ináng sákngingngátaráng, enendu Pol yan
me watá tán du Atemis kutná watá ále hánám háleinek."

28 Me wa wáina yánán naráng ku ámna watá pahán suksuk hánám
naráng "Efesus yan ánutu Atemis wawu kutná árená hánám!" ingga mang-
mantáng kuráng. 29 Wahára re it yáilá hára árená watá kámuk káman hálengga
menman táwi tángga kung Pol nuknukngá ámna yará Masedonia nan Gaius
káling Aristakus wa ket iháng ga iháng uyinggatang urum komená káin kuráng.
30 Wáina tát Pol málám urum wakáin kuin ingga tángngárán Jesu yan tombong
háranan dá oletná mat tu há átuk. 31 Provins watán ámna yáilá kámá Pol
yanuknukngá hálendu watá urum komená káin wa ma hánám áwindalák ingga
me hányon sat kung muk.

32 Ámna náráwa urum táwi watá naráng yakyawák tángga kámá yá kámá
kámá menman tángga kunggiuráng. Táup hánám watá ku náuta kung átamán
ingga ma naráng rákit táuráng. 33 Juda yá ku kuk wata hulá ku wáina wáina
ingga yánáng ingga ámna káman kutná Aleksenda wa seng isurát kung máta ya
átuk. Wáina árán du ámna kámá urum kinan áturáng watá wáina wáina meng
ingga inánggaturáng, enendu watá yolop árát no me mein ingga ket tárák táng
yámuk. 34 Enendu ámna wawu Juda ingga há kangga ku wata watán me ma
naruráng, ináku milun káman hálen sonson ing mantángga re árát kungga aua
yará háliuk, "Efesus yan ánutu Atemis wawu kutná árená hánám!"

35 Wáina tángga árát it yáilá watán kolem uyiyi ámna watá áwáng
yolop átniráng ingga yánángga ku ing yánuk, "Efesus ámna, káwakngá
káwakngá kámuk hánám bá ing há nareráng, ánutu náráwa kutná árená
hánám Atemis watán it káungá wawu Efesus ámna náráwa nándá re pinná
tángngátamán ingga há nareráng, hang sup káungá alek kálu háuk watyot
pinná tángngátamán ingga hányon nareráng. 36 Wata ku káman dá me náta
kusák ingga ma menggim. Sándá yolop átneráng. Rina kámá sopmuná ma
táindaráng. 37 Sándá ámna yará ná iháng ga áweráng wawu watá náut kámá
kámá miti itná kinan káinnan manek ma iháng ga áwángngátamálák me nándán
ánutu náráwa Atemis wata rina kámá ma mengga áwángngátamálák. 38 Iná
Demitrius yot yáup káman yáni tángngátaráng watá ámna kámá yan káin me
yá átak hálen wawu me nanará ámna rahán yáni hára átang gu wahára me
yáni wa met me nanará wata horengga narineráng. 39 Iná sándán káin me
nukngá kámá átak hálendu máriya urum táwi tángga ku urum hára me wa táng

tolineráng. 40 Wáina wata ku ing narinemán, iná kapman dán ámna yáilá yá
kula nándá rina táemán wa nareráng, hám ináku márapmá táwi táng tunggap
táeráng ingga náháng me hára tinggalát. Hulá kámá muná hánámá hánám wa
táemán, wata nánáng sulit tu rina menggatnem?” 41 Ámna watá me wa wáina
yánáng hálingga sangga ku yánán há yáni kuráng.

20

Pol yá Masedonia provins yot káwak Grik káin kuk

1 Ámna náráwa yá ohok menman tángga áturáng watá sálikngin du Pol yá
me san Jesu yan tombong ingga áturáng wata kun áwáng árát tu me yánángga
iháng káto tángga sangga ku Masedonia provins káin kuindet ingga yánángga
ku kuk. 2 Málám Masedonia kinan átningga me yánángga iháng káto tángtáng
kuk. Wáina táng hálingga ku Masedonia sangga káwak Grik káin kung hiuk.
3 Káwak Grik káin kung yap kaláhu átang sangga ku kilang hára árángga Siria
provins káin kuin ingga naruk wahára ku Juda yá utkámut tátáya me hárotang
átaráng ingga met naráng gga sangga ku málám son Masedonia kálu kukuya
naráng hátiuk. 4 Ámna 7 watá Pol yot kuráng wata kut yáni ku ná, Pirus
nanggená Sopata wawu it táwi Beria nan, Aristakus káling Sekundus wawu it
yáilá Tesalonaika nan, Gaius it yáilá Debe nan, Tikikus káling Trofimus Esia
provins nan hang Timoti watá watyot kuráng. 5 Watyot kungga ku ámna watá
kálak kuráng ngáyá kung it táwi Troas káin háleng námángga átkiuráng. 6 Iná
nándu rám táwi Máváng Yisná Muná Náená wa it yáilá Filipai káin kangga
sangga ku kilang hára kungga árátne rám 5 hálen Troas káin kung hengga ku
kápángga rám 7 wahára átumán.

Pol yá Yutikus yá há kámurán táng tárut táuk

7 Kulá sonda ore hulátitiná hára ku Táwi sip yánumá nanaya urum táumán.
Wahára ku Pol yá me emá re nánángga árán kungga yáung táitná háliuk, náuta
tembát tu há kuinet ingga wata wáina táuk. 8 Kulá it pahálá torong hánám
káin nándá átumán wahára wu lam táup hánám watá rang hálengga áturáng.
9 Wahára wu nangge máto káman kutná Yutikus wawu windua hára putung
átang gu Pol yá rám hásák me emá re nánángga árán du kárámatingga átang
rapmung gá sán du hundup hánám há ruhuk. Wáina ruhángga átang gu sohing
hang káwak káin kátin hangga tángga káumán du há kámurená, náuta it pahálá
yará wata torong káin kaláhuná káin átang háuk wata. 10 Wáina hálendu Pol
málám háuk watá hang ámna máto wata torong hára pándák hangga poláng
mángga átang gu ámna náráwa yánuk, “Ma pitáindaráng, ma kámurak, há átak.”
11 Ingga wáina yánán du son árángga it kinan kungga Táwi yan sip yánumá
natne ku Pol yá me nánángga árán kungga it tá háin du yápmangga kuk. 12 Iná
ámna náráwa yá ku ámna máto wawu son tárutang há árán pahán yáni álosim
nangnaráng engotang it yáni ya kuráng.

Pol yá Efesus yan miti itná yan ámna yáilá me pukon yánángga yápmáuk

13 Kulá Pol málámbá háram kálu it táwi Asos káin kukuya naráng gga ku sándá
kálak kilang hára kungga it wakáin kuineráng ngáyá ku wakáin átang nák
ka háleng namángga átneráng ingga nánuk. Pol yá nánuk wáina há kungga
sangga ku háleng mángga árátne 14 Pol yá áwáng hen Asos káin kankan tángga
kámuk náni kilang hára árángga it táwi Mitilini káin kumán. 15 Tembátnáya ku
wahára átang kungga ailan Kios wata tangtang kálu kumán. Wata tembátnáya
ku kungga ailan Samos wata tangtang kálu kumán, iná wata tembátnáya ku
kungga it táwi Miletus káin kumán. 16 Pol málám Esia provins káin áre rám
bá ma sálikngindak, ináku sopmuná kungga rám táwi Iruk ká Háuk wawu

Jerusalem káin káinet ingga nangnaráng átkuk, wata ku it yáilá Efesus táng
hátingga kukuya naruk.
17 Wáina narángga ku Miletus káin átang gu Pol yá áwángga málám kakaya
me san Efesus miti itná yan ámna yáilá yan káin kung yámuk. 18 Ámna yáilá
watá Pol yan káin áwáng het tu ing yánuk, “Esia provins kinan hulátingga
hánám áwáng hiut waháranyon átang áwángga sápmáut hára, no sányot átang
árák rina tángga átut wawu sáni há nareráng wa. 19 Rám máro hánám Juda
yá neháng hang tingga nutkámut tátáya me hárotnándaráng. Wáina tát no
pahán márapmá táwi hánám tángga kut káyawát tángngátat, enendu naya kutná
tángga hangga Táwi yan yáup tángga átningngátat. 20 Ing há nareráng wa, no
sán háláng sásámáya ma pitáená Táwi yan me menggiut, rahán hára me it sáni
kinan káman káman sánángga kunggiut. 21 No hiták Juda me Grik ámna náráwa
ing yánut, pahán hurik tángga Ánutu yan káin kungga ku Táwi náni Jesu naráng
háting mineráng.
22 “Iná rám ore nahára wu Iruk ká neháng tiyap táek, wata ku Jerusalem
káin há kuinet. Wakáin koe nák sutná hára rina tunggafeinek wawu ma
narát. 23 Ing rewe ku há naret, it yáilá kámuk wakáin kung hengngátat hára
wu Iruk Káungá yá kalabus me márapmá táwi watá háleng kamángga átak
ingga nanángngátak. 24 Enendu na ku ing naránggoet, nangán átnát wata nare
hánámá hálenggoek, ináku Táwi Jesu yá yáup rina namuk wa tángga koe kungga
tárákngá hára sálikinginek. Yáup rina namuk wawu me pingnga álosim wa ing
yánánggoet, Ánutu yá ukuro naráng námángngátak ingga yánánggoet wa.
25 “Kulá no ing há naret, huphuráp no orek sáni hára átang Ánutu yan átkuku
wata mená sánánggiut, enendu máriya ku sándá son inamna ma nahindáráng.
26-27 Wáina wata ku hiták ing sánin, no Ánutu yan hulá wa kátu táng kilak tingga
ma sánut, wata ku orek sáni hára ámna káman dá Ánutu ya ma naráng háting
mindák hálen wawu wata hulá ku nák ma háleindák. 28 Sándá ku sáni me Ánutu
yan ámna náráwa kámuk wata kándáng háleng rákit tángga átneráng. Ámna
náráwa wawu Nanggená sipmá yá há iháng yuwángga ihuk. Iná Iruk Káungá
yá ku sipsip wa pin yáni tátáya sán há sáháng tunggap táuk. 29 Ing há naret,
no sápmangga kuinet wahára wu ámna yá ang páyom wáik ina watá áwáng
Ánutu yan sipsip sán wa sáháng wáik táineráng. 30 Sánin tombong waháranan
dá yon árutang gu me kusák wa mengga Ánutu yan ámna náráwa wa iháng
uyin yásutang kuineráng. 31 Wata ku kándáng háleng rákit tángga átneráng. Yara
kaláhu wata kinan rámá rámá káen me yáungán rahánna uminá kinan re átang
sánáng rákit tángga átut wata naráng hátineráng.
32 “Kulá sáháng Ánutu ketná hára te ku málámbán me yá ukuro naráng
sáminek ingga mek watá ku pin sáni táinek. Me watá yon du sáháng káto
tángga Ánutu yá náut málámbán ámna náráwa yámámáya tiyawingga san átak
wa sán hányon sáminek. 33 No ámna káman dán hára silva me gol me lap kámá
ma kápáng narut. 34 Sáni ing há nareráng wa, no naya ketna nátá yon du
na háláng imánggiut me niyá nákkot átkiuráng wa háláng yámánggiut. 35 No
rina rina tánggiut wawu sándá ing tángguineráng ingga wata sálenggiut, sándá
yáup háláng wáinanyon há tángga ku ámna náráwa ukuro háláng yáni muná wa
háláng yámámáya tángguineráng. Táwi Jesu yan me ing wa naráng hátineráng,
‘Ámna niyá kutná kutná yáminek watán heronge yá ámna niyá kutná kutná
ihinek watán heronge wa táng hátek.’ ”
36 Pol málám me wa yánángga sangga ku ámna yáilá watyot tun yáni hára
imánggatang sáponga táuráng. 37 Sáponga tát sálin du kámuk yáni kutkáyawát

tángga poláng mángga tánggatang kang kumiuráng. 38 Táup hánám ukuro
táuráng wawu inamna son ma káindáráng ingga yánuk wata. Wáina tángga ku
kámuk ingmen engot kung kilang káin sáuráng.

21

Pol yá Jerusalem káin kuk

1 Kulá ámna yáilá wa yápmangga kilang kinan árángga kutne ku kilang gá
it wa sangga kungga ailan Kos káin kándáng hánám kuk. Iná tembátnáya
ku ailan Rodes káin kumán náyá wata tembátnáya ku kungga it táwi Patara
káin kumán. 2 Wahára káumán du kilang káman dá ále Ponisia káin kukuya
tán kangga ku son kilang wahára árángga ku kumán. 3 Kulá ailan Saiprus
wawu ket kandák kálu árán kangkang kungga ku Siria provins káin it táwi
Tair wahára kung hengga it watán kutná kutná kilang watá ihán kumán wa
hirarán hahaya tán du kilang sangga kep káin háumán. 4 It wahára hangga
kung Ánutu yan ámna náráwa wa táng suling kung kápángga watyot rám 7
átumán. Kulá wahára ku Iruk ká pahán yánin han du Jerusalem káin ma
kuindalák ingga Pol inángga son son táuráng, 5 enendu kilang gá son kuinán
tán du kilang gá átuk káin wa kukuya tátne ku Ánutu yan ámna watá áwá
nangge yáni yot kámuk nángotang it wa sangga sán káin kung tun náni hára
imángga átang sáponga táumán. 6 Wáina tángga sangga ku ket yánin tángga nándá
kilang kinan kutne ku watá son it yáni ya kuráng.

7 Kulá Tair sangga kungga ku it táwi Tolemes káin hangga ku Ánutu yan ámna
náráwa wakáin kápángga watyot rám káman átumán. 8 Tembátnáya ku Tolemes
sangga kungga ku it yáilá Sisaria káin ámna káman kutná Filip watán it káin
átumán. Ámna wawu Táwi yan me wa yánángga átningngátak, me málám wawu
huphuráp ámna 7 aposel yá iháng tunggap tát náráwa kawát háláng yáyámáya
yáup yámuráng waháranan. 9 Ámna wata yáuriwa máto 4 watá wu profet me
mengngátaráng.

10 Nándá wahára rám kámá há árátne ku profet káman kutná Agabus watá
Judia ále kálu áwáng háuk. 11 Kulá ámna watá nándán káin áwuk watá áwáng
Pol yan let wa táng málámba ketná hárammá wa hárotang gu ing miuk, “Iruk
Káungá yá ing mek, tárák ná táet wáinanyon du Juda ámna Jerusalem káin
átaráng watá let náta márumá wa hárotang táng ámna kámá káinnan da ket yáni
hára tineráng.”

12 Wáina men naráng ga ku nán me ámna náráwa wahára átumán watá
Jerusalem káin ma árindalák ingga inángga son son táumán. 13 Wáina inátne
ku Pol yá ing nánuk, “Sándu náuta ku kutang nák pahánna táng hang tiktik
tánggoeráng? Nák ku Táwi Jesu kutná meng tárut tánggoet wata ket háramna álo
hárotneráng, me Jerusalem káin nutkámut tátáya hálendu álo wáina táineráng.
Nák ku kátkámut ta há tiyawingga átkoet.” 14 Wáina nánán du nándá káumán du
nándá watán pahán káin átuk wa táng yakyawák tátáyan tárák muná hálendu
ing miumán, “Táwi yá rina tunggafefeya narek wáina álo tunggafeinek.”

15-16 Wata torong káin du náni tiyawingga ku Táwi yan tombong kámá Sis-
aria nan watyot kámuk náni árángga kungga Jerusalem káin kumán. Wakáin
kutne ku nángot kung ámna káman Saiprus nan kutná Nason watán it káin
nápmáuráng. Nason wawu huphuráp pon hánám Táwi yan tombong háliuk.

Pol yá Jerusalem káin átuk

17 Kulá rám nándá Jerusalem káin kung hiumán wahára wu Táwi yan
tombong watá heronge pálak áwángga náhuráng. 18 Kulá tembátnáya ku Jeims
Táwi kulaná wa kakaya Pol yot kutne ku miti yan ámna yáilá watá kámuk

ingmen wakáin áwát tu átumán. 19 Kung átang gu Pol yá heronge me yánángga
ku málámba ketná hára Ánutu yá ket tárák rina ámna náráwa kámá káinnan
watán káin táuk wata pingnganá kándáng hánám wáina yánuk.

20 Pingnga wa yánán naruráng hára wu yáni wu Ánutu kutná meng tárut
tángga ku Pol inuráng, "Kang, nuk náni, Juda ámna náráwa Jesu ya naráng
háting mená táup hánám táwi watá Moses yan meng rákit mená wawu táwi
hánám ingga naráng gga isutkoeráng. 21 Ámna náráwa kátu yá yánát tu kák
ka ing menggoeráng, 'Pol yá Juda ámna kámá káinnan da orek yáni káin
átaráng wa Moses yan me wa ma isutnándaráng, me nángánangge sáni kep
yáni ma marindaráng, me táwi ilom náni yan kálu wa ma isutnándaráng
ingga yánánggoek,' ingga wáina menggoeráng. 22 Kulá wáina áwelák ingga
há narinderáng, wata ku rina táinemán? 23 Ko naráng, nanará káman nándá
naremán wáina isutnelák wawu ing, Jesu yan tombong waháranan ámna 4
yá Ánutu yan káin me káto há miuráng. 24 Ámna 4 nátyot kungga ku watá
Ánutu rahálá hára rongrongngá háháleya Moses yan meng rákit mená isutang
rina táineráng, ko ku wáinanyon táinelák. Watán towet sisiyan kutná kutná
wa yuwáng yámátá ku watá yáin yáni rommá wa komkomá hárineráng.
Wáina tátá kámá yá kahángga ku me kák ka rina mená wawu kusák ingga
narineráng, iná kaya ku meng rákit me wa isutnándalák ingga narineráng.
25 Iná ámna náráwa kámá káinnan Jesu ya naráng háting mená watán káin
du me kak mená wa isutang papia ing há uyingga satne kung yámuk, sungi
songgo ánutu kusák ka towet sing mená ma náindaráng, songgo yánumá hára
sip pá há árán kangkang wa ma náindaráng, songgo san yáni hára iháng
kátkámut táená wata yánum yáni wa ma náindaráng, hang márámamák hára ma
kuindaráng."

26 Wáina inát tu tembátnáya ku Pol yá ámna watyot kungga ku rina tángga
rongrongngá háháleya mená wáina táuráng. Wáina tángga sangga ku málám
Táwi yan it káungá hánám kapmená káin kungga ku rám bu rina hára ron-
grongngá háháleyan watá sálikngin du watán towet sisi wa iháng gga áwinemán
ingga pris yánuk.

Pol ket táuráng

27 Kulá rám 7 watá sálin ingga tángga átuk wahára ku Juda ámna kámá Esia
provins káinnan watá Pol ku it káungá kapmená káin wa kangga ku ámna
náráwa kátu wata pahán yánin hat Pol ya kuk táng mát tu Esia ámna watá
kung ket tángga ku 28 ing mantáuráng, "Israel ámna, áwáng háláng námániráng.
Ámna náwu ále rehára rehára átningga ámna náráwa ing yánáng tolingngátak,
nándán ámna náráwa, nándán meng rákit mená me nándán it káungá wawu
wáik hánám ingga yánángngátak. Kulá kámá ku ing táuk, Grik yángot áwáng
it káungá ná táng konep táuk." 29 Wáina miuráng wawu ing wata, rám káman
Trofimus Efesus nan watá it yáilá Jerusalem wata kinan Pol yot seng sulingga
átninggun kápuráng hálendu Pol yá it káungá kapmená káin engotang kuk hám
ingga wata naráng gga miuráng.

30 Me yá wáina kun naráng gga ámna náráwa yá hárámutang nangnga yáni
han wakáinnan wakáinnan áwáng áturáng watá áwáng Pol káto tángga táng
uyingga tánggatang it káungá yan kumbi kep káin hangga ku kálu mungnganá
wa sokmuná hánám káto táng háliuráng. 31 Yáni wu táng kung utkámut tánin
ingga tángga árát tu Jerusalem ámna wu kun tátáya menman tángga átaráng
ingga me watá Rom bán tewe ámna yáin yáni táwi watán káin kuk. 32 Kun
naráng gga málám sopmuná ingmen málámba tárang hára átnándak tewe ámna

urum kámá ya yáin yáni watyot tewe ámna ihángga urum áturáng káin wa hat
kápángga ku ámna urum táwi watá Pol utang áturáng wa sáuráng.
33 Tewe ámna yáin yáni táwi watá áwuk ngáya áwáng Pol ket tángga tewe ámna
yánán sen yará yá hároturáng. Wáina tát tu málám "Ámna náwu ni, me kandák
ku rina táek?" ingga yánáng suliuk, 34 Wáina yánáng sulingga árán du ámna
kámá yá mantángga kámá kámá ingináng tángga táng kukulák tát tu hulá resim
hánám ingga ku kándáng ma naruk. Wáina hálendu málám Pol engotang yánin
átnát káin kukuya tewe ámna yánuk. 35 Wáina yánán Pol engotang tirak hulá
hára kung hengngárát ámna náráwa yá utkámut tátáya táup hánám tát kápángga
ku tewe ámna yá árong Pol wa táng hip tángga árángga kuráng. 36 Wáina tángga
kut ámna náráwa urum táwi yásutang kuráng watá "Utkámut tániráng! Utkámut
tániráng!" ingga sonson mantángga áturáng.

Pol yá urum táwi wa yánuk

37 Kulá tewe ámna yá Pol tángga kung it yáni kinan hanin ingga tát tu Pol yá
tewe ámna yáin yáni táwi wa inuk, "No me káman álo kanánggem me?" ingga
inán du watá inuk, "E! Kák ku Grik me há me tángngátalák. 38 Nák ka kák ku
Isip ámna huphuráp sim kapman yot erawángga ámna kápik ká erawená 4,000
wa ihángga ále komkomá ámna muná káin kuk wa ingga naránggoet," ingga
inuk.
39 Wáina inán Pol yá inuk, "Nák ku wa muná. Nák ku Juda ámna it yáilá Tasus
Silisia provins nan. Nákkán it yáilá wawu kutná pálak. Ko álo nepmatá no me
kámá ámna náráwa álo yánánggem me?"
40 Wáina inán tewe ámna yáin yáni watá álo ingga inán du Pol málám tirak
hára hetang átang ketná yá urum táwi áturáng wa yolop átniráng ingga tárák
tán kangga yolop ingmen árát tu Hibru me kálu yánuk.

22

1 "Yanuknukna me nan ilomna, no naya áráng hákhátik naya ing sánin, no
kandák kámá ma táut," ingga wáina yánán 2 urum táwi áturáng watá naruráng
gu Hibru me kálu yánán naráng ku yolop hánám áturáng.
3 Wáina árát tu Pol yá yánuk, "Nák ku Juda ámna, it yáilá Tasus Silisia provins
káin wa tunggafiut, enendu it yáilá nahára átang tiháut. Nák ku tiksa Gamaliel
watá táwi ilom náni yan meng rákit me kándáng hánám wa nanáng toktolik
tán du no Táwi yan me wa táng káto táin ingga tánggiut, nahára átaráng sáni há
tánggoeráng wáina. 4 Nák ku Jesu isutnárát wa iháng wáik tángga átninggiut.
Ámna me náráwa hányon iháng sen dá hárotang kalabus kinan tinggiut, me
ihángga iháng ráháng kátkámut tánggiut. 5 Pris yáin yáni me ámna Juda yan
kaunsol urum hára átnándaráng watá no rina tánggiut wawu há nareráng,
watá wáina ingga álo sánánggalát. Yáni nák háláng nanamáya ku nuknuk yáni
it yáilá Damaskas káin átaráng watán papia uyingga namuráng. Kulá papia
wa tángga kung yáme wakáin Jesu yan ámna náráwa átaráng wa ket háram yáni
hárotang iháng áwáng Jerusalem káin yáup káto tátáya Damaskas ya kut.
6 "Kungga átnáre káe táitná hám wáina kálu ku Damaskas tangtang yamá
káman sireretná pálak alek kálu máuk watá mangga rang hálengga neháng
támotuk. 7 Wáina tán káwak káin táng hang káte ku me káman dá ing nanuk,
'Sol! Sol! Náuta ku nák neháng lem tánggoelák?'
8 "Ingga nanán naráng ku no ing inut, 'Ámna hulá, kák ku ni?'
"Wáina ine ku watá nanuk, 'Nák ku Jesu Nasaret nan, ko neháng lem
tánggoelák wa,' ingga wáina nanuk. 9 Nuknukna káman átumán watá yamá
wawu há káuráng, enendu me yá áwuk wawu ma naruráng.

10 “Wáina nanán du no ing inut, ‘Táwi, no rina táinet ta narelák?’ wáina ine
ku watá nanuk, ‘Tárutang it yáilá Damaskas káin kutá ku ámna káman dá ko
yáup rina táinelák ka naret wawu watá wakáin kaninek,’ ingga nanuk. 11 Kulá
yamá watá hálángngá wu rina kámá hánám wa man no náut kámá kákápáyan
du muná hálendu wahára átang gu nuknukna káman kumán watá ketnan tát
tu kungga it yáilá káin kung hiumán.
12 “Kung hetne ku ámna káman kutná Ananaias watá nanaháya áwuk. Ámna
wawu Ánutu tárang káin hánám átang meng rákit mená wa kándáng hánám
isutnándak. Juda Damaskas hára wa árená watá ámna wawu álo kámá ingga
mengngátaráng. 13 Ámna watá áwáng nák rupna tangtang hetang átang gu ing
nanuk, ‘Nukna Sol, rahála yá álo háleik,’ ingga men du wahára re rahánna yá
álo hálen hálengga ámna wa káut.
14 “Wáina káe ku nanuk, ‘Táwi ilom náni yan Ánutu watá málámba pahálá
káin rina átak wa kakaleya keháng tunggap táuk, me Ámna Kándáng wa kangga
málámbá milunná yá rina kaninek wa nanaráya keháng tunggap táuk. 15 Ko
ku wa háláng imángga rina káelák me narelák wa meng tunggap tángga ámna
náráwa táup táwi yáninelák. 16 Kulá náuta hálenggoelák? Tárutang Táwi kutná
mengga umi kuhátá ku mukmuroka yawonek,’ ingga Ananaias yá nanuk.
17 “Wáina nanán du rina tátáya nanuk wáina tángga son Jerusalem káin kung
Táwi yan it káungá hánám kinan káin sáponga tángga átang gu ára hára ina
kangngáre 18 Táwi yá ing nanuk, ‘Jerusalem nan ámna náráwa yá ko nákka rina
yáninelák wawu ma narindáráng, wata ku sopmuná ingmen it yáilá ná sangga
kung.’
19 “Wáina nanán du no inut, ‘Táwi, ámna náráwa wu no Juda yan miti
itná átaráng wahára kámá hára kungkung tángga ámna náráwa kákka naráng
hátingga árená wa ráhángga iháng kung kalabus káin tingting tánggiut wawu
há nareráng. 20 Hang Stiwen wawu kangán me wa meng tunggap tángga
yánángga átkungngátak wata ingga utkámut táuráng rám wahára wu nák ku
hányon átang wawu álo kámá táeráng ingga kápángga átang lap yáni hákhásák
wata pin yáni tángga átut wawu hányon nareráng.’
21 “Wáina ine ku Táwi yá nanuk, ‘Kung, kák ku suring kame mulangán
hánám ámna náráwa ále kámá káinnan watán káin wa kuinelák.’ ”

Pol yá nák ku Rom ámna ingga tewe ámna yánuk

22 Juda ámna náráwa urum táwi watá kárámatingga árát kungga Pol yá ámna
ále kámá káinnan da miuk hára wawu pahán káráp tángga san yáni táng hip
tángga hahatingga ing mantáuráng, “Utkámut tániráng! Ámna wáinaná watá
átnát tán tárák muná!”
23 Wáina mantángga lap yáni hákhásák wa yalingga hirarát kun ámálum
iháng hirarát alek kálu árán 24 kangga ku tewe ámna yáin yáni táwi watá
tewe ámna yánán Pol tángga yánin it káin kuráng. Tewe ámna yáin yáni yá hulá
ku náuta ingga pahán káráp tángga Pol ya ohok menman táng meráng ingga
nanaráya tewe ámna yánán lahot mángga ku wáina wata ingga nánik ingga
ináng susuliya yánuk. 25 Pol lahot mámáya ket hárammá hárotang kándáng ting
sat árán du tewe ámna yáin yáni káman dá Pol rupmá tangtang hetang árán
Pol yá wa inuk, “Rom ámna káman ma ináng sulingga hulá ma narená hánámá
lahot mámá watán meng rákit mená kámá átak me?”
26 Wáina inán tewe ámna yáin yáni watá wa naráng ku son yáin yáni watán
káin kung wáina mek ingga ináng ku inuk, “Ámna wawu Rom ámna, wata ku
rina táng minelák?”

27 Wáina inán du tewe ámna yáin yáni táwi yá málámbáyon Pol yan káin
kungga inuk, “Nanáng, kák ka pálipuk Rom ámna me?” ing inán du Pol yá inuk,
“O, nák ku Rom ámna.”
28 Wáina inán du tewe ámna yáin yáni táwi watá inuk, “No Rom ámna
háháleya ku supna táwi hánám wa sáut,” ing inán du Pol yá inuk, “Iná nák ku
mamna yá Rom ámna hánám wa neháng tiuk.”
29 Wáina men narángga waháranyon du tewe ámna kámá lahot mámáya
narángga áturáng watá yolopon sáuráng. Kulá tewe ámna yáin yáni táwi watá
Pol Rom ámna wa táng sen dá hárotuk wawu Rom bán meng rákit mená
wa hitik táuk wáina hálendu Pol yá nák ku Rom ámna ing men narángga ku
hárámutang pitáuk.

Pol yá Juda yan kaunsol wa me yánuk

30 Kulá tembátnáya ku tewe ámna yáin yáni málám hulá náuta ku Juda yá Pol
táng káyam táráng ingga hulá wa kakaya ku Juda yan ámna hulá hulá me pris
tátáwi yáni wa men áwát tu Pol engot kung orek yáni hára tiuk.

23

1 Pol yá ámna hulá hulá wa kárek hánám kápángga átang yánuk,
“Yanuknukna, nák ku Ánutu rahálá hára yáup rina tátáya namená wawu
há tángga áwángga átkoet wata pahánna álosim hánám hálek. Nawu kandák
kámá ma táut ingga naret.” 2 Wáina men pris yáin yáni Ananaias yá ámna niyá
Pol rupmá tangtang áturáng wa milunná káting pálák tátáya yánuk. 3 Wáina
yánán Pol yá inuk, “Ánutu yá kák kutnek! Kák ku kumbi wáik pen haknga yá
kuháng mená wáina, kák pahála kinan káin du wáinanyon wáik hálengga árená
wa ámna náráwa yá ma kangngátaráng. Kák ku meng rákit me wa isutang gu
nák neháng me hára titiya áwáng putung átalák, iná kawu meng rákit me wa
táng hátingga ku nák nutnut ta yánelák.”
4 Wáina inán ámna rupmá tangtang áturáng watá Pol inuráng, “Ko Ánutu yan
yáup ámna pris yáin yáni wata mátan táelák watá kandák hálek.”
5 Wáina inát tu Pol yá yánuk, “Yanuknukna, nák ku pris yáin yáni ingga ma
narát. No kandák táet, náuta Táwi yan me ing uyená átak, ‘Ámna hulá ka káman
da me kandák ma meindalák.’*”
6 Wáina mengga ku Pol málám ámna hulá hulá áwáng áturáng wawu wáina
ingga há kápuk wawu kámá wu Sadyusi iná kámá wu Farisi ingga há kápángga
ku wa ing yánuk, “Yanuknuk, nák ku Farisi, hang nanna wu Farisi yon. Nák ku
kámutang tátárut wata naráng hátingngátat. Hulá wata hánám bu neháng me
hára teráng.” 7 Kulá me wa men narángga ku Farisi yá Sadyusi yot orek yáni
hára menmen tángga urum káman áturáng watá horet yará háliuk. 8 Sadyusi
yá ku há kámurená yá son tátárut wawu wáina ma árak ingga narángngátaráng,
hang angelo me iruk hulá hulá kámá ma árarang ingga narángngátaráng. Iná
Farisi yá ku kámuk wáina há átaráng ingga narángngátaráng.
9 Kulá menmen dá táwi hánám wa tunggafen du lo yan tiksa kámá wu
tombong Farisi wata kinan áturáng watá tárutang me hahatiná kálu ing
miuráng, “Ámna nátán káin kandák kámá ma árán kamán. Me menggoek
wawu kámá angelo yá me iruk ká inát meng kuiwon.” 10 Wáina mengga
menmen tángga hála erawinán tát kápángga tewe ámna yáin yáni táwi málám
Pol unuyin tát rákitang kámuriwon ingga pikpito hánám narángga ku tewe
ámna yánán hahatingga hang orek yáni hára Pol tángga engotang yánin it káin
kuráng.

---

* **23:5:** Son Iháhá 22.28

11 Kulá rám waháranyon yáungán du Táwi yá áwáng Pol tangtang átang gu
inuk, “Ma pitáindalák, káto yon háleinelák. Nákkán me Jerusalem káin yánulák,
wáinanyon Rom káin yáninelák.”

Juda ámna yá Pol utkámut tátáya me hároturáng

12 Kulá tembátnáya hilápmá ku Juda ámna kámá yá kilak urum tángga Pol
utkámut tátáya me hároturáng. Urum yáni hára wu Ánutu rahálá hára me káto
hánám ing miuráng, “Kula wu pálipuk hánám Pol wawu utkámut táinemán.
Wáina ma táená átamán hára wu sungi me umi ma náená hánámá átnemán.”
13 Ámna urum me wa hároturáng wawu sale yáni wu 40 torong káin náut wáina.
14 Yáni wu pris tátáwi yáni me ámna hulá hulá yáni yan káin kung ing yánuráng,
“Nándu Ánutu rahálá hára me káto hánám há memán, náut kámá kámán ma
náená átang kungga Pol utkámut táinemán. 15 Wáina wata ku sányot kaunsol
ingga átaráng watá tewe ámna yáin yáni táwi wa ingirungngit tu Pol engotang
áwát málámbán hulá wa kándáng men kanin ingga inát tu wáina táinek. Nándu
tiyawingga hálengga átnemán da ku sándán káin ma áwindák waháranyon há
utkámut táinemán.”
16 Wáina mengga árát tu Pol táripmá yá me wa met naráng ku sopmuná
ingmen tewe ámna yan it káin kung me wáina hárotaráng ingga Pol inuk.
17 Wáina inán Pol yá tewe ámna yáin yáni kámán men áwán du inuk, “Nangge
máto ná engotang yáin sáni yan káin kutá watán me tángga átak wa ininek,”
ingga wáina inán du 18 ámna watá engotang kung tewe ámna yáin yáni táwi
wa inuk, “Pol kalabus kinan átak watá men koe ku nangge máto ná engotang
kákkán káin áwáwáya nanán du engotang áwet, náuta kákkán me kámá watá
tángga átak.”
19 Wáina inán du tewe ámna yáin yáni táwi watá nangge máto wa ketná hára
tángga tákto kálu hangga ku ináng suliuk, “Kulá me ku rina naninán áwelák?”
20 Wáina inán du nangge máto watá inuk, “Juda ámna yá pahán kámán
hálendu ko tembát Pol engotang kaunsol rahán yáni hára kutá ku málámbán
hulá wa kándáng yáninek ka meráng. 21 Wáina áwáng kanineráng, enendu
wawu kanggarungngineráng, wata ku ma engotang kuindalák. Ámna sale
yáni 40 torong káin náut wáina watá kilak átang hálengga átneráng. Yáni wu
Ánutu rahálá hára me káto ing meráng, sungi me umi ma náená átang kungga
Pol utkámut táineráng. Wáina tátáya há tiyawingga átang gu ko álo wáina táinet
ingga minelák wata hálengga átaráng.”
22 Wáina inán du tewe ámna yáin yáni táwi watá nangge máto wa oletná
mangga ku ing inuk, “Kungga ámna kámán me ná ámna wa wáina inet ingga
ma yánindalák.” Wáina inángga ku suring mán háná kuk.

Tewe ámna yá Pol tángga Sisaria káin kuráng

23 Wáina inán kun du tewe ámna yáin yáni yará yánuk, “Sándu tewe ámna 200,
tewe ámna hos ketnán árená 70, hang yokyok ihená 200 wa ihángga yáungán
9 kilok hára Sisaria káin kuineráng. 24 Pol yan hos tiyawing mángga márapmá
yá táiwon da ku kándáng gon pinná tángga engotang kawana Feliks yan káin
kuineráng.”
25 Wáina yánángga ku papia kámán ing uyiuk:
26 Nák ku Klodius Lisias no papia ná ámna hulá kawana táwi Feliks kákkán
da uyet.
Káe álosim.

27 Juda ámna yá ámna ná ket tángga táng utkámut tátáya tát kápángga ku
Rom ámna ingga há kangga ku nangán tewe ámna yáne kung káyam ket

yáni háranan yámáng hutang tángga áwuráng. 28 Hulá wu náuta utnut ta
tánggoeráng ingga engotang kaunsol yáni yan káin háut. 29 Rám wahára
káut tu yánin meng rákit mená wahára kungga wata ingga mengga utnut
ta tángga áturáng, iná hulá káman wa utkámut tátáyan me táng kalabus hára
titiyan du muná. 30 Kulá son du utkámut tátáya me kilak hárotang árát tu
káman dá kilak áwáng nanán narángga ku sopmuná ingmen tewe ámna yáne
kákkán káin engotang áweráng. Ámna niyá wata rina menggoeráng wawu
hányon suring yáme kákkán káin áwineráng.
31 Wáina uyingga yámán du tewe ámna yá yáin yáni watán milun isutang
yáungán wahára ku Pol engotang kungga it táwi Antipatris káin kung hiuráng.
32 Kulá tembátnáya ku ámna hos ketnán árená watá engotang Sisaria káin kut
tu kátu watá ku son hurik tángga Jerusalem káin it yáni ya áwuráng. 33 Iná
ámna hos ketnán putung árená watá Sisaria káin kung hengga ku Pol engot
kung kawana Feliks ya sangga ku papia wa táng imuráng. 34 Wáina imát tu
kawana yá papia wa sángingga ku Pol ináng suliuk, "Kák ku ren provins nan?"
ingga inán du Pol yá inuk, "Nák ku Silisia provins káinnan." 35 Wáina inán du
watá inuk, "Kákkán márapmá wawu máriya rendá kákkán kálu me rina tángga
átaráng watá nahára áwáng het tu wáina káinet," wáina inángga ku Pol táng it
álosim hánám Herot tá táuk wata kinan tingga tewe ámna yánán pinná tángga
áturáng.

24

Juda yan ámna yáilá yá Pol táng me hára tiuráng

1 Rám 5 átang sangga ku pris yáin yáni Ananaias watá ámna yáilá kámá yot lo
yan hulá nanará kutná Tertulus watyot kámuk Sisaria káin Pol táng kawana
rahálá hára me hára titiya áwáng háuráng. 2 Kulá kawana Feliks yá Pol ya men
áwán du Tertulus yá Feliks rahálá hára Pol táng me hára titiya ing miuk, "Feliks
kák ku ámna álosim hánám. Nán Juda ámna náráwa wawu kák tárang káin
átang rám hásák kun erawák ma táená álo kámá hánám átang áwánggoemán,
me kákkán nanará álosim wa isutang kálu kandák kámá kak rina árená wa
sangga kálu kándáng wa rewe isutkoemán. 3 Ále rekáin rekáin watá kálu rina
rina me nanará kákkán káinnan kunggoek wa kangga pahán álosim hánám wa
naránggoemán. 4 Kulá nándá kákkán rám ma táng uyindámán, ináku ko nán
pahán námángga nándán me hátetná kimo ná narinelák wawu ing, 5 nándá
káemán du ámna nátá tán márapmá hulá hulá yá tunggafenggoek. Itná itná
káin Juda ámna náráwa átaráng wata orek yáni káin ámna nátá tán kuk tángga
menman tángga kun erawák tángngátaráng. Ámna wawu Juda nán nápmangga
tombong káman kutná Nasaret ing menggoeráng wata táwi yáni ya átkoek.
6-8 Hang Táwi yan it káungá hánám wa hányon táng konep tátáya tán kangga
ku wata ket táumán.* Wata ku ko kayon ináng sulitá málámbá milunná hára
men kangga ku nándá me rina memán wawu pálipuk ingga káinelák."
9 Kulá wáina men Juda yáni wu kámuk hánám me wawu pálipuk ingga
Tertulus háláng imángga miuráng.
10 Watá met sálin du Pol yá me metátáya Feliks yá ket tárák hára inán du
Pol yá ing miuk, "Há naret, kák ku yara táup pon ále nátán ámna náráwa

* **24:6-8:** Nanará ámna kámá yá ing naráng ngátaráng, me kátu kámá tombong ore nahára hányon átak wawu ing, "Wáina wata ku nándá Juda nánin meng rákit mená wahára yárengga átang me hára táng tinggoemán, enendu tewe ámna kámuk ka yáin yáni Lisias yá tewe ámna ná yot áwáng náháng háting hirarát kun nán ket náni háranan táng uyingga kuráng. Wáina tángga ku Lisias yá ing miuk, ni ámna yá ámna ná táng me hára titiya ku kákkán káin tángga áwát ko me horengga narinelák."

yan me horengga nanará ámna átnándalák, wata ku no pahánna yá álo kámá
nangnaráng nangán kálu áráng hákhátik naya ku ing meindet. 11 No Ánutu
ináng sákngin ingga Jerusalem káin árut náya áwáng rám nahára átat wawu rám
kula ku 13 hálengga átak. Ko ámna kámá yánáng sulingga káulák ináku wata
pálipuk ingga kanát naránggim. 12 Rám Jerusalem káin átut wahára wu no it
káungá káin wa ámna káman yot menmen kámá ma tángga áre nahuráng, me it
yáilá wata kinan me Juda yan miti itná kinan wakáin ámna iháng urum tángga
pahán yánin haha kámá ma tángga áre nahuráng. 13 Iná me ná mengga nák
neháng me hára teráng wawu kusák rewe. Watá me yáni wawu pálipuk ingga
mengga kálu kámá kák kakaleyan wawu muná. 14 Me meráng wahára káman
wawu pálipuk, no Jesu yan kálu wa isutnándat, wawu miti kusák ing meráng
wa. Wata kinan yon nák ku táwi ilom náni yan Ánutu wa ináng sákngingngátat.
Hang meng rákit me yá rina mek me profet tá rina uyená kámuk hánám
pálipuk ingga naráng gga isutnándat. 15 Iná nák ku pahánna káin du Juda ámna
nahára átaráng nátán káin átak wáinanyon átak, wawu máriya Ánutu yá ámna há
kámurená wa iháng tárut táinek, ámna kándáng me ámna mukmuro táená wa
kámuk. 16 Kulá wáina wata ku na rina tángga ku rámá rámá Ánutu rahálá hára
pahánna watá kándáng re árik me ámna náráwa rahán yáni hára ket tárákna yá
kándáng re árik ingga yáupmá háláng tángngátat.

17 "Yara táup simbon it kámá káin átningga sangga ku nangán tombong hára
ukuro mara wa sup yámámáya me taha titiya Jerusalem káin áwut. 18 Kulá
wáina táin ingga Táwi yan it káungá hánám káin kung áre nahuráng. Rám
wahára wu Táwi rahálá hára rongrongngá há átut. Wahára no ámna urum
kámá yot átang márapmá kámá ma táumán. 19 Enendu Juda kámá Esia provins
káin árená watá áwáng nahángga kuk táng namángga me táng namuráng.
Wáina wata ku ámna Esia nan watá neháng me hára titiya naráng gga hálendu
yáni yon áwáng kák rahála hára hulá rina wa kándáng kaniner áng. 20 Iná
muná hálendu Juda yan kaunsol ámna nahára átaráng watá kaunsol rahán
yáni hára me kandák rina me nahuráng wa yáni meineráng. 21 No me káman
ing mengga orek yáni hára hetang átang mantáe naráng gga nák ka heronge ma
naráng namuráng wata hám, 'Nák ku ing naráng hátingngátat, kámurená wawu
son tárutneráng. Hulá wata ku neháng áwáng me hára ná ting sat átat,' kaunsol
rahán yáni hára wáina mantáut," Pol yá me pukon Feliks wáina inuk.

22 Feliks yá Jesu isusut tán kálu me rina rina naráng háting mángngátaráng
wawu kándáng hánám há narek. Kulá Pol yá me meng háliuk rám wahára wu
Feliks yá Juda ámna ing yánuk, "Sándá kung yolop átnárát, rám tewe ámna yáin
yáni táwi Lisias watá áwáng han du wáina sándán me ná táng tolinet." 23 Wáina
yánángga ku tewe ámna yáin yáni káman inán Pol táng it kinan tingga pinná
tángga ku kimo san along sim árán nuknukngá yá náut kámá kámá háláng
iminán du álo háláng imineráng ingga inuk.

24 Rám kámá átang sangga ku Feliks málám áwáná Drusila Juda náráwa
watyot Pol ya pin tin áwáng Jesu ámna náráwa son iháhá wata naráng háting
mámá wata men narumálák. 25 Kulá Pol yá me mengga Ánutu rahálá hára
kándáng átnát, me ámna náráwa yá yánin átkuku wa kándáng pinná tátá, hang
Ánutu yá máriya me hára ámna náráwa iháng tinek wata men naruk hára wu
Feliks yá pitángga ku Pol inuk, "Kula yan me ku wa rewe. Há ka kung máriya
no rám nukngá tingga ku son pin te áwinelák." 26 Rám wahára wu Feliks málám
bu Pol yá sup kámá namán sáe along kuinek ingga naráng gga ku rám máro yon
Pol ya pin san kun áwán du meme yándi tángga átkiumálák.

27 Kulá yara yará yá sálikngin du ámna káman kutná Posius Festus watá
Feliks yan kome tángga kawana háliuk. Iná Pol wawu Feliks yá Juda ámna
iháng heronge tátáya ku san kalabus kinan há átkiuk.

25

Pol yá Festus rahálá hára átuk

1 Festus yá Judia ále káin áwáng it yáilá Sisaria hára rám kaláhu átang sangga
ku Jerusalem káin árángga kuk. 2 Kulá wakáin du pris tátáwi yáni me Juda
yan ámna hulá hulá watá áwáng me hulá hulá inángga Pol táng me hára titi
wata inuráng. 3 Wáina inángga ku son ing hányon inuráng, "Ko nán náháng
heronge tátáya ku tewe ámna yánátá Pol engotang Jerusalem káin áwineráng.
Ko wáina wu há hánám táinelák ingga naremán," ingga inuráng. Wáina inuráng
wawu náuta ámna kámá yánát kálu káin kandingga átang Pol utkámut tátáya
me hároturáng wata. 4 Wáina inát tu Festus yá ing yánuk, "Pol wawu Sisaria
káin kalabus kinan átnándak, iná nawu nahára rám hátetná kimo átang gu
wakáin há kuinet. 5 Wáina wata ku ámna hulá hulá sán háranan kámá yá
áwát nákkot kungga ku kandák kámá táuk hálendu sándá táng wakáin me hára
tineráng."

6 Wáina yánángga ku Festus málám Jerusalem káin rám 8 me 10 hám wáina
átang sangga ku son Sisaria káin háuk. Kulá tembátnáya ku me nanará
komená hára kung átang Pol ya yánán tewe ámna yá engotang watán káin
áwuráng. 7 Pol engotang áwát tu Juda ámna Jerusalem kálu áwáng háuráng yáni
wu áwáng áwálák tángga hetang átang gu kandák ku wáina wáina táuk ingga
táwi hánám miuráng, enendu me yáni wata páliná yá kándáng álo ma háliuk.

8 Wáina tát tu Pol yá málámba áráng hákhátik ngá tángga ku Festus ing inuk,
"Nák ku kandák kámá ma táut. Juda yan meng rákit mená, me Táwi yan it
káungá yan meng rákit mená, me Sisa yan meng rákit mená kámá ma yaliut."

9 Wáina inuk, enendu Festus málám Juda ámna wa pahán álosim yámáméya
narángga ku Pol ing inuk, "Álo Jerusalem káin árángga me ná wakáin no
kangga táng totoliya narelák me rina?"

10 Wáina inán Pol yá inuk, "Muná, náwu Rom bán me nanará itná hára
hetang átat. Nák ku Rom ámna, wáina wata ku nákkán me nahára nanará
wawu álo. Ka kándáng hánám há naráng namelák wa, Juda ya kandák kámá
ma táng yámángngátat. 11 Pálipuk no kandák kámá rina táut hálen wawu álo
neháng kung kátkámut tán kálu hára tin kámutnet. Iná Juda yá nák ka rina rina
meráng wawu kusák re, wata ku káman dá nák neháng ket yáni hára titi wawu
muná. Nák ku Sisa málámbá hánám nákkán me ná narinek ka naret."

12 Wáina inán Festus málám ámna niyá nanará imángngátaráng watyot me
metáng hálingga ku inuk, "Ko Sisa yá kákkán me nanaráya melák, wata ku Sisa
yan káin kuinelák!"

Festus yá Pol ya King Agripa inuk

13 Rám kámá átang sangga ku King Agripa yot yitná Benaisi watá Sisaria káin
Festus kangga pahán káman átang yáup tángga átnát wata áwumálák. 14 Yándi
wu Festus yot rám máro yon wakáin átumálák hálendu Pol ya wáina wáina
ingga King Agripa inuk, "Feliks yá uláp pon ámna káman táng kalabus káin tiuk
wawu inggálu há re átak. 15 Kulá no Jerusalem káin kut hára wu pris tátáwi
yáni me Juda yan ámna hulá hulá yáni yá no watán me naráng táng me hára
tingga márapmá kámá imámáya nanuráng.

16 "Wáina nanát tu no ing yánut, 'Rom bán kálu ku wáina muná. Ámna káman
dá me hára átang wawu ámna niyá táng me hára tineráng watyot kot hára

káman átneráng. Wáina átang rám kámá imátne me rina watán kálu meineráng
wata topmá men narinemán.' 17 Kulá rám ámna watá nákáin áwuráng wahára
ku no ma táng husiut, ináku tembátnáya ku me nanará komená hára átang
yáne ámna wa engotang áwuráng. 18 Wáina engotang áwát Juda ámna yá
tárutnáráng me miuráng wawu náut kámá káman táwi táená no naret wáina
wata kámá ma miuráng. 19 Ináku watá miuráng wawu yánin miti wa isusut
wata honhorená yot tu ámna káman há kámutuk kutná Jesu wawu Pol yá son
tárutuk ingga mengngátak wata. 20 Wáina hálendu no me wata hulá kándáng
narin ingga táut, enendu naráng yakyawák tángga ku kándáng ma naráng rákit
táut, wáina hálendu ing inut, 'Álo Jerusalem káin árángga me ná wakáin no
kangga táng totoliya narelák me rina?' 21 Wáina ine ku Pol yá muná nák ku
Sisa yá ku nákkán me narinek ingga men du inut, 'Wáina hálendu kalabus
kinan átnárá suring kame yáin náni Sisa yan káin kuinelák,' ingga inut."
22 Festus yá wáina inán du Agripa yá inuk, "No ámna watán me nanaráya
naret," ing inán du Festus yá inuk, "Álo tembát tu ko watán me narinelák."
23 Wáina hálendu tembátnáya ku Agripa káling Benaisi yándi wu kutná kutná
álosim wa tánggánengga áwán ámna náráwa yá heronge táng yámát tu tewe
ámna yáin yáni táwi yot it yáilá watán ámna yáilá watyot kung urum tátáyan it
pahálá kinan háuráng. Wáina hat tu Festus yá tewe ámna yánán Pol engotang
áwuráng. 24 Pol engotang áwát tu Festus yá ing yánuk, "King Agripa yot
ámna ni nányot átaráng, sándá ámna ná káeráng wawu Juda kámuk hánám
watá Jerusalem káin me nákáin kandák wáina wáina tánggoek ingga mengga
menman táwi tángga 'ma átnándák ináku há kámutnek' ingga mantángga
áturáng. 25 Enendu no káut wawu náut kámá kandák táwi káman táuk ngáya
wata ingga utkámut tátáyan tárák ku muná. Málámbá ku nák ku Sisa yá nákkán
me narinek ingga miuk, wata ku no Rom káin kuinek ingga miut. 26 No me
rina uyingga ku hulá wata ingga mengga suring me yáin náni Sisa yan káin
kuinek wawu kándáng ma narát. Wáina wata ku no King Agripa kák rahála
hára me ámna wa átaráng sán rahán sáni hára ámna ná táng áwáng tet, wawu
watá rina men naráng ga ku sándá háláng namát me wata hulá no kándáng
naráng ga ku wáina kolem uyingga se yáin náni yan káin kuinek. 27 Kalabus
kinan nan ámna káman suring me ámna yáilá náni yan káin kukuya hulá wáina
ta me hára tiuráng ingga ma uyindát wawu watá kándáng ma háleindák."

26

Pol yá Agripa rahálá hára me miuk

1 Festus yá wáina men du Agripa yá Pol inuk, "Ko kangán kálu me metátáyan
du along átak," ingga inán du Pol yá ketná hip tángga ku málámbán kálu ing
miuk, 2 "King Agripa, Juda yá nákka rina miuráng wata hulá ya no ing kanin.
Álo kámá ku ko nákkán me ná narindelák, 3 náuta kák ku Juda yan kálu wa
erek hánám narelák, me náuta menmenná tángngátamán wa erek kon narelák.
Kulá wáina wata ku ko yolop átang nákkán me ná narinelák.
4 "Uláp nangge kimo hára nangán káwak káin me Jerusalem káin rina
átang áwut, wawu Juda wu erek hánám naráng nameráng. 5 Rám hásák
hánám há naráng namángga áwuráng. Yáni kakanáya naráng ga hálendu álo ing
kanánggalát, nák ku uláppon átang gu tombong Farisi wata kinan átang me káto
rina rina mengga tená wa isutang átkiut. 6 Iná me hára ná átat náwu Ánutu
yá táwi ilom náni me rina yánuk wata naráng hátingga átnándat, wata ingga
tángga ku me hára ná átat ná. 7 Israel tombong 12 wawu káen me yáungán
Ánutu wu pahán yot ináng sákngingga átang gu me rina yánuk wata páliná yá

tunggafen kanin ingga hálengga átnándaráng. King, nák ku wáinanyon wata naráng hátingga hálengga átnándat wata ingga ku Juda ámna yá neháng me hára ná tiuráng. 8 Hulá náuta ku sán háranan kámá yá Ánutu yá kámurená háranan iháng tárut tángngátak wawu pálipuk ingga ma naráng háting kuráng?

9 "Nák ku uláp pon Jesu Nasaret nan kutná wa táng hang titiya yáupmá táwi hánám táin ingga naránggiut. 10 Wáina naránggа ku Jerusalem káin wáina há tánggiut. Wáina tángga ku pris tátáwi yáni yá háláng wa namát wa tángga átang gu Táwi yan ámna náráwa táwi hánám wa iháng kalabus kinan tinggiut. Iná Juda yan ámna yáilá yá watá kámutneráng ingga menggiuráng wawu nák ku wáina hányon menggiut. 11 Hang rám táuppon miti itná táup táwi káin yon hangga ket ihángga iháng lem tánggiut. No wáina táe Táwi kutná wa sangga wa me wáik inániráng ingga yáupmá táwi hánám tánggiut. Táwi yan ámna náráwa wata kuk táwi hánám wa naráng yámánggiut hálendu it mulangán káin suling kung kápángga iháng lem tánggiut.

12 "Rám ore waháranyon du pris tátáwi yáni watá wáina táinelák ingga háláng wa namát tu Damaskas káin kuin ingga kut. 13 King, káe táitná náut wáina hálengga árán du kunggatang kangngáre alek kálu nan yamá hak hánám káe yamá ina muná wa táng hátek watá na me tombongna nákkot kumán wa náháng támotuk. 14 Wáina tán du nán kámuk hánám iháng hang káwak hára kátingga árátne me káman Hibru me kálu ing mengtán narut, 'Sol, Sol, náuta ku nák neháng lem tánggoelák? Ko Ánutu táng lem táet ingga kayon ka táng lem tánggoelák.'

15 "Wáina mengtán naránggа ku no inut, 'Ámna hulá, kák ku ni?' ingga me ku Táwi yá nanuk, 'Nák ku Jesu, ko neháng lem tánggoelák wa. 16 Kulá tárutang hetang álák. No kákkán káin tunggafet wawu kák keháng tunggap táe ko yáup nangge háleinelák wata, me ko ku náutá kákkán káin tunggafek wa, me náut kaleinet wa wáina ingga yáninelák wata. 17 Rám kangán tombong me ále kámá káinnan watá kutkámut tánin ingga táineráng wahára ku no háláng kame álo átkuinelák. No suring kame Juda me ále kámá káinnan watán káin kuinelák, 18 wawu kung rahán yáni yawondang páyung hára árená wa iháng hurik tátá yamá káin kuineráng, me Satan dán háláng tárang káin átaráng watá Ánutu yan háláng tárang káin kuineráng. Wáina wata ku Ánutu yá mukmuro yáni yawon yámán du nákka naráng háting namángga rongrongngá hálená waháranyon sengsáráp tángga Ánutu yan ámna náráwa háleineráng,' wáina ingga Táwi yá nanuk.

19 "King Agripa, nák ku alek kálu ára hára ina wa men narut watán milun ma yaliut, 20 ináku hulátingga ku Damaskas káin Táwi yan me yánángga ku Jerusalem ámna náráwa, Judia ále yan ámna náráwa, me ámna náráwa ále kámá káinnan watán káin hányon kungga Táwi yan me yánángga kut. Pahán hurik tángga Ánutu yan káin kuineráng ingga yánángga ku pahán hurik táineráng wata páliná ku ket tárák sáni hára hiták tunggafeinek ingga yánánggiut. 21 Kulá Juda yá it káungá kapmená káin ket nehángga ku nutkámut tánin ingga táuráng wawu hulá ku wa met wata. 22 Wáina táuráng enendu Ánutu yá háláng namán átang áwángga kula ná átang gu ámna hulá me ámna hánámá sán me wa sánet. No me sánet wawu Moses me profet tá rina tunggafeinek ingga miuráng wanyon sánet, 23 wawu ámna Ánutu yá ámna náráwaná son iháháya miuk watá ku márapmá sungga ku kámurená háranan tátárut wawu watá kálak son tárutang gu Ánutu yan yamá wata málámbán tombong Juda me ámna ále kámá káinnan wa yánángga kuk."

24 Pol yá me emá mengga átnárán du Festus yá me hahatiná kálu ing inuk,
"Pol, kák ku hohoná. Kák ku nanará táwi táulák watá tán du wa hohelák."
25 Wáina inán du Pol yá ing inuk, "Festus ámna álo kámá, nák ma hohit.
No me rina menggoet wawu pálipuk hulá pálak menggoet. 26 King Agripa
wawu no me wa menggoet wawu wáina ingga há naráng hálek, wata ku no
wa kándáng inánáya ma pitát. Ing há naret, no me wa met wawu king gu há
narek ngá met, náuta wa táuráng wawu rahán táwi hára táuráng." 27 Wáina
Festus inángga ku king ing inuk, "King Agripa, kák ku profet tán me wawa
pálipuk ingga narelák me rina? Há naret, kák ku pálipuk ingga narelák."
28 Wáina inán du king gá inuk, "Rám hátetná kimo nahára ko me nanátá no
nare álo hálen Jesu yan tombong álo hálenggem ingga ma narindalák."
29 Wáina inán du Pol yá topmá ing inuk, "Rám hátetná me hásák, no Ánutu
ya sáponga táng mángngátat wawu watá tán kák me ni nákkán me ná naráng-
ga átaráng watá nák inanyon háleineráng, enendu sen náta nan dá ket sáni
hárotnirot wata takta naret."
30 Kulá Pol yá wáina men du King Agripa, kawana Festus, Benaisi me ámna
wahára kámuk áturáng watá tárutang 31 it pahálá wa sangga kungga ku yáni
meme ing táuráng, "Pálipuk hánám ámna nátá kandák káman táuk ka táng
kalabus kinan titiyan tárák me táng utkámut tátáyan tárák kámá ma hálek."
32 Iná Agripa yá ku Festus inuk, "Ámna náwu Sisa yá watán me nanaráya ma
miuk ináku satá along háná kunggim."

27

Pol tángga kilang hára Rom ba kuráng

1 Kulá Pol pinná tángga áturáng watá nándá káwak Itali káin kukuya me
hárotang sat árán du Pol yot kalabus kinan nan ámna kámá yot iháng tewe
ámna urum káman da táwi yáni kutná Julius watá yángotang kukuya ketná
hára tiuráng. Ámna wawu Sisa yan tewe ámna tombong háranan. 2 Kulá kilang
káman it táwi Adramitium wakáinnan dá áwán wahára árángga kungga ku
Esia provins wata kinan táp tangtang it táwi átaráng wahára hanghang tángga
kukuya ku hulátingga kumán. Ámna káman kutná Aristakus wawu Mase-
donia provins nan it yáilá Tesalonaika káin átnándak watá nányot kumán.
3 Tembátnáya ku it táwi Saidon káin kung hengga ku Julius yá Pol háláng
imámáya naráng-ga ku Pol san kungga nuknukngá kápán náuta kesák táuk wa
háláng imámáya kuk. 4 Kulá wahára átang gu Saidon sangga kungga kálu
kukuya kumán wawu iruk ká hásingga kálu maráng námán du ailan Saiprus
numkálu kumán. 5 Táp táitná háng tángga kungga ku Silisia provins yot
Pamfilia distrik kán táp isutang kungga Lisia provins káin it yáila Maira káin
kung hiumán. 6 Kung wakáin du tewe ámna yáin yáni watá káuk ku it yáilá
Aleksandria yan kilang káman dá Itali kukuya tán kangga ku kilang wahára
árángga ku Itali ya kumán. 7 Kulá wahára átang gu iruk ká táwi hánám náhángga
árán du rám máro yon tumtumá hánám kumán. Wáina kungga yáup háláng
hánám tángga it Nidus tangtang kálu kumán, enendu iruk ká táwi hánám tán
wakálu ma kukuyan hálendu son hurik tángga ailan Krit kálu kungga wu
Salmone kuro ták táng hátingga kungga ailan Krit numkálu kumán. 8 Wáina
kungga ku Krit tán táp hulá wa isutang kumán wawu háláng háláng hánám
wáina kungga ku ále ore káman kutná Pasis Álo Kámá wahára kung hiumán.
Ále wawu it Lasea wata tangtang káin.
9 Rám máro hánám watá há kun du Juda yá rám sungi sangngátaráng wawu
há táng hátiuráng. Táp pá wáik hálengga árán kálu kukuyan watá pikpito háliuk

hálendu Pol yá yánuk, 10 "Ámna náut, no káet tu kálu ná áwemán wawu kungga
márapmá táwi hánám hára kukuyan tárák hálengga átak. Náni me kutná kutná
me kilang kot kámuk yakyawinemán dán tárák." 11 Pol yá wáina yánuk, enendu
tewe ámna yáin yáni watá ku Pol yan me wa ma narená ku kilang gán kepten
me kilang márumá watán nanará isutuk. 12 Pasis wa áturáng wawu iruk rámá
hára átnát tán tárák muná wáina hálendu táup hánám watá ku pasis wa sangga
ku kung it táwi Finiks yan pasis káin árátne iruk rámá watá sálikngik ingga
miuráng. Finiks yan pasis wawu ailan Krit káin átnándak, káe yá haha irang
kálu along álo kukuyan me káe yá haha ámang kálu along wáinanyon kukuyan.

Iruk ká hásingga táp pá wáik hánám háliuk

13 Kulá ámuta kálu nan iruk isikimo yá hásiuk wahára wu watá nángorán
rehára kukuya miumán wakáin álo kuinemán ing mengga sangga ku anka
uying sat árán du Krit tán táp hulá isutang kumán. 14 Kungga átumán enendu
rám isikimo emá kungga átnáne iruk maming hánám táwi watá ailan torong
kálu hásingga háuk. Iruk wawu ánuta yan iruk ing mengngátaráng. 15 Iruk
watá áwáng kilang wa táwi hánám tán du kilang pinná tátá watá kilang wa
táng hurik tátáya tát men du sat iruk watá kilang wa hásingga tángga kuk.
16 Wáina tán du ailan isikimo kutná Kauda wata susuya kung árátne iruk
ká hálángngá han du bot isikimo uying satne kilang wata kinan áwik ingga
ku yáup háláng hánám wa tángga átang gu uying satne árán páup pá káto
hárotumán. 17 Kulá wáina tángga ku kilang wa káto hárot táng sat átnát ta páup
maming tátáwi hirarát kilang tárang kálu kut tu iháng kik táuráng. Iruk ká
iháng kung táp káin ále ore káman kutná Sitis wawu sán dá táp kinan yamán
dá ina átaráng wata ketnán tiwon ingga pikpito naruráng, wáina hálendu lap
kilang káin putená wa uying hirarát hat, hang palang maming tái anka ina
putingga sat táp kinan han du kilang gá ku tumtumá kuk. Wáina tángga ku
sat tu iruk ká kilang wa tángga kuk. 18 Tembátnáya ku iruk me táp watá táwi
hánám wa tángga náháng sunggulinán tán kangga ku kilang pinná tátá yá
wu yumnak tátáyan kutná kutná kilang kinan nan wa táng hirarát táp kinan
háuráng. 19 Wáina tángga árán rám kaláhu hálengga árán du kilang pinná tátá
watá kutná kutná kilang tán kándáng kuku wa táng hirarát táp kinan háuráng.
20 Wáina tángga rám máro hánám wa káe me hitung kámá ma kápumán, hang
táp me iruk táwi tángga átuk wáina hálendu kungga kep káin kukuyan nanará
wa nápmangga kun du muná kuku wahára pahán tingga itumán.
21 Kulá ámna yá sungi ma náená rám hásák árát tu Pol yá orek yáni
hára tárutang gu yánuk, "Sándá nákkán milun isutang ailan Krit káin há
átumán ináku rám wáik ing ma kanggatnem me kutná kutná tái nátá ing
ma yakyawinggalát. 22 Enendu pahán sáni ma háindak, náuta orek náni hára
káman dá ma yakyawindák, ináku kilang gá re ku wáina máriknginggа háinek.
23 Kuip yáungán Ánutu ni nák nangot koek me no naráng háting mánggoet
watán angelo yá áwáng kondonna hára árán kangngáre 24 ing nanák, 'Pol, ma
pitáindalák. Há átang kungga Sisa rahálá hára ku há átnelák. Ánutu yá kák
pahán kamek wata tángga ku ámna kilang hára átaráng waháranan káman du
ma yakyawindák.' 25 Wáina nanák wata ku pahán sáni ma háindak. No ing
hánám há naret, Ánutu yá rina nanák wawu wáina há táinek. 26 Wáina táinek
enendu kilang wawu kung rehára kámá ailan hára kátingga wáik háleinek."

Kilang gá máriknginik

27 Kulá yáung 14 wahára ku Mediterenian táp wakálu iruk ká náhán kungga
átumán. Yáung táitná náut wáina kálu kilang pinná tátá yá "kámá káwak
tangtang hám áwemán," ingga mengga ku 28 yáni wu náut kámá márapmá páup

pá putená wa táp kinan sat han táp hásákngá wa káuráng gu 40 mita kangga
son isikimo sim kungga son sat han káuráng gu 30 mita. 29 Yáni wu kungga sup
ketnán áráninggom ingga pitángga ku anka 4 hirarát sárummá kálu han du álo
árátne kungga it tá háinek ingga wata sáponga tángga áturáng. 30 Kilang pinná
tátá yá bot isikimo hára árángga kilang sangga kunin ingga ku bot isikimo
páupmá yalit táp káin han du kusák pilengga kilang kuro káin anka hiratne
hangga átaráng ingga tángga áturáng. 31 Wáina tát kápángga Pol yá tewe ámna
yáin yáni yot tewe ámna wa yánuk, "Ámna nátá kilang káin ma átnándáráng
wawu sándu yakyawineráng." 32 Wáina ingga yánán du watá páup bot putená
wa maráng rákrákit tát tu bot watá hánámá kuk.

33 Kulá káe yá áráng heinán tángga átuk kálu ku sungi kámá nanaya Pol yá me
káto ing yánuk, "Rám hásák hánám átnemán me kámutnemán ingga pahán sáni
sángen sungi ma náená árát rám 14 hálengga átak. 34 Wata ku sungi náineráng
watá ku háláng sáminek. Ing narineráng, sándu rina kámá ma táindáráng.
Sán kámuk ku álo rewe átneráng." 35 Wáina yánángga ku másáng táng rahán
yáni hára sáponga tángga ulángga náuk. 36 Wáina tán kangga kámuk hánám
pahán yáni álosim hálen naráng ku sungi yáni iháng náuráng. 37 Kilang kinan
átumán wata sale náni kámuk ku 276. 38 Yáni wu sungi tárák yáni hára álo
nangga ku wit bek kilang kinan árená wa táng hirarát táp kinan hat tu kilang
gá tiyawingga áruk.

39 Kulá it tá háiuk hára hálengga káwak ku enanggon árán há káuráng,
enendu wahára áwemán ingga ma naruráng. Ále wahára áwemán ingga ma
narená pasis káman sán dá re álo kámá árán kangga ku kung wahára álo hám
hanggatnem ingga ku kilang wa raták tátne wahára kuik ingga naruráng.
40 Wáina nangnaráng gu anka páup yáni wa maráng ku yápmat táp kinan
hat tu waháranyon kilang táng hukhurik tátá yangngá káin átnándamálák wata
páup yándi yalingga sel kuro tangtang árená wa uyit árán iruk ká wahára
hásingga árán du sán káin hanin ingga kuráng. 41 Enendu kilang kuro watá
kung táp kinan sán ketnán árángga káto hálengga árán táp punggilá yá áwáng
kilang yangngá wa káting mákmárák tángtáng tángga átuk. 42 Wáina tángga árán
kangga ku tewe ámna yá ku kalabus kinan nan ámna wa ráháng kátkámut
tátáya me táuráng, náuta táp kinan hangga pipiya tángga há yáni kunirot ingga
wata. 43 Tewe ámna yá nanará wáina tiuráng, enendu tewe ámna yáin yáni
watá Pol yan átkuku wa ma táng hátek tátáya naruk, wáina wata ku watá
kalabus kinan árená wa ma ráháng kátkámut táindaráng ingga yánuk. Niyá
pipiya álo tátáyan watá kálak kilang sangga hitangga pipiya tángga sán káin
kuniráng ingga yánuk. 44 Iná kátu yá ku palang me kilang márikngená kátu
hára tángga átang gu sán káin kuniráng ingga yánuk. Wáina yánán du watán
me isutang kámuk hánám sán káin há kumán. Orek náni hára káman kámá ma
yakyawiuk.

28

Pol yá ailan Malta káin átuk

1 Kung sán káin álo re hangga káumán du ailan wawu Malta. 2 Iná ailan
waháranan watá náhángga áwáng rina kámá ma táuráng ináku heronge náháng
mengga ku ále yá tangga átang kotkoringga átuk hálendu káráp sing námuráng.
3 Pol yá kung káráp kámá kámondang iháng áwáng singngárán kunap wáik
káman káráp kinan átuk watá káráp yamá yá kan áwáng Pol ketná hára
sángga tuhángga átuk. 4 Wáina kangga ámna náráwa ailan waháranan dá yáni
meme táuráng, "Ámna náwu ámna ráháng kátkámut tángngátak hám, wata ku

márapmá táwi wata kinan hanggoek. Táp káin márapmá kinan háuk, enendu
ma kámurak, kulá hang márapmá nukngá yá ku táp tangtang káin son táek.
Ánutu náni kutná Topmá Tátá* watá ámna nátá ma hám átnát ta narek."
5-6 Wáina mengmeng átang káuráng gu Pol yá kunap wa káting san kung káráp
rangga árená wata kinan háuk. Kulá ámna náráwa yá ku Pol ketná yá tiháinek
me kámutang táng hang kátinek ingga rám hásák kangga áturáng, enendu rina
kámá kámá Pol sutná hára ma tunggafiuk. Wáina ma tunggafen kangga ku
nanará wa sangga son ámna náwu ánutu káman ing miuráng.
7 Kulá it kapme táwi káman enanggon wahára átuk wata márumá ku ámna
káman kutná Puplius. Ámna wawu ailan watán ámna hulá táwi. Ámna watá
heronge mená nánángga nángot kung itná káin tingga pin náni kándáng tán
watyot rám kaláhu átumán. 8 Iná ámna wata naning gu ilalák tángga kámun
táptáráp sippot sippot tángga sutná yá ángárángin átuk. Wáina árán Pol málám
kung wa kangga sáponga táng mángga sangga ku ketná yá yáilá hára usáng
hang tin álo háliuk. 9 Wáina álo hálek ingga met naráng gga ku ilalák mara
ailan wahára árená watá kámuk Pol yan káin áwángga álo hánghálen g táuráng.
10 Wáina hálendu kut náni meng toling nángnámáng kándáng hánám wa náháng
tolingga árát kungga nándá kukuya táumán wahára wu kutná kutná náuta
kesák táumán wa háláng námuráng.

Rom káin kung hiumán

11 Ailan wahára yap kaláhu átumán. Kulá it yáilá Aleksandria yan kilang
káman ailan wahára iruk rámá watá sálin kuin ingga háleng mángga átuk.
Iruk rámá watá há sálikngin du kilang wahára kumán. Kilang wata kuro
káin du ánutu kusák yará wawu punpuran Kasto káling Poluks wata utni
yándi yá átumálák. 12 Kungga ku it táwi Sirakyus wakáin kung rám kaláhu
wahára átumán. 13 Kulá waháranan dá ku kungga it táwi Regium káin kung
hiumán. Iná tembátnáya ku káwak ámuta yan iruk watá tárutang háláng námán
du Regium sangga kungga rám nukngá hára wu it táwi Puteoli wakáin kung
hiumán. 14 It wakáin du Jesu yan tombong kámá wakáin kápátne ku watá
sonda orek kámá nányot átneráng ingga nánángga nángorát kumán. Kulá
waháranan dá ku háram kálu kungga it yáilá Rom ba kumán. 15 Kulá Jesu
yan tombong Rom káin áturáng watá wáina áwángga átkoeráng ingga met
naruráng hára wu kálu pana nánáháya áwuráng. Wáina áwát nándu kungga
Apius yan maket wahára kámá kápángga ku son kungga it kutná Lombu It
Kaláhu wahára kámá kápumán. Wa kápángga ku Pol yá Ánutu heronge táng
mángga ku pahálá kinan háláng táuk. 16 Kulá Rom káin kung hiumán hára wu
tewe ámna yáin yáni yá álo ingga men Pol wu it hánámá káman sang mát tu
tewe ámna káman táng tin wata pinná átuk.

Pol yá Rom káin Táwi yan me yánánggiuk

17 Kung Rom káin rám kaláhu átang sangga ku Pol yá Juda wakáin árená
wata yáin yáni watá áwineráng ingga men áwát tu yánuk, "Yanuknukna, no
ámna náráwa náni Juda ya rina kámá ma táut, me táwi ilom náni yan kálu wa
kámá ma hitik táut, enendu Jerusalem káin ket nehángga neháng Rom ket yáni
hára tiuráng. 18 Wáina tát Rom bá nákkán me wa naráng gga káuráng gu no rina
kámá káman táut náya kátkámut tán tárák ku muná. Wáina hálendu nepmat
along kukuya táuráng, 19 enendu Juda yá no along kuku wata taktak yámán
du wáina ma tátá ingga Rom yánuráng, wata ku no Sisa yá nákkán me narinek
ingga miut. No wáina miut wawu náuta no nare há átnát tán káluná muná.

---

* **28:4:** Ailan Malta wahára wu ánutu yáni táup waháranan káman du kutná ku Topmá Tátá.

Wáina miut wawu no tombongna Juda wa iháng Rom rahán yáni hára me hára
titiya muná. 20 Wáina hálendu me wa sásánáya ku pin te áweráng. Ánutu yá
ámna náráwaná son iháhá watá áwinek ingga Israel nán uláp nánuk. No me wa
pálipuk ingga naráng hátingngátat wáina hálendu sen dá ná káto nehángga átak
ná."
21 Wáina yánán du Juda áturáng watá inuráng, "Nándu papia kámá Judia kálu
nan kák ka wáina ingga kámá ma sat áwán káumán, hang nuknuk náni kámá
wakálu áwuráng watá kák ka me kandák kámá ma met narumán. 22 Ináku
inggálu ku ámna náráwa itná itná watá miti mirak tunggafen wata wawu wáik
ingga menggoeráng, wata ku ko rina hánám wa kándáng metá narinemán."
23 Wáina inángga ku rám káman tingga wahára áwinemán ingga miuráng.
Rám wahára ku ámna táup hánám watá it Pol yá átuk wakáin hilápmá kálu
áwáng árát kungga yonyon tiuk. Wahára wu málám Ánutu yan átkuku wata
wáina ingga hiták hánám yánángga ku Moses yan meng rákit me, me profet
tán me wa kámá mengga ku me wahára kungga kándáng narángga Jesu ya
naráng háting mániráng ingga kándáng hánám yánáng toktolik táuk. 24 Wáina
yánán du kámá yá ku Pol yá rina miuk wawu pálipuk ingga naruráng, iná kámá
yá ku pálipuk ingga ma naruráng. 25 Wa nangnaráng tángga ku kunin ingga
tángngárát tu Pol yá ing miuk, "Iruk Káungá watá profet Aisaia wata milunná
hára táwi ilom náni wa me pálipuk hánám yánuk, wawu ing,
26 'Ko kungga ámna náráwa wa ing yánáng,
"Sándu narineráng enendu wata hulá hánám bu wáina ingga ma narindáráng,
me rahán sáni hálengga átneráng enendu páliná wu ma káindáráng," wáina
ingga yánáng.
27 Ámna náráwa wata pahán yáni wu há káto háliuk,
iná káráman yáni yá me nanará ya taktak yámán
yáni yon rahán yáni ruháng táringga átaráng.
Wáina táuráng, náuta rahán yáni yá kangga
káráman yáni yá narángga
wata hulá wáina ingga pahán yáni káin narángga ku
pahán yáni hurik tát no iháng totoliya takta naruráng wata.'†
Aisaia yá ku me wáina miuk.
28-29 "Kulá wata ku sándá ing narineráng, Ánutu yá ámna náráwa son iháháya
miuk watán me wawu san ámna náráwa ále kámá káinnan watán káin há kuk
wa watá ku narineráng.‡"
30 Kulá Pol málám bu yara yará it káman hára átkiuk. Átang gu it wahára átnát
ta it wata márumá sup kámá imánggiuk. Káman niyá kakaya áwánggiuk wawu
iháng heronge tánggiuk. 31 Táwi yan me yánáng tolinggiuk wahára wu náut
kámá káman dá káto táng mámáyan du muná. Málám ma pitáená Ánutu yan
átkuku wata yánángga ku Táwi Jesu Son Iháhá wawu wáina wáina ingga yánáng
tolinggiuk.

† **28:27:** Aisaia 6.9-10 ‡ **28:28-29:** Nanará ámna kámá yá ing narángngátaráng, me kátu kámá tombong ore nahára hányon átak wawu ing, "Pol yá wáina meng hálin du Juda ámna yá sangga kuráng. Sangga kungga orek yáni hára menmen táwi tángga honhoren dá tunggafiuk."

Pol yá Galesia yan papia uying yámuk

1 Nák ku aposel Pol. Ámna káman dá aposel yáup ná tátáya ma suring namuk,
me ámna káman dá aposel yáup wa táinelák ingga ma neháng tunggap táuk.
Jesu Son Iháhá me Nan Ánutu ni Jesu há kámurená háranan táng tárut táuk watá
yáup ná namumálák. 2 Yanuknukna nayot átamán nándá papia ná satne Jesu
yan tombong Galesia provins káin átaráng sándán da áwek.
3 Nan náni Ánutu yot Táwi Jesu Son Iháhá watá pahán sámán du pahán láláp
pá sányot átnek. 4 Jesu yá Nan náni Ánutu yan pahán isutang nándán mukmuro
yanyawon da málámbán átkuku wa sáuk. Wáina tángga káwak nátán mukmuro
hulá hulá táwi hánám wata kinan nan son náhuk. 5 Wáina wata ku rámá rámá
Ánutu kutná meng tárut tángga átkuinemán. Wa pálipuk.

Me pingnga álosim wawu káman dá re hánám átak

6 Nák ku pahánna kinan yon táwi hánám hárámutut náyá wáina re átang
áwánggoet, náuta sándu Jesu Son Iháhá watá pahán sámángga yáup rina
táuk wahára kungga ku Ánutu yá málámbán ámna náráwa háháleya mantáng
sámuk, enendu sándá sopmuná hánám wa sangga me pingnga hulá kámá wa
isutkoeráng. 7 Wáina tánggoeráng enendu me pingnga álosim wawu káman
dá re hánám átak, nukngá kámá ma árak. Ámna kámá yá nanará sáni wa
táng yakyawák tángga ku me hulá kámá wa iháng áwáng Jesu Son Iháhá yan
me pingnga álosim wa táng hukhurik tát kámá kámá kunggoek. 8 Iná nán
háranan ámna káman me alek káinnan angelo káman me ámna nukngá kámá
yá áwáng me pingnga álosim nándá uláp sánumán wa sangga me nukngá kámá
sáninemán hálendu ámna niyá kálu wáina táinek wawu káráp lánggop sásáliná
muná watán pingnga háleinek! 9 Me há miumán wa son meinándet. Káman
niyá áwáng me pingnga álosim sándá uláp táuráng wa sangga me nukngá
kámá sáninek hálen ámna wawu káráp lánggop sásáliná muná watán pingnga
háleinek!
10 Kulá no me wa met wawu ámna yá naráng namát álosim háháleya, me
Ánutu yá naráng namán álosim háháleya me? Me hánámá ámna pahán yáni
táng heronge tátáya re hám tánggoet? Muná. Uláp pu met wáina tánggiut, iná
inggálu pálipuk no hánámá ámna pahán yáni táng heronge tátáya re tánggoet
hálen wawu nák ku Jesu Son Iháhá watán yáup nangge muná.

Pol yá aposel háliuk watán pingnga

11 Yanuknukna, no pálipuk hánám ing sánin, no Jesu yan me pingnga uláp
sánut wawu ámna nangge yá ma táng tunggap táená. 12 No me pingnga álosim
wa ámna káman dán hára ma táut, me káman dá ma nanáng toliuk. Ináku Jesu
Son Iháhá málámbá ku me pingnga álosim wa meng tunggap tán hiták hálen
no wa táut.
13 Uláp no Juda yan miti hára kálu ket tárák rina isutkiuráng wa isutang
átang Jesu yan ámna náráwa wa iháng wáik tánggiut wawu sáni pingngana há
nareráng wa. No Jesu yan tombong iháng lem hánám tángga ku wa iháng
wáik táe pukon muná kukuya tánggiut. 14 No táwi ilomna yan kálu wa isusut
wata táup hánám káto hálenggiut. Juda yan miti káluná isusut wawu no ámna
tunggafefe náni káman nákkán tombong Juda nan áturáng wa iháng hátingga
kándáng hánám isutkiut.
15 Wáina tánggiut enendu uláp mam kinan átut waháranyon Ánutu yá há
neháng tunggap tángga ku málámbá pahán namángga mantáng namángga

neháng málámbán pingnga ya tiuk. Málámbán pahán isutang 16 Nanggená
wa wáina ingga hiták naliuk wawu náuta, no Jesu yan me pingnga álosim wa
ámna náráwa ále kámá káinnan wa yánángga átkukuya. Kulá Ánutu yá wa naliuk
wahára wu Jesu ya naráng mámáya no kung ámna kámá ma yánáng suliut,
17 hang no Jerusalem káin kung ámna aposel kut watá kálak tát no táut wa
yánáng sulingga nanaráya manyon kut. Ináku waháranyon kung ále Arebia
káin átang gu máriya ku son it yáilá Damaskas káin kut.
18 Kulá Jesu ya naráng háting mángga áre yara kaláhu hálendu Jerusalem káin
Pita kangga kámá yá kámá ya narángmán narángmán tátáya wata kut. Kung
wakáin watyot rám 15 átumát. 19 Enendu rám wa átut wahára aposel kátu wa
ma káput, Táwi Jesu kulaná Jeims wa rewe ku káut. 20 Ánutu rahálá hára no
ing sánin, no me pingnga wa uying sámángga átat wawu pálipuk hánám, ma
sángsárunginggut. 21 Kulá wata torong káin du provins Siria yot Silisia káin kut.
22 Iná Jesu Son Iháhá yan ámna náráwa Judia ále hára it wakáin wakáin áturáng
watá ku nák kurák mátapna wáina ingga ma rewe káená áturáng. 23 Ináku
pingngana rewe ku ing naránggiuráng, "Huphuráp pu ámna watá náháng wáik
tángga Jesu yan me pingnga álosim wa táng wáik tánggiuk, enendu inggálu
ku wanyon meng isutang átninggoek." 24 Ánutu yá nák neháng rina táuk wa
naráng ku wata Ánutu kutná meng tárut tánggiuráng.

2

Aposel yá Pol yot pahán káman háliuráng

1 Yara 14 átang sangga ku Banabas yot nát tá Jerusalem káin son árángga
kukuya no Taitus ine nátyot káman kumán. 2 Kulá Táwi málámbá wakáin
kuinelák ingga há nanán du kut watá kung Jerusalem káin átang gu Jesu
yan ámna náráwa yáin yáni wa rewe ku me pingnga álosim ámna ále kámá
káinnan yánángngátat wata yánut. Yáup rina tánggoet me uláp tánggiut watá
hánámá háleiwon ingga ku wata yánut. 3 Rám wahára wu Taitus yot káman
átumát. Wawu Grik ámna, enendu Juda yan kálu isutang kipmá mamaráya
kámá ma miuráng. 4 Kip mamará mená watá tunggafiuk wawu ámna kámá
Jesu yan tombong ingga kusák pilengga átningngátaráng watá náháng hang
titiya nanará yáni káin kilak árán wa pálak áwáng nándán urum wata kinan
áturáng. Kálu kándáng Jesu Son Iháhá yá námuk wawu meng rákit me yan
kumbi kinan árená waháranan náháng along tiuk wa ámna watá son tát kung
watán kumbi kinan átnát ta naruráng. 5 Wáina miuráng enendu nándá watán
me kátu kimo káman wahára miuráng waháranan naráng ma hánám táumán.
Wáina táumán wawu nándá ku me pingnga álosim watán me páliná watá wáina
re sányot átnát wata.
6 Ámna kámá wu miti yáup watán ámna yáilá ya átaráng, enendu nákkán
nanará káin wawu ámna kut yáni pálak me ámna hánámá watá kutná táwi ma
hálek. Ánutu yá ámna nangge sut me kut ihená ma kangngátak, ináku pahán
yáni kinan kangngátak. Ámna yáilá ingga wahára áturáng watá no me pingnga
álosim yánángga átningngátat wata yáne watá rina kámá kámá wata ketnán
ma miuráng. 7 Watá káuráng gu Ánutu yá yáup nák namuk wawu no Jesu
yan me pingnga wa ámna náráwa ále kámá káinnan yánánáyan, hang káuráng
gu Pita wu yáup wáinanyon imuk wawu Juda ámna náráwa wa me pingnga
álosim yánánáyan. 8 Pálipuk, Ánutu yá háláng wa Pita imán Juda ámna náráwa
orek yáni káin aposel yáup tánggoek, wáinanyon du nák háláng namán no ámna
náráwa ále kámá káinnan orek yáni káin aposel yáup tánggoet. 9 Kulá Jeims,
Pita me Jon wawu ámna náráwa yá kápát miti yan ámna yáilá hálengngátak

watá nák nahángga ku Ánutu yá pahán imángga ku yáup wa imán tánggoek
ingga narángga Banabas yot ket nátin tángga nuk náni ingga náhuráng. Wáina
náhát watyot pahán káman hálengga ku nát tá ále kámá káinnan watán káin
yáup táte ku yáni wu Juda yan káin yáup táineráng ingga me hárotumán. 10 Me
káman re nánuráng wawu ámna náráwa ukuro árená wa háláng yámángga
átningguinemálák ingga nánuráng. Yáup wáina wawu uláp há tángga áwánggiut
náyá emá re há tángga átkuinet wata heronge naránggoet.

Pol yá Pita yan kandák wa hiták meng tunggap táuk

11 Pita yá it yáilá Antiok káin áwáng átang gu kálu kandák hiták hánám tán
kangga rahán táwi hára me táng mut. 12 Pita yá kandák táuk wata pingnganá
ku ing, huphuráp pu ámna ále kámá káinnan Jesu yan tombong hálengga
árená watyot káman átang sungi nanggiuráng. Máriya ku Jeims yá ámna kámá
suring yámuk watá Antiok káin áwáng árát tu Pita yá wa kápángga pitáng
yámángga ku ámna ále kámá káinnan watyot sungi káman nana wata pahán
yará tángga árongga átang yápmang kung Juda ámna yot rewe átuk. Wa pitáng
yámuk wawu Juda ámna Jesu ya naráng háting mená kátu yá ku ámna Jesu
yan tombong hálená wawu kámuk hánám kip yáni há mamará háleinek ingga
mengngátaráng wata. 13 Kulá Pita yá ket tárák kandák wáina tán kangga Juda
kámá Antiok káin árená watá wa isutang wáinanyon tánggiuráng. Wáina tángga
árát tu Banabas wawu watán ket tárák kandák watá hányon uying san kung
wata kinan háuk.

14 Wáina tángga árát no káput wawu me pingnga álosim watán me páliná
hánám wa kándáng ma isurát tu rahán yáni hára Pita ing inut, "Kák ku
Juda ámna, enendu ko ket tárák tánggoelák wawu ále kámá káinnan dá ina
tánggoelák, Juda ámna yá ina ma tánggulák. Wáina há tánggoelák ngáyá ku náuta
ále kámá káinnan yánátá watá Juda yan kálu wa isusut ta káto hálenggoelák?

15 "Juda nán wawu tombong Juda waháranan hánám tunggafená, wata ku
Moses yan meng rákit me rina wa há naremán. Nándu ále kámá káinnan meng
rákit mená wa ma narená waháranan muná. 16 Enendu ing narinemán, ámna
niyá Moses yan meng rákit me wa rewe isutnek wata Ánutu yá ámna kándáng
ingga ma meindák, ináku niyá Jesu Son Iháhá wata naráng háting minek wa
rewe ku Ánutu yá ámna kándáng ingga meinek. Nándu Jesu ya naráng háting
mánggoemán, kálu wahára re wu Ánutu yá ámna kándáng ingga náninek, meng
rákit me káluná wahára muná. Ámna káman dá meng rákit me wa kándáng
hánám isurán Ánutu yá ámna kándáng ingga ma meindák.

17 "Nándá Jesu Son Iháhá wata naráng háting mámá káluná wahára árátne
ku Ánutu rahálá hára kándáng háliuk. Nándu naráng hákhátik kálu isutang
átkoemán iná meng rákit me yan kálu wa ma isutkumán, wata ku Juda ámna
yá sándu kandák tánggoeráng ingga mengngátaráng. Wáina mengngátaráng,
wata ku Jesu málámbá ku kálu kandák táená wa táng káto tánggoek ingga ku
álo hám menggatnem? Wawu muná hánám, wáina ma meindamán. 18 Iná
meng rákit me isusut wa nayon há yawondang gu máriya son táng tárut táinet
wawu kandák há táinet. 19 Uláp nák ku meng rákit me wata tárang káin átkiut,
iná inggálu ku meng rákit me káluná wa há sangga ku Ánutu yan átnát álosim
wata kinan káin átang málámba tárang káin átkoet. 20 Maripong hára Jesu Son
Iháhá yot há kámutang átkuku mirak wa há táut. Enendu átkuku wawu nákkán
muná, ináku Jesu yan átkuku álosim wawu nák kinan átak, wáina hálendu no
káwak ketnán ket tárák rina tánggoet wawu Ánutu Nanggená ya naráng háting
mámá kálu wahára. Watá nák ka kikiná hánám narángga káwak sutná wa nák
háláng namámáya sáuk. 21 Ánutu yá nák pahán namánggoek wa káe wu ále

hánám ma háleindak. Iná no meng rákit me wa isutang Ánutu rahálá hára álo
ámna kándáng háleinet hálen wawu Jesu Son Iháhá wawu hánámá kámutuk ina
háleinek."

3

Naráng hákhátik káluná me meng rákit me isusut káluná

1 Galesia sándu ámna náráwa hohoná! Nándá Jesu Son Iháhá wawu
maripong hára kátiuráng ingga há sánátne naruráng. Niyá sán nanará sáni
táng yakyawák tánggoek? 2 No me káman re ing sánáng sulin, sánda Iruk Káungá
wawa kálu rekálu táuráng? Sándá Iruk Káungá wa táuráng wawu Moses yan
meng rákit me wa isutang átang me, me pingnga álosim wa narángga ku
Jesu ya naráng háting mángga ku wa táuráng? 3 Sándu há hohinggoeráng!
Hulátingga Táwi yan ámna náráwa háliuráng wawu Iruk Káungá watán háláng
hára átninggiuráng, enendu inggálu ku son ámna yan háláng hára átkukuya
tánggoeráng me? 4 Wawu rina, uláp márapmá táwi hánám suwánggiuráng
wawu hánámá suwánggiuráng hám? No naret wawu watá hánámá ma
háháleya. 5 Ánutu yá Iruk Káungá wa sámángga ku orek sáni káin ket tárák
hulá hulá tán tunggafenggoek wawu rina ta ku wáina tánggoek? Ánutu yá
wáina tánggoek wawu sándá meng rákit me wa isutang árát tu wata tánggoek,
me sándá me pingnga álosim wa narángga naráng hákhátik hára árát tu wata
tánggoek?

6 Kulá sándá Abraham ba narániráng. Ánutu yan papia káin me ing uyená
yá átak, "Abraham bá ku Ánutu pálipuk ingga naráng háting muk, wáina wata
ku Ánutu yá ámna kándáng ingga miuk."* 7 Wáina wata ku ing narineráng,
niyá me pingnga álosim wa narángga naráng hákhátik hára káto hálengga
átkuineráng wawu Abraham nángánangge páliná hánám. 8 Ánutu yá uláppon ing
há naruk, ámna náráwa ále kámá káinnan dá me pingnga álosim wa narángga
naráng hákhátik hára árát tu no ámna náráwa kándáng ingga meinet ingga
naruk. Wáina hálendu uláppon me pingnga álosim wa Abraham há inuk,
wawu málámbán papia káin ing mek, "Kák hára kungga ku Ánutu yan sambe
yá ámna náráwa kámuk kán káin tunggafengga kuinek."† 9 Abraham wawu
naráng hákhátik hára átuk hálendu Ánutu yá kuram táng muk, wáinanyon du
ámna náráwa niyá naráng hákhátik hára átneráng wawu Ánutu yá kuram táng
yáminek.

10 Iná ámna náráwa kámá yá meng rákit me wa isutang átang Ánutu rahálá
hára kándáng átninggoemán ingga narángngátaráng, enendu wawu muná.
Ináku yáni wu mukmuro pálak háleineráng, náuta Ánutu yan me papia káin ing
átak, "Ámna niyá meng rákit me papia káin átak wa kámuk hánám ma isutang
átkungngátaráng wawu mukmuro yáni pálak, wata ku Ánutu yá márapmá
yáminek."‡ 11 Kulá Ánutu yan papia káin me ing átak, "Ámna niyá naráng
hákhátik hára átnek wawu Ánutu yá ámna kándáng ingga men átkuku álosim
wata kinan átneráng."§ Wáina wata ku me yá ku hiták ing nálek, káman dá
meng rákit me wa isurán wata ingga Ánutu yá ámna kándáng ingga meme
wawu káluná muná. 12 Meng rákit me isusut watá naráng hákhátik watyot
imáng ronrosin tángga ma áramálák. Ánutu yan me yá papia káin du ing mek,
"Ámna niyá meng rákit me wa isutang átkuinek wawu meng rákit me watá

* **3:6:** Hulátitiná 15.6 † **3:8:** Hulátitiná 12.3, 18.18, 22.18 ‡ **3:10:** Meng Rákit 27.26 § **3:11:** Habakuk 2.4

átkukuná wa pinná tán átkuinek.”** 13 Ánutu yan papia yá ing mek, “Ámna
ni táng káráp hára tuháng sat átnek wawu ámna mukmuro pálak, wata ku
watá márapmá ihinek.”†† Rám Jesu Son Iháhá watá maripong hára kámutuk
wawu nándán kome tángga ku kut “ámna mukmuro pálak” wa tángga kámutuk,
wahára kungga ku meng rákit me isutang ámna mukmuro pálak háhále wata
kinan átkutne son náhuk. 14 Ánutu yá Abraham kuram táng mángga ku ámna
náráwa kámuk kán káin sambe yá tunggafengga kuinek ingga inuk. Wáina
hálendu Jesu Son Iháhá watá yáup táuk wahára kuram wa tiuk wata páliná yá
ámna náráwa ále kámá káinnan watán káin tunggafiuk. Wáina wata ku nándu
naráng hákhátik náni wahára kungga ku uláp Ánutu yá miuk wa isutang Iruk
Káungá yá ep náhuk.

Ánutu yan meng rákit me watá Ánutu yá me káto wáina táinet ingga miuk wa ma hánám yawonándák

15 Yanuknukna, no ámna nangge nánin átkuku hára tárák káman ing tin, ámna
kámá yá me rina hárotang tinggalát wawu nukngá kámá yá me rina hárotgalát
wa sengsáráp tángga me nukngá ma tinggalát me, me rina menggalát wa ma
yawongalát. Ámna yá me káto wáina táinemán ingga mengga isutnándaráng
wáinanyon du Ánutu yá Abraham inuk wa. 16 Uláp Ánutu yá me káto wáina
táinet ingga miuk wawu Abraham enot tán. Táwi yan me ná uyená watá “e
ilomya” ingga ma mek me ámna náráwa táup táwi hánám wata ma mek. Ináku
“eka”‡‡ ingga mek wawu káman re, Jesu Son Iháhá wata mek. 17 Nákkán me
wata hulá wu ing, Ánutu yá Abraham bot pahán káman mená wa hárotumálák
wahára átang yara 430 wata torong káin du meng rákit mená wa Moses ketná
hára tiuk. Kulá meng rákit mená máriya tunggafiuk watá pahán káman mená
uláp tiuk wa yawondang me káto wáina táinet ingga há miuk wa tán ále
hánámá ma háliuk. 18 Kulá nándá meng rákit me wa isutang wahára kungga
ku Ánutu yá kuram táng nánámáya miuk wa álo ihinemán hálen wawu me káto
wáina táinet ingga miuk wahára kungga muná. Ináku ing há naremán, Ánutu
yá me káto wáina táinet ingga Abraham inuk wahára kungga ku kuram wa
imámáya pahán imángga inuk.

19 Kulá wáina wawu náuta ku meng rákit me watá átak? Wawu ing, ámna
náráwa yá mukmuro náni wawu táwi hánám ingga kangga kándáng naráng
rákit tátáya Ánutu yá meng rákit me wa Moses imuk. Wáina imuk wawu
Abraham me káto wáina táinet ingga inuk wata torong káin. Meng rákit
me watá árán kungga ku Nanggená yá tunggafen du meng rákit me watá
sálikninek ka naruk. Uláp kuram Abraham imámáya me káto wáina táinet
ingga inuk wata páliná ku Nanggená yá tunggafiuk wa. Kulá Ánutu yá meng
rákit mená wa angelo yámán watá táng Moses ámna ore háranan wa imát tu
watá táng Israel yámuk. 20 Ámna káman dá málám re yáup táin ingga wawu
málám yáup wa táng ámna ore háranan wa ma imánggim. Iná Ánutu wawu
málám káman re watá ku kuram wa Abraham imámáya me káto wáina táinet
ingga miuk.

21 Wáina wata ku meng rákit me watá Ánutu yá kuram nánámáya me káto
wáina táinet ingga miuk wa táng káyam táek hám? Wáina muná. Iná Táwi
yá meng rákit me wa hulá kámá námán watá átkuku álo námámáyan hálen
wawu niyá meng rákit me wa isutgim wata ámna kándáng ingga álo memeyan.
Enendu wáina kámá ma árak. 22 Iná Ánutu yan me papia káin uyená watá ku

** **3:12:** Pris 18.5 †† **3:13:** Meng Rákit 21.23 ‡‡ **3:16:** Hulátitiná 12.7, 13.15, 24.7

ing mek, ámna náráwa kámuk hánám káwak ketnán átaráng wawu mukmuro yan kumbi kinan átaráng, wáina hálendu niyá Jesu Son Iháhá wata naráng háting minek watá ku Ánutu yá átkuku sásáliná muná wa yámámáya me káto wáina táinet ingga miuk wa isutang yáminek.
23 Uláp Jesu ya naráng háting mámá wata káluná watá ma tunggafená átuk wahára wu meng rákit me watán kumbi kinan átkiumán. Wáina árátne áwángga ku Jesu ya naráng háting mámá wata káluná yá hiták háliuk. 24 Meng rákit me watá ku hánámá pin náni tángga átang áwángga ku Jesu Son Iháhá watán rám káin áwán du nándá me pingnga álosim wata naráng hátitne ku Ánutu yá ámna náráwa kándáng ingga nánuk. 25 Kulá rám nahára wu naráng hákhátik watá há áwuk, wata ku meng rákit me watá pin náni tán ma átninggumán.

Naráng hákhátik watá tán du Ánutu nángánangge háliumán

26 Sándu Jesu Son Iháhá wata naráng háting mámá kálu wahára kungga ku kámuk Ánutu nángánangge háliuráng, 27 me umi kuhángga ku Jesu Son Iháhá watyot tántápin tángga kutná wa táng sut sáni tánggániuráng. 28 Kulá Jesu yan tombong hára ku Juda nan me Grik nan, yáup nangge hánámá me yáup nangge muná along árená, me ámna me náráwa watá rina kámá ma hálek. Jesu Son Iháhá watyot tántápin tánggoeráng, wata ku sán kámuk ku káman re átaráng. 29 Wáina wata ku sándá Jesu Son Iháhá watán tombong átaráng hálen wawu sándu Abraham nángánangge yá re átaráng. Wata ku Ánutu yá náut Abraham imámáya me káto wáina táinet ingga mengga inuk wawu sándá hányon ihineráng.

4

Jesu yan yáup hára kungga ku yáup nangge hánámá nándá Ánutu nángánangge háliumán

1 Waháranyon du ing, ámna káman da nanggená káman átgim watá ku máriya naning gán kutná kutná wa iháng gim. Kutná kutná wawu nangge watán pingnga ingga há átgim, enendu nangge wawu isikimo wáina hálendu kutná kutná wa ma pin yáni tátáyan tárák, wata ku yáup nangge yá inanyon átgim. 2 Nangge málám bu naning gá ámna nini yá málám me kutná kutná wa pin yáni tátáya iháng tunggap tánggim wata tárang káin árán kungga naning gá rám naránggim wahára ku wáina. 3 Nándu wáinanyon, nangge kikimo nanará náni muná yá ina átang káwak nátán kálu hulá hulá átaráng me iruk wáik hulá hulá watán yáup nangge hálengga átkiumán. 4 Wáina átkiumán enendu Ánutu yá rám tiuk wahára hánám bu Nanggená suring mán áwuk. Áwuk wawu ing, náráwa yá wa tángga táng tin ámna nangge hálengga Juda yan meng rákit me wata tárang káin yon átuk. 5 Wáina áwuk watá ku ámna náráwa nándá meng rákit me wata tárang káin átumán waháranan son náhán Ánutu nángánangge háliumán. 6 Nándu Ánutu nángánangge átkoemán, wata tángga ku Nanggená yan Iruk wa suring mán pahán náni kinan háuk. Wáina hang átang gu pahán yot ing mantángga san kunggoek, "Aba*, Nan." 7 Wáina wata ku sándu son yáup nangge hánámá ma áraráng, ináku Ánutu yá tán sándu málámba nángánangge háliuráng, wata ku málámbá náut álosim tiyawiuk wawu sándán.

Pol yá Galesia ya naráng pak táuk

* **4:6:** Aba wawu Aramek me kálu ku "nan".

8 Uláp pu sándu Ánutu ma naráng mená áturáng wáina hálendu ánutu kusák
watán yáup nangge hálengga átkiuráng. 9 Iná inggálu wu Ánutu há naráng
meráng - son ing mein, Ánutu yá há naráng sámek. Wáina enendu rina tángga
ku son hurik tángga káwak nátán kálu hulá hulá me iruk wáik háláng yáni
muná watán káin kungga ku son watán yáup nangge háleinán tánggoeráng?
10 Rámá rámá wu miti ya hahayan rám táwi, yap mirak kán rám táwi me
yara mirak kán rám táwi wahára rina isusut ta mená wa há isutnemán ingga
naránggoeráng. 11 No sándán ket tárák wata naráng ku pitánggoet, náuta no
yáup rina sán orek sáni káin táut watá hánámá yakyawiwon wata.
12 Yanuknukna, no pahánna yot ing sánin, nawu uláp meng rákit me isusut
wa sangga sán inanyon háliut, wáinanyon inggálu ku sándá nák inanyon
háleineráng. Sándá nákka kandák kámá ma táng namuráng. 13 Sáni há nareráng
wa, sutna ilalák pálak wata ku hulátingga hánám kung sándán káin me pingnga
álosim wa mengga kut. 14 Rám wahára wu sutna ilalák pálak kut hálendu
no sándá sárum namángga nákka taktak sáminek ingga narut, enendu wáina
ma táuráng. Ináku sándá nák ku Ánutu yan angelo me Jesu Son Iháhá táng
tolinggalát ina nák neháng toliuráng. 15 Rám wahára wu heronge hánám
tángga nák pahán namuráng, enendu inggálu ku heronge wawu rekálu kuk?
Pálipuk ing sánin, rám wahára wu nák háláng namámáya álo kámá hánám
táuráng. Rám wahára sándá rahán sáni holengga namámáya wu álo yon
holengga namánggalát. 16 Kulá inggálu ku rina? No me páliná wa sánánggoet
wata ku sándá nák káyamna hálenggoeráng me?
17 Ámna wawu hahatingga pahán sáni haha tángga ku sán sáhát watán
tombong háhále wata tánggoeráng, iná watán káin du sán háláng sámámáyan
nanará kámá ma átyámák. Watán nanará káin wawu sán sáháng horet
sándá nák nepmangga ku yáni yot káman hálengga átnát wata tánggoeráng.
18 Ámna káman dá nanará álosim sánáng tolin naráng ku wa álo isutneráng.
Rámá rámá wu wáina tángga átkuineráng, no sányot átnet wahára rewe muná.
19 Yanángánanggena, no láwit naránggoet wawu nangge yá tunggafeinán tát
mam yáni yá láwit naráng ngátaráng wáinanyon naráng ga áre kungga Jesu Son
Iháhá yan átkuku watá sándán pahán kinan táwi hánám háleinek. 20 Ukuro
hánám bu no rám nahára sányot ma árat wata. Iná na sányot há átang ináku me
wa tángga hangga kálunná hára mengga sánánggem. No sánda naráng pak hánám
tángngátat, enendu no mulangán káin átnándat hálendu rina háláng sámánggem
wawu ma narát.

Sara káling Hagar yan me tárákngá

21 Kulá sán niyá Juda yan meng rákit me wata tárang káin átnát ta nareráng
watá nanániráng, sánda meng rákit me wa ma hám naráráng? 22 Táwi yan
me wu ing uyená yá átak, Abraham wawu nanggená ámnaná yará. Káman
wawu yáup náráwa hánámá yan, hang káman wawu áwáná hánám along átuk
watán. 23 Nanggená yáup náráwa hánámá watán wawu kálu rehára nangge
yá tunggafengngátaráng wa isutang tunggafiuk, iná áwáná hánám along átuk
wata nanggená wawu Ánutu yá me káto wáina táinet ingga mengga Abraham
inuk wa isutang gu watá tunggafiuk.
24 Kulá pingnga wata kinan du me tárákngá yá átak wawu ing, náráwa
yará watá ku pahán káman me yará Ánutu yá káman Abraham imuk, káman
Moses imuk wata tárákngá. Hagar yá ku ále yáilá Sainai káin pahán káman me
imuk wata tárákngá. Pahán káman me wawu ing, ámna náráwa yá rámá rámá
meng rákit me wa kámuk hánám isutang átningga ku meng rákit me watán
yáup nangge hálengga átkuineráng. 25 Hagar watá ku ále Arebia káin ále yáilá

Sainai watyot Jerusalem nahára átak wata tárákngá. Jerusalem wawu hánámá
yáup náráwa, iná yanángánanggená wawu yáup nangge rewe. 26 Iná Jerusalem
kámá irawa káin átak wawu mam náni. Wawu meng rákit me watán yáup
náráwa muná, áwáná hánám Sara ina. 27 Táwi yan me hára ing uyená,
"Náráwa kátoná kák niyá nangge ma iháng tingngátalák, heronge táinelák.
Náráwa kák niyá nangge iháng tingga láwit narená wa ma narulák, kák ku
pahán álosim naráng ga hahatingga yon mantáinelák.
Náuta náráwa kátoná yá nangge iháng tinek wawu náráwa nánáun yáni pálak
ká nangge iháng tingngátaráng wa iháng hátingga táup hánám iháng
tinek."†
28 Kulá yanuknukna sándu Aisak inanyon Táwi yá me káto wáina táinet
ingga mengga Abraham inuk wata nángánangge. 29 Rám wahára nangge
Ismael wawu kálu rehára nangge yá tunggafengngátaráng wa isutang tung-
gafiuk watá ku nangge Aisak Iruk Káungá yan háláng hára tunggafiuk wa
táng lem tánggiuk. Rám nahára wu tárák wáinanyon. 30 Wáina átkoek enendu
Ánutu yan me yá rina mek? "Yáup náráwa hánámá wata nangge not wa
yásurátá kundimálák, náuta máriya yáup náráwa wata nanggená yá áwáná
hánám along átuk wata nanggená watyot naning gán kutná kutná wa ma
horengga ihindámálák."‡ 31 Wáina wata ku, yanuknukna, nándu yáup náráwa
wata nángánangge muná, ináku áwáná hánám along átuk wata nángánangge.

5

Jesu Son Iháhá wahára kungga ku meng rákit me wata tárang káin ma áramán

1 Jesu Son Iháhá watá náháng along tiuk wáina hálendu meng rákit me wata
tárang káin ma áramán. Wáina wata ku káto hálengga átang gu sáni táng kung
son meng rákit me yan yáup nangge háhále wakáin ma tindaráng.
2 Naráníráng! Nák ku Pol no ing sánindet, kep sáni maráng ga ku Ánutu rahálá
hára rongrongngá háleinemán ingga nareráng hálen, wawu Jesu Son Iháhá
watán yáup watá sán háláng sásámáyan wawu kálunná muná hánám. 3 Sán ámna
nini yá nándu Ánutu yot pahán káman háleinemán ingga sáni álo ing met kep
sáni marineráng, wawu son hiták ing sánindet, wáina há táineráng, wata ku
meng rákit me rina átak wa kámuk hánám kándáng isutneráng. 4 Iná sándá
meng rákit me wa isurátne ku Ánutu yá ámna kándáng ingga náhinek ingga
naráng ga átninggoeráng hálendu wawu Jesu Son Iháhá háranan horengga Ánutu
yá pahán námuk wa sangga kunggoeráng. 5 Iná nándu Iruk Káungá yá háláng
námán Ánutu yá náut álosim námámáya miuk wata hálengga átkoemán. Náut
álosim wata hálengga átkoemán wawu málámbá ámna náráwa kándáng hánám
ingga náninek wa, náuta nándu Jesu Son Iháhá ya naráng háting mánggoemán
wata. 6 Káman dá Jesu Son Iháhá watyot átak hálen wawu kepmá marená me
kepmá ma marená watá ále hánám hálek. Iná káman dá Jesu ya naráng háting
mámá kálu wahára káto átnek watá ku páliná hánám hálek. Naráng hákhátik
watá ku kámá ya kikiná nanará wa tán ámna watán átkuku káin tunggafeinek.
7 Hulátingga ku kálu kándáng wahára re há kungga áturáng, enendu niyá
hánám bu pana hangga kálu sung sámán du me páliná wa ma isutkuráng?
8 Kálu kándáng sasayan me karo wawu Ánutu niyá mantáng sámángga átkoek
watán káinnan muná. 9 Ing narineráng, yis isikimo watá tán máváng watá
kámuk tihangngátak wáinanyon du me kusák isikimo watá ámna náráwa táup
táwi iháng wáik tángngátak. 10 Nák nanarána káin du ing hánám naráng ga átat,
Táwi yá álo háláng sáminek ingga naret wawu ing, sándu ámna kámá yan me

† **4:27:** Aisaia 54.1 ‡ **4:30:** Hulátitiná 21.10

ma isutnándáráng, ináku nákkán me ná rewe isutneráng. Iná ámna káman ni,
kutná táwi me ámna hánámá, watá sán sáháng yakyawák tángga átninggoek
wa, wawu málámbá kandák wa tánggoek wata watán márapmá táwi suwinek.
11 Yanuknukna, pálipuk no Táwi yot pahán káman háháleya kep marineráng
ingga yánángga átninggoet hálen wawu náuta ku Juda yá emá re nák neháng
lem tángga átkoeráng? Iná no watán nanará wata álo ingga mengga Juda yan
meng rákit me isutnemán ingga sánánggem wawu Juda yá wata neháng lem
ma tánggalát, me Jesu yá maripong hára kámutuk wata me wáik ma menggalát.
12 Ámna niyá nanará sáni táng yakyawák tánggoeráng wawu káto hálengga kep
mamará kálu wa isusut ta sánánggoeráng, wáina hálendu álo kámá wawu yáni
wu yáni ya kep yáni wa marángga ku ponggon yáni wa hányon ránineráng!
13 Yanuknukna, pálipuk sándá along átneráng ingga ku Ánutu yá mantáng
sámuk. Enendu sándá along átamán ingga kung pahán kakngá isusut kálu
wahára hanirot, ináku sán káman káman wawu Táwi yan ámna náráwa wa
kikiná kápángga watán yáup nangge hálengga átkuineráng. 14 Meng rákit me
isusut wata mená wu wahára erek áthálek wawu ing, "Kaya kikiná rina
narángngátalák wáinanyon nangge nuknukka ya kikiná narinelák."* 15 Iná
sándá kuk tángmán tángmán tángga orek sáni hára kámkáyam átkoeráng hálendu
wawu ing naráng rákit táineráng, wáina táená wata kámuk naráng hákhátik sáni
yá sohingga hangga wáik háleiwon.

Iruk Káungá yan kálu me pahán kakngá yan kálu

16 Wáina wata ku no ing sánin, sándu Iruk Káungá watán kálu wahára
átkuineráng, watá ku pahán kakngá yan kikiná wa ma isutang átkuindáráng.
17 Há naremán wa, pahán kakngá watá Iruk Káungá wa táng hang tin ingga
tán, Iruk Káungá watá pahán kakngá wa táng hang tinán yon tán du yándi
honhoren átnándamálák, wáina wata ku rina tátáya narineráng enendu ma
táindáráng. 18 Iná Iruk Káungá watá sán sángorán átninggoeráng hálen wawu
sándu meng rákit me wata tárang káin ma áraráng.
19 Kulá pahán kakngá yan ket tárák wawu hiták ing átak, márámamák,
ket tárák reprepmá, put ang gán ket tárák, 20 ánutu kusák ináng sákngingi,
iruk wáik kán nanará isusut, kámkáyam tátá, menmen tátá, kámá yan kutná
kutná kápáng naknarák, pahán káráp tángga kuk tátá, ka rewe háláng kamán
átnát tán nanará, honhoren tátáyan nanará, kámá yá kámá táng hang titiyan
nanará, 21 álo kámá árát kápángga pahán káráp táng yámámá, umi káto nat ip
ráráhá, umi sinak táená kinan ket tárák kandák tátá, me ále ket tárák wáina
wa. Uláp há sánut enendu son wanyon ing sánindet, ámna niyá ket tárák wáina
tángga átkuinek wawu kungga Ánutu yan átkuku wata kinan ma háindák.
22 Iná Iruk Káungá yá ámna káman da pahálá kinan árán du átkukuná káin
páliná ing tunggafen káineráng, kámá ya narán kikiná háhále, pahán heronge,
pahán láláp, pahán káráp sopmuná ma tátá, kámá háláng yámámá, ket tárák
álosim tátá, rámá rámá kándáng re árán kangga meng toling mángngátaráng,
23 hangga yolopon átkuku, hang átkukuná kándáng pinná tátá. Meng rákit me
káman dá ket tárák wáina wa ma táng hang tindák. 24 Ámna náráwa ni Jesu
Son Iháhá watán pingnga watá pahán kakngá watyot watán kikiná wa iháng
maripong hára kátit há kámutuk. 25 Iruk Káungá watá átkuku páliná námuk,
wata ku nándá satne Iruk Káungá watá nángorán átkuinemán. 26 Nándá náni
ya kut náni ma tángga árindamán, kámá ya pahán yánin hatne watá kuk ma
táindaráng, me kámá yan kutná kutná wa ma kápáng narindamán.

---

* **5:14:** Pris 19.18

6

Náut sungi itná hinelák wawu páliná watanan yon ihinelák

1 Yanuknukna, nuk sáni káman dá kandák tán wáina táek ingga naráng-
gga hálendu sán ni Iruk Káungá yá sángorán átaráng sándá yolopon kungga ináng-
gga kut tu watá kandák rina táuk wa táng tolinek. Wáina tángtáng gu sáni wu
kándáng gon háleng rákit tángga átkuineráng, sáni kung ingirungingi wáina
háranyon hanirot. 2 Kámá háláng imán imán tángga márapmá sáni wa suwin-
eráng. Kálu wáina isutneráng watá ku Jesu Son Iháhá yan kálu rina átak wa
tát kándáng háleinek. 3 Kulá ámna káman du kutná muná, enendu málámbá
nawu kutna árená ingga naráng-gga átninggim, wawu nanaráná watá málám
ingirunginggim. 4 Ámna náráwa káman káman dá málámbán átkukuná rina
wa kangga narán álo hálendu wata herongená táinek. Watá málámbán átkuku
watyot táng kámá yan átkuku yot tingga ma káindak, 5 náuta álo kámá ku ámna
káman káman dá málámbán átkuku wata naráng-gga pinná tángga átkuinek.

6 Ámna káman niyá Ánutu yan me wa sánáng tolin du sándá kutná kutná sáni
álosim wa kátu horengga iháng niyá sánáng tolinek wa imineráng.

7 Ámna káman dá málámbon ingirungingga no Ánutu álo ingirunginet ingga
nariwon. Wáina kámá ma tátáyan. Náut sungi itná hinek wawu máriya
wu páliná watanan yon ihinek. 8 Niyá pahán kakngá ya heronge naráng
mángga watán ket tárák wáik táinek wawu pahán kakngá watá páliná wáik
táng tunggap táng mán máriya wáik hálengga muná kuinek. Iná niyá Iruk
Káungá ya heronge naráng mángga watán ket tárák álosim wa táinek wawu
Iruk Káungá watá páliná álosim táng tunggap táng mán máriya átkuku sásáliná
muná wa táinek. 9 Wáina wata ku ket tárák álosim wa tángga kungga átang
háláng haha ma táindaráng. Nándá ket tárák álosim wa tátáya háláng haha ma
táindámán hálendu Ánutu yá rám tiuk wahára wu páliná álosim wa ihinemán.
10 Wáina wata ku rám rina hára ket tárák álosim wa kámá ya táng yámámáyan
hálen kangga ku wahára táinemán. Ámna náráwa kámuk ka ket tárák álosim táng
yáminemán, iná ámna náráwa Táwi ya naráng háting mángga átaráng wawu hun
káman ina átamán, wáina wata ku wa kálak hánám bu wáina táng yáminemán.

Pol yá Jesu yan maripong ga heronge naruk

11 Me kátu kimo náwu no nayon uyingga átat. Ná kaniráng, no kolem
maming táwi kálu mena ná uyingga átat.

12 Ámna niyá kep sáni marineráng ingga táup sánánggoeráng wawu wáina
tángga ku Juda ámna ya rahán yáni hára kut náni árená hálengga átnin
ingga wata wáina tánggoeráng. Jesu Son Iháhá yan maripong wata naráng
háting mánggoeráng ing mengga náháng wáik tánirot ingga naráng-gga ku wáina
tánggoeráng wa. 13 Ámna kámá kep yáni há maruráng watá meng rákit me
yáni wa kándáng ma isutnándaráng. Enendu sándá kep sáni marineráng ingga
sánáng-gga ku sán sut sáni hára rina táineráng wata ingga kut táwi ihineráng
wata tánggoeráng. 14 Iná no ku naya kutna me ni kámá káman da kutná ma táng
hip táindát, ináku Táwi náni Jesu Son Iháhá yá maripong hára kámutuk, wata
tángga ku no wata kutná wa rewe táng hip táinet. Jesu yá maripong hára yáup
táuk watá ku káwak nátán kálu rina rina watá nák nanaráná káin há sálikngek
hálek, me no nawu maripong hára há kámutut ina hálek, wata ku káwak kán
kálu rina rina wa ma isutnándát. 15 Kep mamará me muná wawu rina kámá
ma hálek. Iná Ánutu málámbá tán nándu ámna náráwa mirak háliumán watá ku
kutná táwi hálek. 16 Ánutu yá málámbán ukuro me pahán láláp wa san niyá me

wa narángga isutang átaráng watyot átnek, ámna náráwa wa, wawu Ánutu yan
ámna náráwa hánám bu wa.
17 Ámna yá nuturáng ga sutna káin párángna yá há átaráng, kámá yá párángna
wa kangga nák ku Jesu yan yáup ámna páliná ingga nareráng. Wáina wata
ku rám nahára átang kuinek hára ámna káman dá nák pahán márapmá son ma
namindak.
18 Yanuknukna, Táwi náni Jesu Son Iháhá yá pahán sámángga iruk sáni
káman káman watyot átnek. Wa pálipuk.

Pol yá Efesus yan papia uying yámuk

1 Nák ku Pol, Jesu Son Iháhá watán aposel. Ánutu yá málámbán pahán
isutang gu nák neháng tunggap tángga aposel yáup tátáya tiuk. Kulá no me
ná uyingga se Ánutu yan ámna náráwa Efesus it yáilá káin Jesu Son Iháhá ya
naráng háting mángga isutang átkoeráng sándán káin koek.
2 Nan náni Ánutu yot Táwi Jesu Son Iháhá watá pahán sámán pahán láláp
watá sányot átnek.

Jesu hára kungga ku Ánutu yá alek kán kutná kutná álosim wa námánggoek

3 Ánutu kutná meng tárut tánin, málám wawu Táwi náni Jesu Son Iháhá
watán Ánutu, me wata Naning. Jesu Son Iháhá wahára kungga ku alek kán
kutná kutná álosim wa iruk náni káman káman háláng imámáya námánggoek.
4 Káwak ná ma táng tunggap táená átang málámbá Jesu hára kungga rahálá
hára rongrongngá átang me muná kándáng re átnát wata náháng tunggap tán
málámbán pingnga háliumán. 5 Uláppon nánda kikiná naráng ku Jesu Son
Iháhá watá náháháya yáup táinek wahára kungga ku málámba nángánangge
háháleya náháng tunggap táuk. Ánutu yá málámbán pahán isutang wáina táuk.
6 Málámbá nanggená wata kikiná naráng ngátak. Nanggená wahára kungga ku
pahálá nán námuk wawu táwi hánám. Wáina táuk wata nándá málámba kutná
meng tárut tángga átkuinemán. 7 Ánutu yá pahán námuk wawu táwi hánám,
wáina hálendu maripong hára Jesu sipmá yá háuk wahára kungga ku náháng
yuwángga mukmuro náni yawonduk. 8 Wáina tángga pahálá káinnan náut nán
náminán naruk wawu táwi hánám kulin háuk waháranan du nanará hulá hulá
álolosim wa námuk. 9 Ánutu yá kálu rina isusut ta nanará tiuk wawu uláp
káwak ámna nándá ma kakaya táng kilak ting san átuk, enendu rám nahára ku
nanaráná álosim wa há nálen kangga átamán, wawu Jesu Son Iháhá wahára.
10 Watán nanará wu rám málámbá naráng ngátak wahára wu kutná kutná alek
káin me káwak káin wa iháng ámna yáilá káman wata tárang káin tinet ingga
naruk, wawu Jesu Son Iháhá wa.
11 Ánutu yá málámbán pahán isutang gu rina rina wa tán tung-
gafengngátaráng, wáinanyon du Juda nán náháng tunggap tán málámbán
ámna náráwa háliumán. Wáina táuk wawu uláp hánám wáina táinet ingga há
naruk wa isutang táuk. 12 Wáina náháng tunggap táuk wawu Juda nándá
kálak hánám bu Jesu Son Iháhá wata naráng háting mángga isutnemán, wata
ku Ánutu yan yamá me hálángngá táwi wata naráng ngá kutná meng tárut
tángga átkuinemán. 13 Kulá ámna náráwa kámá káinnan sándu me páliná wa há
naruráng wawu Ánutu yá son há sáhuk watán me pingnga álosim wa. Wata
ku sándu Jesu Son Iháhá ya naráng háting mángga watyot hányon tápingga
átkoeráng. Kulá Ánutu yá ku uláp me káto miuk wa isutang gu Iruk Káungá wa
sámuk watá sánggit ta árán du málámbán ámna náráwa hánám bá átaráng ingga
naránggoeráng. 14 Nándu Iruk Káungá wa há táumán wata ku ing há naremán
wa, máriya ku Ánutu yá málámbán ámna náráwa wa náut álosim yámámáya
miuk wawu hányon ihinemán. Jesu yá son áwángga náháng yuwán málámbot
átnemán wahára ku kutná kutná wa ihinemán. Wáina táuk wata ku nándu
wata yamá me hálángngá táwi wata naráng ngá kutná meng tárut tángguinemán.

Ánutu yá nanará Efesus yámik ingga Pol yá sáponga táuk

15 No sándán pingnga ku ing met narut, sándu Táwi Jesu wata naráng háting
mángga Ánutu yan ámna náráwa wa kámuk hánám pahán yámángga kikiná
naráng yámánggoeráng. 16 Wáina wata ku rámá rámá no sáponga tánggoet
wahára sánda naráng gga ku Ánutu heronge mená ináng gga sáponga tánggoet.
17 No rámá rámá sáponga hára Táwi náni Jesu Son Iháhá watán Ánutu, Nan
náni yamá pálak wa ináng goet wawu Iruk kán nanará álosim sámán du sándá
málámbán me wata hulá wa kándáng narineráng, wahára ku málámba kándáng
naráng mineráng. 18 No sáponga tánggoet wawu málámbá pahán sáni watán
kálu yalin yamá man du sán náut álosim sásámáya mantáng sámánggoek wata
naráng yámineráng, wawu alek kán kutná kutná iháháya háleng yámángga
átaráng wa. No sáponga tánggoet wawu sándá kutná kutná álolosim Ánutu yá
ámna náráwaná sándán tiyawiuk wata naráng yámineráng wata. 19 Hang no
sáponga tánggoet wawu Ánutu yan háláng watá ku ámna náráwa niyá wata
naráng háting memán wa táwi hánám wa háláng námángga átkoek wata naráng
yámineráng wata. Ánutu yan háláng táwi watá kutná kutná kámuk kán háláng
wa iháng hátingga átak. Watán háláng táwi nándán káin yáup tánggoek, 20 watá
yon uláp Jesu Son Iháhá hára yáup tán Jesu yá há kámutuk háranan son
hálángngá táwi watá táng tárut tángga táng áráng alek káin ketná álák kálu tiuk.
21 Wáina tán irawa káin hánám árán du iruk káto káto háláng yáni pálak, ámna
yáilá yáni, kapman kámuk, me kutná kutná háláng yáni pálak watá Jesu Son
Iháhá wata tárang káin re átaráng. Ámna me iruk kut yáni pálak inggálu átaráng
me máriya átneráng watá málámba tárang káin re átkuineráng. 22 Ánutu yá kutná
kutná wa iháng Jesu Son Iháhá wata tárang káin tingga málám táng tin wata
yáin yáni átak, wata ku kálu wahára kungga ku miti yan ámna náráwa wata yáin
yáni átak. 23 Táwi yan ámna náráwa wawu Jesu Son Iháhá wata sutná, iná Jesu
yan átkuku watá ku kutná kutná kámuk wata kinan tuwat hánám átnándak,
hang málámbán ámna náráwa wata kinan wáinanyon átnándak.

2

Ámna náráwa nándu há kámurená enendu Ánutu yá tán Jesu yot há tárutumán

1 Uláp sándu mukmuro hulá hulá wa tángga átang gu iruk sáni wawu há
kámurán áturáng. 2 Rám wahára wu káwak nátán kálu kandák hulá hulá
wata kinan átang alek táitná hára iruk wáik yáin yáni watán nanará isutang
átkuráng. Iruk wáik watá emá re hánghálángngá hánám ámna kámá niyá
Ánutu yan milun yayali tángngátaráng watán pahán kinan káin yáup tángga
átkoek. 3 Uláp pu nán kámuk tombong wahára átang pahán wáik kakngá watán
kikiná wa isutang átninggiumán. Átang gu pahán náni kakngá watyot tu nánin
nanará watán milun sungga átkumán. Wa átkumán wáina re átang ináku
Ánutu yá wáina átang yumnakngá wáik rina iháháya tiyawiuk wa iháng gatnem.
4-5 Mukmuro náni watá náháng lem tán há kámutang átumán, enendu málámbá
nánda kikiná hánám naráng gga urák náni táwi naruk hálendu náháng tárut tán
Jesu Son Iháhá watyot tárutang átninggoemán. Málámbá pahán táwi hánám
námángga ku wáina tángga son náhuk. 6 Ánutu yá Jesu Son Iháhá watyot
náháng tárut tángga ku náháng alek káin átang kutná kutná pin yáni tátáyan
kome wahára Jesu yot tin átninggoemán. 7 Ánutu yá wáina táuk wawu inggálu
me máriya málámbá pahán námuk wa hiták táng tunggap táin ingga táuk.
Pahán rina námánggoek wawu táwi hánám kutná kutná kátu wa iháng hátingga
hánám námánggoek wahára kungga ku náháng álolo tán Jesu Son Iháhá watyot
ronrosin átkoemán. 8 Ánutu yá pahán sámámáya naruk wa isutang gu son

sáhuk. Sándá náut kámá káman táuráng ga wata ingga tángga Ánutu yá ma
sáhuk. Ináku Jesu ya naráng háting mámá kálu wahára re Ánutu yá hánámá ná
hánám wáina táuk. 9 Wáina táuk wawu sándá náut kámá yáup káman táng mát
wata yumnakngá ya muná, wata ku káman dá málámba kutná tángga árángga
kukuyan du muná. 10 Jesu Son Iháhá wahára kungga ku Ánutu yá tán ámna
náráwa mirak háliumán. Wáina hálengga átang gu yáup álosim nándá tátáya
uláppon há tiyawing námuk wa tángga átkukuya.

Jesu Son Iháhá watá kámkáyam tángga tombong yará wa tán káman háliumán

11 Kep yáni marená watá sándu kep sáni ma marená wata ku sándu Ánutu
yan tombong wata kinan ma áraráng ing sánángngátaráng. Wáina wawu ámna
nangge yá re ket tá káwak sut hára tángngátaráng. Ing narineráng, uláp wawu
sándu kámá káinnan tunggafená hálendu 12 Jesu Son Iháhá watán tombong
hára ma áturáng, ináku mulangán áturáng. Hang Israel ámna háháleyan kálunà
muná, me pahán káman átnát mená Ánutu yá hárotuk, me Israel iháng álolo
tátáyan me káto wáina táinet ingga mená wata kinan ma áturáng. Sándu káwak
ketnán Ánutu yá náut kámá álosim káman sásámáya miuk ka wata ma hálengga
áturáng, me Ánutu ya ma naráng mená áturáng. 13 Uláp pu mulangán hánám
káin áturáng, enendu inggálu ku Jesu Son Iháhá wata sipmá watá sáháng
áwáng málámbot tin du Ánutu tangtang hánám wáina átaráng.
14 Jesu Son Iháhá málámbá pahán láláp wa táng hang Juda me ále kámá
káinnan orek náni hára tin du pahán káman háliumán. Uláp pu kumbi ina watá
Juda me kámá káinnan wa náháng horen kámkáyam tángga átumán. Iná inggálu
ku Jesu Son Iháhá watá kumbi ina wa yalingga ku kámkáyam tángga tombong
yara átumán waháranan son náhán káman re háliumán. 15 Jesu yá kámutuk
wahára kungga ku Moses yan meng rákit me wa yawondang gu tombong yará
wa tán tombong káman re mirak háliuk. Wáina táuk wahára kungga ku Juda
me ále kámá káinnan wa náhán pahán káman háliumán. 16 Jesu yá tombong
yará árená wa tán tombong káman re hálengga Ánutu nuknukngá háliuráng
wawu málámbá maripong hára kámutuk wahára. Wáina táuk watá ku kámá
yot kámkáyam tátá wa tán sálikngiuk. 17 Jesu yá káwak káin hangga me pingnga
álosim wa mengga ing miuk, "Pahán káman dá orek sáni hára átnek." Sán
ámna kámá káinnan Ánutu tangtang ma áturáng sányot Juda nán Ánutu tangtang
átumán wa me pingnga álosim ná nánuk. 18 Jesu Son Iháhá wahára kungga ku
Iruk Káungá káman watá rewe kámuk Juda me kámá káinnan wa háláng námán
Nan náni wata rupmá káin kumán.
19 Wáina wata ku sándu áwená ina muná, ináku sándu Ánutu yan ámna náráwa
watyot tombong káman re átaráng. Sándu Ánutu yan ámna náráwa pánpáliná
hánám átaráng. 20 Sándu it Ánutu yá tánggim ina. Málámbá nán aposel yot profet
náháng kumammá ya mangga ku Jesu Son Iháhá málám bu táng kumam káto
ya ore hára man watá it hálángngá ya átang it káto tángga átgim wáina. 21 It
kuratná watá kámuk hánám Jesu hára sengsáráp tángga átang it wa tát Táwi
yan it káungá káto hánám maming táwi hálengga átkoek. 22 Sándu Jesu hára
hányon sengsáráp tángga átaráng, wata ku Ánutu yá kámuk sáhán málámbán it
táwi hánám ina hálengga árát tu málámbán Iruk Káungá watá it wata kinan
átkuinek.

3

Pol yan yáup pu ále kámá káinnan wa Táwi yan me yánáná

1 Hulá wata ku nák Pol no Ánutu yan káin sáponga tánggoet wawu sán
háláng sásámáya. Me pingnga álosim wa ále kámá káinnan sándán káin mengga
kunggoet wawu Jesu Son Iháhá watán yáup tánggoet wata tángga ku neháng
kalabus kinan tit átat.
2 No ku ing naret, sándá nareráng wawu Ánutu yá pahán namángga ku nák
neháng tunggap tángga ále kámá káinnan sándán káin me pingnga álosim wa
meng tunggap tángga kukuya yáup namuk. 3 Iná Ánutu yá yáup wáina táinet
ingga naruk wata mená wawu uláp pu kilak átuk, enendu Ánutu málámbá
nák há naliuk, wa no kátu isikimo rewe ná uyet. 4 Wáina wata ku sándá me
wa sángingga ku ing káineráng, nák ku me kilakngá Jesu Son Iháhá watán kálu
wawu kándáng hánám há naret. 5 Uláp rám káman Ánutu yá mená ná táng
hiták kámá ma tiuk. Iná rám nahára wu Ánutu yá Iruk Káungá yan háláng hára
me wa táng aposel yot profet ná káungá nándán káin hiták tiuk. 6 Kulá me
wawu ing, me pingnga álosim wahára kungga ku sán kámá káinnan me nán
Israel watá tombong káman hálengga sut káman háliumán. Wata ku nán kámuk
ká kutná kutná álosim Ánutu yá náminek ka miuk wa Jesu Son Iháhá wahára
kungga ihinemán.
7 Ánutu yá tán du no me pingnga álosim wa meng tunggap tátáyan yáup
nangge háliut. Málámbá pahán namángga málámbán háláng wa namán no
wahára kungga ku yáup wa tánggoet. 8 Nák ku ámna wáik Ánutu yan ámna
náráwa wata márin yáni káin átat, enendu málámbá pahán namángga yáup táwi
ná namuk, wawu no ámna náráwa ále kámá káinnan watán káin Jesu yan me
páliná wa yánánáya. Me páliná watá ing mek, Jesu Son Iháhá watán kutná
kutná álosim wawu kut yáni táwi árená hánám, wáina hálendu ámna náráwa
nándá sángingga ma naráng háháliyan. 9 Ánutu niyá kutná kutná iháng tunggap
táuk watá uláp pon ámna náráwa yan káin rina tátáya nanará tiuk wa táng
kilak tiuk. Iná inggálu ku yáup ná nák namángga málámbá nanará rina táng
kilak tiuk wa no meng tunggap tángga ku Ánutu yá wáina tángngátak ingga
yánáná wata yáup wa namuk. 10 Ánutu yá yáup wa namuk wawu miti ámna
náráwa hára wa kungga ku angelo yot iruk wáik watá wawu Ánutu yan nanará
hulá hulá álosim ingga kakaya. 11 Alek káwak ká ma tunggafená árán yon
nanaráná káin wáina táinet ingga nanará há tiuk, wáina hálendu áwángga Táwi
náni Jesu Son Iháhá watá yáup táuk wahára ku tán hiták háliuk. 12 Wáina
hálendu nándá Jesu ya naráng háting mánggoemán wahára ku nándá Ánutu
kondolá hára kungkungngá kunggoemán. 13 Wáina wata ku ing sánin, no sán
háláng sásámáya láwit rina naráng ga átat wata sándá nák ka narángpak tángga
háláng haha ma táindaráng. No wáina tángga átat watá háláng sámán Ánutu yot
átkoeráng, wata ku sándá heronge narineráng.

Efesus yá káto hálengga átnát ta Pol yá sáponga táng yámuk

14 Nan Ánutu yá rina rina tánggoek wata há sánet wata naráng hátingga ku
kondolá hára átang tunna hára imángga turingga hanggoet. 15 Alek káin angelo
me káwak káin ámna náráwa átaráng watán tunggafefe yáni hulá wawu Ánutu
rewe. 16 Nák ku ing sáponga tánggoet, Nan dá kutná kutná álolosim táwi hánám
wa sásámáya tiyawiuk, wata ku málámbán Iruk Káungá wa pahán sáni kinan
molán tuwatang gu sáháng káto tán átneráng. 17 Wáina árát tu Jesu Son Iháhá
wata naráng háting mánggoeráng wahára kungga ku watá pahán sáni káin
kome táinek. Son ing sáponga tánggoet, nangge nuk ka kikiná nanará watá
átkuku sáni káin káto hánám átnek, wawu káráp pá ráhulá san káwak kinan kun

káto átnándak wáinanyon átneráng. 18 Átang gu Ánutu yá málámbán ámna náráwa
yot sán kámuk nanará sámán du nanará watá háláng sámán Jesu Son Iháhá yá
nánda narán kikiná háliuk wata hulá ing wa narineráng, wawu hahala hánám,
hásák hánám, irawa káin hánám, me kinan hánám koek wáina. 19 No sáponga
ing tánggoet, ámna káman dá Jesu Son Iháhá watá nánda kikiná wáina naruk
ingga ma nanaráyan, enendu sándá ku há naráng mineráng. Wáina wata ku
kutná kutná álosim Ánutu yan káin átak watá sándán káin hányon átnek.
20 Ánutu yan háláng watá pahán náni kinan yáup tángngátak. Háláng wawu
nándán nanará wa táng hátek. Nándá rina tátáya naráng ga inángngátamán
watán háláng watá Ánutu yan háláng wa ma táng háhátiyan. 21 Wáina wata ku
ámna náráwa yá Jesu Son Iháhá watyot málámbán ámna náráwa wa kápángga
wata Ánutu kutná mengga meng tárut tángga átnemán, inggálu me rámá rámá,
wa pálipuk.

4

Nándu Jesu Son Iháhá wata sutná ina

1 Nák ku Táwi yan yáup tángngátat wata ku kalabus kinan átat. No me
káto mengga ing sánin, Ánutu yá sándá kálu kándáng wahára re átkuku wata
mantáng sámuk, wata ku sándu málámbá rina átkukuya narek wahára re
átkuineráng. 2 Rámá rámá sándu kámá ya tárang káin átang pahán láláp hára
re ket tárák sáni ku yolopon hára wa yáleineráng. Pahán káráp sopmuná ma
táng yámindaráng, ináku kikiná naráng yámángga ku márapmá rina sámineráng
wa sungga átneráng. 3 Pahán káman átnát wawu Iruk Káungá watá námuk,
wata ku rina tángga ku kálu wáina wa tángga pahán láláp wata kinan urum
káman hálengga átnin ingga wata yáupmá háláng hánám táineráng. 4 Kulá Jesu
ya naráng háting mená nándu sut káman dá re ina átang Iruk Káungá káman
wa rewe táumán. Kálu wáinanyon du nán kámuk wawu náut kámá káman re
Ánutu yá námámáya miuk wata hálengga átnát ta mantáng námuk. 5 Nán kámuk
wawu Táwi náni káman re, naráng hákhátik káluná káman re, hang umi ku
árák káman re kuhumán. 6 Ánutu káman re átak, wawu nán kámuk ka Nan
náni. Táwi yan ámna náráwa kámuk ka yáin náni átang, nán kámuk ka kinan
átang, nán kámuk hára kungga yáup tángngátak.
7 Iná Jesu Son Iháhá watá málámbán pahán isutang gu Iruk kán yáup
hulá hulá wa horengga yáup tátáyan háláng watyot nán káman káman námán
tánggoemán. 8 Wáina wata ku Ánutu yan me yá ing mek:
"Irawa káin árángga kun du ámna ket ihená watá sárummá ya isutang árángga
kut tu
málámbá ámna náráwa yan kutná kutná álosim tiyawiuk wa yámuk."*
9 "Irawa káin árángga kuk," me wata hulá wawu rina? Wata hulá wawu ing,
hulátingga wu ámu káin káwak kinan háuk. 10 Ámna watá hulátingga ámu káin
háuk ngáya ku árángga alek kinan irawa káin hánám kungga ku málámbán
háláng watá rekáin rekáin wa kámuk hánám átnát wata. 11 Watá yon du
kámá profet yáup tátáya yámángga, kámá aposel yáup tátáya yámángga, kámá
evenselis yáup tátáya yámángga, kámá pasto yáup tátáya yámángga ku kámá
wu Táwi yan me pingnga álosim wa yánáng totoliyan yáup wa yámuk. 12 Jesu
yá yáup wa yámuk wawu watá Ánutu yan ámna náráwa wa háláng yámát tu
watá yáup álosim wa álo tángga ku ámna náráwa Jesu Son Iháhá wata sutná ina
watá káto hálengga kándáng átnek wata. 13 Yáup wawu wáina re árán kungga

* **4:8:** Kap Papia 68.18

nán kámuk ká Ánutu Nanggená wata naráng háting mángga málámba kándáng
hánám naráng minemán. Wahára kungga ku pahán káman hálengga árátne
ku naráng hákhátik náni yá káto hálen Jesu Son Iháhá watán káin ket tárák
rina rina átaráng watá nándán káin hányon átneráng. 14 Nándá wáina átang gu
nangge kikimo yá ina ma átnándamán. Iná wáina átnemán wahára wu ámna
me karo táng námángga nángnárungingi yan me meineráng watá náháng wáik
táinek. Wáina watá ku táp punggilá me iruk ká bot tángga wakálu wakálu tán
ále rehára kukuya kunggim watá wakáin ma kunggim wáinanyon du nándá
ma kuindámán. 15 Wáina ma átnándamán, ináku me pálipuk wahára re átang
kámá ya kikiná nanará kálu wahára átnemán. Wáina átang gu naráng hákhátik
náni watá tihangga táwi hálen Jesu Son Iháhá watán ket tárák wahára re rina
rina wa tángga átnemán. Jesu wawu káwak sut káman da yáilá tiuk wáina,
málámbán ámna náráwa nánda yáin náni, 16 iná nán kámuk wawu wata sutná
ina. Káwak sut tán kurat me ulin watá áwáng gu sut wahára seng kunkun
tángga ku káto átnándaráng. Wáinanyon du nán Táwi yan ámna náráwa yá nuk
náni kámá kikiná kápángga háláng imán imán tángga káto átnándamán. Sut kátu
káman káman watá yánin yáup wa kándáng táineráng wahára wu sut kámuk
watá káto átneráng.

Táwi yan ámna náráwa watá átkuku mirak hára átkuineráng

17 No Táwi kutná hára me káto mengga ing sánindet, sándá Ánutu ma naráng
mená yá ina átninggoeráng wawu sáineráng. Nanará yáni káin rina naráng
átninggoeráng watá kámá ma háláng yámindák. 18 Pahán yáni wu káto hánám,
wáina hálendu Ánutu ya ma naráng máráng. Wáina wata ku nanará yáni wawu
páyung árán Ánutu yan átkuku wata kinan ma áraráng. 19 Watá rina rina
tángngátaráng wata reprepmá ma naráng ngátaráng. Yáni wu ket tárák wáik
hánám wa tángga wata kinan hánám hangga átninggoeráng. Rámá rámá wáina
re tátáya narát táwi hánám hálengngátak.
20 Iná sándu Jesu Son Iháhá wata há naráng muráng wawu wáina tátáya
ma háiná táuráng. 21 Pálipuk sán wawu Jesu ya naráng muráng wahára wu
Jesu yan me páliná wa re isutang há sánáng toliuráng. 22 Uláp pahán kakngá
isutang átninggiuráng wawu me kusák hára kungga náut kámá wáik wa tátáya
pahán tátárut tát watá sáháng lem tánggiuk, enendu ing sánáng toliuráng,
pahán kakngá isusut wa sangga átang gu 23 sat Ánutu yá nanará sáni wa tán
mirak háleinek. 24 Ánutu yá tán sándá ámna náráwa mirak málám inanyon
rongrongngá hánám hálengga kándáng hánám re átneráng.
25 Wáina wata ku sáni káman káman dá me kusák wahára ma átkuindaráng,
iná nuknuk sáni yáninán du me pálipuk rewe yánineráng, náuta náni wu sut
káman da kátu rewe. 26 Pahán káráp tángga hálendu kandák ma táindaráng.
Pahán káráp emá re tángga átnárát káe yá kung ma háindak. 27 Wáina hára
Satan da tirak hing mát áwáng sángorán kandák tánirot. 28 Niyá manek
tángngátak hálendu son ma táindak, ináku ketná yá hánám yáup álosim táinek
ka ku niyá kesák táinek wawu waháranan iháng háláng yáminek.
29 Pahán táng wáik tátáyan me káman dá sán milun sáni kálu ma áwáng
háindak, ináku pahán táng káto tátáyan me watá re ku wáina áwáng háinek.
Rám wa átneráng hára me álosim rina memeyan wa rewe mengguineráng
watá ku niyá me wa narineráng wa háláng yáminek. 30 Rina kámá tát Ánutu
yan Iruk Káungá watá pahán márap táiwon. Ánutu yá Iruk Káungá wa sámuk
wawu sán hára sánggit tingga sándu nákkán ingga mengga son sáhán along
átneráng ingga ku wáina táuk. 31 Pahán suksuk, kuk nanará, pahán káráp,
menmen, mengmán mengmán, me ket tárák kandák hulá hulá tátá wa erek

sang hálineráng. 32 Ámna náráwa ya urák yáni naráng̃ga ket tárák álosim wa
táng yámáng̃ga átneráng. Wáina átang gu kátu yáni sáineráng, Ánutu yá Jesu Son
Iháhá watán yáup wahára kungga ku kátu sáni sáuk wáinanyon.

5

Yamá hára átkuinemán

1 Ánutu yá málámba nángánangge sánda kikiná táwi hánám naráng
sámánggoek, wata ku watá ket tárák rina tángngátak wáinanyon táineráng.
2 Kámá ya kikiná naráng yámámá kálu wahára átningguineráng, Jesu Son
Iháhá watá nánda kikiná naráng̃ga átkukuná wa nán háláng námámáya sáuk
wáinanyon. Átkukuná wa táng Ánutu ya taha mungnganá kikiná ting muk
wáinanyon.
3 Sándu márámamák ma táindaráng, ket tárák reprepmá ma táindaráng, hang
há árán nukngá ya mekmek ma táng kuindaráng. Ket tárák kátu kimo káman
wáina kálu tát wata ingga meng sámánirot. Ánutu yan ámna náráwa sándá kálu
wáina ma táng kuindaráng. 4 Sándá me wáik, me kandák me, me kakarák wáik
wáina ma táindaráng. Ket tárák wáik wáina wawu nándá ma táng kuindamán,
iná nándá wu heronge me rewe Ánutu ináng̃ga átkuinemán. 5 Sándu kándáng
ing narineráng, niyá márámamák táinek, ket tárák reprepmá táinek, me há
árán nukngá ya mekmek táinek wawu ánutu kusák ináng sákngená wáinanyon.
Wáina pálak watá Ánutu yot Jesu Son Iháhá watán átkuku wata kinan kung
hahayan tárák ku muná.
6 Kándáng háleng rákit táineráng, ámna yan me kandák watá sángsárungingga
sáháng uyin kung mukmuro wa tánirot. Ánutu yá milun yayali ámna wata
pahán káráp táng yámángngátak wawu ket tárák wáina tángngátaráng wata
hánám. 7 Wáina wata ku ámna wáinaná watyot nuknuk ma átnándaráng. 8 Uláp
pu páyung kinan áturáng, enendu inggálu ku Táwi yá sáháng yamá hára ting
san átaráng, wata ku inggálu wawu yamá yan ámna náráwa yá ina átkuineráng.
9 Sándá yamá hára átkut tu watá wata páliná álosim ing táng tunggap táinek, ket
tárák álosim, kándáng re átkuku, hang me páliná isutang átkuku. 10 Táwi Ánutu
yá rina átkukuya kikiná narek wa naráng rákit táineráng. 11 Sándá ámna niyá
páyung gán ket tárák tángga átkut watyot nuk ma táindaráng, ináku sándá ku ket
tárák wáina wawu kandák ingga meng tunggap tát ámna náráwa yá káineráng.
Ket tárák wáina watá páliná álosim ma tindák. 12 Milun yayali ámna watá ket
tárák kilak tángngátaráng wa mengga nanarán tátáyan wawu reprepmá. 13 Iná
yamá watá ku ket tárák rina rina wa iháng hiták tin du ámna náráwa yá wawu
wáik ingga kápángngátaráng. 14 Yamá watá tán náut kámá káman dá hiták átang
wawu watá hányon yamá mangga átnándak, wata ku me ing átak:
“Ni ámna kák ruháng̃ga átalák, kák ku miráingga tárutnelák.
Tanggán káinnan dá tárurátá ku
Jesu Son Iháhá wata yamá yá kák hára yamá máinek.”
15 Wáina wata ku átkuku sáni káin kándáng hánám wa átkuineráng. Hohoná
yá ina ma átkuindaráng, ináku nanará sáni pálak ká ina átkuineráng. 16 Sándá
rám nahára átkuineráng wawu Ánutu yan káinnan ket tárák álosim wa kándáng
táineráng, náuta rám náwu wáik hára átamán, wata ku kándáng hánám átneráng,
rám watá hánámá sálikngiwon. 17 Hohoná yan tárák wa ma táená ku Táwi
yan pahán káin rina átak wa kándáng naráng rákit táineráng. 18 Umi káto
táup nangga ma hohindaráng, kálu wáina watá sángorán ket tárák kandák
wahára kunirot. Ináku sat Iruk Káungá watá ep káto sáhinek. 19 Kámá ya
kap mantáng yámineráng wawu Kap Papia káinnan, me miti kap waháranan,

me Iruk Káungá yá pahán sáni káin kap rina sánáng tolinek waháranan mantáng yámineráng. Táwi yan káin kap milun sáni hára me pahán sáni kinan mantángga átkuineráng. 20 Rámá rámá Táwi náni Jesu Son Iháhá wata kutná hára rina rina tunggafeng sámángngátak wata Ánutu heronge mená ininerang.

Ámna náráwa ket tántán há táená watán me yángorá

21 Jesu Son Iháhá wawu Táwi náni ingga naráng ga ku náni tángga hangga nuknuk náni wata tárang káin átkuinemán.

22 Náráwa sándu, nánáun sáni ya tárang káin átneráng, Táwi ya tárang káin átnándaráng wáinanyon, 23 náuta ámna yá ku áwáná ya yáilá átak, wawu Jesu Son Iháhá watá miti ámna náráwaná wata yáin yáni ya átak wáinanyon. Miti ámna náráwa wawu Jesu sutná kátu, ni Jesu málámbá son ihuk wa. 24 Miti ámna náráwa yá Jesu Son Iháhá wata tárang káin átaráng wáinanyon du náráwa sándá rámá rámá nánáun sáni ya tárang yáni káin átneráng.

25 Ámna sándu áwáwá sáni ya kikiná hánám narineráng, Jesu Son Iháhá watá miti ámna náráwaná ya kikiná hánám naráng ga átkukuná wa háláng yámámáya sáuk wáinanyon. 26 Wa tán rongrongngá háháleya wu umi yot málámbán me watá ku miti ámna náráwaná wa iháng yawolán málámba rahálá hára rongrongngá háliuráng. 27 Wáina táe ku rahánna hára álosim hánám konep muná sinsin muná me kandák muná rong hánám átniráng ingga naráng ga wáina táuk. 28 Wáina wata ku ámna sándá áwáwá sáni wa kikiná hánám kápineráng, sáni ya sut sáni ya kikiná nareráng wáinanyon. Ámna niyá áwáná ya kikiná narek wawu málámba kikiná narek. 29 Ing há naremán, káman dá málámba sutná táng káyam ma tánggim, ináku sungi sing mángga ku pinná kándáng tánggim, Jesu Son Iháhá watá miti ámna náráwaná wata tángngátak wáinanyon, 30 náuta nándu Jesu Son Iháhá wata sutná kátu. 31 Ánutu yan me yá ing mek, "Hulá náta ku ámna yá naning maming yápmangga áwáná yot káman hálengga yará watá sut káman háleinemálák."* 32 Me kilakngá náwu hulá táwi hánám, enendu no naret wawu Jesu Son Iháhá watyot miti ámna náráwaná málámbán há hálená wata mek. 33 Iná me nátá wu ámna káman káman watá sáni ya kikiná nareráng wáinanyon áwáwá sáni ya kikiná narineráng ga mek. Hang náráwa sándá nánáun sáni ya kekendik táng yámineráng ga mek.

6

Nan mam me nangge yan me yángorá

1 Nangge sándu Táwi yan pingnga yá átaráng, wata ku nan mam sáni yan milun susuwá hára átneráng. Kálu wáina táineráng watá ku kándáng hálek. 2 Táwi yan me yá ing mek, "Nan mamya tárang káin átnelák," ingga meng rákit me hára hulátek watá wáina mek wawu málámbán me káto wáina tunggafeinek ingga miuk watá wata kinan átak. 3 Me káto wawu ing, "Wáina átnelák wawu káwak ketnán átkuku ka yá kándáng re árán rám hásák átang átkuinelák."*

4 Nangge nanan yáni sándu nángánangge sáni wa iháng wáik tát watá sánda pahán káráp ma táindaráng. Ináku pin yáni kándáng tángga ku iháng tolingga Táwi yan me kálu yánáng tolingguineráng.

Yáup nangge hánámá yot ámna hulá yáni yan me yángorá

5 Sán niyá yáup nangge hánámá ingga átaráng, sándu ámna hulá sáni ingga niyá átaráng wata tárang yáni káin átang pahán sáni yot watán milun suwineráng. Rahán yáni hára kandák táninggom ingga ku Jesu Son Iháháya tárang

* **5:31:** Hulátitiná 2.24 * **6:3:** Meng Rákit 5.16

káin rina átnándaráng wáinanyon átneráng. 6 Sándá ámna hulá sáni ingga
átaráng yáni sáhángga árát watá álo kámá náhániráng ingga rahán yáni hára
re yáup hánghálángngá ma táindaráng, ináku nándu Jesu Son Iháhá watán yáup
nangge ingga naráng ga ku pahán sáni káin Ánutu yan nanará wa isusut wata
yáup táineráng. 7 Ámna yan yáup táemán ingga ma narindaráng, ináku Táwi
yan yáup táemán ingga nangnaráng gu pahán heronge hára re átang yáup
táineráng. 8 Sándu ing narineráng, ámna káman dá yáup álosim táinek wawu
Táwi yá yumnakngá álosim iminek, yáup nangge hánámá me yáup nangge
muná along árená wawu tárákngá káman wáina re yáminek.

9 Kulá ámna hulá yáni ingga átaráng, sándu yáup nangge me rina yánet
wa, sándá wata wáinanyon táng yámineráng. Yáup ma tát tu sáráhinet ingga
yánángga iháng piták ma táindaráng, náuta wa me sándán Táwi wu alek káin
átak. Málámbá re ku ámna náráwa kámuk kán átkuku hára wáina wáina ingga
kápángga ku tárák káman re horeinek.

Táwi yan ámna náráwa sándu tewe ámna yá ina átneráng

10 Pukon da ku ing sánindet, sándá ku Táwi yot tántápin tángga árát tu
málámbán háláng táwi watá sányot árán wahára kungga ku káto hálengga
átkuineráng. 11 Káto átang Ánutu yá tewe ámna yan kutná kutná sut tátámot
tán káto káto náminek wa tánggánengga átang gu Satan dá kilak átang rina
rina nángnárungin ingga táinek wa iháng hátinemán. 12 Nándu ámna náráwa
yot ma erawánggumán, ináku iruk káto káto, me kutná kutná háláng yáni
pálak rám nahára káwak ketnán páyung wa pinná táeráng watyot, hang ále
táitná ánu hára iruk wáik átaráng watyot erawánggoemán. 13 Wáina wata ku
Ánutu yá tewe ámna yan kutná kutná sut tátámot tán rina sámángga átkoek
wa kámuk ihánggáneineráng. Wa ihánggánengga ku rám wáik hára wu iruk
wáik kot erawáwá hára káto hálengga átneráng, me erawáwá watá sálikinginek
enendu emá re káto hálengga átneráng. 14 Sándá káto hálengga átnán wawu
me páliná wa táng let sáni ina pánáp sáni hára táng kik tángga, kálu kándáng
átkuku wa táng siot káto ina muyip sáni pop táineráng. 15 Me pingnga álosim
watá ing mek, Ánutu yá ámna náráwa yot pahán káman hálenggoeráng. Sándá
wata naráng hátinggoeráng wawu erawáwáyan tiyawingga ku su mongoeráng
ina hálek. 16 Wata kátu yon du naráng hákhátik hára átkuku wa táineráng
watá ku palang kátu yá ina árán du Satan dá sáut lánggop pálak wa mulán
áwineráng watá wahára kátingga háineráng. 17 Ánutu yá son há náhuk ingga
narát tu watá at káto yá ina átsáminek. Iná Ánutu málámbán me watá ku Iruk
Káungá yan kápik ká ina átsáminek. 18 Hang Iruk Káungá watán háláng hára
ku sáponga tángguineráng. Rámá rámá sáponga tángga háláng námáng ingga
Ánutu ináng guineráng. Wáina tángga ku háleng rákit tángga átang Ánutu inát
tu málámbán ámna náráwa wa háláng yámángga átnek. Kálu wáina wa ma
sáindaráng.

19 Sándá sáponga tángga Ánutu inát nák hányon háláng namángga me wa táng
nák milunna káin tin no ma pitáená me pingnga álosim watán me kilakngá
wa meng tunggap tángga átkuinet. 20 Ánutu málámbá me pingnga álosim wa
memeya suring namuk ka wata hánám bu no kalabus kinan átat. No me
álosim wa memeyan yáup pá átak, wata ku sándá sáponga hára Ánutu inát tu
watá háláng naminek, watá ku no ma pitáená ámna náráwa yan káin me álosim
wa meng tunggap tángga átkuinet.

Me pukon yánuk

21 Tikikus yá ku no átkoet me rina rina tángga átkoet wata pingnganá sáninek.
Málám wawu nuk náni Táwi yan yáup ámna álosim, no málámba kikiná naráng
mánggoet. 22 No wa suring me sándán káin áwángga ku nándá rina átkoemán
wata sánán narineráng, hang waháranyon du sáni sáháng káto táinek.
23 Nan Ánutu yot Táwi Jesu Son Iháhá watá yanuknukna sán pahán láláp
sámángga sáháng káto tán du sándá naráng hákhátik hára káto átang kámá ya
narát kikiná hálengguinek. 24 Ámna náráwa niyá Táwi náni Jesu Son Iháhá wata
kikiná táwi hánám naráng ma sangguráng wawu Ánutu yá pahán sáminek.

Pol yá Filipai yan papia uying yámuk

1 Nák ku Pol, Timoti yot nát tu Jesu Son Iháhá watán yáup nangge. Kulá na
Pol no papia ná uye ku sate Jesu Son Iháhá watán ámna náráwa it yáilá Filipai
káin átaráng sándán káin áwek. Hang wata kinan ámna ni miti ámna náráwa pin
yáni tátáyan, me ámna náráwa ni miti ámna náráwa háláng yámámáyan watán
káin hányon áwek.
2 Nan náni Ánutu yot Táwi Jesu Son Iháhá watá pahán sámán du pahán láláp
pá sányot átnek.

Pol yá Filipai ya narángga sáponga táng yámángga ku wata heronge me Ánutu inánggiuk

3 Nák ku Pol no rám kámá sánda naráng hátinggoet wahára wu heronge
me Ánutuna inánggoet. 4 No Ánutu yá sán kámuk háláng sásámáya sáponga
tángga inánggoet wahára wu pahánna álosim hánám nangnaráng inánggoet.
5 Hulátingga sándá Jesu yan tombong háliuráng wahára átang inggálu áwángga
átkoeráng wahára sándá nák háláng namángga me pingnga álosim wa ámna
náráwa yánánggoeráng wata no álosim hánám naráng sámánggoet. 6 No ing
hánám há naret, Ánutu málámbáyon iruk sáni kinan káin yáup álosim tátáya
huláting sámuk wawu málámbá wáina re tángga árán kungga Jesu Son Iháhá
watán rám háleinek wahára wu yáup wa pukon tán sáliknginek.
7 Sándu pahánna kinan hánám átaráng, wata ku no sánda álosim hánám
naránggoet wawu kándáng hálek. No kalabus kinan átkoet me, káyam bá me
páliná táng hang titiya tát áráng hákhátik tángga me pingnga álosim wawu
pálipuk hánám ingga ámna náráwa yánánggoet wahára wu Ánutu yá nák pahán
namuk, wáinanyon du sán kámuk pahán sámuk. Pahán wa námuk wahára
kungga ku málámbán yáup wa tánggoemán. 8 Ánutu málámbá ing wawu pálipuk
ingga narángga átak, Jesu Son Iháhá yá sánda kikiná naránggoek wáinanyon
du no sánda kikiná narángga ku pahánna káin sán sásáháya táwi hánám
naránggoet.
9 Rámá rámá no sáponga tánggoet wawu Ánutu ya kikiná nanará káluná me
nukngá ya kikiná nanará káluná watá sándán átkuku káin emá rewe táwi
hánám hálengga kungga átkuinek, hang iruk kán kálu nanará sáni yá táwi hálen
kándáng gu wáina kandák ku wáina ingga naráng rákit tángga átkuineráng.
10 Wáina wata ku ket tárák kámuk wa sándá kándáng kápáng rákit tángga ku
resim bu álosim hánám wa ihángguineráng. Wáina wata ku Jesu Son Iháhá
watá son áwinek rám wahára wu Ánutu rahálá hára kandák ká sán hára ma
átnándák ináku rongrongngá hánám átneráng. 11 Wáina átang Jesu Son Iháhá
yan háláng wahára kungga ku ket tárák álosim bán páliná watá sándán káin
tuwatang átnek. Iná ámna náráwa yá ku wa kangga ku Ánutu kutná meng tárut
táineráng. Sáponga ku wáina kálu táng sámángga áwánggoet.

Pol yá kalabus kinan átuk watá ku me pingnga álosim wa táng káto táuk

12 Yanuknukna, sándá ing narineráng, nák hára rina tunggafiuk watá Táwi
yan me pingnga álosim watán kálu wa ma suwuk, ináku watá háláng imán du
me pingnga álosim watá káto hálengga átkoek. 13 Wáina wata ku tewe ámna
kámuk Rom bán ámna yáilá Sisa yan it pinná tátá me ámna náráwa táwi yon
watá no Jesu Son Iháhá watán yáup tánggoet wata ku ámna kámá yá neháng
kalabus kinan tiuráng ingga há nareráng. 14 Táwi yan ámna náráwa táup táwi

hánám bá yon du no kalabus kinan átkoet wata pingngana naránggoeráng. Kulá nák pingngana watá ku pahán yáni táng káto tán Táwi yan káin naráng hákhátik tátá watá káto hálengga átkoek. Wáina tángga ku pikpito ma narená hánghálángngingga átang Ánutu yan me wa meng tunggap tángga kunggoeráng.
15-16 Ámna kámá yá ku nanará álosim wahára átang nák háláng namáméya naráng ku Jesu Son Iháhá watán me pingnga álosim wa meng tunggap tángga kunggoeráng. Ámna wawu ing há nareráng, no kalabus kinan átkoet wawu me pingnga álosim wa táng káto tátáya, wáina hálendu nák ka kikiná hánám naráng namángga ku Táwi yan me wa mengga átninggoeráng.
Iná ámna kámá yá ku no yáup tánggoet wata kalán nán yon du nákka pahán kandák naráng namángga ku neháng hang tingga yáni ya kut yáni táng hip tátáya, wata ku Jesu Son Iháhá watán me pingnga álosim wa meng tunggap tángga kunggoeráng. 17 Ámna wawu yáni rina átnát wata naráng wata ingga ku wáina tánggoeráng, hang wawu nanará kándáng watá watyot árán ma táng kuráng. Márapmá suwánggoet wawu kalabus kinan átkoet wa, son du márapmá nukngá nák ketnán tinin ingga wata wáina tánggoeráng. 18 Wáina tánggoeráng enendu káman niyan káin nanará álosim watá átmán Jesu Son Iháhá yan me menggoek, me nanará kandák watá átmán Jesu Son Iháhá yan me menggoek wawu álo kámá re. Ámna kámuk wáina tánggoeráng wawu Jesu Son Iháhá watán me pingnga álosim wa mengga kunggoeráng. Wáina tát tu no heronge hánám naránggoet.

Pol yá kámutnet me há átnet wawu álo rewe ingga naruk

19 Nák ku heronge hára rewe átnet, náuta sándá sáponga tángga nák háláng nanamáya Ánutu inánggoeráng, me Jesu Son Iháhá watán Iruk watá neháng káto tánggoek wata. Na ku ing há naret, márapmá rina tá neháng ga átkoek, enendu kálu yará wa met wahára kungga ku Ánutu yá háláng namángga káyam ket yáni háranan son nehinek. 20 Wáina wata ku no pahánna yot hánám ing naret, no hánghálángngingga átang gu náut kámá kandák káman ma táindat. Kandák káman tángga ku Ánutu rahálá hára reprepmá naringgom. Inggálu me máriya wawu pikpito ma narená káto re átang ket tárák álosim rámá rámá tángngátat wa rewe tángga átnet. Kámutnet me átnet wawu rina rina tánggoet watá ku Jesu Son Iháhá wata kutná meng tárut táinek. 21 Iná nákkán nanará káin wawu ing, no ma kámurená átnet wata hulá wawu Jesu Son Iháhá wata kutná meng tárut tángga átnet, iná há kámutnet wawu álosim hánám, náuta Jesu yot átnemát. 22 Iná no ma kámurená átnet wawu yáup tángga áre yáupna wata páliná yá álo kámá sángga átnek. Kámutnet me há átnet wawu álosim re, enendu resim bu álosim hánám? Wawu ma narát. 23 Yayará wawu álosim rewe. No kung Jesu Son Iháhá watyot átnet wawu álosim hánám ingga naret. Kámutang kung Jesu yot átnet watá ku káwak káin átnát wa táng hátek. 24 Wáina enendu káwak káin há átang sán háláng sáminet wawu kutná táwi hánám. 25 No me wawu pálipuk ingga naráng ga átkoet, wata ku no ing há naret, no káwak ketnán há átang yáup tángga háláng sáme naráng hákhátik sáni yá káto hálen heronge átneráng. 26 Wáina táe ku rám no son sásáháya sándán káin áwinet wahára ku sándá nák nahángga ku Jesu Son Iháhá wata heronge táwi hánám táng mángga ku kutná meng tárut táineráng.

Ánutu yá Filipai iháng toliuk ngáyá ku márapmá susuwáyan kálunná wa hányon mengga ting yámuk

27 Kutná táwi hánám wawu átkuku sáni yá kándáng re árán Jesu Son Iháhá watán me pingnga álosim wa rewe isutang átkuineráng wa. Wáina árát

tu no áwángga sáhinet, me pingnga sáni re narinet wahára ku no ing há
narinet, sándu káto hálengga pahán káman me nanará káman hára re átang
gu hánghálángngingga ámna náráwa yan naráng hákhátik káin me pingnga
álosim wa táng káto táng yámineráng. 28 Niyá yáup wata ingga sáháng káyam
tát tu ma pitáindaráng. Wáina tát sáhángga ku káyam bá ku ing narineráng,
nándu Ánutu yá náháng lem há táinek, iná sándu málámbá háláng sámángga
son sáhinek ingga sáhángga ku wáina narineráng. Ánutu málámbá ku wáina
hánám táinek. 29 Ánutu yá Jesu Son Iháhá wata naráng háting mámáyan káluná
wa táng toling sámuk waháranyon du Táwi ya naráng háting mánggoeráng
wata ku wa isutang gu márapmá susuwáyan káluná wa hányon mengga ting
sámuk. 30 Sándá márapmá rina suwánggoeráng wawu no sáni yot wakáin átang
suwánggiut wáinanyon, hang rám nahára kalabus kinan átang suwángga átkoet
wáinanyon.

2

Pahán káman átang gu ámna náráwa iháng álolo táinemán

1 Sándá Jesu Son Iháhá watyot tántápin tángga átkoeráng, wata ku málámbá
pahán sáni táng tárut tángga átkoek. Me Jesu yá sánda kikiná hánám naránggoek,
wata ku sándá pahán láláp tángga átkoeráng. Me sándá Iruk Káungá watyot
pahán káman átkoeráng. Hang Ánutu yá sánda urák sáni naráng gá sáháng álolo
tánggoek. 2 Sáni wáina átang gu nanará káman re kámá ya kikiná narángmán
narángmán tátá watá orek sáni hára árán pahán káman re átneráng. Iná sándá
wáina átneráng hálen wawu nák pahánna yá álosim hánám háleinek. 3 Rina
rina táineráng wahára wu sáni ya re narát árená hálen kut sáni táng hip ma
táindaráng, ináku sáni ya narát háená hálen kámá kápát kut yáni táwi ina
háleineráng. 4 Sán káman káman dá sánin pahán káin rina átak wata re ma
narindaráng, ináku ámna náráwa nukngá yan pahán káin rina átak wa háláng
yámánin ingga narineráng.

Jesu Son Iháhá yá málám tángga han Ánutu yá táng áráng tiuk

5 Pahán nanará sáni wu Jesu Son Iháhá watá pahán nanará rina tingga
átkoek wáinanyon tingga átkuineráng. Kulá pahán du ing tingga átkoek:
6 Málám bu Ánutu yon, enendu watá Ánutu yan ulihálang nák hára átak wa káto
tángga árin ingga ma naruk.
7 Ináku málámbán kut táwi wa wáina san árán málám tán ále hánám háliuk.
Ámna nangge hánám hálengga yáup nangge hánámá kutná muná ina
háliuk.
8 Ámna nangge hánám wáina hálengga ku málám tángga hangga Ánutu yan
nanará isutang kámutuk. Wa kámutuk wawu hulá kámá hánám, wawu
maripong hára kámutuk wa.
9 Hulá wata hánám bu Ánutu yá Jesu táng hip táng áráng tin árená hánám árán,
kut káman imuk wawu álo kámá hánám, kut watá ku kut kátu wa erek
hánám iháng hátek.
10 Ánutu yá wáina tán du alek káinnan, me káwak káinnan, me káwak tárang
káinnan
watá kámuk hánám turingga hangga tun yáni hára imángga Jesu kutná
meng tárut tángga wata tárang káin re átneráng,
11 hang milun kámuk ká ing meng tunggap táineráng,
"Jesu Son Iháhá wawu Táwi" ingga meineráng. Wáina meineráng wawu
Nan Ánutu kutná meng tárut táineráng.

Nándá ku ámna náráwa orek yáni hára alek káin hitung gá ina yamá mangga átkuinemán

12 Wáina hálendu, yanuknukna pánpáliná, sándá ku rámá rámá Ánutu yan
milun isutnándaráng, wáinanyon du inggálu wáina re isutang átkuineráng. No
sányot áre wahára re ma isut kuindaráng, ináku sányot átnet me ma átnándát
wawu sándá ku kándáng re átang átkuineráng. Ánutu yá son sáhángga ku sándá
málámba rahálá hára rongrongngá hánám háháleya ku wata yáupmá tángga
átkoek, wata ku wata naráng̀ga sáni tángga hangga Ánutu tárang káin átang gu
mukmuro táninggom ingga wata pikpito naráng̀ga hánghálángngingga átang ket
tárák álosim wa rewe tángga átkuineráng. 13 Ánutu málámbá pahán sáni kinan
káin yáup tángga árán pahán sáni tárurán du sándá rina tátáya narek wawu
málámbá háláng sámán wa tánggoeráng.
14 Sándá rina rina táineráng wata mená yon táwi tángga menmenná pálak ma
táng kuindaráng. 15-16 Wáina tángga ku Ánutu nángánangge yá ina átang ámna
náráwa rahán yáni hára kandák ma árená rongrongngá kándáng re átneráng.
Me átkukuná pálak wa tángga átang ámna náráwa yámámáya tángguineráng, hang
ámna náráwa niyá kálu kándáng wa sangga kandák hánám átaráng wata orek
yáni hára alek káin hitung gá yam yáni mangga átnándaráng sándá wáinanyon
átkuineráng. Wáina átneráng watá ku Jesu Son Iháhá watá son áwinek rám
wahára wu no sándá ket tárák álosim tánggoeráng wata heronge naráng̀ga
meng toling sámángga ku ing narinet, no yáup táwi rina tánggiut watá hánámá
ma háliuk ingga narinet. 17 No Táwi yan yáup tánggoet wata ámna kámá yá
nák nutkámut tátáya tánggoeráng. Sándá Jesu ya naráng háting mánggoeráng,
wawu átkuku sáni wa taha sáni ina Ánutu yan alta káin tinggoeráng. Iná nák
há nutkámut tát hálendu nák sipna watá ku taha titiya wáin kulená wa ina
hálendu sándá átkuku sáni táng taha ina tinggoeráng wata ketnán kukuliyan
wáina háleinek. Wáina tunggafeinek enendu nák ku heronge rewe átang
átkuinet, hang no sányot heronge tángga átang átkuinet. 18 Kulá wáinanyon du
sándá heronge rewe táineráng, hang sándá nákkot heronge tángga átkuinemán.

Pol yá Timoti suring mán Filipai káin kukuya miuk

19 Táwi Jesu yá narán álo hálen wawu Timoti suring me sándán káin kungga
rám rina hára nákkán káin son áwinek wahára ku sándán me pingnga nanán
naráng̀ga ku no heronge narinet. 20 Ámna nukngá kámá wa ina nákkot
nahára kámá ma árak, iná ámna málám náwu nákkot pahán káman hálen sán
háláng sásámáya pahán yot yáup tánggoemát. 21 Ámna nukngá kámá wu yánin
pahán káin rina átak wata rewe narát árená hálendu Jesu Son Iháhá yan yáup
wa meng isurát kuku wata ma naráng̀guráng. 22 Iná Timoti yan ket tárák
álosim wawu sáni kangga ku yáup ámna álosim ingga sáni há kangngátaráng
wa. Sáni há nareráng wa, watá háláng namán du me pingnga álosim wata
yáupmá tánggoemát wawu nangge káman dá naning háláng imángngátak tárák
wáinanyon. 23 Wáina wata ku no sopmuná ingmen suring me sándán káin
áwánggim, enendu hulátingga hánám bu nák hára rina tunggafen káin ingga
wata hálet. 24 Iná nák ku ing hánám há naráng̀ga átat, Táwi yá kálu táng toling
namán du máriya sim bu hányon áwángga sáhinet.

Pol yá Epafrotitus suring mán Filipai káin kukuya miuk

25 Kulá hang nanará káman du ing naret, Epafrotitus kálak há suring
me sándán káin son áwinek. Ámna wawu nák nukna me yáup nákkot
káman tángngátamát, hang ámna wawu tewe ámna yá hánghálángngingga er-
awángngátaráng tárák wáinanyon du miti yáup tánggoek. Ámna wawu sáni

suring mát áwáng sánin me nanuk. No náut ta kesák táut wahára háláng namámáya suring mát áwuk. 26 Ámna málám wawu sán sásáháya táup tángga átak, hang ing hányon naruk, málámbá ilalák táuk wawu sándu há naruráng, enendu málám bu álo háliuk me muná wawu sándu ma naráráng, wata ku pahán márap táwi hára átak. Wáina hálendu, no suring me sándán káin kuinek. 27 Wawu pálipuk, ilalák márapmá hánám tángga hála kámutuk, enendu Ánutu yá urákngá naráng ga ku ilalákngá wa tán álo háliuk. Ánutu yá wata re urákngá ma naruk, ináku nák ka urákna hányon naruk, wawu márapmá táwi nukngá yá nákkot átnát ta ma naruk. 28 Wáina wata ku no há hánám suring me áwán du sándá kat álo árán kangga heronge narineráng, me no sánda ingga narángpak ma táindát. 29 Rám Epafrotitus yá sándán káin áwáng hinek wahára wu sándá ku wa Táwi kutná hára álo kámá áwelák ingga inángga heronge táwi hánám táng mineráng. Sándá ámna wáinaná wawu kut yáni táng hip tángguineráng. 30 Jesu Son Iháhá watán yáup pa ingga átkukuná hála sáuk. Málámbán átkuku wata narán táwi ma háliuk, ináku nák háláng nanamá wata narán táwi háliuk. Sándá háláng nanamáyan wawu kálunná muná, wáina wata ku Epafrotitus yá sándán kome tángga nák háláng namánggiuk.

3

Niyá Jesu ya naráng háting minek wawu ámna náráwa kándáng hánám

1 Yanuknukna, me nukngá ing sánin, Táwi ya heronge hánám naráng mineráng.

No me ing son uying sámámáya takta ma narát, náuta me nátá ku háláng sámán álo kámá átneráng.

2 Ámna kámá ang páyom bá ina ket tárák wáik tángga átninggoeráng ga ku sándá háleng rákit kándáng tángga átkuineráng. Ámna wáinaná watá ku ámna ing yánáng tolinggoeráng, "Sándá átkuku sásáliná muná wa tánin ingga wawu kip sáni wa mamará háleinek." Me wáina yánángga átninggoeráng, enendu me wawu kusák hánám. 3 Iná nándu Ánutu yan ámna náráwa pánpáliná hánám. Nándu Iruk Káungá watán háláng hára Ánutu ináng sákninggoemán. Nándu Jesu Son Iháhá watán yáup hára re ku Ánutu yá son náhuk wata heronge hánám naráng ga Jesu kutná meng tárut tánggoemán, wáina wata ku, ing há naremán, ámna yá yáni ya sut yáni hára tárák hulá hulá rina tángngátaráng watá kámá ma háláng yámindák.

4 Iná sut tán kutná kutná watá álo háláng nánámáyan iná wawu nák ku álo kámá hánám wáina átgem. Ámna kámá yá sut tán kutná kutná hára háláng yáni tin átaráng wáina no átang iná wawu no erek hánám iháng hátinggem. 5 Nák ku tunggafengga rám 8 áre ku kepna maruráng. Iná nák ku Israel ámna náráwa waháranan, me tombong Benjamin waháranan, me nanna me mamna wawu tombong Hibru hánám wata ku nawu Hibru hánám bon. Nák ku tombong Farisi hálendu Moses yan meng rákit me wa kándáng hánám isutnándat. 6 Uláp pu no Jesu yan ámna náráwa wawu Ánutu káyammá ingga naránggiut, wata ku Ánutu kutná meng tárut táin ingga ku wa iháng lem táup hánám tánggiut. Iná ámna náráwa yá meng rákit me wahára ting kung nákkán átkuku wa káineráng wawu nákkán kandák kámá ma káindáráng.

7 No uláp pu ále hulá hulá wáina táe Ánutu yá wa kápángga ku neháng álolo táinek ingga wáina tánggiut, enendu inggálu ku Jesu Son Iháhá wata naráng háting mánggoet, wata ku sut hára hulá hulá wáina tátá wawu nare ále hánám hálenggoek. 8 Wata kátu háranyon du ing, no naret tu Táwina Jesu Son Iháhá

wata naráng háting mámá wawu kutná táwi hánám, wata ku kutná kutná
kámuk hánám wawu kápe ku ále hánám hálenggoeráng. Nák ku Jesu ya naráng
háting mángga ku kutná kutná kámuk wawu erek hánám há sang háliut. No
wa kápe ku susut ina hálet Jesu Son Iháhá wa rewe káto tángga 9 watyot
ronrosin átkuinemát. No meng rákit me watán kálu wa isutnet wata re ámna
kándáng ma háleindát. Ináku ámna kándáng háháleyan kálunná wawu Jesu Son
Iháhá ya naráng háting mámá wa rewe. Jesu ya naráng háting mátne ku
Ánutu yá ámna náráwa kándáng ingga náninek. 10 No Jesu Son Iháhá wata
kándáng hánám naráng minán naret. Jesu yá há kámurán Ánutu yan háláng
watá son táng tárut táuk. Ánutu yan háláng watá nákkot átnek wata naret.
Rám na márapmá suwánggoet wahára ku naráng kung Jesu yá márapmá hányon
suwuk wa naráng ga ku watá neháng káto tánggoek, hang no ku Jesu yan yáup
wa háláng imámáya kátkámut ta tiyawinet, tárák wáinanyon du Jesu yá nák
háláng namámáya kámutuk. 11 No me wa mengga háet wata páliná yá há
tunggafeineráng ga naret, náuta máriya ku Ánutu yá kátkámut háranan son há
neháng tárut táinek ingga naret wata.

Pol yá tawon tená hára kung heheya hururung kungngátak

12 Jesu Son Iháhá watán ket tárák ká átak wáinanyon hánám nákkán ket tárák
watá kung wahára hánám ma árak, wata ku nawu kándáng álo átat ingga
ma menggem, ináku rámá rámá wu yáup háláng hánám tángga Jesu inanyon
háháleya yáupmá tánggoet. Jesu yá no málám inanyon átnát ta naráng ga
málámbán pingnga ya há nehuk. 13 Yanuknukna, nawu ket tárák wáina hánám
há tángga átat ingga ma narát, iná no nanará káman naránggoet, wawu uláp
rina tánggiut wata ma naránggut, ináku yáup háláng tángga ku máriya rina
tunggafeinek wa tátá wata nanará tinggoet. 14 Nák ku yumnak álosim wa
táin ingga tawon tená wahára kung heheya hururung hánám kungga átkoet.
Yumnak wawu ing, Jesu Son Iháhá watá yáup táuk wahára kungga ku no áráng
alek káin Ánutu málámbot álo kámá átnát ta wata ingga mantáng namuk.

15 Kulá sán niyá naráng hákhátik hára há káto hálengga átaráng hálendu sándá
ku nanará álosim no wa met wawu pálipuk ingga naráng ga ku wa isutneráng.
Iná nanará sáni yá kámá átak hálen wawu Ánutu málámbá ku nanará sáni wa
táng tolingga táng kándáng ting sáminek. 16 Iná kutná táwi hánám wawu ing,
nándu Ánutu yá nanará páliná há námán kangga táumán wa káto tángga átang
wa isutnemán.

17 Yanuknukna, sándá ku nákkán ket tárák rina wa há káuráng, wata ku
kung nuknuk sáni hára sengsáráp tángga ku nákkán ket tárák watá isutkoeráng
wáinanyon sándá ku hányon isutneráng. Sándá ku ámna náráwa niyá nándán ket
tárák wa kangga wáinanyon isutkoeráng wa kápángga ku wáinanyon isutkuin-
eráng. 18 Wawu náuta, ámna táup pá yon Jesu Son Iháhá watán maripong
wata káyammá hálengga átaráng wata. Me náwu rám máro hánám há sánángga
áwut, wanyon du kula ku rahánna uminá kinan átang wa son sánet. 19 Ámna
wawu sut tán kikiná wa rewe isutkoeráng, wata ku sut tán kikiná watá ánutu
yáni hálenggoek. Káwak kán kutná kutná wata re narát árená hálen káwak kán
tirik tárák reprepmá átaráng wa isusut ta reprepmá ma naránggurán g, ináku
wa tátáya heronge hánám naráng ga wáina tánggoeráng. Ámna wáinaná wawu
Ánutu yá iháng lem tán muná kuineráng. 20 Iná náni wu it náni hulá wu alek,
wata ku Táwi Jesu Son Iháhá watá alek kálu hangga ku son náhinek wata
pahán yot hánám háleng mángga átamán. 21 Málámbán háláng hára kutná kutná
kámuk hánám wa tán málámba tárang káin árát tu háláng watá yon du káwak sut

náni nátá márapmá suwánggoeráng wa tán kokolingga hulá kámá hálengga ku málámba sutná yá átak ina álosim hánám háleineráng.

4

Heronge hára pahán káman átang nanará álosim wa tángga átnemán

1 Wáina wata ku, yanuknukna, sándá ku wáina re átang gu Táwi hára káto
yáreng kátingga átkuineráng. Nák ku sánda kikiná hánám naráng̃ga ku sán son
sásáháya álo kámá hánám naránggoet. No yáup háláng rina táut wata páliná wu
sán, wata ku no sánda heronge hánám naráng sámánggoet.
2 Yuodia káling Sintike, no ing há táinemálák ka naret, sándá ku menmen
ma táená ku pahán káman átkuinemálák, náuta sán yayará wu Táwi yan yáup
náráwa. 3 Iná yáup náti káman hánám tángga árená kák ku ing kanindet, ko ku
náráwa yará wa háláng yámátá ku watá pahán káman átkuinemálák. Náráwa
yará watá nákkot káman átang yáup háláng tángga Jesu yan me pingnga álosim
wa ámna náráwa yánángga átkumán. Náráwa yará wa, me Klemen yot tu ámna
náráwa nukngá kámá átaráng watyot kámuk náni káman átang gu me pingnga
álosim wa yánángga átkumán. Ánutu yá átkuku yan papia hára kut yáni há uying
san átaráng.
4 Rámá rámá Táwi ya heronge naráng mineráng. Son me wanyon ing
meindet, heronge naráng mineráng! 5 Sándá ámna náráwa kámuk iháng pahán
láláp táng yámát tu pahán láláp sáni wa hiták káineráng. Táwi yá áwáwáyan
rám wawu hátewingga átak. 6 Náut kámá káman da naráng̃pak ma táindaráng,
ináku rámá rámá náut ta naráng̃ga ku sáponga tángga Ánutu heronge me
ináng̃ga ku háláng sásámáya ináng̃guineráng. 7 Wáina tángga ku pahán láláp
Ánutu yá námánggoek watá pahán nanará sáni kándáng pinná tángga átnek.
Ánutu yá pahán láláp námánggoek wawu Jesu Son Iháhá wata naráng háting
mánggoemán wata. Ánutu yan pahán láláp wawu álosim hánám, ámna nangge
yá wata hulá wa nanaráyan tárák ku muná hánám.
8 Yanuknukna, me nukngá kámá ing sánin, rámá rámá ku ing naráng̃ga
átkuinemán, me pálipuk re isusut, kámá iháng totoli, kálu kándáng isusut,
rongrongngá re átkuku, náut kámá álosim ba kikiná nanará, kámá yá álosim
rina tát kákápá, álo kámá rewe átnát, me álosim tátne kámá yá wa kangga
Ánutu kutná meng tárut tátá, wa hánám naráng̃ga wahára re átang átkuinemán.
9 Wáina átang gu no me rina sánáng tole táuráng me nákkán hára rina naruráng
me nákkán hára rina káuráng wa iháng tárák hára tit tu Ánutu pahán láláp
márumá watá sányot átnek.

Pol yá Filipai yá taha yáni sat málámbán káin kuk wata heronge naruk

10 Kulá rám hásák sim átang áwuráng wahára sándá ma háláng namuráng.
Iná rám nahára nák háláng namámáya son naráng hátit no Táwi ya heronge
táwi hánám naráng mánggoet. Pálipuk uláp pu háláng nanamáya naránggiuráng,
enendu háláng nanamáyan kálunná wawu muná. 11 No wáina sánet wawu no
kutná kutná ya kesák tángga átang wata ingga ma sánát. Nák ku átnátna káin
náutá rina tunggafengngátak wawu álo rewe ingga naráng̃ngátat. 12 Kesák
átnát rámá me kutná kutná pálak átnát rámá wawu nákkán káin há tunggafeng
namuk. Rina rina nákkán káin tunggafeinek wawu álo rewe ingga há narinet.
Sungi na pálak me sungi na muná, hang kutná kutná na pálak me kutná kutná
na muná átnet wawu álo rewe ingga narinet. 13 Jesu Son Iháhá watá neháng
káto tánggoek, wata ku watán háláng hára ku no kálu rina rina watá nákkán
káin tunggafeinek wawu álo rewe átnet ingga naret.

14 Enendu no sándá háláng namángga márapmá rina sungga átkoet wa táng
láláp táuráng wata heronge naráng sámet. 15 Kulá Filipai ámna náráwa sáni
ing há nareráng, Jesu yan me pingnga álosim watá hulátingga sándán káin
áwuk wahára átang árongga no Masedonia provins wa sáut wahára wu sándá
re ku sup pán kálu nák háláng namuráng, Jesu yan ámna náráwa urum kámá
yá ku muná. 16 Hang it yáilá Tesalonaika wakáin átang kesák tángga átkiut
wahára wu sándá rám máro sim bon nák háláng namáméya sup hirarát nákkán
káin áwánggiuk. 17 Sándá sup nukngá wáinanyon háláng nanaméya narineráng
ingga narángga wata ma sánát, ináku ket tárák álosim wáina wa tángga re árát
tu Ánutu yá sáháng álolo táng sáminek ingga naret. 18 Kulá sup táwi Epafrotitus
imát ihángga áwuk wawu há namuk, iná sup wa sat áwuk watá ku nákkán
kesák rina wa erek hánám táng tolin du álo rewe átat. Iná sup wa sat áwuk
watá ku Ánutu ya towet sing mát mungnganá kikiná hásin álosim naráng ngátak
wáina. 19 Ánutuna wawu kutná kutná kámuk hánám wata márum yáni. Wáina
wata ku málámbá náuta kesák tángga átkoeráng wa sáhángga ku Jesu Son Iháhá
yan yáup wahára kungga ku wa sámángguinek. 20 Nan náni Ánutu wawu rámá
rámá sásáliná muná kutná meng tárut tángga átkuinemán. Wa pálipuk.

Pol yá káe álo ná meng san Filipai yan káin kuk

21 Sándá nákkán káe álo* táng kung Jesu Son Iháhá watán ámna náráwa
kámuk yánineráng. Hang nuknukna nákkot átaráng watá káe álo yáni hányon
meng sat sándán káin áwek. 22 Jesu yan ámna náráwa it yáilá nahára átaráng
watá káe álo yáni meng sat sándán káin áwek, me Jesu naráng mená Rom bán
ámna yáilá Sisa watán it kinan yáup tángga átkoeráng watá káe álo yáni pahán
yot hánám meng sat sándán káin áwek.
23 Táwi Jesu Son Iháhá watá pahán sámángga iruk sáni yot átnek. Wa pálipuk.

* **4:21:** Me "káe álo" náwu Pol yá papia ná káen uyiuk ingga ma miuk, ináku Pol yá heronge me mengga uyiuk. Pol yá papia ná uyiuk wawu hiláp má me yonyon me rina kálu uyiuk wawu ma narámán.

Pol yá Kolosi yan papia uying yámuk

1 Nák ku Pol, Jesu Son Iháhá watán aposel. Ánutu yá málámbán pahán
isutang gu no aposel yáup tátáya neháng tunggap táuk. Nuk náni Timoti ku
nákkot átamát.
2 No papia ná uye ku sate nuknuk náti sán it yáilá Kolosi hára átaráng sándán
káin áwek. Sándu rongrongngá hánám átang Jesu Son Iháhá wata naráng háting
mángga ku naráng hákhátik sáni ma sáená káto hánám tángga átkoeráng.
Nan náni Ánutu yá pahán sámán pahán lláp pá sányot átnek.

Kolosi yá Jesu ya pálipuk hánám naráng háting mángga átkoeráng

3 Nát tá sáponga tánggoemát wahára wu rámá rámá sánda naráng gga Táwi náni
Jesu Son Iháhá wata Naning Ánutu wa heronge me inánggoemát. 4 Sándá
Jesu Son Iháhá wata naráng háting mángngátaráng, me Jesu yan ámna náráwa
wata kikiná naráng yámángngátaráng wata ingga met naráng gga ku wáina
tánggoemát. 5-6 Rám me páliná, me pingnga álosim, watá sándán káin áwuk
wahára ku Ánutu yá alek kán kutná kutná álosim málámbán ámna náráwa
yámáméya tiyawingga san átak wata sánát naruráng. Kulá inggálu sándá
pálipuk há hánám táinemán ingga naráng gga wa tátáya hálengga átkoeráng, wata
ku Jesu ya naráng háting mángga kámá ya kikiná naráng yámánggoeráng.
Káwakngá káwakngá me pingnga álosim wa mengga kut naráng gga ámna náráwa
yá wa isutang árát me páliná watá páliná álosim sángga kungga átkoek. Kulá
sándu wáinanyon, hulátingga hánám Ánutu yá pahán námánggoek watán me
páliná wa kándáng hánám há naráng gga wa táuráng hára átang áwángga inggálu
sán hára wáinanyon páliná sángga átkoek. 7 Epafras yá me pingnga álosim wa
sánáng tolin du wa naráng gga táuráng. Epafras wawu Jesu Son Iháhá watán
yáup ámna álosim, nányot yáup káman táená. Nándá wata kikiná hánám naráng
mánggoemán. Watá nán kurák mátap náni tángga sándán káin kungga Jesu yan
me pingnga álosim wa sánuk. 8 Ámna watá ku sándu Iruk Káungá watán háláng
wahára kungga Ánutu yan ámna náráwa wata kikiná naráng gngátaráng ingga
nánuk.

Ánutu yá Kolosi háláng yámáméya Pol yá sáponga táuk

9 Wáina wata ku hulátingga sándán pingnga wa narumát wahára átang
áwángga inggálu átamát wahára ku rámá rámá sáponga tángga Ánutu
inánggoemát wawu sán háláng sámán du málámbá sándá rina átnát ta narek
wa kándáng narát tu Iruk Káungá watá nanará álosim wa sámán nanará
watá sándán káin táwi tái háháleya. 10 Wáina sáponga tánggoemát wawu nát tá
ing naráng gga wata, sándá ket tárák álosim Táwi yá sándá rina átnát ta narek
wa há hánám tángga átang gu Ánutu málámba kándáng naráng mángga árát
nanará sáni watá táwi hálengga kungga árán du sándá ket tárák álosim kámuk
wa tángga árát watá páliná álosim sángga árát tu málámbá wa kangga álosim
naráng sáminek. 11 Hang sáponga ing hányon tánggoemát, Ánutu yan háláng
wawu táwi hánám yamá sireretná pálak emá re átang watá háláng sámán du
sándá káto átang márapmá hulá hulá wata kinan háineráng enendu heronge
rewe pahán lláp hára átang márapmá wa suwángga átkuineráng. 12 Wáina
átang gu Nan náni heronge me inángguineráng. Málámbáyon tán du sándá
málámbán ámna náráwa páliná háliuráng, wata ku ámna náráwa sán yamá
kinan átaráng watá alek kán kutná kutná álosim sásámáyan tiyawiuk wawu

álo ihineráng ingga miuk. 13 Páyung watán háláng wata tárang káin árátne
watá pin náni tángga átkiuk, enendu Ánutu málámbá son náhángga náháng
málámba Nanggená kikiná hánám naráng mángngátak watán kumbi kinan
tingga málámbá pin náni tángga átkoek. 14 Nanggená watán yáup wahára
kungga ku Ánutu yá son náháng yungga nándán mukmuro wa yawonduk.

Jesu Son Iháhá watá kutná kutná kámuk hánám wa iháng hátingga áráng átak

15 Nándá Ánutu ma kakayan, enendu Nanggená wawu Ánutu málámbon,
wata ku Jesu há naráng memán hálendu Ánutu há naráng memán hálek.
Nanggená yáilá ku wa, wata ku kutná kutná málámbá narán tunggafiuráng
wata yáin yáni ku málám wa rewe. 16 Nanggená wahára kungga ku Ánutu
yá kutná kutná kámuk hánám wa iháng tunggap táuk. Alek káin me káwak
káin, rahán dá kakayan me ma kakayan, angelo me iruk hulá hulá átaráng me
kutná kutná ulihálang yáni pálak átaráng wawu Ánutu yá Nanggená wahára
kungga ku Nanggená málám watán da iháng tunggap táuk. 17 Nanggená
wawu há árán torong káin du ále kutná kutná watá tunggafiuráng, hang watá
tán kutná kutná kámuk hánám watá kándáng re átkoeráng. 18 Nanggená málám
bu miti ámna náráwa wata yáin yáni, hang miti ámna náráwa wawu wata sutná.
Watá yon du miti ámna náráwa watán átkuku wata hulá, me kámurená háranan
dá son tátárut wawu málámbá kálak máta yáriuk, wata ku kutná kutná kámuk
hánám ba yáin yáni háliuk. 19 Ánutu málámbán káin nanará me háláng me
átkuku rina átaráng watá erek hánám Nanggená wahára átneráng ingga miuk,
wata ku Ánutu málám bu Nanggená wahára átak. 20 Jesu yá yáup táuk wahára
kungga ku Ánutu yá alek káin me káwak káin kutná kutná kámuk hánám
átaráng watá málámbot pahán káman háháleyan káluná wa sariuk. Kálu wawu
ing, Jesu yá maripong hára kámurán sipmá yá sungguliuk wahára kungga ku
Ánutu yot pahán káman háliumán.

21 Uláp pu sándu Ánutu yot sansan átang gu nanará kandák me ket tárák wáik
wa tánggiuráng wahára kungga ku wata káyammá átkiuráng. 22 Wáina átkiuráng,
enendu inggálu ku Jesu Son Iháhá watá málámbán káwak sut wa táng kung
kátkámut kálu hára tiuk wahára kungga ku Ánutu yá tán du sándá málámbot
pahán káman há háliuráng. Wáina tán du rahálá hára rongrongngá káungá
hánám árát sán sáháng áwáng kondolá hára tin du ni kámá káman dá me hára
sáháng titiyan tárák kámá muná. 23 Kulá sándu naráng hákhátik wa káto tángga
kándáng átkuineráng. Ánutu yan me pingnga álosim watá ku nanará káman ing
nánáng toliuk, nándá ku Ánutu yá alek kán kutná kutná álosim wa náminek
ingga hálengga átnemán. Náut kámá káman dá sángsárungingga sáháng uyingga
kun nanará wa sanirot. Me pingnga álosim wawu káwak ketnán ámna náráwa
kámuk hánám átaráng watán káin meng isurát kuk, hang nák Pol nák ku me
pingnga álosim watán yáup ámna hányon háliut.

Pol yá Jesu yan ámna náráwa háláng yámámáya yáup tánggiuk

24 Nák ku sán háláng sásámáya márapmá suwánggoet wata heronge naráng
átat. Jesu Son Iháhá watá márapmá me láwit rina rina no susuwáyan da
mengga tiuk wawu málámbá márapmá rina suwuk wáinanyon no kámuk
hánám ma suwut, wata ku yáup emá re tángga átang kungga sutna hára
márapmá rina wa erek hánám sung hálinet. No wáina tánggoet wawu miti
ámna náráwa wa háláng yámámáya tánggoet, wawu Jesu málámba sutná wa.
25 Ánutu málámbá neháng tunggap tán du no Jesu yan ámna náráwa háláng
yámámáyan yáup ámna háliut. Nákkán yáup wawu Ánutu yan me erek hánám

sánáng tolinggoet wa. 26 Málámbán me náwu Ánutu málámbá uláp pon táng
kilak ting san rám hásák hánám átang áwuk, wáina hálendu ámna náráwa yá
ma narená átkiuráng. Iná inggálu wawu Ánutu málámbáyon Jesu yan ámna
náráwa rahán yáni hára me wa táng hiták tiuk. 27 Ánutu yá málámbán pahán
isutang gu me kilak átuk wa táng hiták tiuk. Me wawu álosim hánám watá
ámna náráwa káwakngá káwakngá átamán wa kámuk hánám álo háláng náminek.
Me wawu ing, Jesu Son Iháhá wawu pahán sáni kinan káin átak, wata ku watá
sángot kung alek káin kutná kutná álosim tiyawing sámuk wa sáminek ka wata
hálengga átkoeráng.
28 Nándu pahán náni káin ing naránggoemán, ámna náráwa yá Jesu Son Iháhá
wata naráng hákhátik hára káto hánám hálengga árát tu nándá yángot kung
Ánutu rahálá hára tinemán. Wáina naránggoemán, wata ku nándá me pingnga
álosim wa meng tunggap tángga ámna náráwa káman káman yánánggoemán.
Wáina tángga ku ámna náráwa kámuk hánám rina kákámá ma tátáya mená
yánángga nanará álosim Ánutu yá námená wa isutang yánáng tolinggoemán.
29 Wáina wata ku no hánghálángngingga átang yáup wa tánggoet. Jesu Son Iháhá
yá málámbán háláng táwi wa namánggoek wahára kungga ku wáina tánggoet.

2

Naráng hákhátik hára káto átang gu me kusák wa káting hang tinemán

1 No sándá ing narineráng ga naret, no sán me ámna náráwa it táwi Laodisia
káin átaráng wa, me ámna náráwa kátu nák kurák mátapna ma naráráng wa
háláng sásámáya hánghálángngingga átang yáup wa tánggoet. 2 Yáup wa tánggoet
wawu sán pahán sáni táng káto tátáya, me pahán sáni seng tárut táe Ánutu
yan ámna náráwa kikiná kápángga pahán káman átnát wata. Sándá no me wa
met wáina átang gu Ánutu yan me pingnga álosim wa kándáng hánám naráng
rákit tángga wahára kungga ku iruk kán kálu kutná kutná álosim hulá hulá
átaráng wa ihineráng. Wáina tángga ku Ánutu yan me kilakngá wata hulá
wawu Jesu Son Iháhá wa ingga narineráng. 3 Jesu Son Iháhá watá rewe ku
álo háláng námán nanará álosim tángga Ánutu yan me maming tái álosim hánám
wa kándáng hánám naráng rákit táinemán. 4 Ámna kámá yá sángsárungingga me
karo táng sámánirot ingga no me ná sánet. 5 Nák ku sányot ma árat, enendu iruk
kálu ku sányot há átat, hang sándá ket tárák álosim tángga naráng hákhátik sáni
Jesu Son Iháhá hára káto hálengga átaráng wa met naráng heronge naráng
sámánggoet.

Jesu Son Iháhá yot tántápin tángga átang gu átkuku páliná wa táinemán

6 Wáina wata ku Jesu Son Iháhá wawu sáni Táwi náni ingga há táuráng, wata
ku watyot emá re átkuineráng. 7 Káráp pá káwak uminá pálak hára ráhulá kun
áráng hengga átnándak wáinanyon du sándá Jesu hára káto hálengga átneráng.
Me pingnga álosim sánuráng wahára káto yárengga árát tu naráng hákhátik sáni
watá káto hálengga árán du Ánutu heronge me táwi hánám inángguineráng.
8 Kándáng hánám háleng rákit tángga átneráng! Ámna kámá yá miti yan
kálu nanará kusák me, me hánámá hánámá wa sánát tu sándá watán nanará
wa ma isutnándaráng. Ámna wáinaná wawu Jesu Son Iháhá watán nanará
ma isutnándaráng, ináku ámna nangge yan nanará yot káwak kán nanará wa
isutnándaráng.
9 Jesu Son Iháhá wawu ámna nangge hánám háliuk, ngáyá ku Ánutu
málámbon. Ánutu málámbán káin nanará me háláng me átkuku rina átaráng
watá wahára erek hánám áthaleráng. 10 Angelo me iruk hulá hulá átaráng

me kutná kutná ulihálang yáni pálak átaráng wata yáin yáni ku málám wa rewe, iná sándu watyot tántápin há táuráng, wata ku Ánutu yá átkuku wa sámán du átkuku álosim watá sányot táwi hánám wa átang kuinek. 11 Sándu Jesu yot ronrosin átang gu kep mamará watán hulá kándáng hánám nareráng. Wawu ámna yá ket yáni yá sándán káwak sut mamará hálengngátak wáina muná, ináku Jesu Son Iháhá watán yáup wahára kungga ku pahán kakngá wa yalingga táng san kuk hálek. Kep mamará wata hulá hánám bu wa. 12 Jesu kutná hára umi kuhuráng rám wahára wu Jesu tanggán káin usuráng wáinanyon sándu Ánutu yá tanggán káin sáháng usuk ina hálek. Wáina tán du Ánutu yá kátkámut kálu wahára Jesu son táng tárut táuk wáinanyon du sándá watán háláng wata naráng hátinggoeráng wahára kungga ku Ánutu yá Jesu yot son sáháng tárut táuk ina hálek.

13 Uláp pu sándu mukmuro hulá hulá wa tángga pahán kakngá wa isutang átkiuráng rám wahára wu há kámurená yá ina átkiuráng, enendu Ánutu málámbá tán sándu átkuku mirak wa tángga Jesu Son Iháhá watyot ronrosin átkoeráng. Ánutu yá mukmuro náni kámuk hánám wa yawonduk. 14 Meng rákit me watá náháng me hára tingga mukmuro náni wa iháng hiták tin du nándá watán háláng wata tárang káin átkiumán, enendu Ánutu yá me retá náháng me hára titi wa yawondang gu meng rákit me watán háláng wa táng hang tingga táng Jesu yot maripong hára kátiuk. 15 Jesu yá maripong hára kámutuk wahára kungga ku Ánutu yá iruk hulá hulá me kutná kutná háláng yáni pálak watán háláng wa rahán táwi hára iháng hang tingga táe ále hánám háleráng ingga táng hiták yáliuk.

Jesu yot há kámutumán wata ku meng rákit me watá ma háláng námindák

16 Wáina wata ku ámna kámá yá umi sungi nanayan meng rákit me, me miti yan kálu rám táwi kákápáyan meng rákit me, hang yap mirak kán rám me Sabat tán rám watán meng rákit me wa sándá ma isutkuráng ingga meng sámát watán me wa ma narindaráng. 17 Ále meng rákit me wa meme hálek wawu yongnga rewe. Uláp Ánutu yá meng rákit me wa málámbán ámna náráwa yámuk wawu Jesu Son Iháhá yá máriya áwinek ingga wata tárákngá ya ku wa yámuk. Wata ku meng rákit me wata hulá hánám bu Jesu Son Iháhá málám. 18 Iná ámna kámá yá kusák hára kungga yáni tángga hangga angelo yánáng sákngingggoeráng. Wáina tángga ku sándá wáinanyon há tániráng ingga wata sánánggoeráng. Sándá ámna wáinaná wa yápmat watá sángot kung ket tárák wáik wa tángga átang yumnak álosim Ánutu yá sásámáya tiyawing san átak wa ma iháníirot. Ámna wáinaná wawu ára rina kangngátaráng wahára yárengga átang gu náni wu kut náni pálak ingga narángngátaráng. Iruk Káungá watán nanará wa ma isurená náni wu nanará náni pálak ingga narángngátaráng, enendu nanará yáni wawu ále hánámá rewe.

19 Wáina átang gu yáin náni Táwi Jesu wahára ma rosená átkungngátaráng. Káwak sut káman da yáilá yá átang gu sutná kátu wa háláng yámángga árán du ulin watá tán du sut seng kunkun táená wa iháng káto tángga átnándaráng. Wáinanyon du yáin náni Jesu watá málámbán ámna náráwa wa háláng yámángga árán du málámbot káman hánám átkoeráng. Wáina átang gu Ánutu yan háláng hára Jesu sutná watá tihangga kungga átkoek.

20 Sándu Jesu Son Iháhá watyot há kámuturáng, wata ku káwak kán nanará wata tárang káin ma átnándaráng. Rina ta ku káwak ámna yá ina átninggoeráng? Rina ta ku me wáina isutneráng ingga meng rákit me kámá ing tená wa isutkoeráng, 21 “Ma ihindalák, ma náindalák, ma iháng gápindalák”? 22 Meng rákit me

wáina watá ku káwak ketnán kutná kutná ku sopmuná wáik háleineráng wata rewe mek. Meng rákit me wáina wawu ámna yá re narát tunggafen du wáina isusut ta nánená, wata ku sándá wa ma isutnándaráng. 23 Meng rákit me wáina wawu ing, miti yan kálu meng rákit mená hulá hulá, me kusák hára kungga yáni tángga haha, hang káwak sut hára kálu rina rina kandák táe Ánutu yá nahángga álosim naráng námik ingga tátá. Kámá yá ku me wáina wawu pálipuk nanará álosim ingga naráng ga átkoeráng, enendu me wáina watá háláng námán pahán kakngá yá ket tárák wáik táin ingga naránggoek wata hálángngá tángga hahayan tárák ku muná.

3

Jesu Son Iháhá watyot kámurená háranan son tárutumán

1 Ánutu yá Jesu Son Iháhá watyot kámurená háranan son sáháng tárut táuk, wata ku alek kán kutná kutná álosim wata pahán kinan hánám kikiná naráng guineráng. Alek káin irawa wawu Jesu Son Iháhá watá Ánutu ketná álák kálu putung átkoek. 2 Rámá rámá nanará sáni wu alek kán kutná kutná rina átaráng wata re nanará sáni kinan káin naráng ga átkuineráng. Iná sándá ku káwak kán kutná kutná rina rina átaráng wata ma naráng ga átkuindaráng. 3 Sándán pahán kakngá wawu há kámurán du átkuku sáni wawu Jesu Son Iháhá watyot kilak árán Ánutu hára tápingga átkoeráng. 4 Jesu Son Iháhá wawu átkuku sáni wata hulá, wata ku rám Jesu yá hiták háleinek wahára ku sándu watyot yamá hálángngá pálak wahára hányon hiták háleineráng.

Nándu ámna náráwa mirak háliumán

5 Wáina wata ku káwak kán ket tárák rina sányot átak wa erek yápmang hálineráng. Ket tárák ing wata met, márámamák, ket tárák reprepmá, pahán dá tárurán ket tárák kandák tátá, me há árán nukngá ya mekmek. Há árán nukngá ya mekmek wawu ánutu kusák ináng sákngená wáinanyon. 6 Ket tárák kandák wáina táená wawu Ánutu yan milun yalingngátaráng, wata ku málámbán pahán káráp watá ihinek. 7 Sándu uláp Jesu ya ma naráng háting muráng wahára wu ket tárák kandák wáina wa há tánggiuráng.

8 Iná rám nahára ku ket tárák ing wa erek sang hálineráng, kuk tángmán tángmán, pahán káráp, ket tárák kandák kámá yáyále, mengmán mengmán me, me wáik meme. 9 Me kusák nangge nuk sáni ya ma mengguindaráng, náuta sándu pahán kakngá isusut wawu há sáuráng. 10 Iná sándu ámna náráwa mirak há hálengga átninggoeráng. Ánutu málámbáyon tán mirak hálengga átkut rámá rámá málámba kándáng naráng mámá wa sámán átninggoeráng, hang málámbá tán málám inanyon hálengga átninggoeráng. 11 Kulá nán ámna náráwa mirak háliumán wawu tárák káman re átninggoemán. Tombong Grik me tombong Juda háranan, kep marená me ma marená me, me kámá kámá káinnan, me káwak kámá kámá káinnan, me yáup nangge hánámá tirik tárák kán me yáup nangge muná along árená, wáina wawu kutná táwi ingga ma narindamán. Ináku kutná táwi hánám wawu Jesu Son Iháhá wa rewe, iná málám wawu nán kámuk ka kinan átak.

Kámá ya kikiná nanará kálu wahára átnemán

12 Ánutu yá sándu nangán pingnga ingga sáháng há kankalingga ku sánda kikiná hánám naráng sámánggoek. Wáina wata ku sándu ket tárák ing wa tángga átneráng, kámá ya urák yáni naráng ga kándáng iháng totoli, sáni tángga haha, pahán yámámá, sopmuná pahán káráp ma tátá. 13 Sándá nangge nuk sáni káman dá ket tárák káman tán wa kangga takta naráng ga hálen wata pahán

káráp ma táng mindaráng, iná sándá ku wata pahán láláp táng mineráng. Hang sánda kandák káman táng sámán hálen wawu watán kátu wa sáineráng. Táwi yá sándán kátu wa sáuk, wata ku sándá wáinanyon nangge nuk sáni yan kátu wa sáineráng. 14 Kámá kikiná kápineráng, watá ku ket tárák álosim kátu átaráng wa erek iháng hátingga ku wa iháng káto tán háláng yáni pálak átaráng.

15 Sándu sut káman dá re ina átkoeráng, hang pahán káman átnát ta Ánutu yá mantáng sámuk, wata ku sat Jesu Son Iháhá watá pahán láláp sámánggoek watá ku pahán sáni pinná tángga átnek. Rámá rámá Ánutu heronge me ináng-ga átkuineráng. 16 Jesu Son Iháhá watán me wa táng pahán sáni káin káto ting sat árán nangge nuk sáni wa rina kákámá ma tátáya mená wa yánángga ku nanará álosim watá sányot árán wa yánáng tolit tu watá ket tárák álosim wa rewe tángga átkuineráng. Pahán sáni káin Ánutu heronge me ináng-ga ku Kap Papia káinnan, me miti kap waháranan, me Iruk Káungá yá pahán sáni káin kap rina sáminek wa mantáng kuineráng. 17 Me rina mengguineráng, me yáup rina tángguineráng, me ket tárák kámuk rina tángguineráng wawu Táwi Jesu kutná hára rewe tángguineráng, hang Jesu kutná háranyon du Nan náni Ánutu heronge me ináng-guineráng.

Ámna náráwa yot tu nángánangge yáni watán me yángorá

18 Náráwa sándu, nánáun sáni ya tárang káin átkuineráng, náuta kálu wáina watá ku Táwi rahálá hára kándáng hálek.

19 Ámna sándu, áwáwá sáni wa kikiná kápángga ku pahán yáni táng wáik ma táindaráng.

20 Nangge sándu, nan mam sáni tárang káin átang rina rina met milun yáni suwángga átkuineráng, náuta Táwi wawu ket tárák wáina wata heronge narek.

21 Iná nanan yáni sándu, nángánangge sáni yá rina kákámá tát táup hánám ma yánáng seindaráng. Wáina tát pahán káráp tángga pahán yáni yá han ket tárák álosim ma tánggatnem ingga naránirot.

Yáup nangge hánámá yot tu ámna hulá yáni watán me yángorá

22 Yáup nangge hánámá sándu, ámna hulá sáni tárang káin átang rina rina met milun yáni suwángga átneráng. Yáni sáhángga árát wahára re ku yáup álosim tátne ku ámna hulá náni yá náhángga álosim naráng námániráng ingga ma narindaráng, ináku rámá rámá wu yáup kándáng tánin ingga naráng-ga yáup tángga átkuineráng. Jesu wawu Táwi náni ingga naráng-ga ku sáni tángga hangga pahán yot hánám yáup táng yámángga átkuineráng. 23 Yáup rina rina wawu pahán yot hánám tángga átkuineráng. Yáup wa tángga átkuineráng wawu kat ámna háláng yámámáyan ina ma háleindak, ináku Táwi háláng imámáyan ina háleinek. 24 Máriya Táwi yá wata yumnakngá sáminek wawu sáni há nareráng. Yumnak wawu alek kán kutná kutná álosim málámbán ámna náráwa watán da há tiyawingga ting san átaráng. Sándu Táwi Jesu Son Iháhá watán yáup nangge átang málámbán yáup wa tángga átkoeráng. 25 Iná ámna niyá kandák táinek watá ku kandákngá wata yumnakngá táinek. Ánutu yá ámna náráwa yan me horengga narinek wawu tárák káman rewe.

4

1 Sán niyá yáup nangge hánámá yan ámna hulá ya átaráng, sándá ket tárák álosim me kálu kándáng wa rewe yáup nangge sáni ya táng yámineráng. Náuta sáni ing há nareráng, Ámna Hulá náni alek káin hányon átak.

Sáponga tángga kálu kándáng re isutang átkuinemán

2 Sáponga tángga átkuku yan kálu wa káto tángga átkuineráng, me kándáng
narát kátin du sáponga tángga Ánutu heronge me ináng guineráng. 3 Ánutu yá nán
háláng námángga kálu yalin nándá Jesu Son Iháhá watán me wa meng tunggap
tátá wata hányon sáponga tángguineráng. Me wawu uláp pu kilak átkiuk, iná
inggálu ku hiták hálengga átkoek. Ámna kámá yá me wa nanará wata taktak
yámán du nák neháng kalabus kinan ting sat átkoet. 4 Sándá ku sáponga hára
háláng namát tu no Jesu yan me wa kándáng meng tunggap tángguinet, Ánutu
yá no rina táinet ta narek wáina. 5 Sándá ámna náráwa Jesu ya ma naráng háting
mená watyot átneráng wahára wu nanará álosim wa tángga kálu kándáng wa
re isutkuineráng. Rámá rámá Jesu Son Iháhá watán ket tárák álosim wa yáyále
wata tiyawingga átningguineráng. Kándáng hánám átneráng, rám watá hánámá
sálikngiwon. 6 Ámna yá sungi hára táp tit tu sungi yá kikiningngátak wáinanyon
du sándá rámá rámá ámna náráwa me yánánáya ku watá kikiná nanaráyan
wahára me tángga átningguineráng. Wáina tát tu rám me pingnga álosim wata
sánáng sulineráng wahára wu sándá ku kándáng álo há naráng rákit tángga ku
me wata hurikngá kándáng yánineráng.

Pol yá Tikikus káling Onesimus suring yámán Kolosi káin kumálák

7 Tikikus yá ku nákkán pingnga sáninek. Ámna watá ku nányot yáup káman
tánggoemán wawu nánda nuk náni pánpáliná hánám. Málám wawu Táwi yan
yáup ámna álo kámá. 8 No wa suring me áwinek wata hulá wawu nákáin rina
átkoemán wa sásáná wata, hang sán pahán sáni táng káto tátá wata. 9 Iná
no Onesimus hányon suring me Tikikus yot wakáin kuinemálák. Onesimus
wawu sáni hárananyon. Málám wawu nán nuk náni pánpáliná hánám, hang
wawu Táwi yan yáup ámna álo kámá. Ámna yará watá ku nákáin rina
tunggafenggoek wata pingnganá sáninemálák.

Táwi yan yáup ámna yá káe álo yáni sat Kolosi yan káin kuk

10 Aristakus wawu nákkot kalabus kinan átnándamát watá káe álo* ná san
sándán káin koek. Iná Mak wawu Banabas yan sip kátu watá káe álo ná
san sándán káin hányon koek. Iná watá sándán káin hányon áwán hálen du
heronge hára kang meineráng, uláp wata ingga me há se sándán káin áwuk
wáina. 11 Hang ámna kutná Jesu kutná nukngá Jastus watá káe álo ná sándán
káin hányon san koek. Tombong Juda háranan du ámna kaláhu watá re ku nák
háláng namát Ánutu yan átkuku wata kinan rina átang átkuku wata mengga
táng káto tánggoemán. Watá ku nák pahánna táng káto tánggoeráng.
12 Epafras yá káe álo ná san sándán káin koek. Ámna wawu sáni hárananyon,
hang Jesu Son Iháhá watán yáup ámna. Rámá rámá hánghálángngingga átang
Ánutu yá sán háláng sásámáya sáponga tánggoek. Wáina háláng sámán du
sándá naráng hákhátik hára káto hálengga átang gu Ánutu yá ket tárák álosim
rina sándá tátáya narek wa kándáng hánám naráng rákit táineráng. 13 No
pálipuk hánám ing sánin, ámna watá ku Kolosi sányot tu it táwi yará Laodisia
me Hierapolis kinan Jesu ya naráng háting mená ámna náráwa sán háláng
sásámáya yáupmá háláng hánám tánggoek. 14 Hang nuk náni pánpáliná hánám
dokta Luk watyot tu Demas watá káe álo yándi meng san sándán káin koek.
15 Sándá nákkán káe álo wa táng kung yanuknukna Laodisia káin átaráng wa
yánineráng, hang káe álo na wa táng kung yáup náráwa Nimfa yot miti ámna
náráwa niyá watán it hára urum tángngátaráng wa yánineráng.

---

* **4:10:** Me "káe álo" náwu Pol yá papia ná káen uyiuk ingga ma miuk, ináku Pol yá heronge me mengga uyiuk. Pol yá papia ná uyiuk wawu hiláp má me yonyon me rina kálu uyiuk wawu ma narámán.

16 Sándá papia ná há sángingga narángga sangga ku sat miti ámna náráwa
Laodisia watán káin kun du watá hányon sángineráng. Iná papia no Laodisia
yan da se kuk wawu sándá ku hányon sánginggá narineráng.
17 Iná Akipus wawu ing inineráng, yáup rina Táwi yá imán táuk wawu pukon
táng hálinek, kátu ma sáindak.
18 Nák Pol, no nayon ketna yá káe álo na ná uying sámet. Nák ku kalabus
kinan re há átkoet, wata ku naráng háting namineráng. Ánutu yá pahán
sámángguinek.

Pol yá hulátingga Tesalonaika yan papia ná uying yámuk

1 Nák ku Pol yá Sailas káling Timoti yot átang no papia ná uye ku satne Jesu
yan tombong it yáilá Tesalonaika hára átaráng sándán káin koek. Ámna náráwa
sándu Nan Ánutu yot Táwi Jesu Son Iháhá wahára tápingga átkoeráng. Ánutu
málámbá pahán sámán pahán láláp watá sányot átnek.

Pol yá Tesalonaika yan naráng hákhátik wata heronge naruk

2 Rám nándá sáponga tánggoemán wahára wu sánda naráng̃ga kut sáni
mengga sáponga náni hára tingga rámá rámá Ánutu heronge me inánggoemán.
3 Naráng hákhátik sáni yá sángorán ket tárák álosim tánggoeráng, nangge
nuk sáni ya kikiná naráng yámánggoeráng watá sángorán yáup álosim
tánggoeráng, me Táwi náni Jesu Son Iháhá watá son áwinek wata háleng
mángga áwánggoeráng watá sángorán naráng hákhátik hára káto átkoeráng wata
naráng̃ga nándá Nan náni Ánutu heronge me inánggoemán.
4-6 Yanuknuk, Ánutu yá sánda kikiná hánám naránggoek. Me pingnga álosim
nándá sándán káin tángga áwumán wahára me hánámá yá ina ma áwuk, ináku
háláng got tu Iruk Káungá watyot áwuk. Iná nándu me rina sánumán wawu
pálipuk hánám ingga naráng̃ga ku sán sánátne nándán naráng hákhátik wa
sáni há káuráng. Hang nándá sányot átang sáni háláng sásámáya ket tárák
rina táumán wawu sáni há káuráng wa. Rám Jesu yan me watá sándán káin
áwuk wahára wu sándá Iruk Káungá watá tán watán heronge hára me wa
táuráng, wata ingga ku sándán káin márapmá hulá hulá watá tunggafeng
sámuk, enendu sándá nándán ket tárák me Táwi yan ket tárák wanyon táuráng.
Wa memán wa kápángga ku nándá naremán du sándu Ánutu yá málámbán
pingnga ya há kankaliuk. Wáina wata ku Ánutu heronge me inánggoemán.
7 Sándá wáina tát met naráng̃ga ku Jesu ya naráng háting mená Masedonia
me Akaia provins káin átaráng watá sándán ket tárák álosim wanyon táuráng.
8 Táwi yan me watá wáum manná yá ina yatná sungga kungga átuk. Iná man
watá kuk wawu kungga Masedonia me Akaia kinan re ma kuk, ináku kungga
it táup táwi káin kung hálin sándá Ánutu ya rina naráng háting mánggoeráng
wata há naruráng, wata ku nándá sánda wáina ingga yánánáyan tárák muná.
9 Yáni yon du nándá sándán káin kutne rina tunggafiuk wata pingnganá met
naránggoemán, yáni yon du sándá ánutu kusák wa yápmangga pahán hurik
tángga Ánutu pálipuk átkukuná pálak watán káin kungga watán yáup nangge
háliuráng ingga met naránggoemán, 10 hang Nanggená kámurán son táng tárut
táuk watá alek sangga son áwinek wata hákhálek tángga átkoeráng ingga met
naránggoemán. Nanggená Jesu watá son náhuk, wata ku máriya Ánutu yan
pahán káráp pá tunggafeinek hára wawu álo kámá re átnemán.

2

Pol yá Tesalonaika káin miti yáup táuk wata miuk

1 Yanuknuk, nándá sányot átang yáup táumán watá hánámá ma háliuk
ingga sáni há nareráng. 2 Nándá sándán káin ma áwená it yáilá Filipai
káin átumán wahára náháng lem tángga me keke nánuráng. Sáni há nar-
eráng wáina, sándán káin áwumán hára wu káyam bá nándán me káting
hang tiktik táwi táuráng, enendu Ánutu náni watá pahán náni táng káto táng

námán ma pitáená káto hálengga átang Ánutu yan me pingnga álosim wa
sándán káin miumán. 3 Kulá nándá Jesu ya naráng háting mineráng ingga
ámna náráwa yánángngátamán wahára me kandák kámá ma yánángngátamán,
hang me kámá táng tingga wahára meng pilingga ma átningngátamán, me
yángyárungingiya ma átningngátamán. 4 Ánutu málámbá náhán kándáng hálen
du yáup álo táineráng ingga narángga ku me pingnga álosim wa mengga
kukuya yáup námuk. Nándá ku ámna náráwa yá nándán yáup wa kangga
heronge naráng nánámáya yáup ma tánggumán. Ináku Ánutu málámbá pahán
náni wa kangga heronge naráng náminek ka wata yáupmá tánggoemán. 5 Sáni
há nareráng wáina, nándá me karo kámá ma táng sámumán, hang nándá há
árán nukngá ya nanará káluná wahára kungga sándán kutná kutná wa ihánin
ingga ma sángsárungiumán. Rina rina táumán wawu kándáng re ingga Ánutu yá
há narek. 6 Nándá sándán káin me ámna náráwa kámá yan káin kut táwi tánin
ingga wata yáupmá ma táumán.

7 Nándu Jesu Son Iháhá watán aposel, wata ku nán kut náni meng tárut
tániráng ingga narángga iná wu sánátne álo wáina tánggalát. Enendu wáina ma
táumán, ináku rám sányot átumán wahára wu nangge maming gá nanggená
isikimo pinná tángga átnándak wáina ina yolop náni hánám átumán. 8 Nándá
sánda kikiná táwi hánám narángga ku Ánutu yan me pingnga álosim wa sámánin
ingga heronge rewe átumán. Hang sándá nán nuknuk náni hánám háliuráng,
wata ku nándá kutná kutná náni kámuk hánám sán háláng sásámáya yápmanin
ingga heronge rewe átumán.

9 Yanuknuk, nándá sányot átang Ánutu yan me pingnga álosim wa sánumán
wahára nánin átnát kálu rina átnát wata yáupmá táumán wawu sáni há
nareráng wa. Sándá re háláng pin náni tánirot ingga ku wata káen me yáungán
yáup háláng hánám tángga átkumán.

10 Ámna náráwa Jesu ya naráng háting mená sányot átumán rám wahára
nándá ket tárák rina táumán wawu sáni há nareráng me Ánutu yá hányon
narek. Nándu Ánutu rahálá hára rongrongngá átang ket tárák kándáng wa
rewe táumán, watá kandák kámá ma háliuk. 11 Sáni há nareráng wáina, nan
dá nángánanggená ya ket tárák rina tángngátak wáinanyon du nándá sán káman
káman da táumán, 12 wahára ket tárák wata kinan du me sán sámáng rorosi
watyot pahán sáni táng káto tátá wa sánángga átumán, hang sándá ket tárák
álosim Ánutu yá rina átnát ta narek wa há hánám tángga átnát ta sánángga
átumán. Ánutu yá mantáng sámángga átkoek wawu málámbán ámna náráwa
pánpáliná hánám hálengga málámbán yamá sireretná pálak wata kinan árát
málámbá pin sáni tángga átkuinek wata ingga mantáng sámánggoek.

13 Sándá nán milun náni káinnan Ánutu yan me wa narángga táuráng wawu
ámna yan me ina ma táuráng, ináku Ánutu yan me páliná ingga táuráng,
wata nándá rámá rámá Ánutu heronge me hányon inánggoemán. Me watá
ku niyá naráng hákhátik hára átaráng sánda pahán sáni káin átang yáup
tángga átkoek. 14 Yanuknuk, sándu miti ámna náráwa Judia ále káin átaráng
wáinanyon háliuráng, ámna náráwa wakáin wawu Jesu Son Iháhá watyot
ronrosin átaráng. Nuknuk sáni Táwi ya ma naráng háting mená watá márapmá
sámuráng wáinanyon du Juda ámna kámá yá Judia ále káinnan ámna náráwa
márapmá yámuráng. 15 Juda ámna yá profet ráháng kátkámut táuráng me
Táwi Jesu utkámut táuráng ngáyá hang nán hányon násurát kungngátamán.
Wáina tát tu Ánutu yá takta kápángngátak. Ámna watá yon du ámna kámuk
iháng káyam tánggoeráng. 16 Ánutu yá ámna náráwa ále kámá káinnan wa son

ihik ingga nándá watán káin me álosim wa mengga kunin ingga tánggoemán,
enendu Ánutu yá wáina ma táindak ingga Juda ámna yá nándán kálu susuwá
tánggoeráng. Wáina tángga ku mukmuro yáni wa ketnán ketnán tit maming
táwi hálengga árángga kunggoek, wata ku Ánutu yan pahán káráp watá watyot
há átak.

Pol yá Tesalonaika son kákápáya kikiná naruk

17 Yanuknuk, Juda yá kandák tát nándá sán sápmangga kung mulangán káin
rám hátetná kimo átang gu sán sásáháya kikiná naránggiumán. Kurák mátap
sáni ma kanggiumán, enendu pahán náni wu sányot átkiuk. Nándá son áwángga
sásáhá wata kikiná hánám naránggа kálu ya háláng hánám sulinggiumán.
18 Nándá sándán káin kunin ingga naránggа no rám máro hánám kálu ya
sulinggiut, enendu Satan dá kálu sung námánggiuk. 19 Kulá rám Táwi náni
Jesu yá son áwinek wahára wu náutá ku náháng káto tán du málámba rahálá
hára átang heronge tángga átnemán? Náut ihángga ku kung Jesu elengga átang
yáup náni kándáng táumán ingga ininemán? Wawu sán. Sándá naráng hákhátik
hára káto hálengga átneráng ingga há naremán, wata ku rám wahára Jesu
rahálá hára nándá heronge táinemán. 20 Pálipuk, nándu sánda heronge táwi
naránggoemán. Sándá tát tu nándá pahán lláp hára átkoemán. Hulá wata
hánám bu nándá son áwángga sán sásáhá wata kikiná hánám naránggoemán.

3

Pol yá Tesalonaika iháng káto tátáya Timoti suring mán kuk

1 Nándá sándu rina átaráng ingga naráng pak hánám tángga átang rám hásák
ma táng uyindámán ing mengga ku nát tá Atens káin átang gu 2 Timoti suring
máte sándán káin kuk. Nuk náni Timoti wawu Ánutu yan yáup ámna Jesu
Son Iháhá watán me pingnga álosim wa meng tunggap tátáyan ámna. Nát tá
wa suring mumát wawu sán sáháng káto tángga sándán naráng hákhátik wa
háláng imámá wata. 3 Márapmá rina sunggoeráng watá tán naráng hákhátik
sáni yá háiwon, wata ku wáina táumát. Sáni ing há nareráng wa, Ánutu yá
márapmá wáina suwineráng ingga mantáng námuk. 4 Nándá sányot átang gu
márapmá hulá hulá watá náhinek ingga há sánánggiumán. Rina sánánggiumán
wawu wa tunggafenggoek wa ingga há kangga naránggoeráng. 5 Hulá wata
hánám bu naráng pak na watá táwi hánám háliuk, hang no sándá rina átaráng
ingga nanaráya ma háleindát ingga narut. Wáina wata ku no sándán naráng
hákhátik wata Timoti yá men nanaráya ingga suring me sándán káin kuk.
Satan dá sángsárungin nándán yáup watá páliná muná hánámá háleiwon ingga
naránggiut.

Timoti yá Tesalonaika yan pingnga álosim tángga áwán Pol yá heronge naruk

6 Iná Timoti wu sán sápmangga áwuk watá nákáin áwángga sándá naráng
hákhátik hára rina átang kámá ya narát kikiná hálen átninggoeráng wata me
pingnga sáni álosim nánuk. Hang sándá nánda naráng pahán álosim naráng
námánggoeráng, me sándá inam náni nánáháya kikiná hánám naránggoeráng,
wáinanyon du nándá inam sáni sásáháya kikiná hánám naránggoemán ingga
nánuk. 7 Yanuknuk, sándu naráng hákhátik hára káto hánám átaráng ingga
pingnga sáni narumán wahára wu me pingnga sáni watá ku márapmá rina
suwánggoemán wata pahán náni táng káto táng námánggoek. 8 Sándá Táwi
yot ronrosin tángga káto hánám átaráng wa naráng ku pahán náni me sut
náni yá lláwingga átak. 9 Rám nándá sáponga tánggoemán wahára wu sánda
Ánutu heronge me inánggoemán, náuta sándán pingnga wa naráng hátingga

ku wata heronge táwi hánám wa naráng sámánggoemán. Heronge ná Ánutu
yá námánggoek wawu táwi hánám, enendu nándá Ánutu heronge me rina
inánggoemán wawu watán tárák muná isikimo rewe. 10 Káen yáungán pahán
yot sáponga hára re átkoemán wawu Ánutu yá naráng námán kungga sán
sáhánin ingga wata, hang sándán káin naráng hákhátik kálu kesákngá kámá
átak hálendu nándá wáina kungga ku táng káto táinemán wata.
11 Nándá sáponga tánggoemán wawu Nan náni Ánutu yot Táwi náni Jesu
watá kálu sareng námán sándán káin kuinemán ingga wata. 12 Táwi Jesu
málámbá tán málámbán ámna náráwa wata narát kikiná háhále watá sándán
káin káto hánám átnek, hang nándá sán pahán sámánggoemán wáinanyon sáni
káman káman dá Ánutu yan ámna náráwa me ámna náráwa kámuk wa pahán
yámineráng ga sáponga tánggoemán. 13 Kálu wahára ku Ánutu yá pahán sáni táng
káto tán árát tu rám Táwi náni Jesu yá rongrongngá árená yot son áwineráng,
wahára wu rongrongngá kándáng re Nan náni Ánutu rahálá hára átneráng. Wa
pálipuk.

4

Ket tárák álosim tát tu Ánutu yá álosim sáhinek

1 Yanuknuk, me pukon du ing sánin, ket tárák rina tángga árát Ánutu yá
álosim sáhinek ingga há sánáng toliumán wáina hánám isutang tánggoeráng.
Kula rina tánggoeráng wa emá re tángga árát táwi hánám hálengga kuinek ingga
wata Táwi Jesu kutná hára sánángga sáháng káto táemán. 2 Me rina rina Táwi
Jesu málámbá námán sánumán wawu há nareráng wáina.
3 Ánutu yan pahán káin wawu sándá málámbán ámna náráwa hánám átang
kándáng hánám ing átneráng, márámamák ma táindaráng, 4 hang sáni káman
káman dá sut sáni kándáng pinná tángga ku ket tárák rongrongngá ámna
náráwa yá álosim ingga kangga meng tolineráng wa rewe tángga átkuineráng.
5 Nanará kandák ká sángorán kung Ánutu ma naráng mená yá ina márámamák
tánirot. 6 Nuknuk sáni Jesu naráng mená kámá yángyárungingga kálu hitik
tángga kung wata áwáwá yáni me nánáun yáni yot márámamák tánirot. Káman
niyá kálu wáina táinek wawu Táwi yá márapmá iminek ingga uláp há sánáng
rákit táumán. 7 Ánutu yá kálu kandák wáina wa tátáya ma mantáng námuk,
ináku Ánutu yá nándá káungá átang átkuku wata ingga mantáng námuk. 8 Kulá
káman niyá me náta taktak minek wawu ámna yan me ya ma taktak mindák,
ináku Ánutu málámbá málámbán Iruk Káungá sámánggoek watán me wata
taktak minek.
9 Kulá nuknuk sáni Jesu naráng háting mená wa pahán yámineráng ingga
no papia kámá ma uying sámindát, náuta Ánutu yá kálu wáina isutneráng
ingga wu há sánáng toliuk. 10 Pálipuk hánám, sándá nuknuk sáni Jesu naráng
háting mená Masedonia provins káin átaráng wa pahán há yámángngátaráng,
enendu, yanuknuk, sáháng káto tátne ku ket tárák wáina wa emá re tángga árát
táwi hánám hálengga kuinek ingga wata sánángga sáháng káto táemán. 11 Sáni
yolop átang gu kámá yan yáup me márapmá wata márumá ma hálená ket sáni
yá sánin yáup rina rina wa tát tu watá yon sáni háláng sáminek ka uláp sánumán
wa rewe káto tángga isutang átneráng. 12 Wáina tángga átang gu rámá rámá
kutná kutná ya kesák tángga kámá yan háláng hára ma átnándaráng. Wáina
átneráng wahára wu ámna ni Jesu ma naráng háting mená watá sáhángga ku
álosim narineráng.

Táwi Jesu yá son áwinek

13 Yanuknuk, ámna náráwa há kámurená átaráng watán káin rina tunggafeng
yáminek, wata sándá kándáng ing naráng yámineráng ga naremán. Ámna
náráwa kámá yá Ánutu ya ma naráng háting mángngátaráng me tanggán káin
tátárut wata narát kusák hálengngátak watá nuk yáni káman dá kámurán du
ukuro maming táwi tángngátaráng. Iná sándá ku watá ina ma táindaráng.
14 Jesu yá kámurená háranan son tárutuk wawu pálipuk ingga naránggoemán,
wata ku Ánutu yá ni Jesu naráng háting mángga átang kámuturáng wa iháng
árut tán Jesu yot son áwineráng wawu pálipuk ingga naránggoemán. 15 Táwi
yá me rina miuk wanyon ing sánindemán, rám Táwi yá son áwinek wahára
wu nán ma kámurená nándá kálak kámurená wata máta yáreng yámángga
árángga kungga Jesu ma káindámán. 16 Man káman dá hahatingga hálángngá
pálak mantán angelo máta yáyáre watá mená metán Ánutu yan támun watá
mantáinek, waháranyon du Táwi yá alek sangga han, niyá Jesu Son Iháhá wata
naráng háting mángga átang kámuturáng watá kálak tárutneráng. 17 Wata torong
hára ku ámna náráwa ma kámurená há átamán wawu árángga mukam kinan
ámna náráwa kámutang tárurená watyot kungga alek táitná ále páliná muná
wahára Táwi yot kankan tángga ku kungga rámá rámá watyot átkuinemán.
18 Wáina wata ku sándá me ná Jesu yan ámna náráwa nukngá átaráng wa
yánángga ku iháng káto tángga átkuineráng.

5

Táwi yá áwinek wata tiyawingga átnemán

1 Kulá, yanuknuk, nándá rám rina hára watá wáina tunggafeinek ingga
sásánáyan wawu muná. 2 Sáni há nareráng wáina, Táwi yá áwáwáyan rám
wawu manek mara yá yáungán áwángngátaráng wáinanyon áwinek. 3 Ámna
náráwa yá ing meineráng, “Kula wu rám álosim hánám,” wáina mengga
átneráng wahára wu rám wáik watá watán káin tunggafengga iháng lem táinek,
wawu náráwa yá kawin átang nangge iháháya láwit naráng ngátaráng wáina
watá sopmuná hánám ámna náráwa watán káin tunggafen watá wa táng
háhátiyan kálunná yá ma tunggafeindák.

4 Iná yanuknuk sándu páyung kinan ma áraráng, wata ku rám watá
tunggafen kangga káman dá manek mara kápángga hárámutgim wáina ma
hárámutnándaráng. 5 Sándu erek yamá me haknga wata nángánangge. Nán
me sán kámuk náni wu páyung me yángomá watán muná. 6 Wáina wata ku
ámna náráwa kámá yá ruhángga átaráng wáinanyon ruhángga átninggom. Ináku
náni wu rahán náni hálengga nanará náni yá ruwarán átang náni ya pin náni
kándáng tángga átnemán. 7 Há naremán wáina, yáungán du ruháháyan rám,
hang ámna umi káto nat ip ráháháyan watá yáungán umi káto nat ip ráhán
átnándaráng. 8 Iná nándu haknga yan, wata ku nanará náni yá ruwarán átang
Jesu ya naráng háting mámá me kámá ya kikiná nanará wa iháng siot káto ya
mondang átnemán, me Ánutu yá son náhinek wawu pálipuk ingga naráng ku
wata hálengga átnát wa táng at káto ya usángga átnemán. 9 Ánutu yá málámbán
pahán káráp wa kakaya ma náháng tunggap táuk. Watá náháng tunggap táuk
wawu Táwi náni Jesu Son Iháhá watá son náhinek wata ingga náháng tunggap
táuk. 10 Jesu wu nán háláng námámá wata kámutuk, wata ku kámutnemán me
átnemán wawu málámbán átkuku wa tángga málámbot átnemán. 11 Wáina wata
ku sándá Jesu yan ámna náráwa wa pahán yáni táng káto tángga háláng yámát
naráng hákhátik yáni yá káto háleinek. Wa tánggoeráng wáina re tángga átang
átkuineráng.

Pol yá me yángorá yánuk

12 Kulá, yanuknuk, nándá ing sánánin, ámna yáilá ingga átaráng wawu yáup
háláng hánám tángga Táwi ya naráng háting mámá kálu pin sáni tángga sándán
átkuku wa táng tolingga átkoeráng, wáina wata ku sándá wata kekendik táng
yámángga ku meng toling yámineráng. 13 Sándu watá yáup rina tánggoeráng
wata naráng ga pahán yámángga meng toling yámángga kikiná kápineráng. Iná
sáni wu pahán kámán re átang átkuineráng. 14 Yanuknuk, sándá ku ámna niyá
yáup tátáya taktak yámán hánámá átninggoeráng wa yánát tu ket tárák wa
sangga yáup táineráng, me pitángga átninggoeráng wa pahán yáni táng káto
táineráng, me naráng hákhátik yáni káto ma áraráng wa háláng yámineráng.
Wáina há táineráng ingga wata pahán sáni táng tárut táemán. Yolopon átang
ámna náráwa wa kámuk wáina re táng yámineráng. 15 Ámna kámá yá sáháng
wáik tát hálen wawu wata topmá wáinanyon ma táindaráng. Sán háranan kámán
dá wáina táinán tán du sándá ku wata topmá ma táindalák ingga ininerán g.
Rámá rámá wu káto hálengga átang Ánutu yan ámna náráwa me ámna náráwa
kámá wa kámuk ket tárák álosim wa táng yámineráng.
16 Rámá rámá heronge rewe átang 17 sáponga tángga átkuineráng. 18 Kálu rina
rina tunggafeng sámán kangga ku Ánutu heronge me ináng guineráng. Ámna
náráwa niyá Jesu Son Iháhá watyot ronrosin átaráng watá wáina hánám wa
tángga átneráng ga Ánutu yá narek.
19 Iruk Káungá watá rina tátáya pahán sáni táng tárut tán wawu sándá wa
oletná ma táng mindaráng. Wáina táineráng wawu Iruk Káungá yá káráp
sinek wa káting kámut táineráng. 20 Ámna kámán dá profet me sánán du sándá
wata pahán kandák ma naráng mindaráng. 21 Ináku me rina rina sáninek
wa kándáng kangga naráng rákit tángga ku me páliná rina meinek wa káto
táineráng. 22 Wáina tángga wáik ku rina wa kangga táng hátineráng.
23 Nándá Ánutu yá ing táng sámámáya naremán, Ánutu pahán láláp márumá
málámbáyon tán du sándá káungá hánám háleineráng. Wáina hálet iruk sáni yot
sut sáni wa pin yándi kándáng tángga árán kungga Táwi náni Jesu Son Iháhá
watá áwinek, wahára sáhán kandák kámá ma háleindák. 24 Ánutu mantáng
sámuk watá me rina miuk wáina hánám há isutnándak, wata ku wáina táng
sáminek.
25 Yanuknuk, sándá Ánutu yan káin sáponga tát tu watá nán háláng náminek.
26 Nuknuk sáni yot kankan tángguineráng hára wu nuknuk sáni ya heronge
táng yáminán du ket yánin tángga kápáng kumeineráng. 27 Ing hánám há
táineráng ingga Táwi kutná hára sánindet, papia náwu táng Ánutu yan ámna
náráwa ingga átaráng wata kámuk hánám sánging yámineráng.
28 Táwi náni Jesu Son Iháhá watá pahán sáminek.

Pol yá Tesalonaika yan papia nukngá ná uying yámuk

1 Nák ku Pol yá Sailas káling Timoti yot átang no papia ná uye ku satne Jesu
yan tombong it yáilá Tesalonaika hára átaráng sándán káin áwek. Ámna náráwa
sándu Nan náni Ánutu yot Táwi Jesu Son Iháhá wahára tápingga átkoeráng.
2 Nan náni Ánutu yot Táwi Jesu Son Iháhá watá pahán sámán pahán láláp
watá sányot átnek.

Tesalonaika yá káto hálengga átang márapmá suwángngátaráng

3 Yanuknuk, nándu rámá rámá sánda naráng̃ga Ánutu heronge me
inánggoemán. Nándá wáina tánggoemán wawu álosim, náuta sándán naráng
hákhátik watá táwi hálengga kunggoek, hang sán káman káman kámuk sáni Jesu
yan tombong kápát kikiná háhále kálu watá táwi hálengga átkoek wata. 4 Hulá
wata hánám bu nándá it kámá káin Ánutu yan tombong gá átaráng wakáin
kunggoemán wahára wu sánda meng toling sámánggoemán. Ámna náráwa yá
rina sáháng wáik tángngátaráng me sándá márapmá rina suwángngátaráng,
enendu sándá káto hálengga naráng hákhátik hára átnándaráng wata ingga
yánánggoemán.

Rám kálu Ánutu yá kálu kándáng hára wa kungga me náni horengga narinek

5 Márapmá rina sán hára tunggafen káto hálengga átkoeráng wata ku Ánutu
yá kálu kándáng re isutang ámna náráwa kámuk kán me horengga narinek
ingga naremán. Sándá Ánutu yan átkuku wa táng tárut tánggoeráng, wata ku
wata ingga márapmá hányon suwánggoeráng. Wáina wata ku sándu Ánutu yan
átkuku wata kinan álo átnát tán tárák hánám ingga Ánutu málámbá minek.
6 Ánutu yá kálu kándáng táinek wawu ing, niyá márapmá sán sámánggoeráng
wa wáinanyon márapmá yámángga ku 7 sán hára márapmá rina tunggafenggoek
wa tán sálin du sándá ku sek narineráng, iná nándu wáinanyon sek narinemán.
Ánutu yá wáina táinek wawu Táwi Jesu yá káráp lánggop pot angeloná háláng
yáni pálak watyot alek sangga hiták háleineráng rám wahára. 8 Rám wahára
ku ámna niyá Ánutu ya ma naráng háting mená átninggoeráng me Táwi náni
Jesu yan me pingnga álosim wa ma isurená átninggoeráng wata Jesu yá iháng
lem táinek. 9 Ámna watá márapmá suwineráng wawu ing, yáni wu Táwi yamá
yot hálángngá táwi wa ma káindáráng, ináku Táwi yot átnát tán wa pukon
yásurán kung mulangán átang gu rámá rámá wáik hálengga átneráng. 10 Kulá
Táwi yá áwinek wawu málámbán ámna náráwa ni málámba naráng háting mená
watá kangga ku málámbán ámna náráwa iháng álolo tánggoek wata naráng̃ga
málámba kutná meng tárut tángga Táwi yá rina tánggoek wa kangga nangnga
yáni háinek ka watá áwinek. Iná sáni wu wáinanyon watyot átneráng, náuta
nándá me rina sánumán wa naráng̃ga káto há tángga isutang átninggoeráng
wata.
11 Nándá wáina tunggafeinek wata naráng̃ga ku Ánutu náni yá háláng
sásámáya sáponga táng sámánggoemán. Sándá átkuku álosim tátáya mantáng
sámuk, wata ku sáhángga álo táineráng ingga meinek wata sáponga tángga
inánggoemán. Málámbá háláng sámán naráng hákhátik sáni isutang álosim
rina tátáya naráng̃ngátaráng wáina há táineráng wata ingga ku inánggoemán.
12 Wáina inánggoemán wawu ámna náráwa nukngá yá Táwi yá sán rina sáháng

álolo tánggoek wa kangga Táwi náni Jesu kutná meng tárut táineráng ga ku Táwi yá wáinanyon sán kut sáni meng tárut táinek. Ánutu náni yot Táwi Jesu Son Iháhá watá pahán sámángga rina sánemán wa tán sándán káin tunggafeinek.

2

Milun Yayali Ámna yá tunggafeinek

1 Kulá, yanuknuk, Táwi náni Jesu Son Iháhá watá son áwán náni watyot
urum átnemán wata sánindemán, wata ku kándáng narineráng. 2 Táwi yan
rám bu há tunggafiuk ingga kámá yá sánát naránggoeráng, enendu hárámutang
wata narát ma márawindak. Iná ámna káman dá ing meinek, "Iruk Káungá yá
ing nanek, rám bu há tunggafiuk," me ámna káman dá wáina met narut ingga
meinek, me ámna káman dá ku nándá papia uyingga kungga ku me wáina wata
kinan uyiumán ingga meinek, enendu me wawu kusák rewe, wata ku sándá
wa naráng gga sokmuná hárámutang narát ma márawindak. 3 Ámna káman dá
me wáina mengga ma sángsárungindak. Rám watá hánámá ma tunggafeindák,
ináku hulátingga ku ámna náráwa táup hánám watá árená tángga Ánutu sárum
imineráng watyot Milun Yayali Ámna* watá hiták háleinek. Iná ámna wawu
Táwi yá káráp lánggop pán pingnga ingga há táng tiuk, wata ku wakáin
pukon muná kuinek. 4 Ámna watá ku ámna náráwa yá ánutu kusák yánáng
sákngingngátaráng wa, me Ánutu ni pálipuk wa, iháng káyam tángga málámba
kutná táng tárut tángga rina rina menggoeráng wa iháng hang tinek. Wáina
tángga ku Ánutu yan it káungá hánám kinan wa kung hang kome tángga átang
gu ing meinek, "Nák ku Ánutu."
5 No rám sányot átut wahára wu wáina wata ku há sánánggiut, enendu kalot
sámuk hám? 6 Sándu rám nahára náutá Milun Yayali Ámna wa kik tángga
árán watá hiták ma hálengguk wawu há nareráng. Ánutu yá rám ting muk
wahára ku wáina watá hiták háleinek. 7 Rám nahára wu milun yayaliyan
háláng watá kilak há yáup tángga árán ámna náráwa yá Ánutu yan meng rákit
me wa yalinggoeráng. Wawu kilak wáina re árán kungga niyá Milun Yayali
Ámna wa kik tángga átnándak wa Ánutu yá yaling mán du 8 Milun Yayali Ámna
watá hiták háleinek. Hiták hálengga átang árongga árán du máriya ku Táwi Jesu
yá yamá táwi watyot áwángga ku máta mulá yáre Milun Yayali Ámna táng lem
tángga yamá watá yon tán du muná kuinek. 9 Kulá Milun Yayali Ámna yá
hiták hálengga átnek wahára wu Satan dán háláng hára ket tárák hulá kákámá
hálángngá pálak hánám wáina táinek, enendu wawu kusák rewe. 10 Wáina
tángga ku niyá muná kukuyan kálu hára há átaráng wa ket tárák wáik hulá
hulá wahára yángyárungingga ihinek. Muná kukuyan kálu hára átaráng wawu
Ánutu yá me páliná wa yánángga ku son iháháya táuk, enendu watá me wa
naráng gga átkuku álosim wa tátáya takta naruráng. 11 Hulá wáina wata ku Ánutu
yá nanará yáni wa táng yawák táwi hánám tán du watá me kusák wa me páliná
ingga kangga isutkoeráng. 12 Ámna niyá me páliná wata narát ále hánám hálen
kálu kandák wa isusut wata heronge tánggoeráng wawu kámuk Ánutu rahálá
hára, me hára átang kandák yáni watán márapmá ihineráng.

Ánutu yá son sáhinek ka sáháng kankaliuk

13 Kulá, yanuknuk, Táwi yá sánda kikiná naránggoek. Nándá sánda naráng gga
ku Ánutu heronge me inánggoemán. Nándá wáina tánggoemán wawu álosim,

* **2:3:** Milun Yayali wawu Ánutu yan Meng Rákit Me Sárum Imámá wata mek.

náuta málámbá hulátitiná káin yon son sáhinek ka há sáháng kankaliuk, hang me páliná wata narát pálipuk háliuk me Iruk Káungá watá tán rongrongngá hálenggoeráng, wahára kungga ku Ánutu yá son sáhuk. 14 Ánutu yá wáina watá sándán káin tunggafefeya há naruk, wáina hálendu málámbáyon nán suring námán kung me pingnga álosim wa sánumán. Wahára kungga ku Ánutu yá mantáng sámuk wawu sándá Táwi náni Jesu Son Iháhá watán yamá me háláng wata kinan átkuineráng wata. 15 Wáina wata ku, yanuknuk, káto hálengga átang Ánutu yan me rina sánáng tolingngátamán wa narineráng. Me hára mengga sánumán me papia hára uyingga sámánggoemán wa naráng hátingga isutang átkuineráng.

16-17 Nan náni Ánutu yá kikiná naráng námángga ku pahán námánggoek wahára kungga ku háláng námán rámá rámá káto átang Ánutu yá náháng álolo táinek wata hálengga átkoemán. Ánutu yot Táwi náni Jesu Son Iháhá watá pahán sáni táng káto táng sámángga háláng sámán kálu kándáng isutang me álosim re mengga átkuineráng.

3

Sándá ku Ánutu yá nán háláng náminek ka sáponga tángga ininerán g

1 Yanuknuk, me pukon du ing sánindemán, sándá sáponga tángga Ánutu inát háláng námán du nándá Táwi yan me pingnga wa meng isurátne itná itná káin sokmuná kungga táwi hálinek, sán orek sáni káin táwi háliuk wáinanyon. 2 Ámna náráwa táup hánám bu naráng hákhátik yáni Jesu hára ma áraráng, wata ku Ánutu yan káin sáponga tát tu málámbá ámna wáik hánám wata ket yáni háranan náhinek. 3 Iná Táwi wu me rina mengngátak wawu kándáng hánám isutnándak. Wata ku málámbá sáháng káto tángga pin sáni tángga árán ámna wáik Satan watá sán hára rina kámá kámá ma táindák. 4 Táwi málámbá tán nándá kándáng hánám ing há naremán, sándu nándá rina tátáya sánánggoemán wa há tángga átkoeráng, hang máriya wu wáina re tángga átkuineráng. 5 Táwi málámbá pahán sáni wa táng tolingga árán du sándá Ánutu yá ámna náráwa ya narán kikiná háhále wa ingga narineráng. Hang Jesu Son Iháhá yá káto hálengga márapmá rina suwuk sándá tárák wáinanyon suwineráng wáina sáponga táng sámánggoemán.

Kámuk ká yáup táineráng

6 Yanuknuk, Táwi náni Jesu Son Iháhá wata kutná hára nándá ing sánindemán, nuknuk sáni kámá yá hánámá átang me rina sánumán wa ma isutnándáráng, wawu sándá ámna náráwa wáinaná wa yápmangga kung mulangán átneráng, 7 náuta sáni há nareráng wa, nándá sáni yot átang ket tárák rina tátne náhuráng sándá ku wáinanyon tángguineráng. Nándá sányot átumán wahára táng taktak kámá ma táumán, 8 me sándán sungi káman hánámá ma náumán, ináku yungga yon du nanggiumán. Nándá káen me yáungán yáup háláng hánám wáina tánggiumán wawu sán márapmá sámáninggom ingga wata. 9 Nándá wáina tánggiumán wawu sándá kutná kutná námát nándá ma iháháya muná, ináku nándu Táwi yan yáup ámna wata ku sándá há háláng námát ihátne kándáng hálenggim, enendu kálu álosim wáina átak ingga sán sáletne sándá wáinanyon isusut, wata ku wáina tánggiumán. 10 Nándá sáni yot há átumán wahára me káto ing mengga sánángga átkiumán, káman dá yáup ma táindák wawu sungi ma ihángga náindák.

11 Wáina sánángga átkiumán enendu inggálu wu sán háranan kámá wu yáup ma táená hánámá yáni átkoeráng ingga met naremán. Yáni wu hánámá átang

kámá yan kutná kutná wata mená tángga átkoeráng. 12 Kulá Táwi Jesu Son
Iháhá wata kutná hára nándá ámna niyá hánámá átkoeráng wa me káto ing
mengga sánindemán, ket tárák wáik wáina wa sangga kándáng átang yáup
tángga átneráng ga ku sungi sáni kangga nangga watá háláng sámán átneráng.
13 Yanuknuk, iná sándá ku ket tárák álosim wa tátáya ma taktak sámindak.
14 Ámna kámá yá nándá papia hára me ná uyingga satne áwek wa ma isurát
hálendu miti ámna náráwa rahán yáni hára ámna ku wa ingga mengga yápmang
kung mulangán árát sáhángga ku yáni rina táená wata reprepmá narineráng.
15 Sándá nuknuk sáni wa káyam sáni ina kákápáya ma sánámán, ináku nangge
nuk sáni ina kápángga ku kandák yáni wa re iháng totoliya me yánineráng ga
sánemán.

Pol yá káe álo ná yánuk

16 Táwi pahán lálap márumá málámbá tán kutná kutná kámuk hára rámá
rámá pahán lálap hára re átneráng. Táwi yá rámá rámá sán kámuk kot átkuinek.
17 Nák Pol no nayon ketna yá kolem ná uyingga káe álo* ing sánet. No papia
uyingngátat hára wu me tárákngá ing rewe uyená kangngátaráng wawu no na
hánám papia ná se áwek ingga káineráng wata ingga tángngátat.
18 Táwi náni Jesu Son Iháhá yá sán kámuk pahán sáminek.

* **3:17:** Me "káe álo" náwu Pol yá papia ná káen uyiuk ingga ma miuk, ináku Pol yá heronge me mengga uyiuk. Pol yá papia ná uyiuk wawu hilápmá me yonyon me rina kálu uyiuk wawu ma narámán.

Pol yá hulátingga Timoti yan papia ná uying muk

1 Nák ku Pol, Jesu Son Iháhá watán aposel. Ánutu son nánáhá watyot tu Jesu
Son Iháhá watá yándi neháng tunggap tán aposel háliut. Nándá Jesu Son Iháhá
yá náháng álolo táinek ingga há naráng ga ku wata háleng mángga átkoemán.
2 Timoti, no papia ná uyingga se kákkán da áwek. Kák ku Jesu Son Iháhá
wata naráng háting mánggoelák wata hánám bu kák ku nák nanggena ina
átalák. Nan náni Ánutu watyot Táwi náni Jesu Son Iháhá watá urákka naráng ga
pahán kamán pahán láláp hára átnelák.

Ámna kámá yá me kusák kámá sánáng tolinirot

3 Uláp Masedonia provins káin kuin ingga me rina kanut wáinanyon ing
kanindet, ko it yáilá Efesus káin átang ámna kámá Ánutu yan me mengga
ámna náráwa me kusák watyot yánáng tolingngátaráng wa wáina ma tátáya
áráng hákhátikngá tángga átnelák. 4 Hang wa yánátá ku uláp pán me pingnga
hánámá hánámá tánggoeráng me táwi ilom yáni kut yáni wata ingga mengga
kunggoeráng wa sáineráng. Me wáina watá tán du menmen tángga honhoren
tánggoeráng. Me wáina watá Ánutu yan yáup rina tátáyan wa ma háláng
mindák. Ináku naráng hákhátik ká ku Ánutu yan yáup wa háláng iminek.
5 Me wawu hulá ing wata kanet, kámá ya kikiná naráng mán naráng mán tátá
watá táwi hálengga kuinek wata ingga kanet. Jesu ya pálipuk hánám naráng
háting mámá, pahán rongrongngá átnát, me náni ket tárák rina táinemán wa
narátne kándáng háhále, kálu wáina watá háláng yámán du kámá kápát kikiná
háleinek. 6 Ámna kámá wu ket tárák wáina wa sangga me hánámá hánámá
wahára re hangga átninggoeráng. 7 Yáni wu Ánutu yá meng rákit mená Moses
imuk watán tiksa háháleya naránggoeráng, hang me náni wu pálipuk rewe
ingga naránggoeráng. Enendu yáni wu me rina menggoeráng wata hulá wawu
wáina ingga ma naránggguráng.
8 Há naremán wáina, Ánutu yan meng rákit me wawu álo kámá re átnek, rám
tiksa yá kándáng re yánáng tolineráng wahára. 9 Hang ing hányon naremán
wáina, Ánutu yá meng rákit mená wa námuk wawu ámna náráwa ni kándáng
há átaráng wa ma iháng totoliya. Ináku wawu niyá kálu hitik táená, ámna yáilá
yáni me nan mam yáni tárang káin ma árená, Ánutu sárum imená, mukmuro
táená, Ánutu yan ket tárák álosim wa sangga káwak kán nanará isurená, nan
mam yáni me ámna kámá ráháng kátkámut táená wa iháng totoliya. 10 Hang
márámamák táená, ámna yá ámna yot átninggoená, náráwa yá náráwa yot
átninggoená, ámna manek ihángga iháng yáup nangge yáni ya tená, me kusák
mená, me hára átnát tán rám hára me kusák mená, me káman niyá me páliná
wa táng káyam táená wa iháng totoliya. 11 Me páliná náwu me pingnga álosim
Ánutu yá meng tunggap tángga ámna náráwa yánánáya namuk wáinanyon. Me
pingnga álosim watá ku ing nánánggoek, Ánutu wawu kutná táwi hánám yamá
yot hálángngá táwi wata kinan átkoek, álo kámá ku nándá kutná há meng tárut
táinemán.

Ánutu yá Pol ya urákngá naruk wata heronge mená inuk

12 Táwi náni Jesu Son Iháhá watá no watán yáup ná álo táinek ingga naráng ga
neháng tunggap tángga háláng namuk wata no heronge mená ináng ggoet.

13 Pálipuk uláp pu me mukmuro Jesu inángga málámbán ámna náráwa iháng
lem tángga ráhánggiut, enendu há naruk no rina rina tánggiut wawu wáina
táet ingga ma narená me málámba ma naráng háting mená átut hára wáina
tánggiut, wata ku Jesu yá urákna narángga nákkán kátu sáuk. 14 Táwi náni Jesu
Son Iháhá watá pahán táwi hánám namángga neháng tárut tán málámba naráng
háting mánggoet me kámá ya naráng yáme kikiná hálenggoek.
15 Jesu Son Iháhá watá mukmuro táená wa son náháháya ku káwak káin
háuk. Me náwu pálipuk hánám wata ku ámna náráwa kámuk hánám watá
narángga káto tángga átkuineráng. Kulá uláp pu no ámna kámuk iháng hátingga
kandák táwi hánám tánggiut. 16 Wáina enendu Jesu Son Iháhá watán pahán
káin du ámna náráwa kámuk ká málám wawu yolopon narán kátin átang ámna
náráwa ya kutná kutná táng yámángngátak ingga naráng mineráng ga narek.
Wáina hálendu nák ku kandák táwi hánám táená, enendu urákna narán du no
tárák ka áre nák hára rina táuk wa kangga ku naráng háting mángga átkuku
álosim sásáliná muná wa táineráng. 17 Kulá Ánutu wawu rámá rámá king átang
ma kátkámut tán, hang ámna náráwa yá ku manyon kakayan. Málám wa re
wawu Ánutu pálipuk. Wáina wata ku nándá rámá rámá kutná meng tárut tángga
táng álolo tángguinemán. Wa pálipuk.

Timoti yá kálu kandák wa hahatingga táng hang tinek

18 Nanggena Timoti, no uláp profet me kák ka miuráng wata narángga ku ko
rina táinelák wata me ná kanet. No wáina kane ku profet me watá keháng káto
tán Ánutu yan tewe ámna yá ina erawángga wáik rina wa iháng hang tinelák.
19 Wáina tángtáng gu wata kinan du Jesu ya naráng háting mángga átang Ánutu
rahálá hára kándáng átat ingga narángga átnelák. Kámá yá kálu kándáng gu
wáina ingga há kanggoeráng, enendu sárum imánggoeráng, wata ku naráng
hákhátik yáni watá pukon wáik hálenggoek, kilang gá yamán ketnán kungga
wáik hálengngátak wáina tánggoeráng. 20 Ámna urum wáina táená orek yáni
háranan yará ku Himeneus káling Aleksenda. Ámna yará watá ku Ánutu ya
me wáik mengngátamálák, wata ku no iháng kumbi kep káin tiut wawu Satan
ketná hára ina tiut. Wáina táe ku kang rákit tángga nanará álosim bá ihán du
Ánutu ya me wáik son ma mindamálák ingga wata wáina táut.

2

Sáponga tángga Ánutu inátne ku ámna náráwa kámuk háláng yáminek

1 Kulá kutná táwi hánám sándá wa kálak tángguineráng wawu ing, ámna
náráwa kámuk ka narángga ku Ánutu yan káin sáponga tángga heronge me
inángga ku inát háláng yámángguinek. 2 Ámna yáilá me kapman dán yáup ámna
átaráng wata yot Ánutu yan káin sáponga táng yámát háláng yámán du pahán
láláp pá orek sáni hára árán sáni kámuk Ánutu yá sándá rina átang átkukuya
narek wáina átang átkuineráng. 3 Sáponga wáina táineráng wawu Ánutu Son
Náhuk wata rahálá hára wu álosim hánám, watá sáponga wáina wata kikiná
hánám narek. 4 Málámbá ámna náráwa kámuk son ihán me páliná wata hulá
wa narineráng ga narek. 5 Ánutu wu káman dá re átak. Hang ámna ore háranan
káman dá re átak, Ánutu yot ámna náráwa ya orek yáni hára wawu Jesu Son
Iháhá watá átak. 6 Rám Ánutu yá tiuk hára wu, Jesu Son Iháhá watá átkukuná
wa ámna náráwa kámuk son yungga iháháya sáuk. Kulá kálu wahára wu Ánutu
yá ámna náráwa kámuk son ihin ingga náliuk. 7 Wáina wata ku Ánutu yá aposel
neháng tunggap táuk ngáya ku nákkán yáup pu málámbán me wa mengga kuku

wa. Pálipuk hánám sánet, kusák ma pilet. Málámbá ámna náráwa ále kámá
káinnan wa me páliná yánáng tolingga koe Jesu Son Iháhá wata naráng háting
mámáya yáup ná namuk.
8 Wáina wata ku itná itná káin ámna yá átkuku yáni wa Ánutu imángga
rongrongngá átang ket yáni táng hip tánggatang sáponga tángguineráng ga naret.
Pahán káráp me honhoren wa sángga ku pahán káman átang sáponga re
tángguineráng.

Náráwa yan ket tárák álosim

9 No ing wata hányon naret, náráwa yá sut yáni tánggáneinán wawu yáni
ya sut yáni tángga árángga ma tánggáneindaráng, me ámna pahán yáni táng
wáik tátá káluná hára kutná kutná ma tánggáneindaráng, hang kutná kutná
tánggáneinán du káluná kándáng rina átak wahára rewe tánggáneineráng.
Álo kámá náhániráng ingga sut sáni tánggánene kálu ma tánggáneindaráng.
10 Náráwa niyá Ánutu isutkoemán ingga mengngátaráng wawu yáup álosim
hulá hulá wa táineráng, watá ku náráwa watán tánggánek álosim ina háleinek.
11 Miti mengguineráng hára wu náráwa yá yolop átang yáni tángga hangga
ku Ánutu yan me wa narángguineráng. 12 No náráwa yápmáe áráng átang ámna
pin yáni tángga Ánutu yan me wa ámna ma yánángngátaráng. Muná. Náráwa yá
yolop átang gu me rewe narángga átkuineráng. 13 No wáina met wawu náuta,
Ánutu yá Adam kálak táng tolingga ku máriya wu If táng toliuk, 14 hang Adam
bá Satan dán me kusák wa narán pálipuk ma háliuk, ináku náráwa yá me kusák
wa narán pálipuk hálen du mukmuro náráwa háliuk wa narángga ku wata
wáina met. 15 Kulá náráwa yá ku nangge iháhá yáup wa táineráng. Wáina tángga
átang gu Jesu ya naráng háting mángga, rámá rámá rongrongngá átang, kámá
ya narát kikiná hálen, tirik tárák álosim wa tángga átkuineráng hálendu Ánutu
yá son ihinek.

3

Miti yan ámna yáilá yá tirik tárák álosim wa isutneráng

1 Me náwu pálipuk hánám. Káman niyá miti yan ámna náráwa pin yáni tátáya
átnán kikiná narángga ku yáup wawu álosim ingga narinek. 2 Miti yan ámna
yáilá yá kálu kándáng wa rewe isutang árán du ámna náráwa yá ámna yáilá
wahára kandák kámá ma káindáráng. Áwáná káman yot re kándáng átnek,
málámbán átkuku wa kándáng pinná tángga átnek, kámá yá itná káin áwát pin
yáni táinek, me Ánutu yan me wa ámna náráwa yánáng tolinek. Wáina tán du
kámá yá watán ket tárák wa kangga álo kámá ingga mengga kutná meng toling
mineráng. 3 Ámna wawu umi káto yá táng hoho ma táindak, menmen ininán
ma táindak, me pahán káráp tángga ámna náráwa kámá ma ráhindak, ináku
pahán lálap hára re átnek. Hang sup pa kikiná táup ma narindak. 4 Málámba
áwá nangge wa kándáng pin yáni tángga nángánangge me yánán narángga
isutang málámba tárang káin re átneráng. 5 Ámna niyá áwá nangge wa kándáng
ma pin yáni táindák watá Ánutu yan ámna náráwa pin yáni tátáyan yáup wa
ma táindak. 6 Ámna mirak ká áwáng Jesu yan tombong hálengga miti yan ámna
náráwa pin yáni tátáyan yáup wa ma táindak. Nák ku ámna álosim ingga árená
tán Ánutu yá táng me hára Satan táng tiuk wáinanyon tiwon. 7 Ámna miti kinan
ma árená yá kat miti yan ámna yáilá káman ni kutná yá álosim re átnándak watá
re ku ámna yáilá álo háleinek. Iná kat kutná yá álosim ma átnándak wawu ámna
yá wata me wáik mengga yánángga átkut tu Satan dán punggip pá táinek.

Miti ámna náráwa háláng yámámáyan ámna watá ku ket tárák álosim wa isutneráng

8 Kulá wáinanyon du miti ámna náráwa háláng yámámáyan yáup ámna watá
yáup yáni kándáng isutang árát ámna náráwa yá kápát álosim hálen meng toling
yámineráng. Watá me yáni yará pálak ma háleindaráng. Watá umi káto táwi
nangga ma hohing kuindaráng, me sup táwi hánám ihinán naráng ga ku kálu
kandák hára kungga kámá yan hára sup ma ihindaráng. 9 Yáni wu Ánutu yá
málámbán me páliná táwi hánám táng hiták tiuk wa rewe káto tángga átneráng.
Rám wáina táineráng wahára ku yáni wu pahán náni kinan kandák káman ma
árak ingga kangga narineráng. 10 Hulátingga ku átnát yáni hára wa tárák yáni
ya kápineráng, kápát álo hálen wawu sat miti ámna náráwa háláng yámámáyan
yáup wa álo tángga átneráng.

11 Áwáwá yáni watá wáinanyon yáup yáni kándáng isutang árát ámna náráwa
yá kápát álosim hálen meng toling yámineráng. Watá átkuineráng hára kámá ya
ma meng yámángga átkuindaráng. Átkuku yáni wa kándáng pinná tángga árát
yáup rina tátáya yámená wa álo táineráng ingga ámna náráwa yá kápát átneráng.

12 Miti ámna náráwa háláng yámámáyan yáup ámna wawu áwáná káman
watyot rewe átang gu málámba áwá nangge wa kándáng pin yáni tángga átnek.
13 Ámna niyá yáup wáina wa kándáng tángga átnek wata ku kut táwi táinek.
Wáina átang gu naráng hákhátik yáni Jesu Son Iháháyan káin rina átak wa meng
tunggap tátáya ma pitáindáráng.

Ánutu yan me páliná wata hulá wawu kutná táwi hánám

14 No sopmuná kungga kák kahin ingga tánggoet, enendu álo kámá wu
me ná uyingga kaninet ingga uyet. 15 Wáina wata ku no sopmuná ma koe
hálendu papia ná kangga ku ket tárák álosim rina Ánutu yan tombong hára
átaráng sándá tángguineráng wa há narineráng. Nándu Ánutu átkukuná pálak
watán tombong. Kumam káto yá it káto tángga átnándak wáinanyon du Ánutu
yan tombong nándá ku me páliná wa táng káto tángga átnemán. 16 Pálipuk há
naremán wáina, Ánutu yan me páliná wata hulá wawu kutná táwi hánám. Me
wata hulá Ánutu yá nálek wawu ing,
pálipuk ámna nangge háliuk,
Iruk Káungá yá málám wawu ámna náráwa son iháháyan ámna ingga
yáliuk,
angelo yá káuráng,
Ánutu yá tángga alek káin irawa kung málámbot árán
kut táwi hánám tángga átak,
káwakngá káwakngá káin kungga watán me pingnga wa yánángga kuráng,
hang káwak ketnán ámna náráwa watá wata naráng háting mángngátaráng.

4

Me hulá hulá watá ámna náráwa yan nanará iháng yakyawák tánggoek

1 Iruk Káungá watá hiták hánám ing mek, rám bá sálikngin ingga tángga
átnek wahára wu ámna kámá wu naráng hákhátik yáni wa sangga iruk wáik
ámna náráwa yángyárungingiyan wata kárámating yámángga watán me naráng ga
isutneráng. 2 Ámna kusák watá iruk wáik kán me wa ámna náráwa yánineráng.
Ámna watá ku ing meineráng, “Nándán me wawu pálipuk hánám,” enendu
kandák yáni wawu ma kang rákit táindáráng, náuta nanará yáni álosim wawu
há kámutuk wata. 3 Ámna watá ámna náráwa yá ihán kehán ma tátáya me sungi

kámá wa ma nanaya yánángngátaráng, Ánutu yá málámba naráng háting mená me, me páliná wa narená watá nangga málámba heronge táng mámáya iháng toliuk wa. 4-5 Há naremán wa, kutná kutná kámuk Ánutu yá iháng toliuk wawu álosim rewe. Ánutu málámbán me watyot nánin sáponga watá tán du sungi kámuk hánám watá Ánutu rahálá hára rongrongngá hálengngátaráng. Nándá kápátne wáik ma háleindak, ináku nándá ku Ánutu heronge me inángga ku sungi wa iháng náinemán.

Timoti yá Jesu Son Iháhá watán yáup ámna álosim átnek

6 Ko me ná táng nuknuk náni wa yánátá ku me álosim rina naráng háting mánggoemán me nanará álosim naráng isutkoelák watá ka keháng káto táinek. Wáina tángga ku Jesu Son Iháhá watán yáup ámna álosim hálengga átkuinelák. 7 Pingnga hánámá hánámá me, me hánámá hánámá wa sárum iminelák. Me wáina wawu Ánutu yan pahán káinnan muná watá kámá ma háláng námindák. Ináku Ánutu yan tirik tárák rina tátáyan átak wa re háiná táinelák. 8 Ing narinelák, sut náni tátne káto árik ingga háiná tángngátamán, enendu watá ku isikimo háláng námángngátak. Iná nándá Ánutu yan ket tárák watá nán hára káto árik ingga wata háiná táinemán wawu watá táwi hánám háláng náminek. Watá ku átkuku káwak ketnán ná átninggoemán me máriya átkuku sásáliná muná táinemán wahára kándáng hánám háláng námánggatnek. 9 Me náwu pálipuk hánám, wata ku ámna náráwa kámuk hánám watá naráng ga káto tángga átkuineráng. 10 Ánutu átkukuná pálak ámna náráwa kámuk son iháhá watá málámba naráng háting mená nán son náhuk. Nándá Ánutu ya naráng háting mángga náháng tolik ingga háleng mángga átkoemán wata ingga ku yáup háláng hánám tánggoemán. 11 Ko me ná ámna náráwa yánángga ku yánáng tolitá me yá rina mek wa isutneráng.

12 Kák ku ámna máto, wata watá kahát kák ku ámna hánámá ma háleindak. Ko ket tárák álosim wa rewe tángga átkutá Jesu yan ámna náráwa watá kák kahángga ku wáinanyon átkuineráng. Ko ket tárák álosim yáleinelák wawu meka me táinelák, tirik tárákka rina táinelák, kámá kápátá kikiná háleinek, naráng hákhátik hára átang átkuinelák, me Ánutu rahálá hára rongrongngá átang átkuinelák hára wa. 13 Ko Ánutu yan papia wa pahála yot hánám ámna náráwa ya sánging yámángga wata hulá wa yánángga Ánutu yá átkuku rina ta narek wa yánáng tolingga átnárát kungga no áwinet. 14 Ko Ánutu yá háláng rina kamuk watá yáup tátáya táng taktak ma táindalák, háláng wawu miti yan ámna hulá yá ket yáni yáila hára usáng hang tit ámna káman dá profet me kák ka miuk wahára táulák.

15 Yáupya wa pahála yot kándáng pinná tángga árátá ku ámna náráwa kámuk hánám watá kahát ko yáup álosim tánggoelák wa emá re tángga árátá táwi hánám hálengga kuinek. 16 Táwi yan me yánáng tolinelák me ket tárákka rina táinelák wahára wu kándáng nangnaráng átang tángga átkuinelák. Ko káto hálengga yáup álosim wáina tángga átkuinelák wata tángga Ánutu yá son kehángga ámna náráwa niyá kákkán me narineráng watyot son ihinek.

5

Ámna náráwa wawu kaya sipya kátu hánám ina kápángguinelák

1 Ko ámna tátáwi wa me hahatiná kálu ma metáng yámindalák, ináku me láláp hára nanya inángngátalák wáinanyon yánángga iháng tolinelák. Yakukulaka ya ket tárák álosim táng yámángngátalák wáinanyon ámna máto wata ket tárák wanyon táng yáminelák. 2 Mamya ya ket tárák álosim táng mángngátalák

wáinanyon náráwa tátáwi wata ket tárák wanyon táng yáminelák. Hang málám ilomya ya ket tárák álosim táng yámángngátalák wáinanyon náráwa máto wata ket tárák wanyon táng yáminelák, wáina wawu Ánutu rahálá hára kálu kándáng álosim.

Náráwa kawát wawu niyá pin yáni táinek?

3 Náráwa kawát kámá niyá yáni re ukuro hánám árát kápángga ku wa háláng yámángguinelák. 4 Iná kawát káman dá nángánangge me e ilommá pálak árán du yánáng tolitá Ánutu rahálá hára naráng hákhátik isutang yáup páliná hánám táineráng wawu mam pawo yáni kawát wa pinná táineráng. Wáina tát tu uláp yáni rina pin yáni táená wata topmá háleinek. Ánutu yá kálu wáina wata wu álosim narek. 5 Kawát kámá niyá yáni re ukuro átang wawu ing tángga átkungngátaráng, Ánutu yá iháng álolo táng yámámáya háleng mángga káen me yáungán wawu sáponga tángga Ánutu yá háláng yámámáya inángga átkungngátaráng. 6 Iná náráwa kawát káman dá sut tán kutná kutná wata re narán páliná hálen átnándak, náráwa wawu há kámurená yá ina átnándak. 7 Me wáina yánátá kálu kándáng re isutang árát tu ámna náráwa yá ma meng yámindáráng. 8 Ámna káman dá sipmá kátu wa ma pin yáni táindák wawu kandák. Hang ámna káman dá naning maming, málám ilommá, tat kulaná, áwáná me yanángánanggená wa ma pin yáni táindák wawu kandák táwi hánám. Ámna káman dá ket tárák wáina táinek wawu ket tárákngá watá ku hiták Jesu ya ma naráng háting mángngátak hálek. Watán ket tárák wawu ni Jesu ma naráng háting máráng wata tárang káin átak.

9-10 Náráwa kawát kut yáni uyinán du yara yáni 60 hára átang torong kálu koek ngá, nánáun yáni yot rewe kándáng árená, hang álosim rina rina tángngátaráng ngáya kámuk ká naráng yámángngátaráng wáina wa rewe uyinelák. Tárák álosim wawu ing wata menggoet, nangge pin yáni táineráng, lombu pin yáni táineráng, Táwi yan ámna náráwa háram yáni yanyawon táineráng*, niyá márapmá hára árán háláng yámineráng me hahatingga átang kámá rina rina wa tángga nukngá háláng yámineráng wa. Wáina táená wa rewe kut yáni uyinelák.

11 Kulá náráwa kawát máto wawu kut yáni papia káin ma tindalák, náuta watá náun áwán háhále watán nanará watá áwinek wahára wu Jesu Son Iháhá yan yáup rewe tángga átnemán ingga me káto mengngátaráng wa sangngátaráng wata. 12 Wáina tángga ku me káto há mená wa yalineráng wata ingga ku me hára átneráng. 13 Iná ko miti ámna náráwa yá háláng yáminán náráwa kawát máto kut yáni uyinelák wawu yáni táng taktak tángga it wahára kungkung tángga átang kámá yá rina táineráng wa met naráng gga wata meng yámángga watá ma hánám memeyan wa mengga átkuineráng. 14 Wata ku no naret tu álosim wawu kawát máto ingga átaráng watá ku ámna iháng gga nángánangge yáni iháng tingga ku wata pin yáni tángga átneráng, wata ku káyam bá wa kápángga ku nán Jesu yan tombong ga ma meng námindáráng. 15 No me wáina met wawu náuta, kawát máto kámá wu Táwi sangga kung Satan isutang há átninggoeráng.

16 Kulá naráng hákhátik náráwa káman niyá sipmá kátu káman náráwa kawát hálendu watá wa háláng iminek. Watá miti ámna náráwa nukngá yá yáup watyot tátáya yáup háláng ma yámindak. Iná náráwa watá sipmá kátu wa

* **5:9-10:** Pol yá me ná uyiuk wawu Jon 13.1-17 wa naráng gga wata uyiuk. Jon káin du Jesu yá málám tángga hangga disaepelná háram yáni yawonduk. Me me nukngá ku ing, Pol yá me ná uyiuk wawu náráwa yá yáni tángga hangga nuknuk yáni háláng yámineráng wata.

há háláng iminek hálendu nukngá watá ku kawát niyá yáni re ukuro hánám átaráng wa álo háláng yámámáya narineráng.

Miti yan ámna yáilá wa nándá kándáng hánám iháng álolo táinemán

17 Niyá miti yan ámna yáilá ingga átang miti yáup kándáng tángga árát tu
Táwi yan ámna náráwa watá kut yáni meng tárut tángga háláng yámineráng.
Iná nini yá Ánutu yan me pingnga mengga yánáng tolingga átkuineráng wawu
táwi hánám háláng yámángga kut yáni meng tárut táineráng. 18 Wáina táineráng
wawu náuta, Ánutu yan me ing uyená yá átak, "Bulmakau yá wit páliná ketnán
tarengga árán kepmá yá sohit wit ma nanaya milunná ma hárotnándaráng."
Hang ing hányon, "Ámna niyá yáup táinek watá ku yumnakngá ihinek wawu
álo kámá." 19 Káman dá ing meinek, "Miti yan ámna yáilá nátá kandák táek," ing
men wawu watán me wa ma narindalák. Ináku ámna yará me kaláhu yá me
wa rewe met wawu kárámanya yá narángga me wa ting tantan tángga káinelák.
20 Ámna yáilá káman dá kandák tán wawu táng rahán táwi hára me hára titá ku
ámna yáilá nukngá yá wa kangga mukmuro táninggom ingga pitáineráng.

Timoti yá málámbán ket tárák wa kándáng pinná táinek

21 Ánutu, Jesu Son Iháhá me Ánutu yan angelo málámbá há kankaliuk ngá
átaráng wata rahán yáni hára ing kanindet, ko me há kanet wa kándáng
isutnelák. Wa isutnelák wahára wu ámna náráwa kámuk ket tárák káman re
yáleinelák, nuknukka me ámna kámá ket tárák kámá kámá ma yáleindalák.
22 Ko ámna káman dá miti yan ámna yáilá háleik ingga sopmuná ketya yáin
yáni hára usáng hang ma tindalák, náuta watá mukmuro tán watán márapmá
watá kák hányon kehiwon. Kawu Ánutu rahálá hára rongrongngá átkuinelák.
23 Umi hánám rewe ma náindalák, ináku wáin isikimo kulingga ku hányon
natá watá kawila kinan ilalákka rámá hára tunggafengfeng tángngátak wa táng
láláp táinek.
24 Ámna kámá yan mukmuro wawu hiták átnándak, ko ting tantan tángga ma
kápindálák enendu kandák yáni wawu wáina ingga há naráng yáminelák. Iná
kámá wu kilak árán ma narená árátá kungga rám hásák hálendu hiták háleinek.
25 Kulá wáinanyon du ámna kámá yá álosim rina táineráng wawu kámuk ká hiták
kangga narineráng. Iná kámá yá álosim rina táineráng wawu waháranyon du
hiták ma háleindák, ináku kilak átang kungga máriya ku wáina hiták háleinek.

6

Yáup nangge hánámá yá ket tárák álosim re táineráng

1 Ámna ni yáup nangge ya hánámá árená Táwi ya naráng háting mená átaráng
watá wu yáni tángga hangga ku márum yáni wata tárang káin átneráng. Ket
tárák álosim wáina tát kápángga ku ámna náráwa yá Ánutu kutná ma táng
lem táindáráng, me nándá Táwi yan me yánená wa yanyawon ma táindáráng.
2 Iná yáup nangge hánámá káman da márumá yá Táwi ya naráng háting mená
hálendu yáup nangge watá wata narán nukna hánámá wata ku wata tárang
káin ma árin ingga ma narindak. Ináku ing narinek, "Yáup ná tánggoet wawu
Táwi ya naráng háting mená káman háláng imánggoet, me wa káe kikiná
háleinek, wata ku kámá yá márum yáni Táwi ya ma naráng háting mená ya yáup
táng mángngátaráng wa táng hátingga yáup kándáng hánám táng minet," wáina
hánám narinek.
Me ná uyená náwu Táwi yan ámna náráwa wa yánáng tolingga yánátá wa há
hánám isutneráng.

Sup pa kikiná nanará wawu mukmuro hulá hulá wata hulá

3 Ámna kámá wu me kusák wa sánáng tolinggoeráng. Me rina menggoeráng
watá kung Táwi náni Jesu Son Iháhá watá rina kándáng nánáng toliuk watyot
káman ma hálengguk, me rina menggoeráng watá ámna náráwa háláng yámán
Ánutu isusut wahára ma kungguráng. 4-5 Ámna wáinaná wawu yáni ya narát
árená hálenggoek, enendu watá náut kámá káman wáina ingga ma naráráng.
Watá tárák kandák ing wata heronge narángga átkoeráng, kámá yot me
hánámá hánámá wata hulá ya menmen ná tángga átninggoeráng. Wáina
watá ku ámna náráwa yángot kung gu kápáng naknarák, menmen, mengmán
mengmán, kámá ya kep kotkot táng yámámá, me honhoren káluná wahára
tinggoeráng. Ámna wáinaná watán nanará wawu kandák hánám. Kámá ya me
páliná wa táng yakyawák táng yámángngátaráng, hang Ánutu yan yáup hulá
hulá tángga ku kutná kutná táwi ihinemán ingga narángngátaráng.

6 Iná ámna káman dá Ánutu yá ket tárák rina tátáya narek wa rewe isutang
átnek wahára wu kutná kutná táwi átminek me isikimo átminek wawu álo rewe
ingga narinek. Ámna káman dá wáina táinek wawu Ánutu yan átkuku watá
watyot táwi hánám átnek. 7 Mam kinan átang tunggafiumán wahára wu náut
kámá káman ma táená áwumán, hang káwak sangga kuinemán wahára wu
náut kámá káman tánggatang ma kuindámán. 8 Wáina wata ku sungi me sut
tánggánene yá há átnámát wawu álo átnámek ingga narángguinemán. 9 Káman
niyá sup táup ihin ingga narinek wawu ingirungingi yá engot kung punggip
hára tinek. Pahán yáni watá ket tárák hohoná me wáik hulá hulá tátáya táwi
hánám tárurán watá márapmá táwi hánám yámángga iháng lem táinek. 10 Sup
pa kikiná nanará wawu mukmuro hulá hulá wata hulá. Ámna kámá wu sup
pa kikiná hánám naruráng, wata ku watá iháng yawák tán naráng hákhátik
hára átnát wa há sangga ku márapmá táwi sungga átaráng.

Kándáng re átang kungga ku átkuku álosim wa táinelák

11 Kák ku Ánutu yan ámna, ket tárák kandák wata pitáng mángga mulangán
átnelák. Wáina tángga ku kálu kándáng átkuku, Ánutu yan pahán isusut, naráng
hákhátik hára átkuku, kámá kápátá kikiná háhále, káto hálengga átang márapmá
rina rina wa sungga átnát, me nangge nuk kot yolop átnát wawu yáupmá
hálánggon tángga ku iháng guinelák. 12 Tewe ámna yá hánghálángngingga átang
erawángngátaráng wáinanyon du ko káto hálengga Ánutu ya naráng háting
mángga milunná sungga átnelák. Ka Táwi ya naráng háting mángga ku Jesu
ya naráng háting met ingga rahán táwi hára há yánulák rám wahára Ánutu
yá átkuku sásáliná muná tátáya mantáng kamuk, wata ku átkuku wa káto
táinelák. 13 Ánutu kutná kutná átkuku yáni yámángngátak wata rahálá hára
me Jesu Son Iháhá watá Pontius Pailat rahálá hára me pálipuk miuk wata
rahálá hára no me ing kane ko me wa há hánám isutnelák, 14 Táwi yan me
rina narulák wa kándáng re isutnelák, wata kinan kámá yá kák hára kandák
kámá ma káindaráng, ináku rongrongngá re árátá kungga Táwi náni Jesu Son
Iháhá watán rám bá tunggafeinek. 15 Wa tunggafeinek wawu Ánutu yá rám
narek wahára.

Ánutu wawu kutná kutná álosim kámuk hánám wata márumá, hang málámbá
re ku kutná kutná kámuk wata pin yáni tángga átnándak. Málám bu king
átaráng watán King, me táwi átaráng watán Táwi. 16 Málám watá re ku ma
kátkámut tán, hang málám bu yamá maming táwi kinan átnándak, wata ku
káman dá wata tangtang áwáwáyan tárák ku muná. Káman dá ma káuk me
káman dá álo kakayan tárák ku muná. Ánutu yan ulihálang wawu sásáliná
muná, wata ku kutná meng tárut tángga átkuinemán. Wa pálipuk.

17 Ámna kámá niyá kutná kutná ná álo árán káwak ketnán rám nahára álosim
átat ingga átaráng wa ing yáninelák, yáni ma tángga árángga kuindaráng, hang
sup rina átyámek watá álo háláng náminek ingga ma narindaráng, náuta sup
yáni watá rám náut hára muná kuinek wawu ma naráráng. Yánátá ku Ánutu
yá re ku álo háláng náminek ingga narineráng, watá re ku heronge tátáyan
kutná kutná álosim táup táwi wa háláng námángngátak. 18 Yánátá ku kámá
háláng yámámáya tárák álosim táup táwi yon há tángguineráng. Kutná kutná
rina átyámek wa iháng niyá kesák táeráng wa ilap tángga yámineráng. 19 Wáina
táineráng wawu máriya rám bá áwinek wahára watá háláng yámámáyan kutná
kutná álosim hánám wa ihineráng. Wáina tángga ku átkuku álosim wa táineráng,
wawu átkuku páliná hánám.

20 Timoti, kák ku yáup rina Ánutu yá kamuk wa hánám táinelák. Me hánámá
hánámá Ánutu yan nanará káin ma áraráng wa sárum yáminelák. Ámna kámá
yá ku nándán nanará wu kándáng ingga narángga meineráng, enendu watán
nanará wawu Ánutu yá kandák ingga narek, wata ku ko wa yápmang kung
kámá átnelák. 21 Ámna náráwa kámá Jesu yan tombong háliuráng, enendu
nanará kandák wáina wa isutang átningga ku Jesu yan me páliná wa sáuráng.

Ánutu yá pahán sámángguinek.

Pol yá Timoti yan papia nukngá ná uying muk

1 Nák ku Pol, Jesu Son Iháhá watán aposel. Ánutu yá málámbán pahán
isutang yáup wa tátáya neháng tunggap táuk. No aposel hálengga Ánutu yá
ámna náráwa niyá Jesu ya naráng háting mángga átneráng watá átkuku álosim
táineráng ingga há miuk wa yánánáya ingga wáina táuk. 2 Timoti kák ku
nanggena ina, kák ka kikiná hánám naráng kamánggoet. No papia ná uyingga
se kákkán da koek. Nan náni Ánutu watyot Táwi náni Jesu Son Iháhá watá
urákka naráng gga pahán kamán pahán lláp hára átnelák.

Yáup rina tátáya Ánutu yá kamuk wa káto hálengga átang táinelák

3 Uláp pu táwi ilomna yá Ánutu ináng sákngingiuráng, iná inggálu ku no
nanaráná kinan káin du kálu kándáng hára rewe isutang átkoet ingga naráng gga
wáinanyon Ánutu ináng sákngingoet. Rámá rámá káen me yáungán kák ka
naráng hátinggoet wahára wu Ánutu heronge me ináng gga málámbán káin kák
ka sáponga táng kamánggoet. 4 No átang uláp náti sansan táumát hára rahála
uminá hirarátá háuk wata naráng hátingga son kakaháya kikiná hánám wa
naránggoet. Son kahinet wahára ku pahánna yá álosim hánám háleinek. 5 Uláp
pawoka Lois me mamya Yunis yá pahán hurik tángga Jesu yan tombong
háliumálák wáinanyon ko pahán hurik tángga Jesu ya pálipuk naráng háting
mángga málámbán tombong háliulák wawu pálipuk hánám ingga naránggoet.
No naráng hákhátikka káto wata naránggoet, 6 wata ku no son pahála táng tárut
táet wawu uláp no ketna yá yáila hára usáng hang tiut wahára wu Ánutu yá
náut háláng málámbán yáup tátáyan wa kamuk. Ko wata naráng gga yáupmá tátá
watá átkukuka káin káto átkuinek, ámna nangge yá káráp kátu kátu iháng urum
tingga hásit lánggop pá rang hálengngátak wáinanyon rang háleinek. 7 Ánutu yá
Irukngá námuk wawu Iruk watá pahán náni táng piták tátáyan muná, watá ku
háláng námáng gga náháng káto tán átkuku, me nangge nuk ka narátne kikiná
háhále, me náni kálu kándáng nálen kangga átkuku náni pinná tángga isusut
wata Iruk wa námuk watá ku wáina háláng námáng gga átkoek.

8 Wáina wata ku ko Táwi yan me ámna náráwa yánánáya reprepmá ma
narindalák, me no kalabus kinan átkoet wata ingga iháng reprep ma táindalák.
Kalabus kinan átkoet wawu Táwi yan yáup tánggoet wata. Reprepmá ma
narindalák, ináku Ánutu yan háláng wa tángga no uláp Táwi yan me pingnga
álosim yánáng gga kungga márapmá rina sunggiut wáinanyon ko me pingnga
álosim wa yánáng gga átningga márapmá sungga átningguinelák. 9 Ánutu yá
mantáng náméng gga son náhuk wawu rongrongngá káungá hánám átnát wata.
Nándá náut kámá álosim káman tátne wata ingga wáina ma táuk, ináku málámbá
pahán náméng gga málámbán pahán isutang wáina táuk. Uláp pon alek káwak
ma iháng tunggap táená yon átang pahán náméng gga ku Jesu Son Iháhá yá yáup
wáina táinek ingga wu Ánutu yá há naruk. 10 Inggálu ku Jesu Son Iháhá watá
káwak káin hangga son náhuk wahára kungga ku Ánutu yá pahán námuk watá
hiták há háliuk. Jesu yá kátkámut tán háláng wa táng wáik tángga málámbán me
pingnga álosim watá átkuku sásáliná muná wa táng áwáng hiták tiuk. 11 Ánutu
yá nák neháng tunggap táuk wawu no yáup ing tátáya, me pingnga álosim wa
ámna náráwa yánánáya, aposel háháleya, hang ámna náráwa yánáng totoliya.
12 Ánutu yá yáup wa tátáya neháng tunggap táuk, wata ku no márapmá ná
sunggoet, enendu no wata reprepmá ma naránggut, náuta ni naráng háting

mánggoet wawu há naret, hang no ing há hánám naret, málámbá yáup wa
ketna hára tiuk wa pinná tángga árán kungga Jesu Son Iháhá yan rám táwi
watá tunggafeinek.
13 Ko ku me páliná ka rina kanut wa kándáng hánám naráng hátingga ku
me wáina hánám bon du ámna náráwa yánáng tolingguinelák. Rám wáina
tángguinelák wahára ku Jesu Son Iháhá naráng háting mángga kámá kápátá
kikiná hálengguinek. 14 Ánutu yá me pingnga álosim wa ketya hára tiuk wawu
kándáng pinná táinelák. Me kusák watá táng yakyawák táiwon da ku káto
hálengga átnelák. Iruk Káungá náni ya kinan átak watá háláng kamán du me
páliná wa kándáng pinná táinelák.
15 Ing há narelák wa, ámna náráwa táuppon Esia provins kinan átaráng watá
sárum há namángga átaráng, wata kinan ámna yará Fikelus káling Hemokenes
watá wáinanyon sárum namángga átamálák.
16 Iná Onesiforus wawu nukna pánpáliná. Rám máro áwáng nahángga
háláng namánggoek, me sen dá neháng kik táená me kalabus kinan átkoet
enendu wata iháng reprep ma tángguk, wata ku no Táwi yan káin sáponga táe
ámna náráwa itná kinan átaráng wa, me málám iháng álolo táinek. 17 Málám
Rom káin áwuk wahára wu nák ka yáup háláng hánám suling namángga
átninggan nahuk. 18 No Táwi yan káin ing sáponga tánggoet, Jesu yan rám
táwi tunggafeinek rám wahára wu Ánutu yá Onesiforus urákngá narinek. No
Efesus káin áre háláng namámáya yáup máro yon tánggiuk wawu ka há narelák
wa.

2

Jesu yan yáup tángga átang márapmá rina áwinek wahára káto hálengga átnelák

1 Nanggena Timoti, kák ku Jesu Son Iháhá málámbá háláng kamánggoek,
wata ku káto hálengga átnelák. 2 Ámna náráwa táup táwi ya rahán yáni hára
me rina yáne narulák me wanyon táng ámna náráwa niyá Táwi yan me káto
tángga átaráng wa ket yáni hára tinelák, wata ku watá wanyon táng kung
ámna náráwa nukngá yánáng tolineráng. 3 Jesu Son Iháháyan tewe ámna
álosim bá ina átnelák. Wáina átang márapmá rina áwinek wahára nándá káto
hálengga márapmá suwánggoemán wáinanyon káto hálengga átang márapmá
suwinelák. 4 Tewe ámna káman dá yáupmá hára átang waháranyon yáup nukngá
ma tángngátak. Ináku táwiná pahán álosim imámáya ku náut yáup imená wa
rewe tángngátak. 5 Wáinanyon ámna káman dá hururung kuku wahára watán
káluná rina tingga hururung koená wa táng hátingga kandák kunggim wawu
wata yumnakngá ma iháng gim. 6 Yáup mara káman dá hái hinek, wata páliná
watá álikngínek wawu watá kálak náinek. 7 No me tárákngá kanet wata narátá
ku Táwi yá háláng kamán wata hulá kámuk narinelák.
8 Rámá rámá Jesu Son Iháhá wata naráng hátingguinelák. Ánutu yá há
kámutuk háranan son táng tárut táuk, iná málám wawu king Dewit tán hun
háranan. No me pingnga álosim yánánggoet wawu wa. 9 No márapmá sungga
átkoet wawu me pingnga wa ámna náráwa yánáng tolingngátat wata. Hulá
wata hánám bu sen dá neháng kik tángga kalabus kinan manek ámna ina ting
sat átkoet, iná Ánutu yan me wawu sen dá táng kik ma tátáyan. 10 Wata ku
no káto hálengga átang márapmá hulá hulá suwángga átkoet, wawu no ámna
náráwa Ánutu yá nakán ingga iháng tunggap táuk wa háláng yámámáya. Wáina
háláng yáme ku Jesu Son Iháhá wata naráng háting mángga árát tu Jesu yá son
ihán rámá rámá yamá táwi wata kinan átneráng.
11 Me ná meindet náwu pálipuk hánám,

Iná nándá Jesu yot kámutumán hálen wawu málámbot há átkuinemán.
12 Iná nándá káto hálengga átang márapmá sungga átnemán wawu máriya
ámna náráwa hulá hálengga watyot kutná kutná pin yáni tátáyan kome
wahára átnemán.
Iná nándá Jesu ma naráng mámán ingga meinemán wawu Jesu yá wáinanyon
ma naráng sámát ingga meinek.
13 Iná nándá Jesu yan me há isutnemán ingga mengga sangga wáina
meinemán wa ma isutnándámán, enendu Jesu yá pahán sáminet ingga
miuk wa há isutnek, náuta me wáina táinet ingga mengngátak wawu
ma sangngátak.

Ánutu rahálá hára yáup ámna álosim átnelák

14 Ko Jesu yan ámna náráwa me ná kanet ná sonson yánángguinelák. Ánutu
rahálá hára me káto yánángga ing yáninelák, kámá yot me hánámá hánámá
wata hulá nanaráya menmen ná ma tángguindaráng. Me wáina watá ámna
káman ma háláng imindák, ináku niyá me wa narinek watán naráng hákhátik
wa táng yakyawák táinek. 15 Ko hánghálángngingga átang yáupya wa tángga
átkuinelák wawu Ánutu yá yáupya wa kangga yáup ámna álosim ingga kahángga
árán ko málámba rahálá hára átnát ta reprepmá ma narindálák. Wáina
átang gu ko me páliná wa kándáng re kámá yánáng tolingguinelák. 16 Me
hánámá hánámá Ánutu yan nanará káin ma áraráng wa sárum yáminelák. Ámna
náráwa niyá me kandák wáina mengngátaráng wawu yolop yolop Táwi sangga
mulangán kungga kungga átang kandák yáni watá táwi hánám hálengngátak.
17 Me wáina wawu putun dá sippot sippot ámna nangge iháng wáik tátáya
tángngátak wáina. Ámna wáinaná waháranan ámna yará ku Himeneus káling
Filetus. 18 Ámna yará wawu me páliná isusut wa há sáumálák. Ámna náráwa yá
há kámutang son tátárut wawu há sálikngiuk ingga mengga ámna náráwa kátu
yan naráng hákhátik wa há iháng wáik tánggoemálák. 19 Iná Ánutu yan ámna
náráwa wawu kumam káto ina ma kongkongngindáráng wata táit yáni hára
ku me ing uyingga tiuk, "Táwi yá ámna náráwaná wa kándáng hánám há naráng
yámek." Hang ing hányon uyiuk, "Ámna náráwa niyá nándu Táwi isutnándamán
ingga meineráng watá ku mukmuro rina rina wa erek sárum imineráng."
20 It maming tátáwi kámá ya kinan káin du rápmám me rápmám ina hulá
hulá yá átaráng. Kámá gol yá iháng tolená me kámá silva yá iháng tolená
yá átaráng wawu yáup álosim yámámáyan. Iná kámá káráp pá hoseng tolená
me kámá káwak ká iháng tolená yá átaráng wawu yáup hánámá hánámá
yámámáyan. 21 Wáinanyon du ámna náráwa kámá yá ket tárák yáni wáik wa sang
hálineráng wawu rápmám wa iháng yáup álosim imámáyan dá ina átneráng.
Ámna wáinaná wawu rongrongngá hánám átneráng, wata ku Táwi yáni yá náut
yáup álosim yáminek wawu yáup tátáya há tiyawingga átneráng, wata ku yáup
wa kándáng hánám há táineráng.
22 Wáina wata ku nenggimo yan kikiná wáik pahán kinan káin tung-
gafengngátak wata pitáng máng kung átang gu káto hálengga ing wa ihinán
táinelák, kándáng átnát, naráng hákhátik hára átnát, kámá kápátá kikiná háhále
me pahán láláp hára átnát wa. Wáina ihinán wawu ámna náráwa niyá
Táwi rahálá hára rongrongngá átang sáponga tángga ináng sákngingngátaráng
watyot ket tárák wáina wa ihinán táineráng. 23 Ámna náráwa yá me páliná
muná wata menmen ná tát ko ka táng kung wata kinan ma tindalák, náuta
watá kangot kung honhoren tátá kálu wahára tiwon. 24 Wáina narinelák,
Táwi yan yáup nangge nándu káman yot honhoren ma átnándamán. Iná

nándá ku ámna náráwa kámuk hánám iháng álolo tángga ku me páliná yánáng totoli káluná wahára átang kámá yá náháng lem tát nándá ku pahán láláp re yáminemán. 25-26 Ámna kámá wawu Satan dá iháng málámbán kumbi kinan tin málámbán yáup kandák hulá hulá wa tángngátaráng. Ámna wáinaná watá nányot kámkáyam táineráng wawu nándá ku yolopon hára yánáng tolitne ku Ánutu yá pahán yáni kinan yáup tán álo hám pahán hurik tángga ku me páliná wawu wáina ingga naráng rákit táineráng. Wáina tángga ku nanará álosim watá ihán Satan dán punggip háranan dá sohingga áwineráng.

3

Rám bá sásáliná kálu ámna náráwa yá mukmuro táwi táineráng

1 Ing narinelák, rám bá sálikngin ingga tángga átnek wahára wu márapmá wáik hánám watá tunggafeineráng, 2 náuta ámna náráwa yá ing táineráng wata, yáni ya rewe narát kikiná háleineráng, sup pa narát kikiná háleineráng, yáni ya tungtung yáni táineráng, yáni ya narát árená háleineráng, me kandák yánángga iháng hang tiktik táineráng, nan mam bán milun ma isutnándáráng, kámá niyá háláng yáminerang wata ma narindáráng, Ánutu yan ket tárák álosim wa sangga káwak kán nanará isutneráng, 3 kámá kápát ále hánámá ina háleineráng, kámá ya kátu sang yáyámá ma táindáráng, kámá yá kámá ya wáina táek ingga kusák pileineráng, yánin átkuku wa pinná ma táindáráng, ámna ángárángngá hánám átang kámá yot álo erawángga iháng wáik táineráng, kálu kándáng wata taktak yáminerang, 4 nuknuk yáni wa iháng káyam ket yáni hára tineráng, sopmuná ingmen nanará yáni kandák wa isutneráng, sut yáni tángga árárá táineráng, káwak nátán heronge wata narát kikiná háleineráng, iná Ánutu ya ku kikiná ma narindáráng. 5 Yáni wu Ánutu ináng sákngená yan tárák wahára átkuineráng, iná Ánutu yan háláng gá átkuku yáni wa táng totoliya wu taktak yáminek. Wáina wata ku ámna wáinaná watyot káman hálengga ma átkuindalák.

6 Ámna wáinaná watá it kinan kung hanin ingga yángyárungingga kálu ya sulingga kangga kung hangngátaráng. Wakáin kung hangga ku náráwa me háting márák tángga nanaráyan tárák muná watán nanará wa pin yáni tángga wáina wáina tániráng ingga yánángngátaráng. Iná náráwa wawu pahán yáni káin kandák wa táwi hánám tátáya naráng mukmuro táwi hánám wa tát watá iháng usángga átnándak, 7 hang rámá rámá nanará mirak wa iháháya kikiná naránggoeráng, iná Jesu yan me páliná wawu kándáng ma naráng rákit tángngátaráng. 8 Uláp ámna yará Janes káling Jambres* yá Moses táng káyam táumálák wáinanyon du ámna watá me páliná wa táng káyam tánggoeráng. Nanará yáni watá wáik hánám árán Ánutu ya naráng háting mámáyan káluná watá kándáng ma hálen du Ánutu yá sárum yámánggoek. 9 Wáina táineráng enendu ámna náráwa yángyárungingi watá táwi ma hálengga kuindák, ináku ámna náráwa yá watán ket tárák wawu hohoná yan ket tárák ingga hiták káineráng, uláp Janes káling Jambres yan ket tárák wawu kandák ingga káuráng wáinanyon.

Ánutu yan me wa káto tángga átnelák

10 Iná kawu no ket tárák rina tángngátat wa kándáng hánám há naráng namelák wáina, wawu ámna náráwa rina yánáng tolingngátat, átnátna rina átnándat, Ánutu ya naráng háting mámá hára káto átnándat, pahán láláp

* **3:8:** Juda yá ing mengngátaráng, Janes káling Jambres wawu Moses yan rám hára Isip káin Fero yan ámna yará sárum yándi pálak átkiumálák wata kut yándi. Son Iháhá 7.22 káling 9.11 wahára káineráng.

hára átang yáup tángngátat, kámá ya nare kikiná hálengngátak, hang káto
hálengga átang márapmá suwángngátat. Iná kák ku há narelák, hulá náuta
ku no wáina tángngátat. 11 Ámna yá ket tárák wáik rina táng namuráng me
márapmá rina Antiok káin, Aikoniam káin me Listra káin suwut wawu ka
há narelák. Enendu Táwi yá háláng namán du márapmá rina rina nák hára
tunggafiuk wawu álo rewe átut. 12 Pálipuk hánám, káman niyá Jesu Son
Iháhá watyot tántápin átang Ánutu yan ket tárák wa isurin ingga táinek wawu
ámna kámá yá ku táng lemlem táineráng. 13 Iná ámna wáik táená yot ámna
kusákngá watán mukmuro watá ku táwi hánám hálengga kuinek. Watá kámá
yángyárungingngárát tu ámna nukngá yá yáni yángyárungineráng. 14-15 Iná
kawu me wa kanáng toliumán wawu há naráng námelák, hang kawu nangge
isikimo átulák waháranyon átang hulátingga papia káin Ánutu yan me uyená
wa há naráng ga áwángga átkoelák, wata ku kák ku me rina kanená wa pálipuk
hánám ingga há narulák wa káto tángga átkuinelák. Papia watá ku ámna náráwa
nanará álosim yámán du Jesu Son Iháhá wata naráng háting mát Ánutu yá
son iháng goek. 16 Ánutu yan me wawu Ánutu málámbáyon ámna yan nanará
káin tin du wa uyiuráng, wata ku álo kámá háláng yámámáyan. Me watá ku
me páliná wa yánáng tolinggoek, ámna kandák táená wa me táng yámánggoek,
iháng tolingga iháng kándáng tinggoek, hang Ánutu yá tirik tárák álosim rina ta
narek wa tátáya yánáng toktolik tánggoek. 17 Wáina wata ku Ánutu yan me watá
málámbán ámna náráwa wa háláng yámán tiyawingga átang gu yáup álosim
hulá hulá wa táineráng.

4

Timoti yá káto hálengga átang Táwi yan me wa yánángga átningguinek

1 Jesu Son Iháhá yá son áwángga ku árená me kámurená wa me yáni
naráng ga iháng horeinek. Rám wahára wu ámna náráwa kámuk hánám watán
ámna hulá táwi hánám wáina hálengga átnek. Wáina wata ku Ánutu rahálá
hára me Jesu rahálá hára no me káto hánám ing kanin, 2 ko Táwi yan me
wa há yánángguinelák, rám ámna náráwa yá kákkán me nanaráya heronge
táineráng wahára, me táng taktak táineráng wahára me yánáná wata tiyaw-
ingga átnelák. Ámna náráwa yánángga iháng tolingga me táng yámángga iháng
káto tángguinelák. Yolop hánám átang Táwi yan me káluná kándáng wahára
re yánáng tolingguinelák. 3 Me páliná wawu inggálu yon yánángguinelák,
máriya kálu wawu ámna náráwa yá me páliná wa nanaráya taktak yámán
yánin pahán kandák wa isutneráng. Yáni wu ámna máro yánát áwáng yáni
me kusák rina nanaráya kikiná naráng ngátaráng wa yánáng tolit wa na-
naráya heronge táineráng. 4 Me páliná wa sárum imángga ku me pingnga
kusák wa nanaráya heronge táineráng. 5 Iná kawu rámá rámá nanaráka yá
kándáng re árán átkukuka kándáng pinná tángga átkuinelák, márapmá yá áwinek
wawu káto hálengga átkuinelák, ámna náráwa Táwi yan me pingnga álosim wa
yánángguinelák, me Ánutu yá yáup rina rina tátáya kamuk wa kándáng hánám
tángga átkuinelák.

6 Wáina wu há táinelák, náuta nák ku kátkámut na rámá yá há hátewin
átat. Sipna yá wáin kulit Táwi yan taha ya hangngátak wáina kulingga
háinek. 7 Erawáwá álosim wahára há erawáng háliut. Hururung kuku wahára
hururung há kung háliut. Naráng hákhátik káluná wa kándáng hánám há pinná
táut. 8 Kulá nák ku hururung kut wawu kung sásáliná káin há kung hiut wata
watán yumnakngá wawu tiyawing namáng san átak. Yumnakngá wawu Táwi

yá nák ku kut ámna kándáng wa naminek. Yumnakngá wa naminek wawu Táwi yá ámna náráwa iháng káluná kándáng hára horeinek rám wahára. Wawu nák rewe muná, ináku kámá niyá málámbá hiták hálen kakaya pahán yot hánám átang háleng mángga átaráng wa hányon yáminek.

Pol yá ing miuk, Timoti ko nákkán káin sopmuná áwinelák

9 Kálu kámá há hánám kang tunggap tángga ku nákkán káin sopmuná
áwinelák. 10 No wáina kanet wawu náuta Demas wawu káwak kán kutná kutná
wata narán kikiná hálengngátak, wata ku nák nepmangga it yáilá Tesalonaika
káin há kuk, iná Kresens yá ku Galesia provins káin kun, Taitus yá ku
Dalmesia provins káin kuk wata ingga ku wáina kanet. 11 Nákáin du Luk ká
rewe ku nákkot átamát. Ko ku Mak kangga káman sándi áwinemálák, náuta
wawu no miti yáup tánggoet wahára háláng nanamáyan ámna álo kámá. 12 Iná
Tikikus wawu suring me Efesus káin kuk. 13 Ko áwinelák wahára ku nákkán
kolsiot hásák it táwi Troas káin Karpus yan it kinan uláp tingga sangga áwut
wa tángga áwinelák. Hang papia na watyot iháng ga áwinelák. Papia songgo
kepmá yá iháng tolená wa hánám bu há iháng ga áwinelák.
14 Aleksenda wawu ain dá kutná kutná iháng tolingngátak ámna watá nák
neháng wáik hánám táuk, wata ku máriya Táwi yá topmá wáinanyon táng lem
táinek. 15 Ámna watá Táwi yan me wa táng hang titiya táup hánám yáilá káto
hálenggiuk, wata ku ko ámna wa hányon kándáng kangkang átkuinelák.
16 No me hára kung áwáng táut wata hulátitiná káin káman dá áwáng nákkot
átang háláng namángga me kámá ma metáuk, ináku erek ingmen nepmangga
kuráng. Wata no sáponga tángga watán kátu sasaya Ánutu inánggoet. 17 Iná no
me hára átut wahára ku Táwi málámbá nákkot átang háláng namuk hálendu me
pingnga álosim wa kámuk hánám yánáng hále ámna náráwa ále kámá káinnan
watá naruráng. Iná rám wa átut wahára wu Ánutu yá háláng namuk hálendu
kámutnek ingga ma miuráng. 18 Káyam bá ket tárák wáik rina wa nák sutna
hára tánirot ingga Táwi yá nák há háláng namánggoek, wata ku nák ku álo
átkuinet, hang neháng kung átkuku álosim alek káin átak wakáin tinek. Rámá
rámá kutná meng tárut tángga átkuinemán. Wa pálipuk.
19 Ko nákkán káe álo táng kung Prisila yot tu náulá Akuila yáninelák, hang
Onesiforus yot málámbán it kinan átaráng wa nákkán káe álo hányon yáninelák.
20 Erastus wawu it yáilá Korin káin há átak, nákkot ma áwuk, iná Trofimus wu it
táwi Miletus káin ilalák tángga árán sangga áwut. 21 Kálu kámá há hánám kang
tunggap tángga ku sopmuná áwinelák, wakáin átnárá kotkotná yot iruk táwi
wata rámá yá áwiwon. Yubulus, Pudens, Linus, Klodia hang Táwi yan ámna
náráwa nahára átaráng watá káe álo yáni sat kákkán da koek.
22 Táwi yá pahán kamángga kákkán iruk kot átnek.

Pol yá Taitus yan papia uying muk

1 Nák ku Pol, Ánutu yan yáup nangge, Jesu Son Iháháyan aposel. Ánutu yá
ámna náráwa málámbán pingnga ya iháng tunggap táuk watán naráng hákhátik
wa táng káto tátáya yáup namuk. Wáina háláng yáme watá me páliná wa narát
me watá yángorán Ánutu yan kálu kándáng wa isutang átkuineráng. 2 Yáni
wu me páliná wa narángga Ánutu ya naráng háting mángga ku átkuku sásáliná
muná wawu pálipuk há hánám táinemán ingga narángga hálengga átneráng.
Ánutu ma kusák pilengngátak watá uláp pon hánám kutná kutná ma iháng
tunggap táená átang gon málámbán átkuku wa há námáméya miuk. 3 Wáina
mengga ku rám há tiuk wa isutang gu málámbán me wa meng tunggap tátáya
nák yáup namuk hálendu wahára kungga ku Ánutu yan me watá ámna náráwa
yan káin hiták háliuk. Ánutu ámna náráwa nán son náhuk watá men du no yáup
wa táut.
4 Taitus, papia náwu no kákkán da uyingga se kung kamek. Kákkán naráng
hákhátik Jesu hára átak wawu nákkán inanyon, wata ku kák ku nák nanggena
ina. Nan náni Ánutu yot Jesu Son Iháhá ámna niyá son náhuk watá pahán
kamán watán pahán láláp pá kákkot átnek.

Ámna yáilá iháng tunggap tátáya Pol yá Taitus inuk

5 Rám no Krit sáut wahára, ko wakáin há átang gu yáup kátu ma táng háliumát
wa táng hálinelák ingga kanángga ku kepmangga kut. Wáina wata ku ko it
káman káman háranan miti yan ámna yáilá kámá iháng tunggap táinelák, uláp
kanut wáina. 6 Ámna yáilá ku ing árená kápángga iháng tunggap táinelák, ámna
náráwa rahán yáni hára kandák kámá ma árená, áwáná káman yot re kándáng
árená, ámna wáina wata nángánangge yáni wu Jesu re naráng háting mángga
átang yáni tángga hangga hohoná yá ina tirik tárák kandák ma táená. 7 Miti yan
ámna yáilá ingga átaráng wawu Ánutu yan yáup wa pinná tángga átnándaráng.
Wáina wata ku ámna náráwa rahán yáni hára kandák kámá ma árená. Niyá
ámna yáilá átnek watá ku nák ku kutna táwi ingga narángga ámna náráwa raták
ma pin yáni táindak, pahán káráp sokmuná ma táindak, umi káto yá táng hoho
ma táindak, kun erawák ma táindak, hang sup iháháyan kálu, kálu kandák
ma táindak. 8 Ináku ing átnek, kámá yá itná hára áwineráng wawu kándáng
hánám pin yáni táinek, ket tárák álosim wata kikiná narángga átkukuná wa
kándáng pinná táinek, hang kálu kándáng wa rewe isutang rongrongngá átang
málámbán pahán dán kikiná kálu wa kándáng hánám pinná táinek. 9 Táwi yan
me páliná ináng toliumán wa káto tángga átang kándáng isutang átnek. Wáina
tángga átnek watá ku málám háláng imán ámna náráwa me páliná wa kándáng
yánáng tolingga pahán yáni iháng káto tán wa isutang átneráng, hang watá ku
málám hányon háláng imán ámna yá me páliná wa táng hang tineráng wawu
wáina meráng ingga há narángga me wa kandák meráng ingga yánángga iháng
tolingguinek.

Ailan Krit káin ámna máro yá yon kámá yan naráng hákhátik wa iháng yakyawák tánggiuráng

10 Ko ámna kanet wáinaná wa iháng tunggap táinelák wawu náuta ámna
táup hánám watá milun yayali tángga me hánámá hánámá wa mengga ámna
náráwa yángyárunginggoeráng wata. Ámna wáinaná wawu táwi hánám bu Juda
ámna. 11 Ámna wáinaná watá ket tárák ma tátáyan wa yánáng tolingga ku ámna

náráwa táuppon naráng hákhátik yáni iháng yakyawák tángngátaráng. Wáina tángngátaráng wawu sup ihánin ingga wata. Wáina wata ku milun yáni pop tátá me ma metángguindaráng. 12 Uláp Krit káinnan nanará ámna káman dá ing miuk, “Krit wawu ámna kusákngá rewe, ámna wáik hánám ang páyom ina. Sungi táwi hánám nanaya naráng̃ga táng taktak tángga átningngátaráng,” ingga miuk. 13 Me wawu pálipuk hánám, wata ku me hátup kálu yánátá ku Jesu yan me páliná wa kándáng naráng hátineráng. 14 Juda yan pingnga hánámá wata ma kárámating yámindaráng, hang ámna niyá Táwi yan me páliná wa sárum imángngátaráng watá yánin nanará hára meng rákit me kámá met watán me ma narindaráng. 15 Ámna náráwa niyá Ánutu rahálá hára rongrongngá átneráng wawu ále umi sungi yáni watá wáinanyon árát álo ihineráng. Iná ámna náráwa niyá pahán yáni yá wáik hánám hálen átang Jesu ya ma naráng háting mindáráng wawu ále umi sungi yáni watá wáinanyon rongrongngá ma átnándáráng. Pahán nanará yáni yá wáik hánám hálengga árán wáina táemán me memán wawu kandák ingga ma naráng hátingngátaráng. 16 Milun yáni yá ku Ánutu há naráng memán ingga mengngátaráng, enendu ket tárák yáni yá ku Ánutu sárum há imená hálengngátak. Wawu milun yayali ámna, watá ket tárák álosim kámá tátáyan tárák ku muná. Tirik tárák yáni wawu Ánutu yá kápángga takta naráng̃ngátak.

2

Táwi yan ámna náráwa yá ku ing átningguineráng

1 Iná ko ku Ánutu yan me páliná wa kándáng hánám isutneráng ingga ámna náráwa yánáng tolingguinelák. 2 Ko ku ámna tátáwi ing yáninelák, átkuku yáni wa kándáng hánám pinná tángguineráng, átnát yáni hára kándáng árát ámna náráwa yá kápát álosim hálen meng toling yámángguineráng, nanará álosim isutang átningguineráng, Ánutu yan me páliná hára naráng hákhátik kálu káto átkuineráng, kámá ya narát kikiná háhále wahára átkuineráng, hang káto átang márapmá susuwá wahára átkuineráng.

3 Wáinanyon du náráwa tátáwi ing yánáng tolinelák, Ánutu tárang káin árát tu tirik tárák yáni watá ku wáina átamán ingga hiták meng tunggap tángguinek, nuknuk yáni ya ma meng yámáng kuindaráng, hang umi káto nanayan nanará watá átkuku yáni wa ma pinná táindak, ináku kálu rina ku álosim wa nuknuk yáni yánáng tolingga átkuineráng. 4 Iná wáina há tángga átkuineráng watá ku náráwa máto álo yánáng totoliyan tárák. Kulá náráwa máto ing yánáng tolineráng, nánáun yáni me nángánangge yáni wa kápát kikiná háleinek, 5 átkuku yáni wa kándáng pinná tángga Ánutu rahálá hára rongrongngá átkuineráng, it yáni káin yáup rina rina átak wa kándáng tángga átkuineráng, nuknuk yáni ket tárák álosim wa yálengguineráng, hang nánáun yáni ya tárang káin átkuineráng. Wáina tángga árát tu káman dá Ánutu yan me wata me wáik ma meindák.

6 Wáinanyon du ámna máto wa ing yánángga iháng káto táinelák, átkuku yáni wa kándáng pinná tángga átkuineráng. 7 Ket tárák kámuk hára táinán du ka álosim wa tátá kahángga ku watá wáinanyon táineráng. Ko rám Ánutu yan me wa ámna náráwa yáninelák wahára me kusák ma meindalák, hang me wa táng kakarák hára ma yánáng tolindalák. 8 Ko me kándáng wa rewe minelák wawu niyá keháng káyam tánggoeráng watá me meinelák wa narát kándáng re hálen rina kámá káman náni ya me wáik memeya reprepmá narineráng.

9 Yáup nangge hánámá tirik tárák kán wa ing yánáng tolinelák, ámna hulá yáni yá rina meineráng wa rewe isutang tirik tárák álosim tángga árát tu

heronge kápángguineráng. Ámna hulá yáni wa mátap yánin ma tángguindaráng.
10 Ámna hulá yáni yan hára kutná kutná manek ma iháng guindaráng, ináku
kándáng re árátne álosim náhineráng ingga naráng ga ku wáina átkuineráng.
Wáina tát tu rina rina táineráng watá ámna náráwa iháng tárut tán Ánutu Son
Nánáhá wata me menggoemán wawu narát páliná háleinek.
11 Ánutu yá ámna náráwa nán pahán námuk wawu hiták há háliuk, wata ku
ámna náráwa kámuk son álo náhinek. 12 Ánutu yá pahán námuk watá ku kandák
wa sárum imámáya nánáng tolinggoek, wawu ná, Ánutu sárum imámá, hang
káwak nátán kikiná hulá hulá watá nanará náni pinná tátá. Iná Ánutu yá
pahán námuk watá ku ing hányon nánáng tolinggoek, rám ná átamán háranyon
nánin átkuku kándáng pinná tángga ket tárák náni yá kándáng árán Ánutu
yan pahán káin átak wa isutnemán. 13 Wáina tángga álosim bá nándán káin
tunggafeinek wata háleinemán wawu Jesu yá son áwinek. Jesu Son Iháhá
wawu Ánutu náni káto, ámna náráwa son nánáhá. Máriya wu málámbá yamá
hálángngá pálak watyot son áwángga hiták háleinek. 14 Jesu yá kandák kán
kumbi kinan son náhángga mukmuro náni wa yanyawon da átkukuná wa
sáuk, wata ku málámbán tombong hára rongrongngá hánám átang átkuinemán.
Wáina átang gu ket tárák álosim wa heronge hára tángga átang átkuinemán.
15 Kulá ko ku no me wa kanet wawu Jesu ya naráng háting mená ámna
náráwa wa yánáng tolingguinelák ka naret. Iháng káto tángga yánátá me wa
isutneráng, hang niyá wáina ma tát tu wa metáng yámángga iháng tolinelák.
Kák ku wáina memeyan kutya pálak, wata ku ko yápmatá káman dá kákkán me
náwu ále hánám ingga ma káindak.

3

Ánutu yá nán náháng álolo táuk wata ku nándá tirik tárák álosim wa há tángga átkuinemán

1 Jesu ya naráng háting mená wa ing yánángga árátá ku kapman me it tán
ámna yáilá yáni wata tárang káin átang milun susuwá hára re átkuineráng,
ket tárák álosim wa tátáya rámá rámá tiyawingga átkuineráng, 2 nangge
nuknuk yáni ya ma meng yámindaráng, menmen ininán ma táindaráng, hang
yáni tángga hangga ket tárák álosim wa rewe ámna náráwa kámuk yálengga
átkuineráng ingga yánángga átkuinelák.
3 Uláp nándu wáinanyon nanará álosim hára ma árená milun yayali hára
re átkiumán. Ámna wáik watá nángnárungin watán milun wa isutkiumán.
Mukmuro yan kumbi kinan árátne pahán tátárut tán ket tárák wáik kot tu
sut tán kikiná hulá hulá watá átkuku náni wa pinná tángga átkiumálák. Káyam
tátá yot kápáng naknarák wahára átkiumán. Kámá yá nán takta náhát nándá
wáinanyon takta kápángga átkiumán. 4 Wáina tángga átkiumán, enendu Ánutu
ámna náráwa son nánáhá watá nánda kikiná naráng ga ku náháng álolo tángga
5 son náhuk. Wáina táuk wawu nándá ket tárák álosim tátne wata muná, ináku
málámbáyon urák náni naráng ga ku wáina táuk. Wawu ing wahára kungga ku
Ánutu yá son náhuk, Iruk Káungá yá náháng yawolán nangge kongakngá yá
ina átkuku mirak táumán wahára. 6 Jesu Son Iháhá, ámna ni nán son nánáhá,
watán yáup hára kungga ku Ánutu yá Iruk Káungá watán háláng táwi wa
kulin nándán káin háuk ngá nányot átkoek. 7 Ánutu yá pahán námán málámba
rahálá hára ámna náráwa kándáng átkoemán. Kulá kálu wahára kungga ku
Ánutu nángánangge háliumán hálendu átkuku sásáliná muná wa tátáya hálengga
átkoemán wa táinemán. 8 No me wa uying kamet wawu pálipuk ingga naráng ga

ku Jesu ya naráng háting mená wa me wawu táwi hánám ingga yánángguinelák.
Yánátá ku niyá Ánutu pálipuk ingga nareráng watá ku káto hálenggatang ket
tárák kándáng wa tángga átkuineráng. Ket tárák wáina wawu álosim hánám, niyá
wa isutnek wawu watá álo háláng iminek.
9 Iná ko ku me kandák ing wata ma kárámating yámindalák, hánámá hánámá
menmen ininán tátá, táwi ilom yáni kut yáni wata ingga mengga kuku, me
Moses yan meng rákit me wata menmenná. Me hánámá hánámá wáina
watá manyon háláng námindák. 10 Iná ko katá káman dá ámna náráwa iháng
hohoreya tán du ket tárák wáina ma táindalák ingga kándáng hánám ininelák.
Iná kákkán me wa ma narán wawu son ininelák, hang kákkán me wa rám yará
ma narán du ámna wáinaná wawu sárum iminelák. 11 Ko ku ing narinelák,
ámna wáinaná wawu káráp henghentongngá ina mukmuroná táwi hánám bá
átak. Málámbán átkuku kandák watá yon du táng me hára há ting san átak.

Pol yá me pukon miuk

12 No Atemas káling Tikikus waháranan káman suring me kákkán káin kung
hinek rám waháranyon du ko áwángga it táwi Nikopolis káin nák nanaháya kálu
kámá há hánám kang tunggap tángga ku wakálu áwinelák. Iruk kot kotkotná
rámá wawu nák ku wakáin kung átnát ta naret. 13 Apolos káling lo yan
nanará ámna Senas watá kálu kukuya tán du kálu yan kutná kutná wa háláng
yáminelák ka ku kálu káin kutná kutná ya kesák ma táindámálák. 14 Ko ku
ámna náráwa náni ing yánáng tolinelák, káto hálenggatang ket tárák kándáng
wa tángga átkuineráng wahára ku nuknuk yáni niyá kutná kutná náut hánám
ba kesák tát wa álo háláng yámát tu ket tárák yáni yá ku páliná álosim sángga
átkuinek.
15 Ámna náráwa nákkot átaráng watá káe álo yáni sat kákkán da koek. Kulá
ko ku nándán káe álo wa ni Jesu naráng háting mángga nánda kikiná naráng
námángga átkoeráng wa yáninelák. Ánutu yá sán kámuk pahán sáminek.

Pol yá Filemon dán papia uying muk

1 Nák ku Pol, Jesu Son Iháhá watán yáup tánggoet wata neháng kalabus
kinan ting sat átkoet. No papia ná uye nuk náni Timoti yot sate Filemon
kákkán káin koek. Kák ku nát nuk náti hánám, nát tá miti yáup rina tánggoemát
wáinanyon tánggoelák. 2 Nátán heronge me yá málám náni Apia yan káin koek,
me yáup náni káman táená Akipus ni tewe ámna yá ina hánghálángngingga
erawángngátaráng tárák wáinanyon du miti yáup tánggoek watán káin hányon
koek, hang miti ámna náráwa kákkán it káin áwáng miti ya hangngátaráng
watán káin hányon koek.
3 Nan náni Ánutu yot Táwi Jesu Son Iháhá watá pahán sámán pahán láláp
watá sányot átnek.

Filemon dán ket tárák álosim wata Pol yá heronge naruk

4 No sáponga táng kamánggoet wahára wu kákka ingga Ánutuna heronge me
inángga átkoet. 5 No wáina tángga átkoet wawu kámá yá ing met naránggoet, kák
ku Táwi Jesu ya naráng háting mánggoelák, me Ánutu yan ámna náráwa wata
kikiná hánám naráng yámánggoelák. Wáina met naránggoet wata ku Ánutu
heronge me inángga átkoet. 6 No Ánutu yan káin ing sáponga tánggoet, kák ku
nányot Jesu Son Iháhá wata naráng hákhátik táng mámá wakálu kámuk náni
átnemán. Wáina átang naráng hákhátikka watá ku nanará álosim táng tunggap
táng kaminek, me iruk kán kálu nanará álosim kámuk Jesu yá námánggoek
wa hiták káinelák. Wata hánám sáponga táng kamánggoet. 7 Nukna, ko kámá
ya kikiná naráng yámángga ket tárák álosim yálenggoelák wahára kungga ku
Ánutu yan ámna náráwa watán pahán wa son táng káto tánggoelák. Ko wáina
tánggoelák kálu wahára ku nák pahánna táng káto tátá no heronge táwi hánám
naránggoet.

Pol yá Filemon ing inuk, Onesimus wawu son há tátá nukka páliná hánám háleinek

8 Wáina wata ku ko náut kámá káman táinelák wata naret. Wa táinelák wawu
álo kámá. Nák ku Jesu Son Iháhá watán aposel máta yáyáre ámna, wata ku
no wáina táng ingga kanánggem, enendu no wáina táng ingga ma kanindát.
9 Ináku no há naret tu nangge nukka kikiná naránggoelák, wata ku no me
láláp hára kanindet. Nák ku Pol, ámna tátáwi há hálet me nák ku ámna ni Jesu
Son Iháhá watán yáup tánggoet wata neháng kalabus káin ting sat átkoet wa.
10 No me láláp hára ing kanindet wawu ko ket tárák káman Onesimus* ya táng
minelák ka naret. Neháng kalabus kinan tiuráng wata torong hára Onesimus
yá nákkán káin áwán Jesu yan me pingnga álosim ine Ánutu yan káinnan átkuku
mirak táuk, wata ku nák nanggena ina háliuk. 11 Uláp Onesimus yá kák háláng
kakamáya yáup kándáng ma tánggiuk, iná inggálu ku watán tirik tárák álosim
watá kák me nák álo háláng námámáyan tárák hálengga átak.
12 No Onesimus ya pahánna kikiná hánám naret, enendu kákkán káin son
suring me áwek. 13 Jesu yan me pingnga álosim yánánggoet wata ingga
neháng kalabus káin ting sat átkoet, wata ku no Onesimus yá nákkot átang
kákkán kome tángga nák háláng namángga átgim ingga naret. 14 Wáina naret
enendu no kane ko álo ingga nananáyan káluná ku muná, wata ku no suring
me kákkán káin son áwek. Ko rina tátáyan wawu no wáina táng ingga ma

* **1:10:** Kut Onesimus wata hulá wawu ing, "ámna kámá háláng yámámáyan."

kanindát, ináku ko nák pahánna táng heronge táinán du rina táinelák wawu
ko kangán nanará isutang táinelák. 15 Kámá Ánutu yá narán hám Onesimus
yá kepmangga kung rám isikimo átuk. Wáina hálen wawu wata hulá ku ing,
Onesimus yá Jesu ya naráng háting mángga ku son kákkán káin áwángga rámá
rámá Filemon kákkot átkuinek. 16 Kákkán káin son áwán du ko wa katá yáup
nangge hánámá re ina ma háleindak. Watá ku yáup nangge hánámá wa iháng
hátingga áráng árená ina háliuk, wawu Jesu ya naráng háting mená, wata ku ko
wa katá nukka ina hálendu kikiná káinelák. No wa kanggoet tu nukna hánám
hálendu no pahán imánggoet, iná ko ku no pahán imánggoet wa táng hátingga
pahán táwi hánám iminelák. Onesimus yá yáup nangge hánámá yan yáup wa
tángga átkuinek wawu álo kámá ingga kangga heronge naránggguinelák, hang
Táwi Jesu hára wawu katá ku nukka hálendu kikiná káinelák.
17 Wáina wata ku ko nák nahátá nukka Jesu yan yáup káman tángngátamát
hálendu Onesimus son táinelák wawu nák nehánggim tárákngá ku wáinanyon
hánám táinelák. 18 Onesimus yá kákka kandák kámá táng kamuk hálen wawu
no kangga táng tolinet, me kákkán hára náut kámá káman táuk hálendu wata
topmá ku no kaminet. 19 Nák ku Pol nayon ketna yá kolem ná uyingga
kanet. Topmá ku no álo kaminet. Ko ku ing narinelák, ko nákkán káin topmá
nanamáyan hányon átak, ko topmá nanamáyan wawu no Táwi yan me pingnga
álosim wa kane ko átkuku mirak táulák. Ko wata kalot yamiwon. 20 Nukna, ko
Táwi kutná hára no rina kanet wa wáina táinelák ingga naret. Nát tu Jesu Son
Iháhá watán ámna yá átamát, wata ku rina kanet wáina tángga ku nák pahánna
son táng káto táinelák. 21 No ing há naret, ko nákkán me há isutnelák, wata ku
papia ná uying kamet. Pálipuk ing há naret, ko tárák álosim wata táng minelák
wawu no rina kanet wa táng hátingga táng minelák.

Pol nuknukngá yá káe álo yáni Filemon dán sat kuk

22 No me nukngá kámá kanindet wawu ing, no ing hánám há naránggа átat,
Táwi yá sándán me sáponga narán hálendu no sándán káin son kuinet. Wata ku
ko itya kinan it pahálá káman nákkán da tiyawingga satá átnek.
23 Ámna Epafras wawu nákkot kalabus káin káman átkoemát, Jesu Son Iháhá
watán me pingnga álosim mengngátak wata. Ámna watá sándán káin káe álo
meng san áwek. 24 Me hang yáup nákkot káman táená átaráng, Mak, Aristakus,
Demas yot Luk watá sándán káin káe álo yáni hányon meng sat áwek.
25 Táwi Jesu Son Iháhá watá pahán sámángga iruk sáni yot átnek.